

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Opbyggelige Taler i forskjellig Aand

Citation: Kierkegaard, Søren: "Opbyggelige Taler i forskjellig Aand", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 8*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2004 , s. I.
Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ota-txt-root.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 8

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

* Opbyggelige Taler

i

forskjellig Aand

Af

S. KIERKEGAARD

Kjøbenhavn

Hos Universitetsboghandler *C. A. Reitzel*

Trykt i *Bianco Lunos* Bogtrykkeri

1847

Indhold

Første Afdeling. En Leiligheds-Tale.

Anden Afdeling. Hvad man lærer af Lillierne paa Marken og af Himmelens Fugle. Tre Taler.

Tredie Afdeling. Lidelsernes Evangelium. Christelige Taler.

Første Afdeling

* En Leiligheds-Tale

af

S. KIERKEGAARD

Kjøbenhavn

Hos Universitetsboghandler **C. A. Reitzel**

helliges

dette lille Skrift.

Forord

Skjøndt denne lille Bog (Leilighedstale kan den kaldes, uden dog at have Leiligheden, som gjør Taleren og gjør hammyndig, eller Leiligheden, der gjør Læseren og gjør ham lærende) i *Virkelighedens* Forhold er som en Indbildning og liig en Drøm om Dagen: er den dog ikke uden Tillid og ikke uden Haab om Opfyldelsen. Den søger hiin Enkelte, til hvem den ganske giver sig hen, af hvem den ønsker at modtages som var den opkommen i hans eget Hjerte; hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder *min* Læser; hiin Enkelte, der i Villighed læser langsomt, læser gjentagent, og som læser høit – for sin egen Skyld. Finder den ham, daer Forstaaelsen fuldkommen i Adskillelsens Fjernhed, naar han beholder den og Forstaaelsen for sig selv i Tilegnelsens Inderlighed.

Naar en Qvinde forarbejder et Klæde til helligt Brug, da virker hun hver en Blomst, om muligt, skøn som Markens Deilige, hver en Stjerne, om muligt, funklende som Nattens Blink; da sparer hun Intet, men anbringer det Kostbareste, hun eier; da sælger hun hver en anden Fordring til Livet for at kunne købe den uafbrudte Dagens og Nattensbeleilige Tid til sit eneste, sit elskede Arbeide. Men naar da Klædet er færdigt og anbragt efter sin hellige Bestemmelse: da bedrøves hun inderligen, om Nogen saae feil og saae paa hendes Kunst istedenfor paa Klædets Betydning, eller saae feil og saae en Mangel istedenfor at see paa Klædets Betydning. Thi den hellige Betydning kunde hun ikke virke ind med i Klædet, hun kunde og ikke sye den paa som en Prydelse mere. Denne Betydning ligger nemlig i Betragteren og i Betragterens Forstaaelse, naar han, i Adskillelsens uendelige Fjernhed, over sig selv og over sit eget Selv har uendeligt glemt Syersken og hvad hendes er. Det var tilladeligt, det var sømmeligt, det var Pligt, det var en kjær Pligt, det var Glædens Høieste for Syersken at gjøre Alt for at gjøre Sit; men det var en Brøde mod Gud, en krænkende Misforstaaelse mod den stakkels Syerske, om Nogen saae feil og saae hvad der kun kan være med for at oversees, hvad der kun kan være med – ikke for at tildrage sig Opmærksomheden, men tvertimod for at Savnet deraf ikke skal forstyrrende tildrage sig Opmærksomheden.

S. K.

Ved Anledningen af et Skriftemaal

Fader i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor er Alt hvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun et afbrudt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans Stræben, var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Arbeide, hvis han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som er Alt! Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i Hjertet Oprigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed ved kun at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til at ville Eet, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser Taalmod til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslutningen at ville Eet; naar Dagen holder give Du Oldingen en fornyet Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte være som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv, der kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom jo Noget derimellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse derimellem: der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem: Forsinkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen. Saa give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er det en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en Standsning fra Arbeidet, som var det en Hviledag, naar den Angrende og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens Bekjendelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en Afbrydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte paa ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg

maatte indhente det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Besluttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

Alt har sin Tid, siger Salomo; og saaledes taler Erfaringen om det Forbigangne og Tilbagelagte, naar Oldingen gjenlevende Livet kun lever i en betragtende Erindring, naar Viisdommen i Oldingen er voxet fra Livets Indtryk, der jo som nærværende, i Skyndingen, ere noget Andet end hvad de som forbigangne ere for den beroligede Erindring. Arbeidets og Anstrængelsens Tid er forbi, Lystens og Dandsens; Livet gjør ingen Fordring mere til Oldingen, og han gjør ingen Fordring mere til det; det Ene kommer ham ikke nærmere end det Andet ved at være Nærværende, forandrer ikke hans Dom i Forventningen, forandrer den ikke i Afgjørelsen, forandrer den ikke i Fortrydelsen; det er Alt blevet ligeligt ved Forbigangenheden, der fuldkommen forbigangen intet Nærværende har at forholde sig til. O, Alderdommens Trøstesløshed, hvis det var saaledes at være Olding, hvis det var saa, at Livet nogensinde i noget Øieblik kan betragtes saaledes af en Levende, at det er, som var han selv ikke til, som var Livet blot en forbigangen Begivenhed, men det havde slet ingen nærværende Opgave for den Levende; som var den Levende og Livet saaledes adskilte i Livet, at dette var forbi og forbigangent, han bleven en Fraværende. O sørgelige Viisdom, dersom det var om alt Menneskeligt, Salomo taledede, og dersom Talen derom maatte ende paa samme Maade som den om, at Alt har sin Tid, i de bekjendte Ord: »hvad Fordeel haver Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben« (Prædikeren 3, 9.)! Maaskee blev Meningen derfor tydeligere, hvis Salomo havde sagt: der var Tid til Alt, Alt havde sin Tid, for at vise, at han som Olding taler om det Forbigangne, og at han egentligen ikke taler til Nogen, men med sig selv. Thi Den, der taler om det Menneskelige, der forandres i Aarene, han maa jo nøie agte paa og angive, i hvilken Alder han selv er, til hvem han taler; og den Viisdom, der angaaer det Foranderlige og Timelige i et Menneske, maa man jo som alt Skrøbeligt omgaaes i Forsigtighed, at den ikke gjør Skade. Kun det Evige passer altid og er altid, er altid sandt, angaaer ethvert Menneske, i hvilken Alder han er; det Foranderlige er, og er forandret, naar det har været, og derfor er Talen derom underlagt Foranderlighed. Hvad der sagt af Oldingen om det Forbigangne kan være Viisdom, det vilde vel i Ynglingens eller i Mandens Mund, sagt om det Nærværende, være Daarskab: Ynglingen skulde ikke kunne forstaae det, og Manden skulde ikke ville forstaae det. Allerede den lidet Ældre kan være ganske enig med Salomo i at sige: der er Tid til at dandse af Glæde, og hvorfor kan han være enig med ham? Fordi Dandsens Tid for ham er forbi, og han altsaa taler om den som om noget Forbigangent. Og hvad enten han i hine Dage, da Ungdommen var der og Dandsens Lyst, græmmede sig, at det blev ham negtet, eller han glad gik til Dandsens Indbydelse: den lidet Ældre vil dog sige med Rolighed: der er Tid til at dandse. Men for Ungdommen er det at turde ile til Dandsen og det at skulle sidde fangen hjemme to saa forskjellige Ting, at det ikke falder Ungdommen ind at sætte dem sammen i Ligelighed og sige: der er Tid til det Ene og Tid til det Andet. Et Menneske forandres i Aarene, og hver Gang noget Afsnit er tilbagelagt, da taler han ligeligt om dettes forskellige Indhold, men deraf følger ikke, at han er bleven visere; thi dermed er kun sagt, at han er forandret. Maaskee er der nu Noget, der uroliger ham paa samme Maade som Dandsen uroligede Ynglingen, der beskæftiger ham paa samme Maade som Legetøiet beskæftiger Barnet. Saaledes forandres et Menneske i Aarene, Oldingen er den sidste Forandring, han taler ligeligt om det Alt, alt det Foranderlige som nu er forbigangent.

Men er Fortællingen her ude; er nu Alt hørt, hvad der lader sig sige om det at være Menneske og om Menneskets Liv i Tiden? Det Vigtigste og det Afgjørende er jo dog vel udeladt; thi Talen om det menneskelige Livs naturlige Forandring i Aarene, samt om hvad der hænder det udvortes, er ikke væsentligen forskjellig fra Talen om Plantens eller Dyrets Liv. Ogsaa Dyret forandres i Aarene, har som ældre andre Begjeringer end i den tidligere Alder, har ogsaa til visse Tider sin Glæde ved Livet, og maa da igjen døie Ondt. Ja Blomsten, den kan naar det bliver silde paa Efteraaret tale Aarens Viisdom og sige med Sandhed: Alt har sin Tid, »der er Tid til at fødes og Tid til at døe«; der er Tid til at spørge letsindigt med Foraarets Vind, og Tid til at knækkes af Efteraarets Storm; der er Tid til at blomstre frodigt ved det rindende Vand, elsket af Kilden, og Tid til at være visnet og glemt; Tid til at være søgt for sin Deilighed og Tid til at være ukjendelig i sin Usselhed; der er Tid til at blive pleiet med Omhu og Tid til at blive udkastet med Foragt; der er Tid til at fryde sig i Morgensolens Varme og Tid til at forkomme i Nattens Kulde: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Ja Dyret, det kan, naar det er udlevet, tale Aarens Viisdom og med Sandhed sige: Alt har sin Tid; der er Tid til at springe af Glæde, og Tid til at slæbe sig hen ad Jorden; der er Tid til at vaagne tidlig og Tid til at sove længe; der er Tid til at løbe med i Flokken og Tid til at gaae afsides for at døe; der er Tid til at bygge Rede med sin Elskede og der er Tid til at sidde eensom paa Taget; der er Tid til at flagre frit mod Skyen og Tid til at synke betyngtet til Jorden: Alt har sin Tid; hvad Fordeel har Den, der anstrænger sig, af al sin Stræben? Og dersom Du vilde sige til Blomsten: »er der saa slet intet Mere at fortælle?« da vilde den svare: »»nei, naar Blomsten er død, saa er Fortællingen ude,«« - ellers maatte jo ogsaa Fortællingen fra Begyndelsen og i Fremgangen være bleven en anden, ikke blot blive det ved

Slutningen. Thi lader os antage, at Blomsten endte sin Tale paa en anden Maade og føjede til: »Fortællingen er ikke ude, thi naar jeg saa er død, bliver jeg udødelig«: vilde dette ikke være en besynderlig Tale? Dersom Blomsten nemlig var udødelig, da maatte Udødeligheden jo netop være Det, der forhindrede den i at døe, og da maatte Udødeligheden have været tilstede i ethvert Øieblik af dens Liv. Og Talen om dens Liv maatte saa igjen have været en ganske anden, for bestandigt at udtrykke Udødelighedens Forskjel fra alt det Foranderlige og det Forkrænkeliges Forskjellighed. Udødeligheden kunde ikke være en sidste Forandring, der indtraadte, hvis man saa vil tale, i Døden som den sidste Alder; den er jo tvertimod en Uforanderlighed, der ikke forandres i Aarenes Forandring. Til hvad Oldingen sagde om, at Alt har sin Tid, føier derfor den vise Salomo: »Gud gjorde Alting smukt i sin Tid; ogsaa Evigheden lagde han i Menneskenes Hjerter.« (Prædik. 3, 11). Saaledes den Vise; thi Talen om Forandringen og den forandrede Tale om Forandringen er jo forvirrende, selv Oldingens, kun det Evige er opbyggende; Aarenes Viisdom er forvirrende, kun Evighedens Viisdom er opbyggende.

Er der da noget Evigt i et Menneske, saa maa dette kunne være og kunne fordres under enhver Forandring; saa kan det heller ikke være Viisdom at tale ligeligt derom: at det har sin Tid ligesom det Forkrænkelige; at det har sine Omgange ligesom Vinden, der dog aldrig kommer videre; at det har sit Løb ligesom Floden, der dog aldrig fylder Havet. Det kan heller ikke være Viisdom, at tale ligeligt derom som man taler om det Forbigangne, naar det er forbi og saaledes forbi, at det slet ikke, end ikke i Fortrydelse, forholder sig til en Nærværende, men kun til en Fraværende; thi Fortrydelse er jo Forholdet mellem et Forbigangent og En, der har sit Liv i den nærværende Tid. Det var uviist af Ynglingen at ville tale ligeligen om Dandsens Lyst og dens Modsætning, fordi denne vise Daarskab forraadte, at den Unge i Ungdommen vilde være voksen fra Ungdommen. Men i Forhold til det Evige kommer der dog vel ingen Tid, da et Menneske er voxet fra det, eller er blevet ældre – end det Evige! Er der da noget Evigt i et Menneske, saa maa Talen derom lyde anderledes; der maa siges, at der er Noget, som altid skal have sin Tid, Noget, et Menneske altid skal gjøre, som en Apostel jo siger, at vi altid skal takke Gud. Thi hvad der har sin Tid, det maa tilbørligen betragtes som Omgangsvæn og Ligemand med andet Timeligt, der ligeligen ogsaa skal have sin Tid efter Omgang; men det Evige er det Herskende, som ikke vil have sin Tid, men vil gjøre Tiden til *sin*, og da give sit Minde til, at det Timelige ogsaa faaer sin Tid. Saaledes siger Skriften: det Ene skal gøres, det Andet ikke forsømmes, men det, der ikke maa forsømmes, er jo Det, der først kan komme i Betragtning, naar det er gjort, der skal gøres. Paa en lignende Maade med det Evige. Hvis da nogensinde Leve-Viisdom vil forandre Det, der skal angaae det Evige i et Menneske, til ogsaa at være noget Timeligt; da skal dette være Daarskab, hvad enten det er en Olding der taler, eller en Yngling; thi i Forhold til det Evige er Aarene ingen Berettigelse – til at tale daarligt, og Ungdommen ingen Udelukkelse fra at kunne fatte det Rette. Vilde Nogen forklare, at Guds frygt i Timelighedens Forstand skulde tilhøre Barndommen og derfor svinde med Aarene, som Barndommen gjør det, skulde være et lykkeligt Sind, som ikke kan bevares, men kun erindres; vilde nogen forklare, at Angeren kommer som en Alderdommens Svaghed med Kræfternes Aftagen, naar Sandsen sløves, naar Søvnens ikke styrker mere, men forøger Matheden: da skal dette være Ugudelighed og Daarskab. Ja vist er det saa, at der var Den, som i Aarene glemte Barndommens Guds frygt, bedragen for det Bedste og bedragen ved det Formasteligste; ja vist er det saa, at der var Den, hvem Angeren først indhentede i Alderdommens Piinagtighed, da han end ikke havde Kraft til at synde, saa Angeren ikke blot blev sildig, men den sildige Angers Fortvivlelse blev det Sidste: men dette er ingen Fortælling om en Begivenhed, der sindrigt skal forklares eller vel endog selv forklare Livet – det er en Rædsel. Og om et Menneske end blev tusinde Aar gammel, han skal dog ikke være bleven saa gammel, at han tør tale anderledes derom end den Unge: med Frygt og Bæven. Thi i Forhold til det Evige bliver et Menneske ikke i timelig Forstand ældre end det, altsaa heller ei i Forbigangenhedens Forstand. Nei, som Ældre at være voksen fra det Barnagtige og det Ungdommelige, kalder det menneskelige Sprog Modenhed og Vinding; men nogensinde at ville være voksen fra det Evige, kalder Sproget Affald fra Gud og Fortabelse; og kun den Ugudeliges Liv »skal være som Sneflen, der smelter, idet den gaaer.« (Psalm 58, 9.)

Der er altsaa Noget, som altid skal gøres, Noget, som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid – ak, og naar det ikke er gjort, naar det er efterladt, eller vel endog det Modsatte er gjort: da er der atter Noget, (eller rettere det er det Samme, der kommer igjen, vel forandret, men ikke forandret i Væsen), som altid skal gøres, Noget som ikke i Timelighedens Forstand skal have sin Tid: der *skal angres og fortrydes*. Man tør ikke sige om Angeren og Fortrydelsen, at den har sin Tid, at der er Tid til at være sorgløs og Tid til at være sønderknuset i Anger; en saadan Tale vilde være utilgivelig langsom i Forhold til Angerens bekymrede Hurtighed; den vilde være ugudelig i Forhold til Bedrøvelsen efter Gud; meningsløst sinkende i Forhold til hvad der skal gøres endnu idag, i dette Øieblik, – i Farens Øieblik. Thi der er jo Fare; der er en Fare, som hedder Vildfarelse, den standser ikke ved sig selv, men vedbliver at fare fort: saa hedder den Fortabelse. Men der er en bekymret Veileder, en Kyndig, der gjør opmærksom, der tilraaber Vandrerens, at han vogter sig; denne Veileder er Fortrydelsen; han er ikke saaledes hurtig tilfods som Indbildningens Føielighed, der tjener hos Ønsket, han er ikke saaledes stærk bygget, som det seierrige Forsæt – han kommer langsomt bag efter, græmmet, men han er en fuldtro og oprigtig Ven. Høres aldrig denne Veileders Stemme, da er det netop fordi der vandres ad Fortabelsens Vei; thi naar den Syge, som svinder i Tæring, troer sig sundest, er Sygdommen forfærdeligst. Dersom der var Nogen, som tidligen hærdede sit Sind til Intet at ville fortryde og som Intet fortrød: o, det kommer jo igjen – dersom dette ellers lader sig fortryde. Saa underlig en Magt er Fortrydelsen, saa oprigtigt er dens Venskab, at det netop er det Forfærdeligste af Alt ganske at have

undflyet den. Meget kan et Menneske maaskee ønske at liste sig fra i Livet, og muligen lykkes det ham, saa den Forkjelede i sidste Øieblik kan sige: jeg slap dog fra al den Møisommelighed, i hvilken andre Mennesker trælle. Men om Nogen vil storme sig, trodse sig, liste sig fra Fortrydelsen: ak, hvilket er vel det forfærdeligste at sige: det lykkedes ham ikke, eller – det lykkedes ham!

Over ethvert Menneskes Vandring gennem Livet vaager der et Forsyn, som giver Enhver tvende Veiledere med: den ene kalder fremad, den anden kalder tilbage. Dog ere de ikke i Modsigelse med hinanden, de tvende Veiledere, de lade ei heller Vandreren staae der i Tvivlraadighed, forvirret ved det dobbelte Kald, tvertimod de Tvende ere i evig Forstaaelse med hinanden, thi den Ene kalder fremad til det Gode, den anden kalder tilbage fra det Onde. De ere ei heller blinde Veiledere, derfor ere de jo netop To; thi for at betrygge Vandringsmanden maa der baade sees frem og sees tilbage. Ak, der var maaskee Mangen, som foer vild, ved misforstaaet at fortsætte en god Begyndelse, da Fortsættelsen var paa Afveien, ved ustandseligt at trænge frem, saa Fortrydelsen ikke kunde lede ham tilbage paa den gamle Vei; der var maaskee Den, som foer vild i Angerens Udmattelse, hvilken ikke kommer af Stedet, saa Veilederen ikke kunde hjælpe ham til at finde Veien fremad: naar det store Tog skal sætte sig i Bevægelse, saa høres først et Kald fra Den, der er i Spidsen, men der ventes, indtil den Sidste har svaret. De tvende Veiledere kalde paa et Menneske aarle og silde, og naar han agter paa deres Kald, da finder han Veien, da kan han vide, hvor han er paa Veien, fordi disse tvende Kald bestemme Stedet og betegne Veien, Fortrydelsens maaskee bedst, thi den flygtigt Reisende, der farer let hen ad Veien, lærer denne ikke saaledes at kjende, som Vandringsmanden med sin Byrde – den blot Stræbende lærer ikke Veien saa godt at kjende som den Fortrydende; den Første iler fremad til Nyt, til Nyt, vel ogsaa bort – fra Erfaringen: men den Fortrydende, som kommer bag efter, samler Erfaringen møisommelig op.

De tvende Veiledere kalde aarle og silde paa et Menneske, og dog nei, thi naar Fortrydelsen kalder paa et Menneske er det altid silde. Kaldet til at finde Veien igjen, ved at søge Gud i Syndernes Bekjendelse, er altid ved den ellefte Time; hvad enten Du er ung eller gammel, hvad enten Du har forbrudt Meget eller Lidet, hvad enten Du har forskyldt Meget eller efterladt Meget: Skylden gjør, at dette Kald er ved den ellefte Time, Inderlighedens Bekymring fatter, hvad Fortrydelsen indskærper, at det er ved den ellefte Time. Thi i timelig Forstand er Oldingens Alder den ellefte Time, og Dødens Øieblik det sidste i den ellefte Time; den dorske Yngling taler om et langt Liv, der skal ligge for ham, den dorske Olding haaber, at der endnu er lang Tid til hans Død – men Angeren og Fortrydelsen tilhører det Evige i et Menneske, og saaledes forstaaer Angeren hver Gang den forstaaer Skylden, at det er ved den ellefte Time, hiin Time som den menneskelige Dorskhed meget godt veed er til og vil komme, naar der tales om den i Almindelighed, men ikke naar det angaaer den Dorske selv, thi endog Oldingen mener, at der er nogen Tid tilbage, og den dorske Yngling bedrager sig selv, hvis han mener, at Forskjellen i Alder er den væsentlige med Hensyn til den ellefte Times Nærhed. See derfor er det saa godt og saa nødvendigt, at der er tvende Veiledere; thi hvad enten det er det let bevæbnede Ungdommens Ønske, der formeentligen vil trænge seierrig frem, eller det er den mandskraftige Beslutning, der vil stride sig gennem Livet: de raade begge i Forestillingen over en lang Tid, de udvise en Leve-Alder eller dog adskillige Aar i Planen for deres Stræben – og derfor spildes der saa let megen Tid, og derfor ender det Hele saa let i Vildfarelse. Men Angeren og Fortrydelsen veed at omgaaes Tiden i Frygt og Bæven. Naar Fortrydelsen vaagner bekymret, det være i Ynglingen, det være i Oldingen, den vaagner altid ved den ellefte Time. Den raader ikke over megen Tid, thi det er jo ved den ellefte Time; den bedrager ikke ved en falsk Forestilling om et langt Liv, thi det er jo ved den ellefte Time. Og i den ellefte Time forstaaer man Livet ganske anderledes end i Ungdommens Dage, eller i Manddommens travle Tid, eller i Oldingens sidste Øieblik. Den, der angrer ved nogen anden Time paa Dagen, han angrer timeligt, han styrker sig ved en falsk og hastende Forestilling om Skyldens Ubetydelighed, han styrker sig ved en bedragersk og travl Forestilling om Livets Længde: hans Fortrydelse er ikke i sand Inderlighed. O, ellefte Time, hvor er, naar Du er, Alt saa forandret; hvor er Alt saa stille som var det ved Midnattens Time, hvor er Alt saa alvorligt som var det i Dødens Stund, hvor er det saa eensomt som var det mellem Gravene, hvor er det saa høitideligt som var det i Evigheden! O, svære Arbeidstime (skjøndt Gjerningen hviler), naar Regnskabet gjøres op, dog der ingen Anklager er; naar Alt nævnes med sit rette Navn, dog der Ingen er som taler; naar hvert utilbørligt Ord maa gjentages i Evighedens Forandring! O, dyre Kjøb, naar Fortrydelsen dyrt maa betale, hvad der syntes Letsindigheden og Travlheden og den stolte Stræben og den utaalmodige Lidenskab og Verdens Dom for Intet at regne! O, ellefte Time, forfærdeligt hvis Du skulde vedblive, forfærdeligere end om Døden skulde vedblive et heelt Liv.

Saa maa da Angeren have sin Tid, dersom ikke Alt skal forvirres; thi der er jo tvende Veiledere, den ene vinker fremad, den anden tilbage. Men den skal ikke have sin Tid i timelig Forstand, ikke tilhøre et vist Afsnit af Livet, som Spøg og Leeg tilhører Barndommen, som Elskovens Ophidselse tilhører Ungdommen; den skal ikke komme og svinde som et Indfald og som en Overraskelse. Nei, Fortrydelsen skal være en Handling med samlet Sind, saa der maa kunne tales om den til Opbyggelse, saa den maa føde nyt Liv af sig, at den ikke bliver en Begivenhed, hvis sørgende Efterladte er en veemodig Stemning: i Frihedens Forstand med Evighedens Eftertryk skal Angeren have sin Tid, ja endog sin Tid til Forberedelsen. Thi Samlingens og Forberedelsens Tid er ingen Langsomhed i Forhold til hvad der skal gjøres, den er tvertimod en Ærbødighed, en hellig Frygt, en Ydmyghed, at *det* ikke maatte blive forfængeligt og overilet, hvad der skal gjøres i sand Oprigtighed; det er ingen dorsk Udsættelse, at man vil forberede sig, det er tvertimod en Inderlighedens

Bekymring, der allerede er i Pagt med hvad der skal gøres. Evigt forstaaet skal der angres strax, ja der er end ikke Tid til at sige det; men Mennesket er jo i Timeligheden, som drager sig hen i Tiden: saa søger det Evige og det Timelige at gjøre sig forstaaelige for hinanden, idet Timeligheden ikke begjærer Udsættelsen for at unddrage sig, men i Bevidsthed af sin Svaghed beder om Tid til at forberede sig; idet Evigheden giver efter, ikke for at opgive Fordringen, men for i varlig Omgang at give Skrøbeligheden lidt Tid. Det Evige maa ikke med sit »strax« blive det Pludselige, der blot forvirrer Timeligheden, det skal jo tvertimod være Timeligheden behjælpelig gennem Livet. Som den Overlegne i Forhold til den Indskrænkede, som den Ældre i Forhold til Barnet kan tvinge Fordringen til et saadant Yderste, at det ender med, at den Indskrænkede og Barnet næsten svækkes paa Forstanden: saaledes kan ogsaa det Evige i et ophidset Menneskes Indbildning forsøge at ville gjøre Timeligheden afsindig. Men Angerens Sorg efter Gud og Inderlighedens Bekymring maa for Alt ikke forvexles med Utaalmodighed. Erfaringen lærer, at det end ikke altid er det rette Øieblik til at angre at angre strax, netop fordi Angeren i dette Skydingens Øieblik, naar endnu de arbejdende Tanker og de forskjellige Lidenskaber ere i travl Bevægelse eller dog spændte ved Afspændtheden, saa saare let kan see feil af, hvad det egentligen er der skal angres, saa saare let kan forvexle sig med det Modsatte med Sønderknuselse i Øieblikket det er med Utaalmodighed, med en piinagtig qualfuld Sorg efter Verden det er med Utaalmodighed, med en fortvivlet Sønderrevethed i sig selv det er med Utaalmodighed. Men Utaalmodighed, hvor længe den end vedbliver at rase, bliver aldrig Anger, hvor formørket end Sindet bliver; dens Graad, hvor hulkende den end er, bliver aldrig Angerens; dens Taarer ere uden velsignende Frugtbarhed, som de vandtomme Skyer, som Ilingens Krampetrækning. Derimod, dersom et Menneske paadrog nogen sværere Skyld, men ogsaa forbedrede sig, og stadig fra Aar til Aar gik frem i det Gode: det er vist, at han fra Aar til Aar med større Inderlighed, alt som han gaaer frem i det Gode, vil angre hiin Skyld, fra hvilken han dog Aar efter Aar i timelig Forstand fjerner sig mere og mere. Thi vel er det saa, at Skylden maa staae levende for et Menneske, hvis han i Sandhed skal angre; men netop derfor er den øieblikkelige Anger saa mislig og ingenlunde at haabe paa, fordi det maaskee ikke er Bekymringens Inderlighed, der stiller Skylden saa levende frem, men kun den øieblikkelige Fornemmelse. Fortrydelsen er da selvisk, sandselig, sandselig-stærk i Øieblikket, ophidset i Udtrykket, utaalmodig i de meest modsatte Overdrivelser – og er netop derfor ikke Anger. Den pludselige Anger vil samle al Sorgens Bitterhed i eet Drag – og saa afsted; den vil bort fra Skylden, bort fra hvert et Minde om den, styrkende sig ved den Indbildning, at det er for ikke at sinkes i det Gode; den vil, at naar nogen Tid er gaaet, Skylden da ganske skal være glemt – og atter dette er Utaalmodighed. En sildig pludselig Anger vil da maaskee gjøre det aabenbare, at den første pludselige Anger ikke havde havt sand Inderlighed. Det skal jo være hændt, at et Menneske, der ved sin Misgjerning hjemfaldt til Lovenes Straf, at han, efterat have lidt denne, forbedret vendte tilbage til det borgerlige Samfund; han gik da til et fremmed Land, hvor han ikke var kjendt, hvor han blev kjendt for sin retskafne Vandel. Alt var glemt; da kom der en Flygtning, der kjendte den Anseete som sin Ligemand fra hine elendige Dage. Det var en forfærdelig Erindring at møde, en Dødsens-Angst, at gyse ved den i Forbigaaende, endog taus raabte den med høi Røst, indtil den ved hiin nedrige Flygtnings Stemme kom til Orde: da greb Fortvivlelsen pludseligen Den, som dog syntes frelst, og den greb ham netop fordi Angeren var glemt, fordi den borgerligt Forbedrede dog ikke var saaledes Gud hengiven, at han i Angerens Ydmyghed mindedes, hvorledes han havde været. Thi i timelig og sandselig og borgerlig Forstand er dog ogsaa Angeren Noget, som kommer og gaaer i Aarene, men i evig Forstand er den en stille daglig Bekymring. Det er evigt usandt, at Skylden bliver en anden, selv om der hengik et Aarhundrede; at sige noget Saadant er at forvexle det Evige med hvad det Evige mindst ligner, med menneskelig Glemsomhed. Vil Nogen frækt og formasteligt af den Grund forkynde Aflad fra det Gode, fordi jo Alt engang er forspildt; da er dette Ugudelighed, der vil forøge Skylden ved ny og ny Skyld. Thi lader os vel betænke dette: Skylden forøges dog vel ikke derved, at den forekommer den Forbedrede sørgeligere og sørgeligere. Det er ei heller Vinding, at Skylden ganske er glemt, det er tvertimod Tab og Fortabelse; men det er Vinding, at vinde Inderlighed til inderligere og inderligere at fortryde Skylden. Det er ikke Vinding: at mærke paa sin Glemsomhed, at man bliver ældre; men vel er det Vinding, om Nogen ved Fortrydelsens Forandring fra Inderlighed til Inderlighed mærkede, at han blev Ældre. Man skal kunne tælle et Træes Aar ved at see paa Barken: sandelig man kan ogsaa paa Angerens Inderlighed kjende et Menneskes Alder i det Gode. Der er en Fortvivlelsens Kamp, den strider – med Følgerne; Fjenden angriber bestandigt bagfra og dog skal den Stridende gaae fremad: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en Angerens Lidelse, den bærer Straffen vel ikke utaalmodig, men dog hvert Øieblik krympende sig under den: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en stille søvnløs Sorg ved Forestillingen om det Forspildte; den fortvivler ikke, men i daglig Græmmelse hviler den sig aldrig: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Der er en møisommelig Fremgang i det Gode, den er som Dens Gang, hvis Fødder ere hudløse; den er villig nok, den vilde gjerne gaae hurtigt, men den har lidt Skade paa Frimodigheden, Smerterne gjøre dens Gang usikker og piinlig: naar saa er, er Angeren endnu ung og svag. Men naar der dog gøres sikkrere Trin paa Veien, naar Straffen selv blev til en Velsignelse, naar Følgerne endog bleve frelsende, naar Fremgangen i det Gode er synlig: da er der en formildet men dyb Sorg, som erindrer Skylden; den har fjernet og overvundet hvad der kunde skuffe og forvirre Synet; derfor seer den ikke feil, men seer kun det ene Sørgelige: dette er den ældre, den stærke, den kraftfulde Anger. Om det Sandselige gjelder det, at det forringes i Aarene og aftager med Aarene, om en Dandsesinde maa man sige, at hendes Tid er forbi med Ungdommens; men med en Angrende anderledes, og om Angeren maa der siges, at dersom den glemmes, da var dens Styrke kun en Umodenhed, men jo længere og jo dybere den glemmes, desto bedre bliver den. Thi Skylden tager sig forfærdeligst ud jo nærmere ved man seer den, men Angeren er Gud velbehageligst jo længere borte fra, paa det Godes Vei, den øiner Skylden.

Saa skal da Angeren ikke blot have sin Tid, men endog sin Forberedelses-Tid; skal den end være en stille daglig Bekymring, skal den dog ogsaa kunne samle sig velforberedt til den høitidelige Leilighed. En saadan er *Skriftemaalet*, den hellige Handling, forud for hvilken der bør gaae en Forberedelse. Ligesom da en Mand klæder sig om til en Fest: saaledes forandres Den inderligt, der forbereder sig til Skriftemaalets hellige Handling. Det er jo ogsaa som en Omklædning at afføre sig Mangfoldigheden for ret at blive enig med sig selv om Eet, at afbryde den travle Virksomheds Fart, for at iføre sig Betragtningens Hvile i Enighed med sig selv. Og denne Enighed med sig selv er Festens simple Høitidsdragt, der betinger Adgangen. Det Mangfoldige kan man see med adspredt Sind, see Noget deraf, see det i Forbigaaende, see det med halvt Øie, med deelt Sind, see det og dog ikke see det; i den travle Virksomhed kan man bekymre sig om mange Ting, begynde paa mange Ting, gjøre mange Ting paa eengang og gjøre dem halvt alle: men *skrifte* kan man ikke uden denne Enighed med sig selv. Den, der ikke i Sandhed er enig med sig selv, han er i Skriftemaalets Time dog kun adspredt, dersom han tier, ikke samlet; han er dog kun snaksom, dersom han taler, ikke skriftende.

Men Den, der i Sandhed blev enig med sig selv, han er i *Stilhed*. Og ogsaa dette er jo som en Omklædning, at afføre sig alt hvad der er Larmende da det er tomt, for skjult i Stilheden at blive aabenbar. Denne Stilhed er den hellige Handlingens simple Festlighed. Thi verdsligt gjelder det, ved Dandsen og ved Gjestebudet, jo flere Musikanter jo bedre; men gudeligt gjelder det: jo dybere Stilhed, jo bedre. – Naar Vandringsmanden fra den alfare, larmende Vei kommer til de stille Steder, da er det ham (thi Stilheden er Gribende!) som maatte han tale med sig selv, som maatte han sige hvad der ligger skjult i Sjælens Dyb; det er ham, efter Digterens Forklaring, som vilde noget Unævneligt trænge sig frem af hans Inderste, hiint Uudsigelige, for hvilket Sproget dog intet Udtryk har, thi endog *Længsel* er jo ikke det Uudsigelige selv, den er kun ilende efter det. Men hvad Stilheden betyder, hvad Omgivelsen vil sige med denne Stilhed: det er netop det Uudsigelige. Thi Træernes Forundring, dersom det er saa, at det er Træerne, der undrende betragte Vandringsmanden, den forklarer Intet. Og Skovens Gjenlyd forklarer jo, at Stemmen ad den Vei ikke trænger igjennem til en Forklaring; nei, som en uindtagelig Fæstning kaster Fjendens Angreb tilbage, saaledes kaster Gjenlyden Stemmen tilbage, hvor høit end Vandringsmanden raaber. Og Skyerne hænge kun efter deres egne Tanker, drømme kun om sig selv, hvad enten de tankefuldt synes at hvile sig, eller de nyde den vellystige, sagte Bevægelse; hvad enten de gjennemsigtige hurtigt ile hen drevne af Vinden, eller de formørkede samle sig til Strid mod Vinden: Vandringsmanden bekymre de sig ikke om. Og Havet er som den Vise sig selv nok, hvad enten det ligger, ja som et Barn og morer sig med sig selv, i sagte Krusning, liig Barnet, der spiller paa sin Mund, eller det i Middagsstunden, som en halvslumrende nydende Tænkter, ligger og seer sig om efter Alt, eller det i Natten dybt grunder over sit eget Væsen; hvad enten det i dyb Underfundighed gjør sig til Intet, for at iagttage, eller det raser i egen Lidenskab: Havet har den dybe Grund, det veed nok hvad det veed, det veed altid Den, der har den dybe Grund, men det har ingen Medviden. Og Stjernehæren er vel en gaadefuld Sammenskrift, det seer ud som en Aftale mellem dem, at de ordne sig saaledes; men Stjernerne ere saa langt borte, at de ikke kunne see Vandringsmanden, det er kun Vandringsmanden, der kan see Stjernerne: saa bliver der dog ingen Aftale mellem ham og Stjernerne. Dette er Digter-Længselens Veemod grundet i den dybe Misforstaaelse, fordi den Eensomme i Naturen overalt er omgivet af et Alt, der ikke forstaaer ham, om det dog bestandigt er som maatte det komme til en Forstaaelse. Saaledes er jo det Uudsigelige, det er som Bækkens Rislen: dersom Du gaaer i dine egne Tanker, dersom Du har travlt, da bemærker Du den slet ikke i Forbigaaende, Du faaer ikke at vide, at den er til, denne Rislen. Men dersom Du standser, da opdager Du den; og naar Du har opdaget den, da maa Du staae stille; og naar Du staaer stille, da overtaler den Dig; og naar den har overtalet Dig, da maa Du bøie Dig lyttende efter den; og naar Du bøiet lytter efter den, da fængsler den Dig; og naar den har fængslet Dig, da kan Du ikke løsrive Dig fra den; og naar Du ikke kan løsrive Dig fra den, da er Du overvældet – bedaaret synker Du ned ved dens Side, det er i ethvert Øieblik som maatte det i næste Øieblik komme til Forklaringen; men Bækken bliver ved at risle og kun Vandringsmanden ældes ved dens Side.

Anderledes med den Skriftende; ogsaa ham griber Stilheden, dog ikke i Misforstaaelsens veemodige Stemning, men med Evighedens Alvor; han er ei heller, som Vandringsmanden, uden ret at vide hvorledes, ført hen paa de stille Steder; han er ikke som Digteren, der ønskende søger Eensomheden og dens Stemning; nei, at skrifte er en hellig Handling, hvortil Sindet er samlet i Forberedelse. Saa veed og Omgivelsen ret vel, hvad den vil sige med Stilheden: at den byder Alvor; den veed, at det er dens Villie at blive forstaaet; den veed, at det er ny Skyld, om den misforstaaes. Og den, der er tilstede, er en Alvidende, som veed Alt, som husker Alt: hvad dette Menneske nogensinde betroede ham, og hvad dette Menneske nogensinde unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som igjen i dette Menneskes sidste Øieblik vil huske denne Time: hvad dette Menneske betroede ham og hvad dette Menneske unddrog hans Fortrolighed; en Alvidende, som kjender hver en Tanke, langtfra, hver dens Vei grant, selv naar den sneg sig forbi Menneskets egen Bevidsthed; en Alvidende, for hvem et Menneske er aabenbar i Løndom, med hvem der tales i Tausheden, at Ingen skulde vove at ville bedrage ham – ved Talen eller ved Tausheden, saaledes som eet Menneske kan skjule Meget for det andet ved at tie, stundom endnu mere ved at tale. Den Skriftende selv er ikke som en Tjener, der gjør sin Herre Regnskab for Forvaltningen, hvilken betroedes ham, da Herren ikke kunde overkomme Alt eller overalt være tilstede: den Alvidende var tilstede i ethvert Øieblik, for hvilket der i Regnskabet skal gjøres Regnskab, – Regnskabet gjøres ikke for Herrens Skyld betræffende hvad der er gjort, men for Tjenerens Skyld, der atter skal gjøre Regnskab for, hvorledes han benyttede Regnskabet

Øieblik. Den Skriftende er og ikke som Den, der betroer sig til en Ven, hvem han, forud eller bag efter, indvier i hvad denne ikke vidste før: den Alvidende faaer ikke Noget at vide om den Skriftende, derimod faaer den Skriftende Noget at vide om sig selv. Indvender derfor ikke mod Skriftemaalet, at det Intet gavner, at betroee en Alvidende hvad han dog veed; besvarer først det Spørgsmaal, om det da ikke gavner, at et Menneske faaer Noget at vide om sig selv, som han ikke vidste! En hastig Forklaring kan mene, at det at bede er en ørkesløs Gjerning, fordi et Menneskes Bøn dog ikke forandrer den Uforanderlige; men var dette da i Længden ønskeligt, kunde det foranderlige Menneske ikke let komme til at fortryde, at han havde faaet Gud forandret! Den sande Forklaring er derfor ogsaa det ene Ønskelige: Bønnen forandrer ikke Gud, men den forandrer den Bedende. Saaledes ogsaa med hvad der er denne Tales Gjenstand: Gud faaer ikke Noget at vide ved at Du skriver, men Du, den Skriftende. Meget som Du kunde holde hen i Dunkelhed, faaer Du først at vide ved at lade en Alvidende blive vidende derom. Selv himmelraabende Misgjerning er begaaet, selv Blod er udgydt, og mange Gange, saaledes, at der maatte siges i Sandhed om den Skyldige: han vidste ikke, hvad han gjorde - maaskee døde han, uden angrende nogensinde ret at faae at vide hvad det var han gjorde. Og veed vel Lidenskab nogensinde ret hvad den gjør, er dette ikke dens indsmigrende Fristelse og dens tilsyneladende Undskyldning denne skuffende Uvidenhed over sig selv, fordi den i Øieblikket har glemt det Evige; fordi den fortsat i et Menneske forvandler hans Liv til lutter Øiebliske, fordi den lumsk tjener sin forblindede Herre, medens den tjener sig op til at lade ham tjene som en forblindet Træl! Thi Had og Vrede og Hævn og Mismod og Tungsind og Fortvivlelse og Frygt for Fremtiden og Fortrøstning til Verden og Troen paa sig selv, og Stolthed som blander sig endog i Deeltagelsen, og Misundelse som blander sig endog i Venskabet, og den forandrede men ikke forbedrede Tilbøielighed: naar dette var i et Menneske - naar var det uden Uvidenhedens skuffende Undskyldning? Og naar et Menneske forblev uvidende derom, var det ikke netop fordi han tillige forblev uvidende om, at der er en Alvidende? Ja der er en Uvidenhed, som ikke skal bekymre noget Menneske, hvis Leiligheden eller Evnen var ham negtet til at lære: men der er en Uvidenhed om sig selv, lige sørgelig for den Lærde og den Eenfoldige, som begge ere bundne i det samme Ansvar: denne Uvidenhed kaldes Selvbedraget. Der er en Uvidenhed, som lidt efter lidt, alt som der læres stykkeviis Mere og Mere, forvandles til Kundskab; men hiin Uvidenhed, Selvbedraget er der kun Eet, som kan hæve - at være uvidende om, at det er Eet, kun Eet, at kun Eet er fornødent, er endnu at være i Selvbedraget. Den Uvidende kan have været uvidende om Meget, kan faae Meget at vide, og dog endnu have Meget tilbage han ikke veed; men den Selvbedragne, hvis han taler om det Meget og det Mangfoldige, da er han endnu i Selvbedraget, meget hildet og meget bestyrket ved det Mangfoldige. Den Uvidende kan efterhaanden erhverve Viisdom og Kundskab, men den Selvbedragne, hvis han vandt det ene Fornødne, da vandt han Hjertets Reenhed.

Saa lad os da ved Anledningen af et Skriftemaal tale over denne Sætning:

Hjertets Reenhed er at ville Eet,

idet vi til Grund for Betragtningen lægge Apostelen Jakobs Ord, i hans Brev 4de Capitel, Vers 8:

Holder Eder nær til Gud, saa skal han holde sig nær til Eder! Renser Hænderne, I Syndere, og luttret Hjerterne I Tvesindede;

thi kun de Rene af Hjerter kunne see Gud og altsaa holde sig nær til ham, og bevare Reenheden ved at han holder sig nær til dem; og Den, der i Sandhed kun vil Eet, *han kan kun ville det Gode*, og Den der kun vil Eet, naar han vil det Gode, *han kan kun ville det Gode i Sandhed*.

* *
*

Lad os tale derom, men lad os først glemme Anledningen for at enes i Forstaaelsen af Sætningen, og i hvad det apostoliske formanende Ord (»luttret Hjerterne I Tvesindede«) modsætter sig: *Tvesindetheden*; da ville vi til Slutning nærmere benytte Anledningen.

* *
*

I. Skal det være muligt, at et Menneske kan ville

Eet, da maa han ville det Gode.

Kun at ville Eet – men maa dette nu ikke blive en vidtløftig Tale; hvis Nogen ret vil betænke denne Sag, maa han da ikke først Stykke for Stykke gennemgaae ethvert Maal, som et Menneske kan sætte sig i Livet, nævne alt det Meget enkeltviis, som et Menneske kan ville? Og ikke nok hermed, maa han ikke dernæst, da dog enhver saadan Betragtning let bliver af for almindelig Art, maa han ikke forsøge sig i at ville det Ene efter det Andet, for at udfinde, hvilket det Ene er, han kan ville, naar det gjelder kun at ville Eet? Ja, hvis Nogen saaledes vilde begynde, da skulde han vel aldrig blive færdig, eller rettere, hvor var det muligt, at han kunde blive færdig, da han netop begyndte med at gaae feil af Veien, og dog blev ved at gaae frem og gaae frem ad Vildfarelsens Vei, der jo kun paa en sørgelig Maade fører til det Gode – naar Vandrereren nemlig vender sig om og gaaer tilbage; thi som det Gode kun er Eet, saa fører og alle Veie til det Gode, selv Vildfarelsens – naar den Omvendte gaaer samme Vei tilbage. O, Du det Godes uudgrundelige Tilforladelighed; hvor et Menneske end er i Verden, paa hvilken Vei han end færdes, naar han vil Eet, er der en Vei, der fører ham til Dig! Vidtløftigheden var da her af det Onde; istedenfor at spille Talens mange Øieblikke paa at nævne det Mangfoldige, eller vel endog Livets kostbare Aar paa at forsøge sig i det Mangfoldige, kan Talen, som Livet bør det, i ønskelig Korthed være ved sin Gjenstand; ja om intet Andet kan der i en vis Forstand tales saa kort, naar der dog tales godt, som om det Gode, fordi det uden Betingelse og uden Omsvøb, uden Forord og uden Overenskomst ubetinget er det Eneste, et Menneske tør og skal ville, og er kun Eet. O, velsignede Korthed, salig den Eenfoldighed, som hurtigt griber, hvad Klogskaben, trættet i Forfængelighedens Tjeneste, langsomt begriber! Hvad den Eenfoldige i det fromme Hjertes glade Tilskyndelse ikke føler Trang til vidtløftigt at forstaae, fordi han eenfoldigt strax kun forstaaer det Gode; det behøver den Kloge megen Tid og megen Græmmelse for at forstaae. Det er nemlig ikke saaledes med det at ville Eet: Een vil Eet, men det han vil er ikke det Gode; en Anden vil Eet, men det han vil, er ei heller det Gode; en Tredie, han vil Eet, og det han vil er det Gode. Nei saaledes er det ikke. Den, der vil Eet, som ikke er det Gode, han vil egentligen ikke Eet; det er en Skuffelse, en Tilsyneladelse, et Bedrag, et Selvbedrag, at han kun vil Eet: thi i sit Inderste er han, maa han være Tvesindet. Derfor siger Apostelen: »renser Hjerterne i Tvesindedede«, det er, renser Hjerterne fra Tvesindedhed; det er, lad i Sandhed Dit Hjerte kun ville Eet, thi deri er Hjertets Reenhed. Og det er om den samme Hjertets Reenhed, at Apostelen atter taler naar han siger: »dersom Nogen fattes Viisdom, da bede han ... men i Troen, ikke som en tvesindet Mand (1. 5. 6. 8);« thi Hjertets Reenhed er netop den Viisdom, der erhverves ved at bede; en Bedende gransker ikke i lærde Bøger, men han er den Vise, »hvis Øine oplades – naar han knæler ned.« (4de Moseb. 24, 16.).

Korteligen siges der da til Den, hvis Sind fromt forblev uvidende om det Mangfoldige: det Gode er Eet; den vanskeligere Tale henvender sig til Den, hvis Sind i *Tvesindedhed* stiftede det mislige Bekjendtskab med det Mangfoldige og med Kundskaben: dersom det er vist, at et Menneske i Sandhed vil Eet, da vil han det Gode, thi kun dette lader sig saaledes ville. Men begge Udsagn sige aldeles Eet og det Samme, ellers talte de jo ogsaa om forskellige Ting. Det ene Udsagn nævner *ligefrem* det Godes Navn, bestemmer det at være Eet; det andet fortier underfundigt dette Navn, det seer næsten ud som taltes der om noget ganske Andet; men netop derfor trænger det forskende ind i et Menneskes Indre; og hvor meget han end vil forsikre, trodse paa, rose sig af, at han kun vil Eet, det trænger prøvende igjennem for at vise Tvesindedheden i ham, dersom det Eet han vil ikke er det Gode.

Thi vel var der Den i Verden, som syntes kun at ville Eet; han behøvede ei heller at forsikre det, havde han end fortiet det; der var talende Vidnesbyrd nok mod ham, hvorledes han umenneskeligt hærdede sit Sind, hvorledes Intet rørte ham, ikke Ømheden, ikke Uskyldigheden, ikke Elendigheden; hvorledes hans forblindede Sjel Intet havde Øie for, og Sandsen i ham kun Øie for det Ene, han vilde. Og dog var det et Bedrag, et rædsomt Bedrag, at han vilde Eet; thi Lyst og Ære og Riigdom og Magt og Alt hvad Verdens er, er kun tilsyneladende Eet; det er ikke Eet og bliver Eet medens Alt forandres – og medens han forandres; det er ikke det Samme i alle Forandringer, tvertimod er det det ideligen Forandrede. Om han da end kun nævnede Eet, det være Lysten, eller Æren, eller Riigdom, i Sandhed vilde han dog ikke Eet. Eller kan han siges at ville Eet, naar det Ene, han vil, i sig selv ikke er Eet, i sig selv er et Mangfoldigt, en Adsplittelse, Foranderlighedens Bold og Forkrænkelighedens Bytte! See, i Lystens Tid, hvorledes higede han ikke fra een Nydelse til en anden, Afvexling var jo hans Løsen – er Afvexling da at ville Eet, som bliver det Samme, det er jo tvertimod at ville Eet, som aldrig maa være det Samme, men det er netop at ville det Mangfoldige, og en saadan Villende er ikke blot tvesindet men splidagtig i sig selv, saa han vil Eet og strax igjen det Modsatte, fordi Lystens Eenhed er en Skuffelse og et Bedrag, Lysternes Forskjellighed det, han vil. Og da han havde nydt indtil Væmmelse, da han var bleven træt og mæt, om han dog endnu vilde Eet, hvad var det han vilde? Han vilde ny Nydelse, hans udmærkede Sjel rasede, at ingen Opfindsomhed strakte til at opdage noget Nyt – noget Nyt! Forandring var det, han raabte paa, da Lysten tjente ham, Forandring, Forandring; og Forandring var det, han raabte paa, da han var kommen til Lystens Grændse, da Tjenerskabet var udmattet, Forandring,

Forandring! Nu det forstaaer sig, der er jo ogsaa Forandringer i Livet, som kan lade et Menneske erfare, om han vil Eet. Der er *Forgængelighedens* Forandring, naar Vellystningen maa træde af, naar Dandsen er forbi og Sandseforvirringens Støi, naar Alt bliver stille i Alvor. Der er *Dødens* Forandring – hvis Forgængeligheden skulde synes engang at glemme sig selv, saa den ikke kom; hvis det skulde synes som lykkedes det den Vellystige at slippe igennem: Døden glemmer ikke sig selv, Døden slipper han ikke forbi, den har Magt over hvad denne Verdens er, og forandrer hiint Ene, den Vellystige kun vilde, til Intet. Endeligen er der *Evighedens* Forandring, den forandrer Alt – saa ene det Gode bliver og bliver Dens salige Besiddelse, der kun har villet Eet. Men hiin rige Mand, hvem ingen Elendighed kunde røre, hiin rige Mand, der endnu i Evigheden til egen Forbandelse maa vedblive at ville Eet: spørg ham nu, om han dog virkeligen vil Eet! – Saaledes ogsaa med Ære og Riigdom og Magt; thi i Kraftens Tid, da han higede efter Æren, fandt han vel nogen Grændse, eller var dette ikke den Stræbendes urolige lid at stige høiere og høiere; fandt han nogen Hvile i sin Søvnløshed for at fange efter den og for at holde den fast; fandt han nogen Vederqvægelse ved sin Lidenskabs kolde Brand! Og hvis han virkeligen vandt Ærens Høieste, er da jordisk Ære i sig selv Eet? Eller er den i sin Mangfoldighed, naar de Tusinde og Tusinde flette Krandsen, dog som Markens pragtfulde Teppe dannet af een Haand? Nei Verdens Ære er som dens Foragt en Hvirvel, et Spil af forvirrede Kræfter, et skuffende Øieblik i det Splidagtige, et Sandsebedrag, som naar Sværmen af Smaadyr paa Afstand synes for Øiet som eet Legeme, et Sandsebedrag, som naar Larmen af de Mange paa Afstand synes for Øret som een Stemme. Var Æren end eenstemmig, den er dog meningsløs, og desto mere jo flere Tusinder, der danne Eenstemmigheden, og desto hurtigere vil det vise sig jo flere Tusinder der dannede Eenstemmigheden. Og dog var det jo denne de Tusindes Eenstemmighed han vilde: det var ikke de Godes Bifald – de ere snart talte – nei de Tusindes. Er da det at ville tælle er det at ville Eet; at tælle og tælle saa det slaar til, at tælle og tælle saa det slaar feil: er det at ville Eet? Hvo som derfor vil denne Ære eller frygter denne Foragt, om han end siges at ville Eet, han er dog i sit Inderste ikke blot tvesindet men tusindsindet og splidagtig, som hans Liv er det, naar han maa krybe – for at naae Æren, naar han maa smigre sin Fjende – for at naae Æren, naar han maa beile til Dens Gunst han foragter – for at naae Æren, naar han maa lade Den forraadt han agter – for at naae Æren, for at naae Æren, det er for paa Ærens Tinde at foragte sig selv – og dog skjelve for Forandringen. Forandringen; ja, hvor raser Forandringen tøilesløst som her, hvilken Overgang er hurtigere og pludseligere som en Feiltagelse i Narrestregen, som et Træf af en Blind, naar Han end ikke faaer Tid til at afføre sig Ærens Dragt, men Forhaanelsen griber ham i den! Forandringen, den *sidste* Forandring, det Visseste i det Uvisseste: hvor høit end Ærens Torden lød over hans Grav, kunde den end høres over den ganske Verden, der er dog Een, som ikke kan høre den, han den Døde, han som døde med Æren, det Eneste han havde villet, men ogsaa fra Æren, thi den bliver udenfor, den drager hjem igjen, den hendøer som Gjenlyden. Forandringen, den *sande* Forandring, naar Evigheden er: Han, den meget Ærede, mon Ærens Krone rækkes ham der! Og dog er Evigheden retfærdigere end Jorden og Verden, i Evigheden er der henlagt en Ærens Krone for hver Den, der i Sandhed kun har villet Eet. – Saaledes ogsaa med Riigdom og Magt og alt Det, som forgaaer naar Verden forgaaer og dens Lyst. Den, som har villet det, hvis han end kun vilde Eet, han maa til egen Qval vedblive at ville det, naar det er forgaaet, og ved Modsigelsens Qval lære, at det ikke er Eet. Men Den, som i Sandhed vilde Eet og altsaa vilde det Gode, om han end offredes derfor: hvorfor skulde han ikke i Evigheden ville det Samme, som han vilde døe for, hvorfor skulde han ikke ville det Samme, naar det har seiret i Evigheden!

At ville Eet kan da ikke betyde at ville Det, som kun tilsyneladende er Eet. Det Verdslige er nemlig i sit Væsen ikke Eet, da det er det *Uvæsentlige*; dets saakaldede Eenhed er ingen væsentlig men en Tomhed, over hvilken det Mangfoldige skjuler. Det Verdslige er derfor i Skuffelsens stakkede Øieblik det Mangfoldige og saaledes ikke Eet; derpaa forvandler det sig til sit Modsatte – saa langt er det fra at være og blive Eet. Eller hvad er Lysten i sit grændseløse Yderste vel Andet end Væmmelse? Hvad er jordisk Ære i sit svimlende Høieste vel Andet end Foragt for Tilværelsen? Hvad er Riigdommens høieste Overmaal Andet end Armod, thi fylder vel al Verdens Guld gjemt i Pengebegjerlighed saa meget, eller ikke uendelig meget mindre end den ringeste Skjærv gjemt i den Fattiges Nøisomhed! Hvad er verdslig Almagt Andet end Afhængighed; hvilken Slave i Lænker var saa ufri som en Tyran! Nei, det Verdslige er ikke Eet; mangfoldigt som det er, forvandles det i Livet til sit Modsatte, i Døden til Intet, i Evigheden til Forbandelse for Den, som har villet dette Ene. Kun det Gode er Eet i sit Væsen og det Samme i hver sin Yttring. Lad Kjærlighed oplyse det. Den, der i Sandhed elsker, han elsker ikke engang for alle, ei heller bruger han en Deel af sin Kjærlighed og saa igjen en Deel; thi at bytte den er at forbytte den. Nei han elsker med hele sin Kjærlighed, den er heel tilstede i enhver Yttring, han giver den bestandigt heel ud, og dog beholder han den bestandig heel i sit Hjerte. Forunderlige Riigdom! Naar den Gjerrige har samlet al Verdens Guld – i Smudsighed, da er han bleven fattig: naar den Elskende giver sin hele Kjærlighed ud beholder han den heel – i Hjertets Reenhed. – Skal et Menneske i Sandhed ville Eet, da maa jo det Ene, han vil, være et Saadant, at det bliver uforandret i alle Forandringer, saa han ved at ville det, kan vinde Uforanderlighed; forandres det ideligen, da vorder han selv foranderlig, tvesindet og ustadig. Men denne idelige Foranderlighed er jo netop Ureenheden.

Men det at ville Eet er ei heller hiin den formastelige, ugudelige Begeistrings kraftige Vildfarelse: at ville det Store, ligegyldigt enten det er godt eller ondt. Ogsaa en saadan Villende, om han end er nok saa fortvivlet, er dog tvesindet; eller er Fortvivlelse ikke netop Tvesindethed; eller hvad er det at fortvivle Andet end at have to Villier! Thi hvad enten han, den Svage, fortvivler over, at han ikke kan løsrive sig fra det Onde; eller han, den Formastelige, fortvivler over, at han ikke ganske kan løsrive sig fra det Gode: de ere

begge Tvesindede, de have begge to Villier, Ingen af dem vil i Sandhed Eet, hvor fortvivlet de end synes at ville det. Hvad enten det var en Qvinde, hvem Ønsket bragte til Fortvivlelse, eller det var en Mand, der fortvivlede i Trods; hvad enten et Menneske fortvivlede – fordi han fik sin Villie, eller han fortvivlede fordi han ikke fik sin Villie: enhver Fortvivlet har to Villier, een som han forgyeves vil følge ganske, og een som han forgyeves ganske vil være qvit. Saaledes har Gud, bedre end nogen Konge, sikkert sig mod ethvert Oprør. Thi det er vel skeet, at en Konge ved et Oprør er bleven stødt fra Thronen: men enhver Oprører mod Gud bringer det i det Høieste til selv at fortvivle. Fortvivlelsen er Grændsen – hertil og ikke videre! Fortvivlelsen er Grændsen, her mødes den feige frygtagtige Selvkjærligheds Arrigskab, og det stolte trodsige Sinds Formastelighed, her mødes de i lige Afmagt.

Kun altfor snart lærer den egne Erfaring og Erfaringen paa Andre, hvor langt dog de fleste Menneskers Liv er fra at være hvad et Menneskeliv burde være. Alle have de store Øieblikke, de see sig selv i Mulighedens Tryllespeil, som Haabet holder for dem medens Ønsket smigrer; men hurtigt glemme de Synet i det Dagligdagse. Eller de tale maaskee begeistrede Ord, »thi Tungen er et lidet Lem, dog den pukker storligen« – men Talen tager jo netop Begeistringen forfængelig ved hørøstet at forkynde hvad der i Taushed skal udøves, og hurtigt glemmes de begeistrede Ord i Livets Ubetydelighed; det glemmes, at det var om dette Menneske Sligt sagdes, det glemmes, at det var ham selv der sagde det. Saa vaagner maaskee engang Erindringen med Forfærdelse, og Fortrydelsen synes at ville give ny Kraft: ak, dette blev ogsaa kun et stort Øieblik. De have Alle Forsætter, Planer, Beslutninger for Livet, ja for Evigheden; men Forsættet taber hurtigt Ungdommens Kraft og bliver affældigt; og Beslutningen staaer ikke fast og staaer ikke imod, den vakler og forandres med Omstændighederne; og Hukommelsen slaaer fejl – indtil de ved Vane og Omgang lære, som man siger, at trøste sig med hinanden, indtil de endog, istedetfor at finde det forrædersk, finde det opbyggeligt, om Nogen forkynder Undskyldningernes matte Trøstegrunde, der opmuntrende styrke til Dorskhed. Thi der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, at Fordringen gjøres gjeldende i al sin Ophøiethed, i al sin Strenghed, saa den fordrende trænger ind i Sjælens Inderste; Andre finde det opbyggeligt, at der træffes en Overenskomst i Jammerlighed med Gud og Fordringen – og Sproget. Der gives Mennesker, som finde det opbyggeligt, om dog Nogen vil kalde paa dem; men der ere ogsaa søvnige Sjele, som kalde det, ikke behageligt, men endog opbyggeligt, at der lules for dem.

Vel er dette nu sørgeligt; men da er der en Viisdom, som ikke er herovenfra, den er jordisk og kjødelig og djævelsk. Den har opdaget denne almindelige menneskelige Svaghed og Dorskhed; den vil hjælpe. Den seer, at det er Villien, det kommer an paa, og forkynder nu høit: »uden at ville Eet bliver dog et Menneskes Liv jammerlig Middelmaadighed, ussel Elendighed; Eet maa han ville, ligegyldigt enten det er godt eller ondt; Eet maa han ville, deri ligger et Menneskes Storhed.« Dog er det ikke vanskeligt at gennemskue denne kraftige Vildfarelse. Den hellige Skrift lærer til Saliggjørelse, at Synden er Menneskets Fordærvelse, og Frelsen derfor kun i Reenhed ved at ville det Gode. Hiin jordiske og djævelske Kløgt forvender dette til fristende Fortabelse: Svagheden er et Menneskes Ulykke, Kraften det eneste Frelsende. »Naar den urene Aand farer ud af et Menneske, vandrer den gennem øde og tomme Steder, men finder ikke Hvile; da vender den igjen tilbage, og har i Selskab med sig« hiin urene Kløgt, Ørkenens og de tomme Steders Viisdom, hiin urene Kløgt, der nu udjager Dorskhedens og Middelmaadighedens Aand – »saa det Sidste bliver værre end det Første«. Hvorledes skal man beskrive et saadant Menneskes Væsen? Der siges om Sangeren, at han kan sprengte sin Stemme ved at overskrige sig selv: saaledes er et saadant Menneskes Væsen sprenget ved at overskrige sig selv og Samvittighedens Stemme. Der siges om Den, som svimlende staaer paa et høit Sted, at Alt løber ud i Eet for hans Øie: saaledes har et saadant Menneske svimlet sig ud i det Uendelige, hvor Det løber i Eet, hvad der for evig er adskilt, saa kun det Store bliver, det er det Øde og Tomme, der jo altid føder Svimmelhed. Men tvesindet er dog et saadant Menneske, hvor fortvivlet han end synes at ville Eet. Naar han, den Selvraadige, maatte raade, da skulde der kun være Eet, han være den Eneste, der ikke var tvesindet, han den Eneste, der havde afkastet enhver Lænke, han den eneste Fri. Men Fri er – Syndens Træl dog ikke; afkastet har han heller ikke Lænken, »fordi han spotter den«; i Tvang er han og derfor tvesindet; og raade maa han nu engang ikke. Der er en Magt, som tvinger ham; løsrive sig fra den kan han ikke, ja han kan end ikke ganske ville det, ogsaa denne Magt er ham negtet. Dersom Du, m. T., saae et saadant Menneske, det er vel sjeldnere, som jo Svaghed og Middelmaadighed unegteligt er det Almindeligere; dersom Du traf ham i hvad han selv vilde kalde et svagt Øieblik, ak, hvad Du maatte kalde et bedre Øieblik – naar han ingen Hvile havde fundet i det Øde, naar Svimlen et Øieblik gik over, og han fornåm en kvalfuld Længsel efter det Gode; naar han rystet i sit Inderste ikke uden Veemod tænkte paa den Eenfoldige, der om end i Skrøbelighed dog vil det Gode: da opdagede Du, at han havde to Villier, og hans kvalfulde Tvesindethed. Fortvivlet, som han var, meente han: fortabt er fortabt, men han kunde ikke lade være end eengang at vende sig om i Længsel efter det Gode, hvor rædsomt han end selv havde forbitret sig denne Længsel, en Længsel, der beviser, at, som et Menneske dog i al sin Trods ikke har Magt til ganske at løsrive sig fra det Gode, fordi det er det Stærkere, saa har han end ikke Magt til ganske at ville det. Maaskee hørte Du endog hiin Fortvivlede sige: »der gaaer dog noget Godt under i mig«. Naar et Menneske finder sin Død i Bølgerne, da synker han, uden dog endnu at være død, han stiger atter op igjen, tilsidst gaaer der en Boble ud af hans Mund: naar dette er skeet, da synker han i Døden. Hiin Boble var det sidste Aandedrag, det sidste Forraad af Luft, der kunde gjøre ham lettere end Havet: saaledes med hiint Ord; i hiint Ord udaandede det sidste Haab om Frelse, i hiint Ord opgav han sig selv; fortiet, var der endnu i denne Tanke et Haab om Frelse, gjemt i Sjelen var der endnu i denne Tanke et muligt Forhold til Frelsen; naar Ordet er udtalt, i Fortrolighed til et andet Menneske, (o,

rædsomme Misbrug af Fortroligheden, om dog den Fortvivlede kun misbruger den mod sig selv!) naar dette Ord er hørt, da synker han for stedse. Ak, det er forfærdeligt at see et Menneske storme frem mod sin egen Undergang, det er forfærdeligt at see ham dandse paa Afgrundens Rand uden at ane det; men denne Klarhed over sig selv og over sin egen Undergang er dog endnu forfærdeligere. Det er forfærdeligt at see et Menneske søge Trøst ved at styrte sig i Fortvivlelsens Hvirvel, men denne Besindighed er dog endnu forfærdeligere; at et Menneske ikke i Skrig om Hjælp i Dødsens Angest raaber: jeg gaaer under, frels mig, men at han roligt vil være Vidne til sin egen Fortabelse. O, yderste Forfængelighed, ikke at ville drage Menneskenes Øine paa sig ved sin Skjønhed, ved Riigdom, ved Evner, ved Magt, ved Æren, men at ville tiltrygle sig deres Opmærksomhed ved sin Fortabelse, ved at ville sige om sig selv, hvad i det Høieste Medlidenheden veemodig turde sige om en Saadan ved hans Grav: der gik dog noget Godt under i ham! O rædsomme Tvesindethed, i Fortabelsen at ville drage en Slags Fordeel af, at det Gode er til, det Eneste, man ikke har villet! Thi nu viste den sig jo, den anden Villie, om den end var saa svag, at den blev et Lefleri i Fortabelsen, et Forsøg paa at blive mærkværdig – ved Fortabelse.

At ville Eet kan da ikke betyde at ville, hvad der i sit Væsen ikke er Eet, men kun ved en rædsom Usandhed synes det, hvad der ved Løgneren er Eet, som Den, der kun vil dette ene, er en Løgner, som Den, der fremkogler dette Eet, er Løgnens Fader. Det Øde og Tomme er ikke Eet i Sandhed, men er i Sandhed Intet, og er Fortabelsen i Den, som kun vil dette Ene. Skal derimod et Menneske i Sandhed kun ville Eet, da maa dette Ene i sit inderste Væsens Sandhed være Eet; det maa ved en evig Adskillelse fjerne det Ueensartede fra sig, at det i Sandhed kan vedblive at være Eet og være det Samme, og derved danne Den til Lighed med sig, som kun vil dette Ene.

I Sandhed at ville Eet kan saaledes kun betyde at ville det Gode, fordi ethvert andet Eet ikke er et Eet, og den Villende, der kun vil det, derfor maa blive tvesindet; thi, som det Attraaede er, saaledes bliver den Attraaende. Eller var det muligt, at et Menneske ved at ville det Onde, kunde ville Eet, selv om det var muligt, at et Menneske kunde forhærde sig til kun at ville det Onde? Er ikke det Onde, ligesom de Onde, uenigt med sig selv, splidagtigt i sig selv? Tag et saadant Menneske, fjern ham fra det borgerlige Samfund, indespær ham i eensomt Aflukke: er han ikke der splidagtigt med sig selv, som det slette Sammenhold mellem saadanne Ligesindede er en splidagtig Forening. Men selv om den Gode levede i en Afkrog af Verden og aldrig saa noget Menneske, han er dog enig med sig selv og enig med Alle, fordi han vil Eet, og fordi det Gode er Eet. Til at ville det Gode maa da Enhver den føres, der i Sandhed skal ville Eet, om det end stundom kan være saa, at et Menneske begynder med at ville Eet, der dog ikke i dybeste Forstand er det Gode, men vel noget Uskyldigt, og nu lidt efter lidt omdannes til ret i Sandhed at ville Eet ved at ville det Gode. Saaledes har vel stundom Elskov hjulpet et Menneske paa den rette Vei. Trofast vilde han kun Eet, sin Forelskelse; for den vilde han leve og døe, for den offere Alt, i den ene have sin Salighed. Dog en Forelskelse er endnu ikke i dybeste Forstand det Gode, men muligt blev den ham en dannende Opdrager, som tilsidst førte ham, ved Besiddelsen af den Elskede eller maaskee ved Tabet, til i Sandhed at ville Eet og ville det Gode. Saaledes opdrages et Menneske paa mange Maader; ogsaa oprigtig Elskov er en Opdragelse til det Gode. – Maaskee var der den, hvem Begeistringen greb for en bestemt Stræben. Begeistret vilde han kun Eet, han vilde leve og døe for denne Stræben, han vilde offere Alt for den, i den ene vilde han have sin Salighed; thi Elskov og Begeistring tage ikke til Takke med et deelt Hjerte. Dog hans Stræben var maaskee endnu ikke i dybeste Forstand det Gode: saa blev Begeistringen ham Læremesteren, hvilken han vel voxede fra, men hvem han dog ogsaa skyldte meget. Thi, som sagt, alle Veie føre til det Gode, naar et Menneske i Sandhed kun vil Eet; og naar der dog er nogen Sandhed i, at han vil Eet, saa tjener dette ham ogsaa til Gode. Men Faren er der, at den Forelskede og den Begeistrede svinger urigtigt af, saa han svinger hen til det Store, istedenfor at føres til det Gode. Vel er nemlig det Gode i Sandhed det Store, men det Store er ikke altid det Gode; og man kan beile til en Qvindes Gunst ved at ville Noget, naar det blot er stort; det kan smigre Pigens Stolthed og hun kan lønne med sin Tilbedelse: men Gud i Himlene er ikke som en ung Piges Daarlighed, han lønner ikke det Store med Beundring, men den Godes Løn er at turde tilbede i Sandhed.

II. Skal et Menneske virkeligen i Sandhed ville Eet, da maa han ville det Gode i Sandhed.

A. Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han forstaae sig selv i at ville forsage al Tvesindethed.

Altsaa, skal det være *muligt*, at et Menneske kan ville Eet, da maa han ville det Gode, thi kun det Gode er denne Eenhed; men skal det vorde *virkeligt*, at han kun vil Eet, maa han ville det Gode i Sandhed.

Hvo der her kunde tale retteligen, thi her er Talen jo om de fleste Menneskers Liv: de ville det Gode, og

dog er der endnu saa megen Tvesindethed i Verden. Her har jo ogsaa den Talende sit Liv, har vel ogsaa sin Brøst, sin Deel af Tvesindetheden. At Talen da ikke maatte synes at ville dømme eller anklage Andre, thi ogsaa dette var jo Tvesindethed: at ville dømme Andre istedetfor sig selv! At Talen ikke maatte synes at gjøre Fordringen gjeldende, forpligtende for Andre, men fritagende den Talende, som havde han kun den Opgave, at tale; thi ogsaa dette er jo Tvesindethed ligesom Det at ville forkynde Andre Trøst, men ikke selv ville lade sig trøste, hvilket er skjult Stolthed; hvor underfundigt han end veed i Veemod og Velvillie deeltagende at trøste Andre, naar han tillige mener, at for ham selv er der ingen Trøst, da er det skjult Stolthed og saaledes Tvesindethed. O, at Talen da Ingen maatte saare uden til hans Helbredelse; at den Ingen maatte forbittre og dog være Sandheden; at den med Sandheden maatte være indtrængende til at gjøre det Skjulte aabenbar; at den maatte tilintetgjøre Tvesindetheden og vinde Hjerterne for det Gode, ikke ved Overtalelse, thi ogsaa dette er let Tvesind: at ville nyde Overtalelsens Lyst, at ville længes efter den, at ville berolige sig ved den – og derover glemme Gjerningen; nei, at Talen maatte støde Alle fra og kun gjøre dem det Gode tiltrækkende!

1) Først maa der nu siges, hvad der da er let at indsee, at Den, der vil det Gode for Lønnens Skyld, han vil ikke Eet, men er tvesindet.

Det Gode er Eet, Lønningen er et Andet, den kan jo komme og den kan udeblive, indtil videre, og indtil det Sidste. Naar han da vil det Gode for Lønnens Skyld, saa vil han ikke Eet, men et Dobbelt. Det er nu vist, at paa den Maade kommer han ikke langt frem ad det Godes Vei, thi i Grunden er det som hvis et Menneske, istedenfor det Naturlige, at bruge begge Øinene til at see Eet, vilde bruge det ene Øie for at see til den ene Side, det andet Øie for at see til den anden Side: det lykkes ikke, det forvirrer kun Synet. Dog derom tale vi her ikke, men kun om, at det er Tvesindethed. Ogsaa i Oldtiden var denne Sag ofte Gjenstand for Overveielse. Der var Frækhedens frække Lærere, som meente, at det Retfærdige var at gjøre Uret i det Store, og saa at kunne give det Udseende af, at man dog vilde det Gode: saa havde man dobbelt Fordeel, meente de, den usle Fordeel, at kunne gjøre Uret, at kunne faae sin Villie, lade sine Lidenskaber rase; og den hykkelske Fordeel, at synes god. Men da var der og i Oldtiden en eenfoldig Viis, hvis Eenfoldighed blev en Snare for de Frækkes Spidsfindighed, han lærte, at man, for ret at være sikker paa, at det var det Gode man vilde, endog burde undgaae at synes god, formodentligen for at Lønningen ikke skulde blive fristende. Thi saa forskjelligt er jo det Gode og Lønningen, naar Lønningen adskilt eftertrages, at det Gode er det Forædlende og Helliggjørende; Lønningen det Fristende, men det Fristende er aldrig af det Gode. Den Løn, vi her tale om, er Verdens Løn, thi den Løn, som Gud for evigt har sammenføjet med det Gode, den har ingen Misligheder, den er ogsaa sikker nok; den kan hverken det Nærværende eller det Tilkommende, hverken det Høie eller det Lave, den kan Englene ikke ville og alle Djævle ikke formaae at adskille fra det Gode. Men dersom Verden selv ikke er i sit Inderste god, dersom den endog, som Skriften siger, ligger i det Onde, eller dersom det dog er langt fra at være saaledes, at Den er den sjeldne Undtagelse, Den, der ikke vil det Gode: saa er Verdens Løn jo mislig, saa er det sandsynligere, at den vil lønne hvad den anseer for det Gode, hvad der saadan til en vis Grad seer ud som det Gode, hvad der, som hine Frække lærte, har det Godes Skin – og hine Frække manglede ikke Kjendskab til Verden. Men saa er Lønningen jo det Fristende.

Sagen er ikke vanskelig. Dersom en Mand vil elske en Pige for Pengenes Skyld, hvo vilde da kalde ham en Elskende; han elsker jo ikke Pigen, men Pengene, han er ingen Elsker men en Pengebegjerlig. Men dersom En sagde: »det er Pigen jeg elsker og hun har Pengene,« og han da vilde spørge os om vor Dom, thi vi have intet Kald til at dømme, da vilde vel Svaret være: »det er en vanskelig Sag med disse Penge; Penge skal have stor Indflydelse, man kan let see fejl, og det er saare vanskeligt at kjende sig selv.« Dersom da denne Sag laae ham meget stærkt paa Sinde, kunde han vel ønske Pengene borte, blot for at prøve sin Elskov. Thi en ret Elsker vilde vel sige: »Pigen har kun een Feil, at hun har Pengene.« Og hvad maa nu Pigen sige? Dersom hun sagde: »den Fordeel ønsker jeg at have, at det er mig, der har gjort ham riig«: mon hun da kunde kaldes en ret Elskende, hun elskede jo ikke ham, men Pengene. Hvis derimod de Tvende i Elskov enedes om at gjøre en god Gjerning med disse Penge, der vare dem til Hinder, da var det gjort dem muligt, ene at ville Forelskelsen. At nu dog Ingen her kunde faae travlt for at forstyrre den skønne Tankes uskyldige Indbildning ved at fortælle os om: »hvad Livet nok vil lære de Tvende«. Ak, der er en kummerlig Viden, et lurvet Kjendskab til Virkeligheden, som ikke blot er kummerligt og lurvet, men tillige ved alle Leiligheder antager en vigtig Mine, som var denne Viden Andet end Vanære over hver Den, som feigt og forrædersk og misundeligt og tomt opblæst vover at foredrage den; som var dette Kjendskab andet end foragtelig Tvesindethed, der vil og vil ikke, og derfor kun vil lyve, vil lyve det Gode og den Gode paa! Ja, om denne Viden gjelder, hvad der engang blev sagt om Hukommelsen, at man hellere maatte ønske, at lære den Kunst at glemme; det gjelder, at hiin Viden kan man let nok faae lært, og let nok faae den at lære af alle de Usle, at man hellere maatte ønske og bede, at der var en Kunst, der kunde lære En at ville være uvidende om den.

Altsaa at ville Pigen uden Pengene; lader os tænke paa det Gode, hvor Alt er fuldkomnere, hvor den skønne Tankes uskyldige Indbildning er Alvor og Sandhed. At ville det Gode for Lønnens Skyld er Tvesindethed; at ville Eet er altsaa at ville det Gode uden Hensyn til Lønningen; i Sandhed at ville Eet er at ville

det Gode, men ikke ville Lønner derfor i Verden. Lønner kan jo rigtignok komme uden at et Menneske vil den, den kan komme fra Gud ogsaa i det Udvortes, men naar han betænker, at al Løn i det Udvortes kan blive hvad Verdens Belønning altid er, en Fristelse for ham, da maa han jo, netop for ret at kunne ville det Gode, væрге sig mod Lønner, om han dog ikke maa glemme, at det, saaledes at ville væрге sig, atter kan være en Fristelse til Stolthed. Men er det nu saaledes med Lønner for det Gode i Verden, at Verdens Belønning er saa farefuld, da er det næsten en opbyggelig Egenskab det Gode har i denne Verden, (om dette Opbyggelige end er ligesom formildet i Evighedens salige Smil) at Den, der i Sandhed vil det, ved at ville Eet, at han sjældnere føres i den Vanskelighed, at fristes ved Lønner. Thi at det Gode har sin Løn i sig selv, ja det er evig vist, der er Intet saa vist, det er ikke vissere, at der er en Gud til, thi dette er Eet og det Samme; men her i Verden lønnes det Gode ofte foreløbigen med Utaknemlighed, med Miskjendelse, med Armod, med Foragt, med mange Lidelser, stundom med Døden. Det er ikke den Løn, om hvilken vi tale, naar vi sige, at det Gode har sin Løn, men det er den Løn, som kommer i det Udvortes og som kommer først; og det er netop Dette Den frygter, som vil det Gode for Lønners Skyld, thi han har ingen Tid at vente, ingen Tid, ingen Aar, intet Liv at give bort – for en Evighed. Det er derfor saa langt fra at være det Ønskelige, at Lønner kommer i det Udvortes, at det tvertimod baade er gavnligt og opmuntrende, at den ikke kommer i det Udvortes, paa det at Tvesindetheden i det Indvortes maatte omkomme, og paa det at Lønner i Himlen maatte vorde desto større.

At ville det Gode for Lønners Skyld er ligesom et Sindbillede paa Tvesindethed; og en tvesindet Mand er, efter Apostelen Jacobs Ord, ustadig i alle sine Veie; han naaer ei heller Noget, thi en tvesindet Mand, siger den samme Apostel, maa ikke vente at faae det, hvorom han beder. Om derfor end en saadan Tvesindet, der vil det Gode for Lønners Skyld, bryster sig af, trodser paa, – og indbilder sig, at han vandt det Eftertragtede; om mangen Forblindet daarligen mener det Samme: saa lader os dog ikke bedrage hinanden, m. T., eller tillade et Sandsebedrag at gjøre det! Vel muligt nemlig, at han vinder de gode Ting, som kaldes Lønner: som Løn faaer han dem dog ikke, idetmindste ikke i Sandhed, dersom ellers det, at ville det Gode i Sandhed, er kjendeligt paa at ville det uden Løn. O, Du det Godes vidunderlige Overensstemmelse med Dig selv; at Du ikke lader Dig bedrage! Naar en Tvesindet paa Skrømt vil det Gode, for Lønners Skyld, og han synes at faae Lønner, faaer han den dog ikke, thi det, han faaer, faaer han ikke som Løn – for det Gode, ja saa langt fra er det, at han i Sandhed faaer det som Løn, at han, netop naar han faaer Det, i Sandhed har Lønner borte! See, Pigen, der har Pengene, kan maaskee en svigefuld Elsker bedrage, saa det seer ud som elskede han hende, medens han dog egentligen elsker Pengene, saa hun glad, muligen endog taknemlig lever hen i den Indbildning, at hun er elsket: men det Gode kan Ingen bedrage, nei i al Evighed ikke! I al Evighed ikke; ja der er det netop man mindst kan bedrage det. Her i Verden kan det maaskee lykkes, ikke at bedrage det Gode, men at bedrage Menneskene ved det Godes Skin. Sligt undgaaer ikke det Godes Opmærksomhed; stundom samler det Vrede over et saadant Menneske og gjør hans Bedrag aabenbar; men ofte lader det Gode Bedrageren gaae hen, fordi det veed med sig selv, at det er det Stærkeste. Kun et svagt og qvindagtigt Menneske vil strax have Ret, vil strax seire i det Udvortes, netop fordi han er svag, og derfor maa have et udvortes Beviis for – at han er stærkest; Den der i Sandhed har Magten og i Sandhed er den Stærkeste, han indrømmer roligt den Afmægtige et Raaderum, han ligesom indrømmer ham at give sig Skin af at være den Stærkere. Saaledes med det Gode; naar det taaler en saadan Bedrager, da er det som sagde det hemmeligen til ham: »ja, gjør Du Dig kun lystig ved Bedragets Skin, men husk paa, vi To, vi tales ved igjen.«

Den Tvesindede staaer ved Veiskillet; der vise sig tvende Syn: det Gode og Lønner. Det staaer ikke i hans Magt at bringe dem i Overensstemmelse, thi de ere ueensartede; kun den Løn, som Gud i det Indvortes for evigt føier til det Gode, kun den er i Sandhed eensartet med det Gode. Saa staaer han da grublende og overveier. Hengiver han sig ganske til denne Grublen, da bliver han staaende – et Sindbillede paa Tvesindethed. Men saa river han sig vel løs fra Overveielser og gaaer nu fremad. Ad hvilken af Veiene? Ja, spørg ham ikke derom; maaskee var han istand til at besvare lærde Spørgsmaal og forraade udbredte Kundskaber, men Eet kan han dog ikke, nemlig det Eneste han ikke kan, han kan ikke svare paa Spørgsmaalet om, hvilken af de to Veie han gaaer. Ved grublende i Overveielser atter og atter at see det Ueensartede sammen, har han noget forvirret sit Syn; han troer at have opdaget, at der er en tredie Vei – og det er ad den han gaaer. Denne tredie Vei har intet Navn, da den slet ikke er til, og saaledes er det forklarligt, at han, netop naar han skal være oprigtig, ikke kan sige, hvilken Vei han gaaer. Naar han skal være oprigtig, thi ellers vilde han vel sige, at han gaaer ad det Godes Vei, det maa jo være ham magtpaaliggende at overbevise Menneskene derom – at de kunde ære ham, hvilket hører med til Lønner, som han eftertragter. Den tredie Vei er den Hemmelighed, han har for sig selv. Og hvorledes gaaer han nu ad denne tredie Vei, der er smalere end nogen Dandsers Linie, da den slet ikke er til; gaaer han jævnt og fast som Den, der har et bestemt Maal for Øie, som Den, der derfor ikke seer sig meget om, at han ikke skal forstyrres, som Den, der kun seer efter det Ene, efter Maalet? Nei, saaledes gaaer man kun paa det Godes Vei – med det Gode ene for Øie. Eller gaaer han som Den, der ad Lystens brede Vei jager efter enhver Nydelse? Nei, saaledes gaaer han heller ikke. Gaaer han da som den sorgløse Yngling, der freidigt seer sig om efter Alt? Ak, nei dertil er han for gammel. Hvorledes gaaer han da? Han gaaer saa smaat, efter Omstændighederne, paa Grund af Veiens Vanskelighed. Han føler sig for med Foden, og sætter han endelig Foden til og gjør Skridtet, da seer han sig strax om efter Skyerne, fra hvilken Kant Vinden kommer, og om Røgen staaer lige op af Skorstenen. – Det er nemlig Lønner, Verdens Løn, han seer efter, og den er som Skyerne, og som Vinden, og som Røgen af Skorstenen. Og saa spørger han sig bestandig for, han agter nøie

paa de Forbigaaendes Ansigt for at faae at vide, hvordan det staaer sig med Lønnen, hvilke Priserne ere, hvad der er Tidens og Menneskenes Fordring til det Gode, naar de skulle lønne det. Hvad vil han da egentligen? Ja, spørg ham ikke derom; maaskee skulde han kunne besvare ethvert andet Spørgsmaal, med Undtagelse dog af det om Veien, men dette kan han ikke med Bestemthed besvare, naar han skal svare oprigtigt, thi ellers er naturligviis Svaret strax ved Haanden, at han vil det Gode og afskyer Lasten – naar den synes afskyelig; at han vil de Godes Bifald – naar de ere de Fleste og have Magten; at han vil gavne den gode Sag – naar den er saa god at gavne ham. Men i Oprigtighed tør han ikke sige bestemt, hvad han vil, han tør end ikke sige det høit og afgjørende med Overbeviisningens fulde Stemme, at han vil det Gode; han siger det med Tvesindethedens klangløse Forsigtighed. Thi han veed jo nok, at det Gode og Lønnen ere ueensartede; sæt nu, at der ved en saadan uforsigtig Yttring kom disse Tvende noget imellem, sæt han blev anset for i den Grad at ville det Gode – at Lønnen udeblev, hvilket skal være hændt før i Verden. Hvad vil han da? Vil han det Gode og endog undgaae Skinnet deraf? Nei, bestemt ikke. Vil han da Lønnen? Ja, men det vil han ikke sige ligefrem. Vil han da det Gode? Ja, engang imellem, maaskee for en Skams Skyld, som man siger. Skrømtet vil han altsaa det Gode – for Ærens og for Lønnens Skyld; uskrømtet vil han engang imellem det Gode – for en Skams Skyld.

Saaledes med den Lønsyge; saa tvesindet er han, at man ganske rigtigt ikke veed, om man skal lee eller græde over ham, hvis man da ikke veed, at al Tvesindethed dog er Fortabelse, thi saa veed man vel, hvad man skal gjøre, især naar man har sin Deel deraf. Thi det kan jo ogsaa være noget anderledes med at ville det Gode for Lønnens Skyld. Der var maaskee Den, som i Sandhed vilde det Gode i Oprigtighed; ydmyg for Gud, fremskyndet i sin Begeistring forstod han glad, naar Verden og Menneskene arbejdede ham imod, han forstod glad, at dette var Lønnen, og at derom var Intet videre at sige; stærk ved Gud, styrkende sig kun ved hans Fortrolighed ønskede han næsten aldrig at lønnes anderledes af Verden. Men da blev han træt, han greb efter Lønnen, nærmere forstaaet, og efter Lønnens lettere Forstaaelse, thi jo nærmere Forstaaelse ligger ved Misforstaaelse, desto lettere bliver den i Almindelighed. Han kunde ikke holde ud med det Evige, han kunde ikke udholde Verdens og Menneskenes Modstand, saa fordrede han først Lønnen i den Forstaaelse, at der dog skulde være en Overenskomst mellem det Gode og Verden; tilsidst fordrede han Lønnen alene: saaledes gik det tilbage med ham. O, sørgelige Ende paa en god Begyndelse, o, Du det Godes strenge Nidkjærhed paa Dig selv, at Du maaskee lod ham faae Lønnen i Verden, netop naar Du har forkastet ham, lader ham faae Verdens Belønning, da han utaknemligt forglemte, hvilken Salighed det er, at have Din Løn, medens Verden negter sin! – Eller han begyndte ikke saaledes høit, men dog med at ville det Gode i Sandhed; uden Kjendskab til Verden, uden i Inderlighed at være dannet ved Mulighedens Forestilling om, hvad der kan hænde et Menneske, haabede han fromt paa, at det Gode ikke vilde mangle sin Løn, hvad der evigt forstaaet er evigt sandt og hellig Sandhed, men i Timelighedens Forstand er det Uvisse og forfængelig Kløgt. Saaledes gik han ud i Erfaringens Skole, thi vi gaae jo alle i Skole, saa længe vi leve; Livets Skole er for de Voxne og derfor gaaer det noget strængere til end der, hvor Børnene gaae i Skole, hvor den Opmærksomme og Flittige nok kommer høit op mellem sine Jevnaldrende. Saa tog Livet ham da strængt i Skole; dog holdt han igjen, han formindskede Fordringerne, han vilde ikke svige det Gode. Ak, det var som vilde heller ikke dette hjælpe; han troede i det Gode at have en Fordring til Livet, nu blev det ham som var det det Gode, der kun havde Fordringer til ham. Saa sygnede hans Frimodighed, han saae omkring sig, hvorledes saa mange Andre reve Lønnen til sig, Fristeren begyndte at ængste ham i Kleinmodighed, hvorfor han ikke vilde være som de Andre, hvorfor han vilde jage efter Indbildningens Uvisse istedetfor at gribe det Visse. Da omskiftedes hans Sind, det gik ham i Livet, som det vel vilde gaae den bedre Discipel i Skolen, hvis der ingen Lærer var: de middelmaadige vilde faae Overmagten, og faae Magt til at fordærve de bedre, fordi den gode Discipel ingen Lærer havde at søge Tilhold hos. Og i Livet er der ingen Lærer synlig, som opmuntrer den gode Discipel, thi vi ere jo Alle Disciple; skal den gode Discipel holde ud, da maa han finde Opmuntringen i sig selv. Den fandt han ikke, hans Mod var brudt; maaskee fandt han heller ikke hvad han nu søgte i Verden, og saaledes bukkede han under, han den Bedragne, hvem Verden bedrog for Lønnen, da han vilde det Gode, og hvem dog Verden bedrog forfærdeligst, da den fik ham til at opgive det Gode.

2) Dernæst maa der siges, at Den, der kun vil det Gode af Frygt for Straf, han vil ikke Eet, han er tvesindet.

Kun af Frygt for Straf at ville det Gode er Lønsygens anden Side, i Væsen derfor det Samme, som at ville det Gode for Lønnens Skyld, forsaavidt det, at undgaae et Onde, er en Vinding af samme Art, som den, at opnaae en Fordeel. Det Gode er Eet, Straffen noget Andet; altsaa vil den Tvesindede ikke Eet, naar han vil det Gode under den Betingelse, derved at undgaae Straffen. Betingelsen angiver netop Tvesindetheden; var denne der ikke, vilde han heller ei blot frygte Straffen, thi Straffen er dog vel ikke det et Menneske skal frygte. Han skal frygte at handle ilde; men har han handlet ilde, da maa han, hvis han virkeligen vil Eet og vil det Gode i Sandhed, endog ønske at vorde straffet, at Straffen kan helbrede ham, ligesom Lægemedlet helbreder den Syge. Frygter den Syge Lægemedlets Bitterhed, frygter han »at lade sig skære og brænde af Lægen,« da frygter han egentligen – at blive sund, om han end i Vildelsen høit og dyrt forsikkrer, at dette ingenlunde er saa, at han tvertimod kun altfor gjerne ønsker sin Sundhed. Forsikringen, og jo ivrigere den er, gjør, og kun desto tydeligere, hans Tvesindethed aabenbar: at han *ønsker* sin Sundhed, og dog ikke *vil* den, uagtet *han har det i sin Magt*. At ønske, hvad man ikke formaaer, er ikke saaledes Tvesindethed, fordi

det Forhindrende ikke er i den Ønskendes Magt; men naar den Ønskende selv er den Forhindrende, der forhindrer sig i at faae sit Ønske, ikke ved at opgive det, thi da er han i Enighed med sig selv, men ved ikke at ville og dog ville vedblive at ønske: saa er Tvesindetheden klar – som den kan blive det, eller saa er det klart, at det er Tvesindethed. Frygter et Menneske Skammen ved at gribes i en Vildfarelse, ikke Vildfarelsen: da er han saa langtfra ved denne Frygt at hjælpes ud af Vildfarelsen, at han netop ledes ind i den fordærveligere – selv om han ellers ikke var i Vildfarelse.

Saaledes ogsaa, naar En vil gjøre det Gode af Frygt for Straf, hvis det ellers lader sig gjøre paa denne Maade, hvis det ikke bliver, som naar den Frygtagtige forvandler hele sit Liv til idel Sygelighed, af Frygt for at blive syg: Frygten er saa langtfra at hjælpe ham til at gjøre det Gode i Sandhed, at den fordærver ham, netop fordi Straffen er Lægemedlet. Men det veed da Enhver, endog et Barn, at Intet er saa farligt som et Lægemedel, naar det vel er brugt – men paa den urigtige Maade: selv om det ikke ender med Døden; det at Sygdommen slaar ind, er livsfarligt. Og aandeligt forstaaet er der en fordærvelig Sygdom, den: *ikke at frygte hvad et Menneske skal frygte*, Undseelsens Hellighed, Gud i Himlene, Pligtens Befaling, Samvittighedens Stemme, Evighedens Ansvar. For at sikkres mod eller frelses fra denne Sygdom er det et Menneske gavnligt, at han straffer sig selv, »at han slaar sig for sit Bryst og straffer sit Hjerter;« endnu gavnligere, at han straffes, at Straffen holder ham vaagen og ædru, hvorledes denne nu end nærmere forstaaet, vorder ham til Deel og til Gode; ja, sandeligen til Gode, dersom han lader sig straffe. Men da er der, aandeligt forstaaet, en anden Sygdom, en endnu fordærveligere: *at frygte, hvad et Menneske ikke skal og ikke bør frygte*. Den første Sygdom er Trods og Gjenstridighed og Selvraadighed, den anden er Feighed og Trællesind og Hykleri; og denne sidste er forfærdelig netop som Sygdommen er det, naar Lægen til sin Forskrækkelse seer, at den Syge har brugt Lægemedlet – paa den urigtige Maade. Vel kunde det synes, at den, der vil det Gode af Frygt for Straf, endnu ikke kan kaldes syg, thi han vil jo det Gode. Men Straffen er dog vel ikke Sygdommen? Saa er han jo alligevel syg, og hans Sygdom netop den: at forvexle Sygdom og Lægemedel. Det kunde synes, at Den, der vil det Gode af Frygt for Straf, ikke kan siges at have brugt Lægemedlet og altsaa heller ikke at have brugt det urigtigt, thi han vil jo det Gode, vil være sund, af Frygt for at komme til at bruge Lægemedlet. Men aandeligt forstaaet, hvor Sygdommen ikke er i det Sandselige, som Feberen i Blodet, og Lægemedlet ikke noget udvortes, som Draaber i en Flaske, der betyder Frygten: at bruge og at have brugt, at have indtaget Lægemedlet – paa den urigtige Maade. Dette viser sig tydeligt i hiin anden Sygdoms fordærveligste og uheldeligste Ytringer. Det er seet, at Frygt for Armod pludseligen gjorde den Ødsle karrig; men det sees aldrig, at den gjorde ham sparsommelig, og hvorfor ikke? Fordi Frygten for Lægemedlet var: at indtage det paa den urigtige Maade. Vel har Frygt for Legemets Svækkelse lært den Vellystige – at holde Maade i Udsvævelse (fordi Frygten var at indtage Lægemedlet paa den urigtige Maade), men den har aldrig gjort ham kydsk; den lærte ham altsaa, istedenfor at glemme Gud i Lastens Hvirvel (sørgelige Adspredthed!), dagligt at bespotte Gud ved Maadehold – i Udsvævelse (afskyelige Besindighed!). Og vel har Frygt for Straf gjort Synderen til en Skinhellig, der i Hykleriets væmmelige Tvesind paa Skrømt elskede Gud (thi Frygten var: at indtage Lægemedlet paa den urigtige Maade), men den har aldrig gjort ham reen af Hjerter. Dette staaer fast, at Straffen ikke er Sygdommen, men Lægemedlet. Saaledes kan det for den Letsindige være en Straf at bindes til Sygeleiet, men dersom han i Sandhed forstaaer det som Straf, da er Sygdommen, Feberen, eller hvilken Sygdom det nu ellers er, den er Lægemedlet. Derimod er al Tvesindethed, som vil det Gode kun af Frygt for Straf, tilsidst kjendelig paa, at den anseer Straffen for en Sygdom. Er Tvesindetheden end, hvad man kan have inderlig Deeltagelse med, en overspændt Bekymring, ligesom naar den Syges forskrækkede Indbildning forandrer Lægemedlets Virkning: Kjendet er der, at Straffen forvexles med Sygdommen, at den Lidende dog ikke vil i Sandhed være fri fra Sygdommen, men i Usandhed være fri for Lægemedlet.

Dog hvilken er nu Straffen, som frygtes; hvad forstaaes der nærmere ved den? Naar vi overveie dette, bliver Tvesindetheden nærmere aabenbar, fordi den een og samme Sygdoms Forskjellighed og forskjellige Farlighed er i Forhold til den forskjellige urigtige Forestilling om Straffen. *Maaskee tænker Nogen ved Straffen* paa, hvad der nu sjeldnere høres Tale om, *paa Evighedens Straf*, og det kunde synes, at Den ikke var tvesindet, der vil det Gode af Frygt for denne Straf, da han henfører Straffen til Evigheden, altsaa sammesteds, hvor det Gode har hjemme. Og dog, han vil jo ikke det Gode, han vil det kun af Frygt for Straf. Altsaa – hvis der ingen Straf var! I dette »Hvis« lurer Tvesindetheden. Hvis der ingen Straf var!! I dette »Hvis« hvisler Tvesindetheden. Hvis der ingen Straf var, eller hvis der dog var et Menneske, som kunde overbevise ham om, at det var en Indbildning med Evighedens Straf; eller hvis det blev Skik og Brug at tænke saaledes; eller hvis han kunde reise til et fremmed Land, hvor det var Skik og Brug; eller hvis feig og hukkelsk Overtro kunde opfinde et billigt Sone-Middel!!! See Tvesindetheden! See, den kan lige saa godt søge sin Trøst hos Vantro som hos Overtro; og er det end ikke Tvesindetheden, der søger dem, saa er det dem, der fange efter Tvesindetheden, indtil den bliver aabenbar. Skulde Tvesindetheden betegnes kort med et eneste træffende Ord, hvilket var da bedre betegnende end dette: »hvis«, »dersom«! Thi naar Villien i et Menneske faaer Raadighed ved at han vil det Gode og i Sandhed kun Eet: da er der intet »dersom«; men Tvesindetheden standser sig bestandigt selv i sit »dersom«. Den har ikke Evighedens Fart i sig, og det Uendeliges Fremkommelighed for sig, den kommer sig selv foran, møder sig selv standsende. Der siges, at man ved Korsets hellige Tegn kan standse den onde Aand, saa den ikke kan komme af Stedet: saaledes standser Tvesindetheden sig selv ved sit sørgelige Tegn, ved sit »dersom«. Det synes maaskee et Øieblik som var Tvesindetheden ikke til; den Tvesindede kan maaskee tale saaledes, at det skuffer: men naar et

Menneske skal til at handle, og der er Tvesindethed i ham, da er den der strax i sit standsende »dersom«; og Timeligheden kan jo rigtignok et Menneske udfylde med sin Talen, men Evigheden gjør hans Handlens Væsen aabenbar. Kun for Den, der vil det Gode i Sandhed, kun for ham kan det være evigt sandt, hvad der læres om Evighedens Straffe; Den der blot frygter dem, for ham kan det ikke staae evigt fast, thi der er intet Evigt i ham, da det Evige kun kan være i ham, hvis han vil det Gode i Sandhed. Der er kun eet Beviis for, at det Evige er til: Troen paa det; Frygten er et vaklende Beviis, der beviser, at den Frygtende ikke troer, som naar Djævelen troer, men skjælver – fordi han ikke troer. Kun Eet kan hjælpe et Menneske til at ville det Gode i Sandhed: det Gode; Frygten er en svigefuld Hjælp, den kan forbitte En Lysten, gjøre Livet møisomt og kummerligt, gjøre En gammel og udlevet; men den kan ikke hjælpe En til det Gode, da Frygten selv har en feilagtig Forestilling om det Gode – og det Gode lader sig ikke bedrage. Eller hører dette ikke ogsaa med til det Godes sande Væsen, denne Nidkjærhed paa sig selv, at det ikke vil taale nogen anden, nogen fremmed Hjælper, ikke nogen Splidagtigs Indblanding, der skulde afstedkomme Forvirringen: at, naar det Gode indtog sin Plads ved Maalet, hvor Lønningen vinker, eller hvor det selv vinker ad Mennesket, at det da med Uvillie skulde maatte see og finde sig i, at der var tvende Veie, tvende Stræbende, een fordi han vilde det Gode i Sandhed og ydmygt men glad fulgte Vinket, en anden, fordi Frygten gjennede ham derhen! Skulde tvende saa Forskjellige kunne komme *sammesteds* hen, aandeligt forstaaet! Thi aandeligt forstaaet er Stedet ikke noget Udvortes, hvorhen *ogsaa* Trællen kommer *mod sin Villie*, naar Fogden bruger Svøben; og Veien er ikke noget Lige gyldigt, hvad enten man kører forlænds eller baglænds; men Stedet og Veien er inden i et Menneske, da Stedet er den stræbende Aands salige Tilstand, Veien den stræbende Aands stadige Forvandling. Nei, som det Gode kun er Eet, saa vil det ogsaa være ene om at hjælpe et Menneske. Det Gode dier og ammer den Spæde, opfostrer og nærer den Unge, styrker den Ældre, bevarer den Gamle; det Gode lærer den Stræbende, hjælper ham, men dog kun som naar den kjærlige Moder lærer Barnet at gaae alene: Moderen er paa Afstand saa langt foran Barnet, at hun virkeligen ikke kan holde paa Barnet, men hun breder sine Arme ud, hun eftergjør Barnets Bevægelser, blot det vakler, da er hun hurtig bøiet ligesom greb hun det – saa troer Barnet, at det ikke gaaer alene. Mere kan den kjærligste Moder ikke gjøre, dersom det dog skal være Sandhed med, at Barnet gaaer alene. Og dog gjør hun mere, thi hendes Aasyn, hendes Aasyn, ja det er vinkende som det Godes Løn og som Salighedens Opmuntring. Saa gaaer Barnet alene: med Øiet fæstet paa Moderens Aasyn ikke paa Veiens Vanskelighed, støttende sig ved de Arme, som dog ikke holde paa det, stræbende efter Tilflugten i Moderens Favn, neppe anende, at det i samme Øieblik viser, at det kan undvære den – thi nu gaaer Barnet alene. Frygten derimod er en Goldamme for Barnet: den har ingen Mælk; en blodløs Tugtemester for den Unge: den har ingen vinkende Opmuntring; en misundelig Sygdom for den Ældre: den har ingen Velsignelse; en Rædsel for den Gamle: naar det viser sig, at Udgangen af den piinlige lange *Skoletid* dog ikke var til Saligheden. Frygten vil ogsaa hjælpe et Menneske, den vil lære ham at gaae alene, men ikke som den kjærlige Moder; thi det er Frygten selv, der bestandigt støder Barnet omkuld. Den vil hjælpe ham fremad, men ikke som den kjærlige Moders Vinken; thi det er Frygten selv, der tynger paa ham, saa han ikke kan komme af Stedet. Den vil føre ham til Maalet, og dog er det Frygten selv, der gjør ham Maalet frygteligt. Den vil hjælpe ham til det Gode, og dog vinder en saadan Lærende aldrig det Godes Yndest, han bliver ei heller nogensinde Guds Ven, thi, som Skriften lærer, ikke blot Tyve og Røvere, men ogsaa den Frygtagtige kan ikke indkomme i Himmeriges Rige – han vil det jo ikke selv, han vil jo kun af Frygt for Straf. Er han da ikke tvesindet selv om han ikke var en Saadan, at han vilde vise sig som en ganske Anden, hvis Du saae ham i hans Drømme, naar han i Søvn har afkastet Frygtens Tvang, naar Alt er som han dog egentligen vilde det skulde være, og han er, som han dog egentligen er, og som han vaagen vilde være, hvis Frygten ikke var; thi dette siges jo fra gamle Dage, at man lærer et Menneskes Sjæl at kjende af hans Drømme.

Naar der ved Straffen tænkes paa Evighedens Straf, saae det skuffende ud, som var det da ikke Tvesindethed at ville det Gode kun af Frygt for Straf. Men dog er det Tvesindethed; selv om det var et bedre Menneske, der i Frygtens Piinlighed bevarede en vis trælsom Ustraffelighed af Frygt for Straffen: han er dog tvesindet. *Han gjør bestandigt, hvad han egentligen ikke vil*, eller hvad han dog ingen Glæde har af at gjøre, thi den Glæde er jo kun den lave sandselige, og af de sandselige Glæder den laveste, den, hvis kummerlige Herlighed alene bestaaer i at undgaae Noget, saa Glæden altsaa ikke er i sig selv, men kun ved en Modsætning. *Han henfører heller ei Straffen til Gud og til det Gode*; tvertimod er i hans Forestilling det Gode Eet, Straffen noget ganske Andet. Men saa er jo det Gode ikke Eet, saa frembringer han ved sin Tvesindethed et spændt Forhold mellem det Gode og Straffen: han ønsker, at Straffen ikke var til, og dermed ønsker han egentligen ogsaa, at det Gode ikke var til, da han jo ellers maa have et andet Forhold til det Gode, end det gennem Straffen; nu er Straffen til, saa gjør han det Gode, af Frygt for Straffen. Men Den, der vil det Gode i Sandhed, han forstaaer, at Straffen kun er til for Overtrædelsernes Skyld, han forstaaer det fromt, at Straffen er liig alt Andet, hvad der vederfares Den, som elsker Gud: en Haandsrækning. Den Tvesindede skyer Straffen som en Lidelse, en Ulykke, et Onde, og løsriver derved sig og sin Forstaaelse af Straffen og Straffen ganske fra det Gode. Denne Egensindighed er ligesom Barnets barnagtige Forestilling, der i sin Uforstand endog sætter Splid i Faderens Væsen; thi Barnet indbilder sig, at Faderen er den Kjærlige, at Straffen derimod er Noget, som en slem Mand har opfundet, men at den kjærlige Fader selv skulde have opfundet Straffen af Kjærlighed til Barnet, vil ikke blive det tydeligt. Saaledes ogsaa med Forholdet mellem det Gode og Straffen: at det er det Gode, der af Kjærlighed til den Lærende har opfundet Straffen – og vi gaae jo Alle i Skole, kun at Livets Skole er for de Voxne, derfor er Straffen af alvorligere Art end der, hvor Børnene gaae i Skole: den er mindre haandgribelig og derfor desto alvorligere; mindre øieblikkelig og derfor

desto alvorligere, mindre udvortes og derfor desto alvorligere; den følger ikke saa hurtig Slag i Slag paa Forseelsen, og derfor desto alvorligere; man er ikke sluppen, fordi det synes som blev Straffen glemmt, netop derfor er den desto alvorligere, men dog ved sin Alvorlighed til det Gode i Sandhed, hvis et Menneske vil det. Tvesindetheden vil det ikke, den vedbliver at have en blødagtig, sandselig Forestilling om Straffen, og en afmægtig Villie til det Gode. Det hænder derfor ofte en saadan Tvesindet, at hans Liv, jo ældre han bliver, bliver desto ringere, naar Ungdommeligheden, hvori der dog var noget Bedre end Frygt, er tabt, og naar da Frygtagtighed med Klogskaben sammensværge sig om at gjøre ham til en Træl, hvis man saa vil, - af det Gode. Saa forskjelligt er det: Den, der vil det Gode i Sandhed, han er den eneste Fri, fri ved det Gode; men altsaa vil Den ikke det Gode i Sandhed, der kun vil det af Frygt for Straf, og derfor gjør det Gode ham kun til Træl.

Dog Evighedens Straf tænker Tvesindetheden maaskee sjeldnere paa, oftere forstaaes den frygtede Straf i jordisk og timelig Forstand. Hvo som kun vil det Gode af Frygt for denne Straf, ham maa det med særligt Eftertryk siges om, at han frygter, hvad et Menneske ikke skal og ikke bør frygte: Penge-Tab, Anseelses-Tab, Miskjendelse, Tilsidesættelse, Verdens Dom, Daarers Spot, Letsindighedens Latter, Hensynets feige Klynken, Øieblikkets opblæste Ubetydelighed, Dunstens gøglende Taagebilleder; ja, ligesom hiin Tvesindede, der vilde det Gode for Lønnens Skyld, var ustadig i alle sine Veie, saaledes bliver denne Tvesindede det ogsaa, fordi han bestandigt speider efter det Ustadige, det ideligen Forandrede, og bestandigt frygter, hvad et Menneske ikke skal frygte, frygter, hvad der har Magt til at saare, mishandle, fordærve, ihjelslaae Legemet, men hvad der ingen Magt har over Sjelen, hvis det ikke faaer den ved Frygten. Skal et Menneske ikke elske Verden, ikke Øiets Lyst, ikke Kjødets Lyst, ikke et hoffærdigt Levnet, skal han ikke attraae, hvad Verdens er, Penge mellem Hænderne og Anseelse mellem Menneskene: da skal han heller ei frygte, hvad Verdens er, hverken Verden eller Menneskene, hverken Armodens eller Forfølgelsens Udelukkelse. Gjør han dette, da er han Tvesindethedens Bytte, som han i Tvesindetheden er Menneskenes Træl.

Ja, der er en Undseelse, som er til det Gode, vee det Menneske, som afkaster den; den er en frelsende Ledsager gennem Livet, vee det Menneske, som bryder med den; den er i Helliggjørelsens og den sande Friheds Tjeneste, vee det Menneske, der forarges paa den som var den en Tvang! Om et Menneske gik ene gennem Livet, hvilket efter Skriftens Ord ikke skal være godt, dersom han dog gik ledsaget af denne Undseelse: o, det skal vel blive Godt og blive Eet! Og hvis den Eensomme snublede, dersom dog hiin Undseelse ledsagede ham, da ville vi ikke som Prædikeren raabe Vee over den Eensomme, ikke med Prædikeren sige: vee den Eensomme, hvis han falder, hvo skal da reise ham op; thi bedre end den bedste Ven mener hiin Undseelse det med ham, bedre skal den hjælpe ham end alle Menneskers Deeltagelse, hvilken let fører til Tvesindethed - ikke til at ville Eet. Det er vist, at i Almindelighed et Menneske, naar Andre see paa ham, handler forstandigere, viser mere Kraft, tilsyneladende mere Selvbeherskelse, end naar han troer sig ubemærket; men Spørgsmaalet er, om denne Forstandighed, denne Kraft, denne Selvbeherskelse er i Sandhed, eller om den ikke let i Tilsyneladelsens Usandhed ved Hensynets Idelighed antænder Tvesindethedens ustadige Blussen i hans Sjel. Hver Den, som ikke undseer sig mere for sig end for alle Andre, han vil dog, hvis han bliver vanskelig stillet og meget prøvet i Livet, paa een eller anden Maade ende med at blive Menneskers Træl. Thi at undsee sig mere for Andre end for sig selv, hvad er det Andet end at undsee sig mere for at synes end for at være? Og et Menneske skal jo omvendt undsee sig mere for at være end for at synes, ellers kan han ikke ville Eet i Sandhed, da han ved Tilsyneladelsens beilende Hensyn kun eftertragter det vekslede Skin og dettes Gjenskin i Menneskenes Gunst. Den Kloge, der frygter Andres Dom og undseer sig for Andre - hvis han ikke undseer sig meest for sig selv, ak, maaskee skulde det lykkes hans List at blive, eller lykkes ham at indbilde sig, at hans List var uigjennemtrængelig: og saa, hvad saa? Den, der ikke misbruger sin Magt fordi han frygter Menneskenes Dom og undseer sig for Mennesker - hvis han ikke undseer sig meest for sig selv, ak maaskee skulde det lykkes ham selv, eller en Øientjener at indbilde ham, at det lod sig gjøre saa underfundigt, at end ikke Gud kunde gennemskue det: og saa, hvad saa? Dog Talen behøver jo ikke at vente paa, hvad der vil skee, det er paa Yttringen af hans Tvesindethed, thi Talen er kun om hans Tvesindethed, og den er allerede aabenbar. Hvad enten den bliver aabenbar for Menneskene eller ikke, Tvesindetheden er der alligevel, og den Tvesindede elendig; thi lader os ikke glemme, at det Sande har Ret til at sige om Enhver, der er i Usandheden, ogsaa da, naar han selv og alle Mennesker prise ham lykkelig, at han dog er elendig, fordi det i Sandhedens Forstand ikke hjælper et Menneske, at han ikke veed af, at han er elendig, da dette kun er en Elendighed mere. Men Den, som undseer sig mest for sig selv, han bestyrkes derved i at ville Eet. Hvor underfundig Listen end var, Opfinderen kan jo dog selv gennemskue den; lod den sig end skjule for alle Mennesker, hvorledes skulde dens Skjulthed kunne friste ham, da han dog ikke kan skjule den for den Medvider, som han undseer sig mest for!

Vi sige dette ikke, som var det vor Mening, at der nogensinde har levet noget Menneske, selv i den meest fordærvede Tid, saaledes, at der Ingen var, for hvis Dom han til sit eget Bedste turde og kunde frygte i gavnlig Undseelse, hvis Dom kunde være ham veiledende til at ville det Gode i Sandhed. Men skal denne Undseelse, for den Ærværdige, i Sandhed vorde den Beskedne til Gavn, da er det dog en uomgaaelig Betingelse, at han mest undseer sig for sig selv. Derfor kunde man sige med Rette, at det er et Menneske i Sandhed gavnlige at have Undseelse for en Afdød, og hvis han har den for en Levende, da at have den for ham som for en Afdød, eller hvis det synes Dig mere indbydende, m. T., vil jeg bruge et andet Udtryk, der dog betegner det Samme, om det end tillige skjønt indeholder Forklaringen, altsaa: at have Undseelse for

ham som for en *Forklaret*. En Afdød er jo en Forklaret. Den Levende kan dog feile, kan dog forandres, kan dog overiles i et Øieblik og af et Øieblik – dersom han i Sandhed er den Ærværdige, vil han vel selv formanende paamine Dig derom, at Du ikke ved Forholdet til ham ledes ind i den Tvesindethed, hvilken er at være et andet Menneskes Tilhænger; den Levende kan maaskee være Dig for gunstig, maaskee ogsaa for ugunstig; hvis Du omgaaes ham dagligen, skal Din Undseelse maaskee tabe noget i sin Høitidelighed, eller maaskee paadrage sig en hidsig Sygdom, saa Du kunde ønske Dig et Tryllemiddel for at bedaare den Ærværdige, saa Du kunde ville liste Dig ind i hans Gunst eller dog paa enhver Maade tjene Dig op i hans Yndest, fordi hans Dom var bleven Dig det Vigtigste. Hvor megen Fare og Fristelse til Tvesind! Den svinder først, naar Du omgaaes ham som en Afdød: fjerner Dig fra ham – men aldrig glemmer ham; den svinder først, naar Du er skilt fra ham som ved Døden, naar Du ikke jordisk og timelig kommer ham for nær, men kun evigt erindrer, hvad han selv vilde kalde det Bedste i sit Væsen! En Forklaret kan man ikke overtale; Gunst og Overtalelse og Overilelse tilhører Jordlivets Øieblikke, den Afdøde fornemmer ikke disse Tilskyndelser, den Forklarede kan ikke forstaae dem, vil ikke forstaae dem; vil Du ikke opgive dem, da maa Du opgive ham, da maa Du, hvis Du tør det, krænke den Forklarede, bryde med ham, ja tilintetgjøre ham, thi naar han ikke er den Forklarede, er han jo slet ikke til. Den Levende kan man tale med paa en anden Maade, fordi han ogsaa i jordisk Forstand er til, og hvis Du fik ham lidt forandret (ak, til Din egen Fordærvelse og til hans Forkleinelse!) Du havde ham dog ligesom endnu at holde Dig til, Du havde hans Ord, hans lydelige Bifald, og i Sammenholdet skulde det maaskee undgaae Eder begge, at der var en Forandring foregaaet. Men den Forklarede er kun til som Forklaret, ikke synlig for det jordiske Øie, ikke hørlig for det jordiske Øre, kun i Undseelsens hellig-stille Taushed; forandres kan han ikke, ikke det Mindste, uden at det strax mærkes, og uden at Alt er tabt, og han forsvunden. Den Forklarede er kun til som Forklaret; forandres kan han ikke til noget Bedre – han er jo den Forklarede; forandres kan han ikke – han er jo en Afdød: han bliver sig selv tro, den Ene og Samme, den Forklarede! Hvor skulde da Den blive tvesindet, der ved Undseelse for ham bestyrkes i at ville det Gode! Saa kan jo rigtignok selv det redelige Menneske alligevel overraskes af mangen Skrøbelighed, ogsaa stundom komme paa en Afvei; men da har han eet Haab, at der er en Gud til, en retfærdig Styrelse, der vel ved Straffen vil vække ham og føre ham tilbage. Saa forskjelligt er det: Den, der vil det Gode i Sandhed, han *haaber endogsaa paa Straffen*; men altsaa er Den i sin Tvesindethed langtfra at ville det Gode i Sandhed, *der kun vil det af Frygt for Straffen*.

Den Tvesindede staaer paa Veiskillet, da viser der sig tvende Syn: det Gode og Straffens frygtede Skikkelse. Eensartede ere de ikke for ham, thi at den Straf, som Gud i sin Viisdom har knyttet til enhver Overtrædelse, er et Gode, negtes ikke, men den er det dog kun, naar den annammes med Taksigelse, ikke, naar den blot frygtes som et Onde. Og denne Straf har den Tvesindede mindre for Øie, han tænker nærmere paa Verdens Straf; men det Gode og Verdens Straf ere ikke Eensartede. Eller mon nu virkeligen Verden var bleven saa fuldkommen og saa hellig, at den er ligesom Gud, at hvad den belønner er det Gode, hvad den straffer, det Slette? Mon virkeligen Nogen, der fortrøster sig for Gud at have en Anskuelse af Livet, hvorefter han vil indrette sit Liv, kunde falde paa, saaledes at forgude Verden? Der høres jo rigtignok især paa de Steder, hvor Menneskene komme festligen sammen for at bedrage hinanden ved mange Taler, der høres jo rigtignok herlige Ord om, hvorledes Verden gaaer frem, og om vor Tid og om vort Aarhundrede; men, m. T., turde Du som Fader (og jeg er forvissat om, at Du har en ophøiet Forestilling om dette Navns Betydning, en bekymret Forestilling om det Ansvar, hvortil det forpligter!) turde Du som Fader sige til dit Barn, idet Du sendte ham ud i Verden: »gaae Du kun trygt mit Barn, agt paa hvad Mængden bifalder, og Verden belønner, det er det Gode; men hvad den straffer er det Slette. Nu er det ikke mere som forud; at Mængdens Dom er liig Skum paa Vand, meningsløs skjøndt høirøstet, iblinde skjøndt afgjørende, umuelig at følge, fordi den vexler hurtigere end en Kvinde skifter Farve; nu er Udfaldet ikke mere tvivlsomt, det Gode seirer strax; nu kræves der intet Offer, ingen Selvfornegtelse, thi Verden vil det Gode; nu er Mængdens Dom de Vises, de Enkelte ere Daarerne; nu er Jordan Guds-Rige, det i Himlen kun en Afglands; nu er Verden den høieste Tilforladelighed, det Eneste man kan bygge paa, det Eneste man kan sværge ved.« Dog Dig behøver Talen ikke at spørge, m. T., den er forud forvissat om Dit Svar; men jeg vilde spørge selv den Ivrigste ved hine Festligheder: turde Du, hvis Du som *Fader* skulde tale til *Dit* eget *Barn*, turde Du sige noget Saadant? Eller dersom det var den Unge, der med hele sin oprigtige Sjels Hengivenhed fæstede sit tillidsfulde Blik paa Dig, forvissat om, at som Du sagde det, saa maatte det være, ved helligt Løfte i Taknemlighed forpligtende sig til at følge Din Lærdoms Veiledning gennem Livet: turde Du til ham sige noget Saadant? Eller dersom Du var Vidne til den elskelige Ynglings skjønne Begeistring, naar han læste og hørte om de store Mænd, der strede med tunge Skjebner og lede ondt i Verden, de Herlige hvem Verden forskød, fordi den ikke var dem værd, turde Du da, naar ingen Larmen foranledigede Dig til at tale i Vildelse, men kun Fortrolighedens Stilhed, den Elskeliges Tillid, Ynglingens Uerfarenhed forpligtede Dig til at tale Sandhed, turde Du da lægge Haanden paa Hjertet og sige: »Sligt skeer ikke mere, nu er Verden bleven opløst og fuldkommen, nu er det, at tragte først efter Verden og dens Skikke, det Samme, som hvad det i gamle Dage var at tragte først efter Guds Rige og hans Retfærdighed.« Ak, efterhaanden som et Menneske bliver ældre, vænner han sig til Meget i Livet; man vænner sig blandt Andet ogsaa til at sige Meget, som man dog ikke ret tænker Noget ved, man vænner sig til med de Jævndrende at tale indenfor saa mange Forudsætninger, at det Simple og Ophøiede næsten gaaer en i Glemme. Stundom henkaster man et Ord, der udtrykker en jævn og stadig, mangeaarig Forbittelse: »man veed nok hvordan Verden er«; og til andre Tider lovpriser man Verden indtil Forgudelse, uden at dog noget af Udsagnene gjør dybere Indtryk paa den Talende; thi det første vækker ham ikke, skrækker ham ikke op til i Frygt og Bæven dog at ville frelse sig selv, siden Verden er saa slet; og det andet

styrker ikke den Talende til begejstret at ville det Gode i Tillid til Verdens Fuldkommenhed – ak, man værner sig i Livet, i Vanens dvaske Omgang med Andre saa let til noget nær at opgive sig selv, medens man leger med Talemaader. Men selv den saaledes sørgeligst Forvænte, naar han med Ansvar taler formanende til et Barn, en Yngling, den unge Pige: han taler med Undseelse. Der er her et skjønt Lige for Lige: med Undseelse nærmer Ynglingen sig den Ældre, og den Ældre taler altid med Undseelse, naar han taler formanende til en Yngling. Give Gud, at Enhver, der har Leilighed til at tale formanende til den Unge, ogsaa selv vilde have nogen Gavn af Formaningens Undseelse!

Formanende, thi herpaa ligger Eftertrykket, vil den Ældre ikke fremstille et Skrækkebillede af Verden for den Unge, ingenlunde; Sligt er jo heller ei Alvor, er kun sygelig Indbildning; men *formanende* vil han gyse for den Tanke, ligefrem at lede den Unge i Tvesindethedens Fare ved svigefuldt at fæste hans Opmærksomhed paa Verdens Straf; ved istedetfor at indprænte ham hellig Frygt og Undseelse for det Gode, at besmitte den Rene ved at lære ham Frygt for Penge-Tab, Anseelses-Tab, Miskjendelse, Tilsidesættelse, Verdens Dom, Daarers Spot, Letsindighedens Latter, Hensynets feige Klynken, Øieblikkets opblæste Ubetydelighed, Dunstens gøglende Taagebilleder. Ak, ja for mange Mennesker ere disse høimodige Tanker kun altfor meget som en Forgyltning, der gaaer af i Livets Tvesindethed, som gnaver og gnaver; men selv den saaledes meest Luvslidte, naar han taler formanende til en Yngling, han mindes det, han tør ikke sige Andet – af Undseelse. *Formanende* vil selv han sige (thi det er ingen sjelden Taler, som her indføres talende, og derfor er netop det Godes Priis desto herligere, fordi det ikke behøver Veltalenhedens Bistand, fordi det er den i Livet sørgeligst Forvænte, der taler vel at mærke formanende til en Yngling), selv han vil sige: »Frygt ikke, vær langsom til at dømme Andre, men agt paa Dig selv; hold fast ved at ville Eet, ved at ville det Gode i Sandhed, og lad saa dette føre Dig hvorhen det nu indtil videre skal føre Dig – thi evigt fører det Dig til Seier, lad det timeligt føre Dig til Velstand eller til Savn, til Ære eller til Forhaanelse, til Liv eller til Død; slip blot ikke dette Ene, ved dets Haand gaaer Du tryk selv i Fare, selv i Livsfare gaaer Du tryk, som Barnet ved Moderens Haand, ja tryggere, thi Barnet kjender end ikke Faren.« *Formanende* vilde han altsaa advare mod Frygt for Verdens Straf, hvilken er Tvesindethed.

Der tales stundom om, »at lide Straf, naar man gjør det Gode«, hvorledes er dog dette muligt, fra hvem skulde denne Straf komme? Fra Gud dog vel ikke! Altsaa fra Verden – naar denne i sin Viisdom tager fejl, belønner det Slette og straffer det Gode. Og dog nei, det er ikke som Ordet siger det, Ordet mener det ikke som det siger, det er uegentligen talt. Thi det larmer jo rigtignok stort og forfærdeligt det Ord: Verden; og dog maa den lystre samme Lov som det ringeste og usleste Menneske. Men om Verden end samlede al sin Magt, der er Eet, den ikke formaaer, den formaaer ikke *at straffe* – en *Uskyldig*, saa lidet som den kan dræbe en Død. Ja vist har Verden Magt, kan gjøre den Levende mangt et Bryderie, kan gjøre ham hans Liv suurt og møisomt, den kan berøve ham Livet, men den kan ikke straffe en *Uskyldig*. Forunderligt, her er en Grændse, en Grændse, den er usynlig som en Linie, den er sandseligen let til at overse, men den har Evighedens Kræfter til at holde igjen med! Det undgaaer maaskee Verden, hvis Opmærksomhed er henvendt paa det Store – og Grændsen er en ringe, er, indtil videre, en stilfærdig Ubetydelighed; men dog er den der. Maaskee er den ganske skjult for Verdens Øine, thi ogsaa Dette kan høre med til den Uskyldiges Lidelse, at Verdens Uret faaer Udseende af Straf – i Verdens Øine; men Grændsen er der alligevel, alligevel den Stærkeste. Og om al Verden rasede i Oprør, og om Alt forvirredes: Grændsen er der alligevel, og paa den ene Side af den hos den Uskyldige: Retten; og paa den anden Side for Verden: en evig Umulighed af at straffe en *Uskyldig*. Selv naar Verden vil udrydde ham og skaffe ham af Veien, Grændsen kan den ikke skaffe af Veien; skjøndt den er usynlig – maaskee er det derfor; selv i hans offrende Døds Øieblik er Grændsen der: da strammer den sig med Evighedens Kraft, da kløfter den sig med Evighedens svælgende Dyb! Grændsen er der, og paa den ene Side hos den Uskyldige: Retten, og paa den anden Side for Verden: en evig Umulighed af at straffe en *Uskyldig*. – Den Gode, han er stærk, stærkere end hele Verden, naar han i Sandhed staaer paa den anden Side af Grændsen indenfor Evighedens Befæstning, han er stærkest, naar han synes at ligge under. Men den afmægtige Tvesindede har flyttet Grændseskjellet, fordi han kun vil det Gode af Frygt for Verdens Straf; dersom Verden virkeligen ikke er Fuldkommenhedens Land, da har han ved sin Tvesindethed givet sig i Middelmaadighedens Vold, eller forskrevet sig til det Onde.

3) *Fremdeles maa der siges, at Den, der i Selvraadighed vil det Gode, vil dets Seier, han vil ikke Eet, han er tvesindet.*

Dersom et Menneske blot vil det Gode, for at *han* kan seire, da vil han det Gode for Lønnens Skyld, og hans Tvesindethed er aabenbar, som Talen i det Foregaaende søgte at gjøre den; han vil nemlig ikke tjene det Gode, men have Fordeel af det, betragte det som en Vinding. Naar derimod et Menneske vil, det Gode skal seire, naar han ikke vil kalde Stridens Udgang Seier, hvis han seirer, men kun naar det Gode seirer: hvorledes kan han da kaldes og være tvesindet? Ja, er han tvesindet (thi Grændse-Afgjørelsen mellem den Rene og den Tvesindede er her af en egen Vanskelighed), da er hans Tvesindethed mere underfundig og skjult, formasteligere end hiin aabenbare og aabenbart verdslige, den er en kraftig Skuffelse, som synes at komme nærmest til Hjertets Reenhed, der vil det Gode i Sandhed, om den dog er fjernest, som det høie Sted fra det dybe Fald, som den himmelstormende Stolthed fra Ydmyghedens Bolig i det Lave, som Tilnærmelsens anmassende Lighed, naar den er vundet ved at forfalske en evig væsentlig Adskillelse. Han vil ikke det Gode for Lønnens Skyld, han vil, at det Gode skal seire, men han vil, at det skal seire *ved ham*, at han skal være *Redskabet*, han *den Udvalgte*. Han vil ikke lønnes af Verden, som han foragter, ikke af

Menneskene, som han seer ned paa, og dog vil han ikke være en unyttig Tjener: en hovmodig Bevidsthed er Lønnen, han fordrer, og i denne Fordring er hans voldsomme Tvesindethed, ja voldsomme, thi hvad er det Andet han vil, end at tage det Gode med Vold, og med Vold at paatrænge det Gode sig selv og sin Tjeneste! Og om han end ikke forskyldte denne sidste Formastelighed, naar han dog paa nogen Maade ikke vil som det Gode vil, ikke vil det Godes Seier som det Gode vil den: saa er han tvesindet, om han end veed at skjule det for Menneskene, om han end vil skjule det for sig selv, om end Sprogets sande Udtryk et Øieblik synes at skjule derover ved at kalde hans Sindstilstand Selvraadighed, Egenraadighed, thi synes den vel, især naar den er stærk nok til at vove det Yderste, synes den vel Tvesindethed? Nei den synes ikke Tvesindethed, men den er det.

For denne Tvesindede er da det Gode Eet, dets Seier noget Andet, eller vel endog dets Seier ved ham noget Andet. Nu er det vel saa, at evigt har det Gode altid seiret, men i Tiden er det anderledes; i Tiden bruger det lang Tid, Seiren er langsom, dens Uvished et langsomt Længdemaal, mange, mange Gange gik den tro Tjeners Liv hen, og det var ved Udgangen, som havde han Intet udrettet for det Gode. Og dog var han den tro Tjener, der vilde det Gode i Sandhed, og han var ogsaa elsket af det Gode, der har Lydighed kjærere end Vædderens Fedme. »Ak, hvorfor blev Tiden til; dersom det Gode evigt altid har seiret, hvorfor skal det da slæbe sig langsomt frem gennem Tidens Længde eller næsten omkomme i Tidens Langsomhed, hvorfor skal det møisomt stride sig gennem hvad der gjør Tiden længst, gennem Uvished! Hvorfor skulle de Enkelte, som i Sandhed ville det Gode, være saa adsplittede, saa adskilte, at de neppe kunne raabe til hinanden, neppe øine hinanden; hvorfor skal Tiden hvile som en Tyngde paa dem, hvorfor skal Adskillelsen lægge Sinkelse imellem dem, naar det er saa hurtigt gjort i Evigheden; hvorfor blev en uddødelig Aand sat i Verden og Tiden, ligesom naar Fisken drages op af Vandet og henkastes paa Strandbredden?« Hvo som spørgende taler saaledes (og selv om han sukker saaledes, Ytringen bliver den samme), han vogte paa sig selv, thi han veed neppe, af hvilken Aand han taler. Ak, Menneskene forvexle ofte nok Utaalmodighed med den ydmyge lydige Begeistring; den Utaalmodige selv er kun altfor tilbøielig til denne Forvexling. Naar et Menneske aarle og silde er paafærde »for det Godes Skyld«, støier og larmer, er idel Uro, kaster sig i Tiden, ligesom den Syge paa Leiets, kaster alle Hensyn af sig som den Syge Klæderne, foragter Verdens Løn, gjør Plads mellem Menneskene: da mene Mange, hvad han selv indbilder sig, at han er begeistret. Og dog er han Intet mindre, da han er tvesindet, og Tvesindethed ligner ikke mere Begeistring end Hvirvelen ligner den staaende Vinds Stadighed. Saaledes er jo al Utaalmodighed, den er en Art Arrigskab; allerede i Barnet er dens Grund, at Barnet ikke vil give sig Tid; hos hiin Tvesindede fremkommer den derved, at Timeligheden og Evigheden ikke kan fordrages i det samme Menneske. Han kan, han vil ikke forstaae det Godes Langsomhed, at den i Barmhjertighed er Langmod, at den i Kjærlighed til de Frie ikke vil bruge Magt, at den i Viisdom mod de Skrøbelige skyer ethvert Bedrag; han kan, han vil ikke ydmygt forstaae, at det Gode kan undvære ham. Tvesindet er han, han der med sin Begeistring synes at kunne blive en Apostel, men ogsaa kan blive en Judas, som forrædersk vil fremskynde det Godes Seier. Forarget er han, han der ved sin Begeistring synes at elske det Gode saa høit, han er forarget paa dets Ringhed, naar det er iklædt Tidens Langsomhed. Hengiven er han ikke det Gode i unyttig Tjeneste, han bruser kun; og Den, der bruser, han elsker Øieblikket, og Den, der elsker Øieblikket, han frygter Tiden, han frygter, at Tidens Længde skal gjøre hans Tvesindethed aabenbar; og han forfalsker Evigheden, thi ellers maatte jo Evigheden endnu bedre gjøre den aabenbar. En Falskner er han, for ham er Evigheden Synskredsens skuffende Sandsebedrag, for ham er Evigheden Timelighedens blaanende Grændse, for ham er Evigheden Øieblikkets blændende Gøglespil.

En saadan Tvesindet er maaskee vanskeligere at kjende i Verden, fordi hans Tvesindethed ikke er aabenbar indenfor Verden, ingen Angiver og ingen Medvider har i Verdens Løn og Straf, da han har overvundet Verden, om end ved et høiere Bedrag, da hans Tvesindethed først er kjendelig paa Grændsen, hvor Timelighed og Evighed berøre hinanden, kjendelig der og altid kjendt af den Alvidende. Han vil ikke nøies med den salige Forvisning, der trøster over al Maade: at evigt har det Gode altid seiret, den salige Forvisning, der er en Eiendomssikkerhed over al Forstand, den salige Forvisning, som den unyttige Tjener kan have hos sig i ethvert Øieblik, selv naar Tiden er længst og han synes at udrette mindst, den salige Forvisning, som giver den unyttige Tjener Frimodighed til at tale stoltere end hiint kongelige Ord: Alt er tabt uden Æren, naar han ogsaa tabte Æren men siger: der er Intet tabt, men Alt er vundet. Men kjendelig bliver denne Tvesindede ikke saa let i Verden; thi det er ikke for Lønnens Skyld han vil det Gode, saa han blev aabenbar i sin Higen eller i sin Fortvivlelse; det er ikke af Frygt for Straf han vil det Gode, saa han blev aabenbar i sin Feighed for at undgaae den eller i sin Fortvivlelse, naar han dog ikke undgik den; nei, han vil offere Alt, han frygter Intet, kun vil han ikke offere sig selv i daglig Selvfornegtelse – dette frygter han.

Den Tvesindede staaer paa Veiskillet, da viser der sig tvende Syn: det Gode, og det Gode i dets Seiren eller endog i dets Seiren ved ham. Det sidste er Formastelighed, men selv de tvende første Syn ere ikke ganske det Samme. I Evigheden ere de det, men ikke i Tiden. Og de maae skilles ad, saa vil det Gode; det Gode ifører sig Tidens Langsomhed som en ringe Klædning, og han maa i Forhold til denne Omklædning klædes i den unyttige Tjeners ringe Skikkelse. Med sit sandselige Øie maa han ikke faae det Gode at see i Seiren, kun med Troens Øie kan han eftertrægte dets evige Seier. Deri hans Tvesindethed, thi som der er en Tvesindethed, der adskiller i det Godes Væsen, hvad det selv for evigt har forenet; saa er hans Tvesindethed den, der forener, hvad det Gode i Tiden har adskilt. Den ene Tvesindede glemmer det Evige og tager derved Tiden forfængelig, den anden tager Evigheden forfængeligt.

4) *Endeligen* skulde Talen, inden den slipper Tvesindetheden for ligesom at vende Reenheden ud, *minde om den mangfoldige Tvesindethed, om Svaghedens Tvesindethed*, som den er i det virkelige Livs Daglighed, eller om, at Den, der kun vil det Gode til en vis Grad, at han er tvesindet.

I Grunden er dette Udtrykket for al Tvesindethed i Forhold til det Gode, at den kun vil det til en vis Grad; men hvad der blev udviklet i det Foregaaende, hvad der maaskee kunde kaldes Tvesindethedens falske Omsætninger i det Store, det havde dog et vist Skin af Eenhed og Enighed med sig selv, forsaavidt det var et Enkelt, der forfulgtes i Eensidighed, medens Eensidigheden, hvor underligt dette end synes, netop var Tvesindetheden i den Eensidige. Det daglige Livs Omsætninger derimod ere ikke i det Store; i det daglige Liv er det allerede sjeldnere, blot at see En, der vil noget Forkeert med en vis Overeensstemmelse og Anstrængelse; i det daglige Liv gjøres Omsætningerne i det Mindre, hvorved Tvesindetheden bliver *mangfoldigere sammensat* i den Enkelte: som en Kjøbmand, der kun handler med een Vare, er et sjeldnere Syn, saaledes ogsaa den Tvesindethed, der har en vis uægte Eenhed; som derimod almindeligviis en Kjøbmand handler med forskellige Varer, saaledes er Tvesindetheden, almindeligviis, den mangfoldige. Afveien bliver derfor mindre kjendelig som denne bestemte, nei Afveiene krydse sig – og den rette Vei paa de forskjelligste Maader, og paa den forskjelligste Maade er den Enkelte i denne Krydsen, hans Liv vel bestemmeligt som Tvesindethed, men ikke let nærmere at bestemme, fordi han end ikke indenfor Tvesindetheden er i Overeensstemmelse med sig selv i noget Bestemt, men i Ubestemmelighed omtumlet af enhver Luftning; fordi han lærer og lærer, og dog aldrig kommer til Sandhedens Erkjendelse, eller kommer den nærmere, da han snarere kommer længere og længere bort, jo mere han lærer af denne forvirrede og forvirrende Underviisning. Fremfor den tidligere Tvesindethed har denne det Gode ved sig, at den dog svagt vil det Gode, at den ikke har hiin tidligere Haardnakkethed, men Svagheden er maaskee stundom lige saa uheldelig.

Denne Tvesindethed er vanskelig at tale om, da den ligner baade det Ene og det Andet, og da den idelig vexler i Omskiftelse – saa hurtigt, at den kan have forandret sig flere Gange, medens Talen neppe er færdig med at beskrive een Yttring. Broget spiller den ikke blot i alle mulige Farver, men der er end ikke nogen Lov for dette Farvespil, som blander Farverne og Farveforholdene i ny og ny Forvirring: saa der er idel Nyt under Solen – og dog bestandigt den gamle Tvesindethed. Ja, hvad der gjør den endnu vanskeligere at tale om, er, at den i det daglige Liv, hvor den ret hører hjemme, indenfor Bestemmelsen Tvesindethed omgaaes sammenlignelsesviis med sig selv, saa den ene Tvesindede ved at være lidt mindre tvesindet end den anden gjør Fordring paa Udmærkelse, uagtet hans Grad-Forskjel er indenfor den væsentlige Lighed, hvorved det tilsidst synes som var hiin sande evige Fordring, der kræver Hjertets Reenhed ved at ville Eet, som var den afskaffet, fjernet fra Regjeringen, sat i Afskedens Bero paa en saadan Afstand fra det daglige Liv, at der slet ikke kunde være Tale om den. Thi i den brogede, bølgende Folkemængde, i Verdens Larm fra Dag til Dag og fra Aar til Aar tages det ikke saa nøie med, om En ganske vil det Gode, naar han blot har Indflydelse og Magt, sidder i en stor Bedrift, er Noget for sig og Andre: »hvilken frygtagtig og kummerlig Smaalighed, tænker man, at tage det saa nøie«; man mener end ikke, at det er noget Formasteligt man siger, nei man henkaster den kløgtige Bemærkning i Forbigaaende og iler videre, medens Bemærkningen ogsaa iler videre fra Mund til Mund i den brogede, bølgende Folkemængde. Og i det travle Liv, i Handel og Vandel fra Morgen til Aften, gaaer det ikke saa nøie til med, om En ganske vil det Gode; naar han kun er om sig, for ikke at sige Tyv, i sin Næringsvei, naar han sparer og samler, naar han blot har et godt Rygte og tilfældigviis undgaaer Bagvaskelse (thi om han virkelig er Skyldig eller ikke, er det mindre vigtige, hvad hverken han eller Verden har Tid til at efterforske, Bagvaskelsen er blot det Færlige som en Standsning for hans Virksomhed): »hvortil da et saadant Sinkerie midt i Travlheden!« Og i Verden er der altid travlt. Ja, det er ganske sandt, saaledes seer det ud i Verden, saaledes synes det i Verden, saaledes maa det synes indenfor Timelighedens skuffende Synskreds; men i Evigheden skal det gjøre en uhyre Forskjel, om En var nøieregnende eller ikke. Og dog er Evigheden jo ikke som en ny Verden, saa Den, der havde levet i Tiden paa Tidens og Travlhedens Viis, naar han lykkelig og vel var ankommen i Evigheden, nu kunde forsøge sin Lykke i at antage Evighedens Skik og Brug. Ak, Tiden og Travlheden troer, at Evigheden er saa langt borte; og dog har aldrig nogensinde i Skuespillet den Kunstforstandige havt saaledes Alt i Beredskab til Skuepladsens og de Spillendes Forvandling, som Evigheden i Forhold til Tiden har Alt i Beredskab, Alt – indtil det Mindste, indtil det overflødige Ord, der er talet; har Alt i Beredskab i ethvert Øieblik – skjøndt den tøver.

O, at da Talen, langtfra at sinke Nogen, som vil det Gode i Sandhed, eller at kalde Nogen fra gavnlig Virksomhed, dog maatte standse en Travl; thi denne Travlheden er jo som en Fortryllelse, og sørgeligt er det at bemærke, hvorledes dens Magt voxer med den stigende Summen, hvorledes Fortryllelsen griber om sig, hvorledes den fanger efter det tidligere Bytte, saa neppe Barndommen eller Ungdommen undes den Stilhed, den Fjernhed, hvori det Evige voxer en guddommelig Væxt. Og gjør end Travlheden i Hast en Indrømmelse, mener selv dens flygtige Viisdom at indsee det Gavnlige i, at der ogsaa er en travl Mand med som engang imellem i Hast forkynder hiin høiere Betragtning af Livet om at ville det Gode i Sandhed: ak, er dette dog det rette Forhold, at hvad Alle, hver især, skulde gjøre, det fritages noget nær Alle mere eller mindre for, men da faaer, for en Fuldstændigheds Skyld, En i Travlheden den Opgave, at forkynde hiin høiere Fordring, hiin høiere Fordring, der hvis den blot paa nogen Maade skulde tilfredsstilles, om end i Skrøbelighed og Ufuldkommenhed, vilde kræve ethvert Menneskes samlede Sind, hans stadige Flid, hans bedste Kræfter!

Altsaa i *Travlheden er Tvesindetheden*; som Gjenlyden boer i Skoven, som Stilheden boer i Ørkenen,

saaledes boer Tvesindetheden i Travlheden. Thi at Den, der vil det Gode kun til en vis Grad, at han er tvesindet, at han har et adspredt Sind, et deelt Hjerte, behøver neppe at forklares; men Grunden kan vel behøve at forklares og udvikles: at der i Travlheden hverken er *Tid eller Ro til at vinde den Gjennemsigthighed*, som er fornøden for at forstaae sig selv i at ville Eet, eller blot for foreløbigt at forstaae sig selv i sin Uklarhed. Nei, Travlheden, hvori man bestandigt gaaer videre og videre, og Larmen, hvori det Sande bestandig gaaer mere og mere i Glemme, og Forholdenes Mængde, Tilskyndelsernes og Forhindringernes, gjør det bestandigt umuligere for En at vinde noget dybere Kjendskab til sig selv. Det er Sandhed, at et Speil har den Egenskab, at man i det kan see sit Billede; men saa maa man staae stille. Iler man hastigt forbi, da faaer man Intet at see; gaaer man maaskee med et Speil hos sig, som man ikke fremtager: hvorledes skulde man da faae sig selv at see? Saaledes iler den Travle fremad med Muligheden af at forstaae sig selv *hos sig*; men den Travle bliver ved at løbe, og det kommer aldrig til Forstaaelsen, ja det gaaer ham vel snarere mere og mere i Glemme, at han har Muligheden *hos sig*. Og dog tør man neppe sige det til den Travle, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til en Mangfoldighed af Undskyldninger, ved hvis Brug det Sidste bliver værre end det Første, Undskyldninger, hvis Viisdom omtrent er den samme, som naar den Seilende troer, at det er Havet, ikke Skibet, der bevæger sig. Man tør neppe sige det til ham, thi hvor knap Tid han end ellers har, har han dog stundom god Tid til med Ligesindede »at afrive det Latterliges umodne Frugt af deres Viisdom«, for at bespotte den Talende som et udueligt Menneske i Livet, som et Menneske, den Travle i sin Kløgt overseer – fra Undskyldningernes ophøiede Synspunkt. Den Travle har jo ogsaa overalt Medhold imod ham, overalt i den mangfoldige Travlheds stigende Summen, og i Undskyldningernes myldrende Mængde. Thi ligesom en giftig Aande over Markerne, som Græshoppernes Mængde over Ægypten: saaledes er Undskyldningerne og deres Mængde en Landeplage, der afæder det Eviges Spire, en fordærlig Smitte blandt Menneskene – med hver Een, der angribes, bliver der bestandig een Undskyldning mere til for den Næste. Og medens det ellers ikke kan undgaae Nogen, at en Sygdom bliver farligere og farligere, mere og mere ondartet, jo mere den griber om sig: saa er det med Undskyldningerne omvendt, Sygdommen synes at blive mildere og mildere, Tilstanden bliver behageligere og behageligere, jo Flere der angribes. Og naar vi saa Alle blive enige om, at dette Undskyldningernes – kummerlige, forkrøblede Velbefindende, at det er det Høieste: saa er der jo Ingen der siger Andet. Var der da en Enkelt, som ikke kunde beqvemme sig at give efter, gjorde han end mangen Undskyldning kraftig Modstand; ak, Enden er der ikke endda, der er bestandigt een Undskyldning tilbage, den ligger ved hans Dør og begjerer efter ham: »hvad det kan hjælpe som enkelt Menneske at ville stride imod«. Det er altsaa atter med Undskyldningerne endnu værre end med en giftig Sygdom, thi af den dør dog Ingen fordi de Andre ere døde af den.

Saa har da den Tvesindede maaskee en *Følelse for det Gode*, en levende Følelse; naar Nogen vil tale om det Gode, især paa Digterviis, da er han hurtig bevæget, let tilskyndet til at hensmelte i Rørelse. Dersom Verden gaaer ham lidt imod, og da Nogen vil tale til ham om, at Gud er Kjærlighed, at hans Kjærlighed overgaaer al Forstand, omfatter i sit Forsyn selv Spurven, som ikke falder til Jorden uden hans Villie; vilde Nogen tale derom, især paa Digterviis: da er han greben, han griber efter Troen som efter et Ønske, og med Troen griber han efter den ønskede Hjælp. Han har da i Ønskets Tro en Følelse for det Gode. Men maaskee tøver Hjælpen; istedenfor den kommer der en Lidende til ham, som han kan hjælpe. Men denne Lidende finder ham utaalmodig, frastødende, denne Lidende maa nøies med den Undskyldning: »at han nu ikke er oplagt eller stemt til at bekymre sig om Andres Lidelser, da han selv har Gjenvordighed«. Og dog mener han, at have Troen, Troen paa, at der er et kjærligt Forsyn til, som hjælper den Lidende, et Forsyn, som ogsaa bruger Mennesker til sine Redskaber. – Muligen kommer nu den ønskede Hjælp, han er atter hurtigt opblussende i Taknemlighed, smægtende i en blødagtig Forestilling om det kjærlige Forsyns Godhed; nu, mener han, har han ret grebet Troen, nu har den i ham seiret over enhver Tvivl og enhver Indvending: ak, og hiin anden Lidende er reent gaaet ham i Glemme. Hvad er denne Tilstand Andet end Tvesindethed! Thi dersom der overhovedet skal være Tale om Indvendinger mod Troen, om Begivenheder og Tildragelser, der ligesom synes at gjøre Indsigelse mod den og mod det kjærlige Forsyns Omsorg: da er hiin anden Lidende, som ikke blev hjulpen, som endog af Den, der kunde hjælpe, blev frastødende afviist med den Undskyldning, at han tilfældigviis ikke var oplagt, hiin anden Lidende er jo den kraftigere Indvending. Men dette undgaaer reent den Tvesindede, at han i det Øieblik, han mener, at Troen har seiret i ham, at han da netop handlende modbeviser denne Overbeviisning. Eller er dette ikke Tvesindethed, at mene at have en Overbeviisning, som man selv handlende modbeviser? Er dette ikke i Sandhed det eneste Beviis for, at man har en Overbeviisning, at Ens eget Liv handlende udtrykker den? Er det ikke den eneste Sikkerhed for, at Ens saakaldte Overbeviisning ikke forandres alle Øieblikke i Forhold til det Forskjellige, der hænder En selv, som øieblikkeligt forandrer En og forandrer En Alt, saa man idag har Troen, og imorgen har tabt den, og faaer den igjen iovermorgen, indtil der hænder noget ganske usædvanligt, saa man næstendeels ganske taber den, formenten, at man har havt den! – Sæt der var tvende Mennesker; en Tvesindet, som meente at have erhvervet Troen paa det kjærlige Forsyn, fordi han selv havde oplevet at være bleven hjulpen, om han dog urørt havde afviist en Lidende, hvem han kunde hjælpe; og et andet Menneske, hvis Liv ved opoffrende Kjærlighed var et Redskab i Forsynets Haand, saa han hjalp mange Lidende, medens den Hjælp, han selv havde ønsket, blev ham negtet fra Aar til Aar: hvilken af disse Tvende var i Sandhed overbeviist om, at der er et kjærligt Forsyn, som antager sig de Lidende? Er det ikke en skjøn og en overbevisende Slutning: skulde Den, der plantede Øret ikke høre; men er den omvendte Slutning ikke ligeledes skjøn og overbevisende: skulde Den, hvis Liv er opoffrende Kjærlighed, skulde han ikke troe, at Gud er Kjærlighed? Dog i Travlheden

er der hverken Tid eller Ro til den stille Gjennemsigtighed, som lærer Ligelighed, som lærer, at ville drage i lige Aag med andre Mennesker, den ædle Eenfoldighed, som er i inderlig Forstaaelse med ethvert Menneske; der er hverken Tid eller Ro til at vinde en Overbeviisning. Derfor bliver selv Tro og Haab og Kjærlighed, og det at ville det Gode, i Travlheden kun løse Ord og Tvesindethed; eller er det ikke Tvesindethed at leve uden en Overbeviisning, eller rettere at leve i den idelig og idelig vexlende Indbildning, at man har og man ikke har en Overbeviisning!

Saaledes bedrager Følelsen den Travle i Tvesindethed. Maaskee havde han efter en opblussende Angers Sønderknuselse, naar denne aflader i Mathed, en Overbeviisning, som han meente det, om, at der er en Barmhjertighed, der tilgiver Synder; men selv negtede han strængt Den Tilgivelse, der var ham Noget skyldig. Han havde altsaa, som han meente det, troende en Overbeviisning om, at der er en saadan Barmhjertighed til, og handlende negtede han, at den er til; handlende gjorde han Sit for at bevise, at den ikke er til. Sæt der var tvende Mennesker; hiin Tvesindede, og da et andet Menneske, som hellere end gjerne vilde tilgive sin Skyldner, naar han blot selv maatte finde Barmhjertighed: hvilken af disse Tvende var i Sandhed overbeviist om, at der er en saadan Barmhjertighed til? Den Sidste havde dog det Beviis for, at den er til, at han selv øver den; den Første har slet intet Beviis for sig, og kun mod sig det Modbeviis han selv fører. – Eller den Tvesindede havde maaskee en Følelse for Ret og Uret; den blussede stærkt i ham, især hvis Nogen paa Digterviis vilde skildre de nidkjære Mænd, der i Sandhedens Tjeneste med Selvopoffrelse hævdede Ret og Retfærdighed. Vederfores der ham da selv nogen Uret, da var det ham, som maatte der skee Tegn i Himlen og paa Jorden, som kunde Verdens-Ordenen, ligesaa lidt som han, sove før dette var gjort godt igjen; og det var ikke Selvkjærlighed, der hidsede ham, men det var Følelsen for Retfærdighed – saa meente han. Og naar han da fik sin Ret, hvor megen Uret den end havde kostet mod Den og Den: da prisede han atter Verdens Fuldkommenhed. Følelsen havde vel henrevet ham, men ogsaa revet ham hen, saa han havde glemt det Vigtigste: i Sandhedens Tjeneste med Selvopoffrelse at hævde Ret og Retfærdighed. Thi hvo af disse Tvende er vel i Sandhed overbeviist om, at der er Retfærdighed til i Verden: Den, der lider Uret for at gjøre Ret; eller Den, der gjør Uret for at faae sin Ret.

Den umiddelbare Følelse er vel det Første, er Livskraften, i den er Livet, som det joer sagt, at fra Hjertet udgaaer Livet; men da maa denne Følelse »bevares«, saaledes forstaaet, som naar det siges: »bevar Dit Hjerte, thi fra det udgaaer Livet«, den maa renses fra det Selviske, bevares fra det Selviske, den maa ikke overlades til sig selv, tvertimod maa jo altid det, der skal bevares, betroes i en Høieres Vold, som bevarer det, – saaledes beder endog den kjærlige Moder Gud at bevare hendes Barn. I den umiddelbare Følelse forstaaer det ene Menneske aldrig det andet. Saasart Noget hænder ham selv, forstaaer han Alt anderledes. Naar han selv lider, forstaaer han ikke en Andens Lidelse, og naar han selv er lykkelig forstaaer han den heller ikke. Selvisk forstaaer den umiddelbare Følelse Alt om sig selv, og er derfor i Tvesindethedens Splid med alle Andre, thi kun i Oprigtighedens vel forstaaede Ligelighed kan der være Eenhed; og i selvisk Kortsynethed forandres hans Overbeviisning bestandigt, eller det er et Tilfælde, at den ikke forandres, da dette har sin Grund i, at hans Liv tilfældigviis ikke berøres af nogen Forandring. Men en saadan Overbeviisningens Fasthed er en Indbildning i den Forkjælede, thi ikke da er en Overbeviisning fast, naar Alt ligesom paatvinger En den og fæstner den, men dens Fasthed viser sig i Alts Omskiftelse. Dog undgaaer vel sjældent et Menneskes Liv alle Forandringer; og i Forandringerne er den umiddelbare Følelses Overbeviisning en Indbildning, det øieblikkelige Indtryk oppustes kun til en Betragtning af hele Livet.

Saa havde den Tvesindede maaskee en *Erkjendelse af det Gode*; det stod i Betragtningens Øieblik saa tydeligt for ham, saa klart, at det Gode dog i Sandhed har alle Fordele paa sin Side, at det i Sandhed er Vinding baade for dette Liv og for det kommende; ja, det var ham om Hjertet, som maatte han kunne overbevise hele Verden derom. Maaskee fordredes dette dog ikke af ham, at han saaledes skulde gaae ud med sin vundne Overbeviisning for at overbevise Andre; men Prøvelsen udeblev derimod ikke, der skulde forsøge hans – vundne Overbeviisning. Ak, Betragtning og Betragtningens Øieblik skjuler trods al sin Klarhed let over en Skuffelse, fordi dens Øieblik har Noget tilfælles med den forfalskede Evighed. Der er en Forkortning, som er nødvendig for at Betragtningen kan komme istand, den maa forkorte Tiden meget, ja den maa egentligen kalde Sindet og Tanken bort fra Tiden for at fuldende sig selv i en forfalsket evig Afrundethed. Det er hermed ligesom naar Kunstneren tegner et Land; Tegningen kan jo ikke blive saa stor som Landet, den bliver uendeligt mindre, men desto lettere bliver det ogsaa for Betragteren at overskue hiint Lands Omrids. Og dog vil det vel hænde Betragteren, naar han pludseligen blev hensat i hiint Lands Virkelighed, hvor det har hele sin Gyldighed med de mange, mange Mile, at han da slet ikke kan kjende Landet igjen, eller faae noget Syn af det, eller som Reisende hjælpe sig til Rette i det. Saaledes vil det ogsaa gaae den Tvesindede. Hans Erkjendelse har dog været et Sandsebedrag; hvad der ligesom lufttæt var presset sammen i Betragtningens Fuldenndethed, det skal nu trækkes ud i hele sin Længde, det er nu ikke mere en Afrundethed, men er i Bevægelse. Thi Livet er som en Digter og saaledes forskjellig fra Betragteren, der altid slutter af: Digteren river os midt ind i det. Nu staaer den Tvesindede der med Betragtningens Tegning; Tiden, som var udeladt i Betragtningen, begynder at gjøre sin Ret gjeldende. Og det forstaaer sig, den Ret har Tiden i al Evighed ikke, at negte, at det Gode jo har alle Fordele paa sin Side, men den har Tilladelse til at trække Tiden ud, og derved at gjøre den i Betragtningen tilsyneladende saa ligefremme Forstaaelse noget vanskeligere, saa Forstaaelsen just ikke saaledes bliver mindre ligefrem, at den blev krum og skjæv, men vel saaledes, at den bliver mindre ligefrem – at løbe til. Istedendfor nu at holde Betragtningen

hos sig og holde sig til Betragtningen, for da med den, ligefrem, men Skridt for Skridt, at gennemtrænge Tiden, lader den Tvesindede Tiden skille ham fra Betragtningen. Er dette ikke Tvesindethed: at være i Tiden uden nogen Betragtning, uden nogen bestemt Tanke, eller rettere at være i Tiden idelig og idelig skuffet ved at have eller have havt en Betragtning! Betragtningens Øieblik havde han letsindigt misforstaaet som Alvor, og da saa Alvoren kom, da kastede han Betragtningen fra sig, og misforstod Betragtningens Øieblik som et Bedrag, indtil han atter blev alvorlig i et Betragtningens Øieblik. – Eller den Tvesindede tilstod maaskee sig selv, at han havde gjort Uret, havde handlet ilde, var kommen paa en Afvei; men da blev det ham i Overveielser saa indlysende, saa tiltalende, at det dog er saaledes, at Straffen er som Lægemedlet, ja aldrig, syntes det ham, havde nogen Læge saaledes gjort Lægemedlet tækkeligt, som denne Overveielse ligesom indyndede Straffen. Men naar saa Straffen kom, og den, hvad jo ogsaa Lægen veed, et Øieblik gjorde Tilstanden værre for ret at trænge helbredende ind: da blev han utaalmodig. Han havde i Overveielser tænkt sig helbredet, tænkt, hvor godt det var, naar det var overstaaet – naar det var overstaaet. Saaledes har altid den Dovne en uforholdsmæssig Indbildningskraft, han tænker strax, hvordan han saa vil indrette sig, og hvor godt han saa skal have det, naar først Det og Det er gjort: han tænker mindre paa, at det er Det og Det han skal gjøre. Og i Overveielser seer dette jo meget indbydende ud; men naar han skal tiltræde Veien (thi Overveielser, den er ude over Veien), saa forandres Alt. Istedetfor nu at beholde Overveielser og Overslaget hos sig, og holde sig den efterrettelig, kaster han Overveielser fra sig. Letsindigt har han taget Overveielser forfængeligt, som var den Helbredelsen ved Lægemedlet; og da Helbredelsen skal begynde, misforstaaer han Overveielser letsindigt som et Bedrag. Er dette ikke Tvesindethed: at være syg, at give sig under Lægens Behandling, og saa ikke ville troe Lægen, men vilkaarligt afbryde! Er dette ikke Tvesindethed, naar den Syge maaskee er gaaet ind i Badet, hvor Heden voxer, men nu pludselig finder det for varmt, løber ud – udsat for alle Farer; er det ikke Tvesindethed, naar han dog endnu har en Levning af Overveielser tilbage og derved en Forestilling om, at han egentligen er syg, og derfor snart igjen begynder sin Helbredelse paa samme Maade!

I den Erkjendelse, der, som Betragtning og Overveielser, er paa Evighedens Afstand fra Tid og Virkelighed, er der vel Sandhed, den Erkjendende kan forstaae Sandheden deri, men han kan ikke forstaae sig selv. Det er vist, at uden denne Erkjendelse er et Menneskes Liv mere eller mindre tankeløst men det er ogsaa vist, at denne Erkjendelse, fordi den er i en forfalsket Evighed for Indbildningen, udvikler Tvesindetheden, dersom den ikke redeligen erhverves langsomt ved Villiens Reenhed.

Saa havde den Tvesindede maaskee en *Villie til det Gode*; thi vel har ogsaa Den, der bedrages til Tvesindethed ved Følelsen, eller ved hiin fjerne Erkjendende, en Villie, men denne fik ingen Magt, og Spiren til Tvesindetheden laae i det indre sjælelige Misforhold. Altsaa, han har en Villie til det Gode, han er ikke uden Forsæt eller Forsætter, og Beslutninger og Planer for sig selv, og ikke uden Deeltagelsens Planer for Andre. Men dog er der undgaaet ham Noget, han mener nemlig ikke, at Villien i sig selv er eller dog skal være det Fasteste af Alt, at den skal være haard som det Sværd, der kunde hugge Stene, og som dog var saa blødt, at det kunde vikles om Livet; han mener ikke, at det er Villien et Menneske skal støtte sig ved, ja, at naar Alt brister, at det da er Villien et Menneske maa holde sig til; han mener ikke, at Villien er det Bevægende, men at den skal selv bevæges, at den i sig selv er vaklende og derfor skal understøttes, at den skal bevæges og understøttes ved Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler. Hvis vi, hvad der jo er rigtigt, ville sammenligne Villien med Skibets Fart, Villien i Mennesket med Skibets Fart, i hvilken det (Mennesket) føres frem: da mener han derimod, at Villien, istedetfor at drive Alt, selv er Noget, der skal slæbes fremad, at det er Grunde, Hensyn, Andres Raad, Erfaringer, Leveregler, der ligesom gaae ved Siden af, og trække eller slæbe Villien fremad, saa Villien sammenlignes med Skibet, ja med et Fragtskib. Men i samme Øieblik er Villien netop gjort afmægtig, nedsat »til en vis Grad«, i Forhold til som der er Grunde og Hensyn og Raad, og i Forhold til, som disse forholde sig til hinanden indbyrdes. Han har vendt Alt om; hvad der i Livet er det Sinkende – for hver Den, der med Evighedens Fart styrer mod en bedre Verden, mener han er det Fremadskyndende, og hvad der skal være det Fremadskyndende gjør han til det Sinkende eller dog til det i sig selv Ubevægelige. En Saadan maa jo blive i Tvesindetheden, paa Tvesindethedens Indsø travl i Smaa-Ærinder, naar han istedenfor ved Villien til det Gode at faae Farten ud af alt det Sinkende, kun seiler med det Sinkendes Hurtighed.

Et Menneske tiltræder sit Liv; haabende alt Godt for sig med gode Ønsker for Andre træder han ud i Verdens Mangfoldighed, som Den, der fra Landet kommer til den larmende store Stad, i Mangfoldigheden, der, hvor De travlt og hastende ile hinanden forbi, hvor Hver passer Sit i den uhyre Krydsen, hvor Alt er i Forbigaaende, hvor det er som saae man hvert Øieblik bekræftet, hvad man har lært, og i samme Øieblik modbeviist, dog uden nogen Standsning i Værkets Uro; i Mangfoldigheden, den altfor store Skole for Erfaringen, thi her kan man erfare alt Muligt, eller at Alt er muligt, selv hvad den Uerfarne mindst vilde troe, at det Gode sidder øverst tilbords og Forbrydelsen næst øverst, eller Forbrydelsen øverst og det Gode næst øverst – i godt Selskab med hinanden: saa staaer han der. I sig selv har han en Modtagelighed for Tvesindethedens Sygdom, hans Følelse er reent umiddelbar, hans Erkjendelse kun styrket ved Betragtning, hans Villie ikke modnet: hurtigt, ak hurtigt er han da smittet – eet Offer mere. Det er ikke noget Nyt, men en gammel Fortælling; som det gik ham, saa er det gaaet Tusinder før ham – det siger han nu selv i Forbigaaende til sin Undskyldning, thi han har modtaget Undskyldningernes Indvielse.

Maaskee vilde her en Taler – der var ligesaa tvesindet som hiin Tvesindede, og derfor egentligen kun vil

bedrage, vil skildre os det at ville det Gode lokkende, lokkende med den Udsigt at blive til Noget i Verden, maaskee vilde han ende Skildringen med, at hiin Tvesindede blev til Intet i Verden – for at forfærde os. Men vi ville ikke bedrage, vi ville endnu mindre gjøre det Forfærdelige, at forfærde ved et Bedrag, hvilket er ligesom at anbefale Usandheden, vi ville kun sige, at, evig forstaaet, blev hiin Tvesindede til Intet. I Timeligheden derimod blev han formodentlig i Forhold til sine Evner og sin utrættelige Travlhed en velhavende Mand, eller til en vis Grad en velhavende Mand, en anseet Mand, eller til en vis Grad en anseet Mand, eller hvad han saadan kunde blive indenfor det Omfang: til en vis Grad, hvormed end ikke er negtet, at han jo gjerne kunde blive den rigeste Mand i Verden, thi ogsaa det at være den Rigeste er kun et Noget til en vis Grad, medens ene Evighedens Bestemmelser ere over en vis Grad. Timeligheden med Alt hvad som den tilhører er ligesom dens Sandheder, til en vis Grad, kun Evigheden og dens Sandhed er evig. Derfor lader os ikke bedrage og sige, at man, jordisk forstaaet, i Timeligheden kommer videst ved at ville det Gode i Sandhed; lad Talen ikke være lige saa tvesindet som Verden er. Nei, i Timeligheden kommer man, jordisk forstaaet, videst ved Tvesindethed og fornemlig, det maa indrømmes, ved den Tvesindethed, der har en uægte Glands af Eenhed og Enighed med sig selv. See, Ærlighed varer længst, den varer nemlig ogsaa da, naar den rige Mand blev fattig ved sin Ærlighed, den varer ogsaa da, naar den engang rige, senere fattige, Mand er død og borte; og naar Verden er gaaet under og glemt, naar der hverken er Fattigdom eller Rigdom eller Penge mere, naar den engang rige, senere fattige, Mand længst har glemt Fattigdommens Lidelser, da varer endnu hans Ærlighed. Og dog skulde man troe, at Ærlighed kun forholdt sig til Penge og Penges Værd, at det gik den ligesom Uærligheden, at den ophørte med Penge-Verdenens Ophør. Ja vist forholder Ærlighed sig til Rigdom og Fattigdom og Penge, men den forholder sig ogsaa til det Evige, og den forholder sig ikke tvesindet: til Penge og til det Evige, den forholder sig i Penge-Forholdet – til det Evige. Derfor varer den, den varer ikke længst til en vis Grad, den varer. Hiint Udsagn er derfor intet Ordsprog, det er en evig Sandhed, det er Evighedens Opfindelse. Derimod er der et Ordsprog, som siger: at der skal lidt mere til end Ærlighed for at komme gjennem Verden. Men Spørgsmaalene, paa hvilke Udsagnene svare, ere ogsaa yderst forskjellige: det som spørger, om hvad der varer; og det som spørger: hvorledes kommer jeg igjennem. Den, der kun spørger om, hvorledes han kommer igjennem, han vil jo ikke videre; men den, der spørger om, hvad der varer, han er allerede kommen igjennem, han er allerede gaaet over fra Timeligheden til Evigheden, skjøndt han endnu lever. Den Ene erkyndiger sig kun *til en vis Grad*, den Anden spørger *evigt*, og hvis han i Fristelsens Stund, da hans Ærlighed forsøgtes, spurgte rigtigt, saa faaer han strax og hisset faaer han igjen Evighedens Svar: ja den varer! – O, det er dog bedre, at gaae til Sorrigs Huus end til Gjestebudshuus, og selv der kan man jo lære, at »om hundrede Aar er Alting glemt«. Ja, visseligen længe før er Gjestebuddet glemt, og de gjæve Brødre, men sandeligen det Evige ikke, ikke om tusind Aar.

B. Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville gjøre Alt for det Gode, eller ville lide Alt for det Gode.

M. T., synes det Dig nu saaledes, saa ville vi, inden der gaaes videre, minde om Talens Gang hidtil; thi Talen har jo ogsaa sin udviklende Gjerning, og først naar denne er fuldkommet i den fornødne Langsomhed, at vi ere i Forstaaelse med hinanden om hvad Talen forudsætter, først da kan Talen, betrygget, bruge den tiltalende Hurtighed, der egentlig er Talens Liv. – Altsaa, Hjertets Reenheet er at ville Eet; men *at ville Eet* kunde *ikke betyde at ville Verdens Lyst og hvad dertil hører*, selv om man kun nævnte Eet som sit Valg, da dette Ene dog ved et Bedrag var Eet; *at ville Eet kunde heller ikke betyde, at ville det i Forfængelighedens Forstand Store*, som blot svimlende synes Eet. For **i Sandhed at ville Eet maatte man ville det Gode.** Dette var det Første, *Muligheden af at kunne* ville Eet; men for da **virkeligen i Sandhed at ville Eet maatte man ville det Gode i Sandhed.** Om enhver Villen af det Gode derimod, som ikke vil det i Sandhed, maa der siges, at den er *Tvesindethed*. Saa var der en *Tvesindethed*, som *mere kraftig* og handlende i en Slags Overeensstemmelse med sig selv syntes at ville det Gode, men bedragerisk vilde noget Andet, den vilde det Gode: *for Lønnens Skyld, af Frygt for Straf*, eller i *Selvraadighed*. Men der var en anden Tvesindethed, *Svaghedens*, den der er almindeligst blandt Menneskene, den mangfoldige *Tvesindethed*, som vil det Gode i en Slags Oprigtighed, *men kun til en vis Grad*.

Nu gaaer Talen videre. Skal da et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa **han ville gjøre Alt for det, eller han maa ville lide Alt for det.** Dette forstaae vi igjen saaledes, at denne Inndeling deler Menneskene, eller minder om den Deling, som er i Virkeligheden, i: de Handlende og de Lidende, saaledes at vi, hvor Talen er om at ville gjøre Alt, tillige tænke paa den Lidelse, som kan være forbunden dermed, uden dog at kalde et saadant Menneske en Lidende, da han væsentligen er Handlende. Men ved de Lidende tænke vi paa dem, som Livet selv synes at have anviist de stille, og om man saa vil, de unyttige Lidelser, unyttige, fordi Lidelserne ikke gavne Andre, ikke gavne nogen Sag, snarere ere Andre og de Lidende selv til Byrde.

1) Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville

gjøre Alt for det Gode.

Først tale vi da om: at ville gjøre Alt for det Gode. Alt – dog bliver denne Tale ikke let af ubegrændseligt Omfang, naar Alt skal nævnes; bliver det ikke en Umulighed at beherske Forskjellighederne og Talen derved ubestemmelig, da jo det Gode kan fordre det Forskjelligste af de Forskjellige: kan stundom fordre, at et Menneske skal forlade sin anseete Stilling og iføre sig Ringhed, skal bortgive al sin Eiendom til de Fattige, skal end ikke turde begrave sin Fader; og da igjen kan fordre af Andre, at de skulle overtage Magten og Værdigheden som bydes, at de skulle overtage Rigdommens Virkekraft, at de skulle begrave Faderen, og maaskee en stor Deel af deres Liv være helliget til den Troskab, der forsaa vidt er tro over Lidet, som det egne Liv ingen egne Fordringer har, men kun er tro over en Afdøds Minde! Nu saa lader os derfor, istedenfor til Forvirring og Adspredelse at mangfoldiggjøre Enkelthederne, hvorved desuden saa let mindes om Smaalighedens Rangstrid, naar den Ene ved at gjøre det Ene troer at gjøre mere for det Gode end den Anden, der gjør noget Andet, om de dog, hvis de Begge i Forhold til Fordringen gjøre Alt, gjøre lige meget, og hvis Ingen af dem gjør Alt, gjøre lige lidt; lader os istedenfor at mangfoldiggjøre Enkelthederne, eenfoldiggjøre dette Alt i sin væsentlige Eenhed og Ligelighed, idet vi sige, at ville gjøre Alt er: *at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen*; thi Afgjørelsen er netop det afgjørende Alt, som den ogsaa er det væsentlige Eet. Saa bliver der ingen fristende Anledning til Smaalighedens misforstaaede Rangstrid; saa kan Talen fatte sig kortere, den behøver ikke at nævne det Mangfoldiges mange Navne, og er dog netop i Sandheden, idet denne væsentlige Kortheid svarer til den fyldige Kortheid, som det i Livet er, at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Ingen troe nemlig, at dette er en vidtløftig Sag, tværtimod er det dette, som i Evighedens Forstand, hvis jeg saa tør sige, forkorter alle Livets Brøker, (thi Evighedens Længde er den sande Forkortning) løser op for alle dets Vanskeligheder, og det er, ved at ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, at der vindes saa megen Tid; thi hvad der tager Menneskenes Tid, naar de klage over Mangel paa Tid, er Raadvildhed, Adspredthed, halve Tanker, halve Beslutninger, Uafgjorthed, store Øieblikke – store Øieblikke, derfor var det vi sagde, at være og *forblive*, at Afgjørelse ikke forvexles med et høimodigt Øieblikks Overspændthed. Den, der vil være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, han kan faae Tid – til alt Muligt, nei, det kan han ikke, men det behøves jo heller ikke, thi han vil kun Eet, og derfor vil han netop ikke have med alt Muligt at gjøre, og netop derfor faaer han god Tid til det Gode.

At ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen er Sandhedens korte Udtryk for det, at ville gjøre Alt, og i dette Udtryk er der iagttaget den Ligelighed, der ingen Forskjel kjender i Forhold til hiin Livets eller det menneskelige Vilkaars væsentligere Forskjellighed: at være Handlende eller at være Lidende, thi ogsaa den Lidende kan være med det Gode i Afgjørelsen. Dette er Tanken og Talen af Vigtighed, at der ikke er eller foranlediges Splidagtighed, at Talen ikke foranlediger den Handlende, som kan gjøre saa meget i den udvortes Verden, til opblæst at sammenligne sig med den Lidende; eller foranlediger den Lidende, der ligesom byrdefuldt spilder sin Tid i unyttige Lidelser, til mismodigt at sammenligne sin Unyttighed, sin Elendighed, sin ikke blot overflødige, men *for Andre byrdefulde* Tilværelse, med de Handlendes store Bedrifter. Ak, ofte nok maa en saadan Ulykkelig, foruden sin tunge, uskyldige Lidelse, endnu bære Overmodets og Travlhedens og Dumhedens strænge Dom, der vel kan irettesætte ham, vel kan krænke ham, men ikke kan forstaa ham.

Dog nu tale vi om, at *gjøre* Alt, og tale om de Mennesker, hvem paa een eller anden Maade den udvortes Verden er anviist som Skueplads. Hvor stor eller lille Opgaven er, *gjør* aldeles ingen Forskjel, Gud være lovet, det *gjør* aldeles Intet i Forhold til det Høieste, i Forhold til at ville gjøre Alt. O, hvor er dog det Evige saa barmhjertigt mod os Mennesker! Al den fordævelige Strid og Sammenligning, der hovmoder og krænker, der sukker og misunder, kjender det Evige ikke; ligelig er dets Fordring til Enhver, den Største, der har levet, og den Ringeste; ja, ikke smiler Solens Straale mere ligeligt til Bondens Hytte og til Herskerens Palads, end det Evige seer ligeligt ned til den Høieste og til den Ringeste, ligeligt, nei ikke ligeligt, thi hvis den Høieste ikke vil gjøre Alt, da seer Evigheden i Vrede til ham. Og skulde det nogensinde, ved menneskelig Opfindsomhed, tilsidst lykkes den Rige at kunne narre Solen til at skinne mere indbydende over hans Palads end over Armodens Hytte: det Gode og Evigheden skal man aldrig saaledes kunne narre. Fordringen er ligeligt den samme til Enhver: at ville gjøre Alt; opfyldes den, saa lyser det Gode sin Velsignelse ligeligt over Enhver som er og forbliver i Afgjørelsen.

Skulle vi nu, paa jordisk og timelig Viis, anbefale *Afgjørelsen*; skulle vi sige: »lige saa godt at springe i det som at krybe i det, vov det derfor lige saa godt først som sidst, thi det kan vel lykkes en Tidlang at dandse paa Roser, men Besværlighedernes vanskelige Tid kommer nok, og saa er det altid godt at være forberedt.« O, lader os aldrig ville sælge det Hellige, eller rettere, lader os aldrig glemme, at i den Forstand er Evigheden ikke tilfals, at den holder sig for god til at sælges naar den skal kjøbes af en Tingende, en Formastelig. Ja, dersom en Tempelrøver blandt Forbrydere er en af de afskyeligste, da er denne sminkede Kløgt det ogsaa, der kløgtig vil det Høieste, uden at ville det i Sandhed. Men lykkes det end Tempelrøveren at rane de hellige Skatte, *virkelig* at sætte sig i Besiddelse af dem, fordi de ere noget Udvortes: hiin Kløgtige lykkes det aldrig at stjæle Afgjørelsen eller at stjæle sig til Afgjørelsen. Den udøvende Retfærdighed, der evigt udøver Retfærdighed, er saa aarvaagen, at enhver Forbrydelse ikke blot ikke bliver farlig for det Evige, men end ikke, i Ufuldkommenhedens Forstand, virkeligen bliver til, da den bliver en Selvangivelse. I Forhold til det Evige er Forbrydelsens Høieste ligesom hvis Tempelrøveren, istedenfor at stjæle de hellige Kar, gik hen til

Øvrigheden og sagde: jeg vilde stjæle de hellige Kar, saaledes: det lykkes ikke med at stjæle Afgjørelsen, men den Skyldige melder sig blot selv hos det Evige og siger: jeg vilde stjæle Afgjørelsen. Thi evigt er der intet Sandsebedrag, og saaledes heller ikke, hvad der sædeligt er det Samme, ingen *virkelig* Besiddelse – af stjaalent Gods. Lader os derfor ikke bedragersk og ikke daarligt anbefale Afgjørelsen. Ønsker Nogen at liste sig gennem Livet, saa lad ham det, eller, gid dog Sandheden engang maatte gribe ham, saa han vil Afgjørelsen for det Godes Skyld, men lad os ikke indbilde ham, at han ved en List kunde listigen tage Afgjørelsen med sig paa sin listende Vei gennem Livet.

Afgjørelsen er, at ville gjøre Alt for det Gode, er ikke, kløgtigen at ville have Fordeel af det Gode. Ak, men der er i ethvert Menneske en Magt, en farlig og ogsaa en stor Magt. Denne Magt er *Klogskaben*. Klogskaben attraaer bestandigt mod Afgjørelsen, den kæmper for sit Liv og sin Ære, thi seirer Afgjørelsen, da er Klogskaben som aflivet, nedsat til at være en Tjener i Foragtelighed, hvis Tale man nøie agter paa, men hvis Raad man foragter at følge.

Indvortes bruger nu Mennesket *Klogskaben* paa en *fordærvelig Maade*, til at forhindre sig selv fra at komme ud i Afgjørelsen. Paa utallige Maader kan den misbruges saaledes; men for atter ikke at mangfoldiggjøre det Ligegyldige og derved drage Opmærksomheden fra det Vigtige, ville vi igjen betegne denne Misbrug med eet bestemt Udtryk: *at søge Udflugt*. – At forlade sin Post, at flygte i Slaget, er altid vanværende, men da har Klogskaben opfundet en sindrig Vending, der forekommende forhindrer Flugten: det er Udflugten. Ved Hjælp af Udflugten kommer man nemlig ikke i Faren, og man taber altsaa heller ikke sin Ære ved at flygte i Faren; tvertimod, man kommer ikke i Faren – det er en Fordeel; og man vinder stor Ære som meget klog – det er to Fordele. Kun Evigheden, det Gode, og saaledes ogsaa den hellige Skrift er af en anden Mening om Udflugterne, og de meget ærede Kløgtige; thi om dem er det jo der tales, naar der siges: »Nogle unddrage sig til deres egen Fordærvelse« (Hebr.10.39.) Forunderligt, man kan altsaa unddrage sig en Fare, og naar man troer sig sikker og frelst (hvilket man jo ogsaa skulde troe, siden man undgik Faren), da er man netop sjunken i Fordærvelsen.

Saa siger da en Klog: »bag efter er for sildig, naar jeg først har vovet mig for langt ud og er knuset, hvo skal da hjælpe mig; saa skal jeg være en Værkbruden for hele mit øvrige Liv, en Spot og et Ordsprog blandt Menneskene, hvo skal saa hjælpe mig?« Hvo der skal hjælpe ham? Hvo Anden vel end den Magt, i Tillid til hvilken han vovede sig saa langt ud – dog vel ikke som Den, der er stærkere og hjælper en Svag, men som, naar den unyttige Tjener gjør Alt for at gjøre sin Herres Villie. Men nu taler den Kloge ved Hjælp af Udflugterne, som var det Gode selv ingen Magt, eller som var dets Magt for Intet at regne, saa det altsaa var den Kloge, der (hvis han vilde vove det) ved at gjøre Alt, skulde hjælpe paa det Gode. Er dette saa, da er det jo rigtignok sandt, at der Ingen er til at hjælpe ham – dersom han virkeligen vovede saaledes, og Det da virkeligen indtraf, hvad en kløgtigt opfindsom Indbildning udfinder, for at Udflugtens kummerlige Baggrund kan glemmes over den Skræk indjagende Forgrund. Saa grundløs er Udflugten. Og selv om det Forfærdelige nu skete, at den tillidsfuldt Vovende kom til Skade: pleier dog endog en jordisk Regjering at sørge for sine troe Tjenere, der i Troskab mod Staten gaae den farefulde Gang, skulde da Gud og det Gode ikke ogsaa sørge for sine troe Tjenere, naar de blot ere oprigtige! Og selv om det Forfærdelige skete, naar den Oprigtige havde vovet Alt, at det da var, som sagde Styrelsen til ham: min Ven, Dig kan jeg ikke bruge: o, det er dog vist, at det ringeste Naadebrød i det Godes Tjeneste er uendeligt saligere end at være den Mægtigste udenfor. Sandeligen, Sandeligen, det er dog sandt, det er med Bæven sandt, i Forhold til den Ugudelige, men det er ogsaa i Naade glædeligt sandt for den Oprigtige: Gud narres ikke med et Menneske! Selv om den Oprigtige kom til Skade, maaskee var det dog netop dette Styrelsen skulde bruge! Er det ikke oftere seet, at Brønden først blev tilkastet, da Barnet var faldet i, medens den forstandigste Tale og Formaning Intet havde bevirket: nu vel, hvis den Oprigtige er villig til at være Barnet, der falder i, har saa hans Voven været frugtesløs! – Saa siger en Anden: »jeg har ikke Kræfter til saaledes at vove Alt«. Atter Udflugt, en Udflugt ved Hjælp af det Ord: »Alt«, thi det Gode kan jo ogsaa regne og beregne Fordringen i Forhold til de Kræfter han har. Og dernæst, hvis han i Oprigtighed vil vove, da faaer han vel nok Kræfterne i Afgjørelsen. Men den Kloge vil ved Hjælp af Udflugterne have Kræfterne forud, han vil tage dem forfængeligt, som naar Krigeren, for at være sikker paa at blive udmærket i Slaget, forlanger Udmærkelsen forud. Og dog er dette Billede usandt, thi det er tvivlsomt, hvorvidt Slaget giver Kræfter, men det er vist, at Tilliden, hvormed der voves, giver overmenneskelige Kræfter, men det er ogsaa vist (o, forunderlige Nøiagtighed!) at Den, der ikke har Tilliden, han fatter det heller ikke. See, det store Krigsskib faaer først sin Bestemmelse at vide paa Dybet, Skuden veed Alt forud. Og aandeligt forstaaet er kun Den paa Dybet, der vil gjøre Alt, ligegyldigt enten han er den Høieste eller den Ringeste; Skuden er den Kloge, ligegyldigt enten han er den Høieste eller den Ringeste. – Saa siger Een: »den Smule jeg kan gjøre er for Intet at regne«. Den Kloge er høflig, han underbyder, han siger: »hav mig undskyldt«, han lader som var det Gode en fornem Mand, og det at ville det Gode en fornem Sag. Men det er en Misforstaaelse, dog nei, her er det en Udflugt. Det Gode er ikke fornemt, det forlanger hverken Mere eller Mindre end Alt; om dette er en Smule eller ikke, gjør hverken fra eller til. O, Enkens Skjærv men den var Alt hvad hun eiede, var for Gud ligesaa stor en Sum som al Verdens Guld i een Dynge, og om En, der eiede al Verdens Guld, gav Alt, han gav ikke mere. Ja, naar der borgerligt indsamles Pengebidrag, saa var det muligt, at Indsamleren baade velvilligt og fornemt havde sagt til Enken: »nei, Moder, behold hun kun den Skjærv«. Men det Gode, hvorledes skulde vi sige det, dets Godhed er saa stor, at det ingen Forskjel kjender. – Saa siger Een: »jeg kan ikke forsvare det for Kone og Børns Skyld«. Ak, selv den

borgerlige Regjering pleier jo dog dette passer ikke; men mon han, Manden og Faderen, da virkeligen kunde gjøre noget Bedre for Kone og Børn, end at indprente dem denne Tro paa Forsynet. Det er da ikke her som i det borgerlige Liv, at Den, der vover, tør haabe paa, at Staten vil sørge for Kone og Børn: nei, aandeligt forstaaet, har han netop selv sørget allerbedst for dem, idet han vover; thi derved har han viist dem, at han idetmindste har Troen paa Forsynet. Det er da ikke her som i det borgerlige Liv, at Den, der lader være at vove, kan gjøre det af Omsorg for Kone og Børn, thi, aandelig forstaaet, viser den Frygtagtige, at han ikke har Omsorg for Kone og Børns sande Vel. – Saa siger Een: »Erfaringen lærer, at det Rigtigste er, at dele sine Kræfter, at man kan vinde paa det Ene, naar man taber ved det Andet; jeg skylder mig selv, og Hensynet til min Fremtid, ikke saaledes at sætte Alt ind paa Eet.« Ja, Gud give han ikke blot vil tage et Hensyn til sin Fremtid, thi det er for Lidet, men sætte sig den ene for Øie, og huske paa, at hans Fremtid er – en Evighed.

Dog hvor skulde man vel blive færdig med at tale om alle Udflugter, hvo vilde paatage sig dette frugtesløse Arbeide, denne Fægten i Luften! Og selv om Nogen vilde, selv om det lykkedes ham at tælle dem alle, og et Øieblik at holde dem sammen, at de ikke som rette Overløbere smuttede bort, antogte et andet Snit, men bleve i Væsen det Samme: der bliver dog altid een Udflugt tilbage, om der dog ikke skulde være een endnu, om en priselig Klogskab ikke skulde lade En ved et gjentagent Eftersyn opdage, at der var een Grund overseet og altsaa een Udflugt endnu mulig.

Saa gav da den Tvesindede, forledt af Klogskaben, efter for Udflugterne. »Men saa blev han ikke til Noget.« O, lader os ikke bedrage Ynglinge, lader os ikke sidde og købslaae i Forgaarden til det Hellige, ikke danne en vanhellig Indledning til det Hellige, som skulde man ville det Gode i Sandhed for at blive til Noget i Verden. Jo vist blev den Kloge til Noget, endog til noget Stort i Verden. Men der er en Magt, som hedder Erindringen; den skal være alle Gode som alle Elskende kjær, ja Elskende skal den endog være saaledes kjær, at de næsten, fremfor Synet af hinanden, foretrække denne Erindringens Hvisken, naar de sige: husker Du dengang, og husker Du dengang! See, Erindringen besøger ogsaa den Tvesindede. Da siger den til ham: husker Du dengang, ... Du vidste godt med Dig selv og *med mig*, hvad der fordredes af Dig, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du det; det var derved Du vandt en stor Deel af Din Formue (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du det! Husker Du dengang? ... Du vidste med Dig selv og *med mig*, hvad Du skulde vove, Du vidste og, hvad Fare dermed var forbunden, erindrer Du, Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), erindrer Du ... dog det gjør Du vel, thi Hæderstegnet paa Dit Bryst bærer Du jo til Erindring derom, om at Du unddrog Dig til Din egen Fordærvelse! Husker Du dengang Du vidste meget godt med Dig selv og med min eenlige Stemme i Dit Indre, hvad Du skulde vælge, men Du unddrog Dig (til Din egen Fordærvelse), husker Du det, det var dengang, da Folke-Gunsten og Mængdens Jubel hilsede Dig som den Retfærdige, husker Du det, ja det bliver jo Din Sag at huske Jubelen og Folke-Gunsten, thi i Evigheden vides Slikt ikke, men i Evigheden er det ikke glemt, at Du unddrog Dig! – O, hvad hjalp det dog et Menneske, om han vandt den ganske Verden, men tabte sig selv; hvad hjalp det ham, om han vandt Tiden og hvad Tidens er, naar han brød med det Evige; hvad hjalp det ham, om han for fulde Seil med Jubelens og Beundringens Medbør *kom gjennem* Verden, naar han strander paa Evigheden; hvad hjælper det, at den Syge indbilder sig, hvad alle Mennesker troe, at han er sund, naar dog Lægen siger: han er syg!

Udvortes bruges ogsaa Klogskaben paa en fordærvelig Maade i Forhold til Afgjørelsen, den misbruges *ud efter*. Og vi tale jo om de Handlende, og om at ville gjøre Alt for det Gode. Paa mangfoldig Maade kan Klogskaben her misbruges, men lader os atter ikke mangfoldiggjøre det Adspredende, men eenfoldiggjøre det Betegnende, og nævne alle denne Art Misbrug med eet Navn: *Bedraget*. Saa veed den Kloge, hvorledes det Gode skal forandres en lille Smule for at vinde Velbehagelighed i Verdens Øine; han veed, hvor meget der skal sættes til og hvor meget der skal tages fra; han veed, hvad der indsmigrende skal hviskes Menneskene i Ørene, hvad der skal betroes dem under Haanden, og hvorledes Haanden skal trykkes, hvor der skal svinges af fra Sandhedens Afgjørelse, hvorledes Vendingen skal gjøres, og hvorledes han selv i Smidighed skal vende og dreie sig – »at han kan virke desto mere for det Gode«. Men Bedragets Hemmelighed, hvortil alle Yttringer deraf paa een eller anden Maade kan henføres, er denne: at det dog ikke er Menneskene, der trænge til det Gode, men det Gode, der trænger til Menneskene – derfor maa de jo vindes, thi det Gode er en stakkels Tigger, som er i Forlegenhed; istedenfor, at det er Menneskene, der trænge til det Gode, og trænge saaledes til det, at det er det ene Fornødne, at det maa købes til enhver Priis, at ubetinget Alt maa opgives og sælges for at købe det, men at ogsaa Den, som eier det, eier Alt. Ved Bedraget bliver derimod som naturligt er Alle narrede: det Gode gjør man et Forsøg paa at narre, som i al Evighed mislykkes, thi at det synes at lykkes i fjorten Dage eller i en Levealder er kun Spøg; den Kloge derimod vinder stor Anseelse i Verden – og er narret; Mængden forlyster sig ved den smigrende Indbildnings Slikkeri – og er narret! Dette var Bedragets Hemmelighed, at det er det Gode, som trænger til Menneskene; den Kloges Hemmelighed er, at han dog ikke ganske kan nøies med det Godes fattige Løn, men maa see at tjene lidt udenom – ved at gaae lidt udenom.

Den Tvesindede gav efter, forledt af Klogskaben; »men saa udrettede han ikke Noget i Verden«. Nei, lader os ikke bedrage; han udrettede Meget; en talrig Mængde af det Godes Venner, eller af gode Venner, sluttede sig beundrende om ham; ja det er vist, de troede rigtignok derved igjen at slutte sig om det Gode, men det maa dog vel være en Skuffelse, da den Kloge selv gik *uden om*. De vare Mange forenede, thi denne Forestilling havde de, at det Gode er noget Overordentligt, og Ære være dem og Ære være denne sande Forestilling, men de havde da tillige den Forestilling, at det Gode er noget saa overordentligt Stort, at man

maa være Mange i Forening om at købe det. Dog denne Forestilling er ikke Ære værd, selv om den svigefuldt kaldes Beskedenhed, den er en Fornærmelse mod det Gode, som i sin uendelige Godhed ikke forsmaaer den Ringeste, men tillader ogsaa ham at byde og at købe – hvis han vil gjøre Alt, og saaledes i Sandhed ære det Gode. Derimod forsmaaer det Gode al taabelig Ære og Anseelse, naar dets Storhed skal sammenlignes med et Jordegods, som den Enkelte ikke har Penge nok til at købe, hvorfor et Sømmenskund bliver nødvendigt. Ved Mængdens Bistand opførte nu den Kløge en uhyre Bygning, den var rigtignok Bindings-Værk (de vare jo ogsaa Mange), men den tog sig godt ud saa længe den stod. Men Erindringen, Erindringen, der i høieste og alvorligste Forstand, forædlende selv det grovere Udtryk, er hvad man i den lave, daglige Tale kalder en Rykker, Erindringen besøger ogsaa engang den Beundrede. Da siger den sagte til ham: »kan Du huske den svigefulde Vending, Du gav Sagen, det var derved Du vandt den forblindede Mængde, og derved, at Du kunde opføre Taarnet saa høit?« Men den Beundrede siger: »tie blot stille, lad aldrig Nogen faae det at vide.« »Nu vel«, svarer Erindringen, »Du veed jeg er ingen Smaahedskræmmer, der er i Forlegenhed for mit Tilgodehavende; lad saa være, Ingen skal faae det at vide, saa længe Du lever, maaskee heller ikke, naar Du er død og glemmt, men evigt, evigt bliver det erindret.« – O, hvad havde det dog hjulpet den utro Tjener, hvis Herre reiste bort, om Herren var reist saa langt bort, at han aldrig mere fik ham at see i Tiden, hvad havde det hjulpet ham, dersom dog den Herre, der reiste bort, var Erindringen, med hvilken han skal samles i Evigheden! Hvad hjælper det vel den Domfældte, at Straffens Dag udsættes hele hans Liv igjennem, hvad hjælper det ham, dersom dog Dommen, som overgik ham, er Evighedens og skal udøves i Evigheden!

Den Kløge *udrettede* altsaa Meget. Lad os engang gjennemtænke denne Tanke: at udrette Noget i Verden; der høres saa megen baade utaalmodig og vildledende Tale derom. Det er jo godt, at Alle ville udrette Noget, det er jo Alvor at ville det, men skulde det dog ikke ogsaa være Alvor: bestemt at forstaae sig selv og Livet i hvad det vil sige, at man udretter saa overordentlig meget, eller at man synes slet Intet at udrette. Dersom *Timeligheden*, ikke saaledes forstaaet, som den lader sig tænke, men som den kjendelig er i Virkeligheden en Kjendsgjerning, dersom Timeligheden var det Eviges *eensartede Gjennemsigtighed*, saa vilde enhver evig Villen i et Menneske og enhver Villen af det Evige ligefrem blive kjendelig i Timelighedens, efter Antagelsen, eensartede Forstand: at den Villende selv blev til Noget i Timeligheden, og viste sig at være Noget for Mange; den evige Villen i Mennesket vilde være kjendelig ligefrem, som Skrigets Størrølse er kjendelig paa Lydens Størrølse i Rummet, som Stenens Størrølse, naar den kastes i Vandet, er kjendelig paa Kredsens Størrølse, der dannes. Forholdt det sig saaledes med Timeligheden og det Evige, at de svare til hinanden som Gjenlyden til Lyden, da vilde det, at udrette, være den tilforladelige Gjengivelse af den evige Villen i Mennesket; man kunde paa hvad et Menneske udrettede strax see, hvor megen Villen af det Evige der var i ham. Men i saa Fald vilde det da aldrig kunne være hændt i Timeligheden (for at nævne det Høieste og det Forfærdeligste, men ogsaa det forbilledligt Alt Forklarende), at Guds Søn, da han aabenbares i menneskelig Skikkelse, blev korsfæstet, forskudt af Timeligheden, thi han vilde dog vel i evig Forstand det Evige, og dog blev han i Timeligheden kjendelig paa, at han blev forskudt og saaledes kun udrettede lidet. Som det gik ham, saaledes gik det Apostlene, efter deres egen Forventning, og saaledes er det gaaet saa mange det Godes og det Sandes Vidner, i hvem netop den evige Villen flammede stærkt. Timeligheden, som den kjendelig er, kan da ikke være det Eviges Gjennemsigtighed; den er, i sin givne Virkelighed, det Eviges *Brydning*. Dette gjør den Bestemmelse: at udrette mindre ligefrem. Jo mere det Evige er i Bevægelse hos den Vidnende, desto stærkere er Brydningen; jo mere den Stræbende, istedenfor at ville det Evige, er beslægtet med Timeligheden, desto mere udretter han i Timelighedens Forstand. Saaledes gaaer det paa mange Maader eller paa alle Maader i Timeligheden. Naar en eiendommelig Tænkter, der netop ved sin Eiendommelighed er mere beslægtet med det Evige og mindre med Timelighedens Øieblik, henvender sin Tale til Menneskene: da bliver han sjeldnere forstaaet eller paaagtet. Naar derimod en snaksom Tilhænger hjælper til, for at den Eiendommelige kan blive – misforstaaet: saa lykkes det, saa er der Mange, der strax forstaae det. Tænkeren bliver en Slags Overflødighed i Livet; Tilhængerens en virksom Mand som udretter saa særdeles meget i Timeligheden. Kun en sjelden Gang kan det nogenlunde slaae til, at det Evige og Timelighedens Udretten svare nogenlunde til hinanden, *tilfældigviis*, thi lader os ikke fornærme Gud og Gud-Mennesket ved at antage, at hvad der hændte ham var det Tilfældige, at hans Liv udtrykte noget Tilfældigt, maaskee Noget, som ikke vilde hænde ham til andre Tider, hos et andet Folk. Skal der da være Mening i den Tale om at udrette, saa maa der gjøres Forskjel mellem Øieblikkets Syn paa en Sag og Evighedens Syn paa Sagen. Disse ere tvende modsatte Syn, mellem hvilke ethvert Menneske har at vælge i Forhold til sin egen Stræben og i Forhold til enhver samtidig Stræben, thi at dømmes – efter Udfaldet (hvorved der forsøges, at ene Timelighedens og Evighedens Dom i et Senere), lader sig jo ikke gjøre i det Øieblik man skal selv handle, og lader sig heller ikke gjøre i det Øieblik en Anden handler. Ved Hjælp af et Sandsebedrag mener derfor ofte en levende Slægt at turde dømmes en forbigangen, fordi den miskjendte den Gode – og selv gjør den sig skyldig i det Samme mod en Samtidig. Og dog er det netop i Forhold til den Medlevende, at et Menneske skal vise, om han har Øieblikkets eller det Eviges Syn, bag efter er det ingen Kunst, at smykke de Ædles Grave og sige »dersom de nu havde levet«, nu – da vi netop er ifærd med at gjøre det Samme mod en Samtidig. Thi Vanskeligheden og Prøven paa hvad der boer i den Dømmende er netop Samtidigheden. Øieblikkets Syn er det Skjøn, som i jordisk og travl Forstand afgjør, om et Menneske udretter Noget eller ikke. Og i denne Forstand har aldrig nogensinde nogen Sag saaledes været tabt, som Christendommens var det, da Christus blev korsfæstet; og aldrig har Nogen nogensinde ved et ene til Opoffrelse helliget Liv, i Øieblikkets Forstand, udrettet saa lidet, som Jesus Christus. Og dog havde han i samme Øieblik, evigt forstaaet, udrettet Alt, thi

han dømte ikke daarligt efter Udfaldet, det var der jo heller ikke endnu, eller rettere (thi her er Striden og Kamppladsen for de tvende Forestillinger om det: at udrette), Udfaldet var der jo; spørg de Samtidige, hvis Du nogensinde træffer dem, sagde de ikke om den Korsfæstede: »den Daare, han vilde hjælpe Andre og han kan ikke hjælpe sig selv, men nu viser ogsaa Udfaldet, som Enhver kan see, hvad han var«! Blev det ikke sagt af de Samtidige, især der, hvor den Kloge førte Ordet: »den Daare, han som havde haft det i sin Magt, hvis han vilde have benyttet sig af Leiligheden, at blive Konge; havde han blot havt Halvdelen af min Klogskab, saa havde han været Konge. I Begyndelsen troede jeg virkelig, at det var Snildhed, at han saaledes vel tillod Folkets Yttringer, uden at ville give sig hen; jeg troede det var et Kneb for at opflamme dem endnu mere; men nu viser rigtignok Udfaldet, hvad jeg allerede i den sidste Tid har været enig med mig selv om, at han er en indskrænket, forblindet Sværmer«! Blev det ikke sagt af mangen fornuftig Mand og Kone: »Udfaldet viser, at han har jaget efter Indbildninger; han skulde have giftet sig, saa havde han nu været en anset Lærer i Israel!« Og dog havde den Korsfæstede i samme Øieblik, evigt forstaaet, udrettet Alt! Men heller ei har nogensinde Øieblikkets og Evighedens Syn paa den samme Sag staaet saa himmelraabende i Modsigelse, det kan heller aldrig gjentages; dette kunde kun hænde Ham. Dog havde han *i samme Øieblik*, evigt forstaaet, udrettet Alt, og sagde derfor med Evighedens Vished: det er fuldbragt. Thi det er ikke nu efter atten Aarhundreders Forløb han igjen kommer til syne, og beraabende sig paa Udfaldet siger: det er fuldbragt, tvertimod, saaledes vilde han vel endnu ikke sige det, der behøves maaskee mange Aarhundreder inden han i Timelighedens Forstand kan sige det; altsaa, hvad han endnu ikke efter atten seierrige Aarhundreders Forløb kan sige, det sagde han i sin Tid, for atten Aarhundreder siden, netop i det Øieblik, da Alt var tabt, evigt forstaaet, sagde han: det er fuldbragt. Det er fuldbragt, det sagde han netop, da Folke-Hoben, og Præsterne, og de romerske Soldater, Herodes og Pilatus, og de Ørkesløse paa Gaderne, og Mængden i Porten, og Avissskriverne, hvis der var saadanne dengang, kort, da alle Øieblikkets Magter, hvor forskellige end Sindsstemningerne kunde være, enedes om dette Syn paa Sagen: at Alt var tabt, rædsomt tabt. Det er fuldbragt, sagde han – selv naglet til Korset; da Moderen stod hos – som naglet til Korset; da Disciplenes Øine vare – som naglede til Korset af Forfærdelse over dette Syn: altsaa da Moderlighed og Troskab bøiede sig under Øieblikkets Syn paa Sagen, at Alt var tabt. O, lader os dog af det Forfærdeligste, som eengang er skeet (og Verdens Fortjeneste er det da ikke, at det kun er skeet eengang, thi Grunden er jo denne, at hiin Korsfæstede er evigt væsentligen forskjellig fra ethvert Menneske), lære Viisdom i de mindre Forhold; lader os dog aldrig bedrage Ynglinge ved gjækkelig Tale om det, at udrette, lader os dog aldrig gjøre dem travle i Øieblikkets Tjeneste istedenfor taalmodige til at ville noget Evigt; lader os ikke gjøre dem snare til at dømme, hvad de maaskee ikke forstaae, istedenfor nøisomme til selv at ville noget Evigt! Lad os ret betænke, at ikke derfor er en Slægt bedre, fordi den forstaaer, at en foregaaende gjorde Uret, naar den ikke selv forstaaer i Øieblikket at skjelne mellem Øieblikkets og det Eviges Syn paa Sagen!

Men Den, der vil det Gode i Sandhed, han bruger Klogskaben *indvortes: til at forhindre alle Udflugter og derved til at hjælpe sig selv ud og til at holde sig selv ude i Afgjørelsen.*

Klogskaben er vel en stor Magt, dog behandles den af ham som en ringe Tjener, som en snild Foragtelig: han hører nok paa den, men han gjør ikke efter det. Han bruger den mod sig selv som en Speider og Angiver, der strax angiver enhver Udflugt, ja blot ved Mistanke derom gjør Anmeldelse: saaledes veed jo Tyven de skjulte Veie – og gaaer ad dem; Øvrigheden veed dem ogsaa og gaaer ad dem – for at opdage Tyven; men Begges Viden er som Viden den samme.

Saaledes bruger han Klogskaben. Om det er saa, at der med ethvert Menneskes Fødsel fødes tvende Engle: hans gode og hans onde, veed jeg ikke; men dette troer jeg (og jeg vil villig høre enhver Indvending, men jeg vil ikke troe den), at der med ethvert Menneskes Fødsel bliver en evig Bestemmelse til for ham, for ham særligen. Troskab mod sig selv er i Forhold til denne det Høieste et Menneske kan øve, og som den dybsindigste Digter har sagt: »værre dog end Selvkjærlighed er Selvført.« Men da er der en Skyld, en Brøde: Utroskab mod sig selv eller *at fornegte sit eget bedre Væsen*. En saadan Skyldig er ikke som Tyven eller Røveren; den borgerlige Øvrighed efterstræber ham ikke; det kan gaae ganske stille af, saa aldrig Nogen aner det: er det derfor maaskee Ingenting? Mangen mener jo rigtignok, at man lige saa godt forskende kan fatte Sandheden, lige saa godt dannende udføre det Skjønne, lige saa godt levende fuldkomme det Gode, om man ogsaa var lidt utro mod sig selv i det Skjulte, flyttede Inderlighedens Grændseskjel en lille Smule ved en lille Smule mindre Nøieregnethed for at vinde jordiske Fordele, at man da, naar man misligt havde vundet dem, »ret kan arbeide for det Gode, Skjønne og Sande«: altsaa saa ringe tænker man om det Gode og Skjønne og Sande, at det skulde kunne bruge Enhver til tjenende Redskab for at fremlokke sin velklingende Overeensstemmelse, Enhver, ogsaa den som havde forkludret sig selv! Ja, man kan skuffe sig selv og Menneskene, men naar Evigheden hører efter, lytter for at opdage om Strengeligen er reen og er i Overeensstemmelsens Takt: o, den opdager strax Mislyden, og Usikkerheden; den forkaster et saadant Menneske, ligesom den Kunstforstandige forkaster Strengeligen Redskab, naar dette er beskadiget. Ak, det er dog en daarlig Klogskab (hvor meget den end bryster sig af jordiske Fordele, som den vandt til Beviis – for sin Daarlighed; hvor meget den end peger paa Udmærkelsens Tegn og derved igjen paa – den skjulte Fortabthed indenfor), der klogt bedrager sig selv for det Høieste. Kun den Klogskab er dog vel den sande, der hjælper et Menneske til med alle Opoffrelser at ville det Gode i Sandhed.

Mod Udflugterne bruger altsaa Den Klogskaben, der vil det Gode i Sandhed. Men saa bliver han ikke til noget Stort i Verden? Maaskee, maaskee ikke; men Eet bliver han, bestemt, han bliver en Ven, en Elsker af Erindringen. Og naar saa i en stille Time Erindringen besøger ham (og allerede heri, hvilken Forskjel fra hiint Besøg, naar Erindringen truende banker paa den Tvesindedes Dør!), da siger den til ham: »Erindr Du dengang, dengang da den gode Beslutning seirede i Dig?« Og han svarer: »ja, Kjære!« Men da siger Erindringen videre (og for Elskende skal Erindringen jo være saa kjær, at de næsten, fremfor Synet af hinanden, foretrække Erindringens Hvisken, naar de sige, kan Du huske dengang, og kan Du huske dengang?) Erindringen siger videre: »kan Du saa huske alle de Besværligheder og Lidelser Du havde for Beslutningens Skyld?« Han svarer: »Nei, Kjære det har jeg glemt – lad det være glemt! O, men hvis det stundom i Livets og Stridens Møie, naar Alt forvirres for min besværede Tanke, skulde være mig, som var Det ogsaa glemt, hvad jeg dog veed jeg har villet i Oprigtighed; o, Du har jo Dit Navn af at erindre, *Du* Evighedens Sendebud: Erindring, da besøg Du mig og bringe med Dig det forønskede, det styrkende Gjensyn!« Og Erindringen svarer til Afskeed: »det lover jeg Dig, jeg sværger Dig det ved Evigheden!« Da skilles de atter ad, saa maa det jo være her i Timeligheden; rørt seer han endnu engang efter dens Forsvinden, som man seer efter den Forklarede; nu er den svunden og den stille Time. Det var kun en stille Time, det var ikke noget stort Øieblik – derfor haaber han paa, at Erindringen vil holde, hvad den lover. Han freder i sit eget Indre om hiin Stilhed, i hvilken han mødes med Erindringen, naar det behager denne at besøge ham. Dette er ham hans Løn, og denne Løn er ham over al Maade. Ja som en Moder, der ad vanskelige Veie bærer sit elskede Barn slumrende ved sit Bryst, ikke er bekymret for, hvad der skal vederfares hende, men kun frygter for, at Barnet skal blive forstyrret og uroliget: saaledes frygter han ikke Verdens Bryderier for sin egen Skyld, men han er kun bekymret for, at disse skulle urolige og forstyrre hiin Besøgets Mulighed, som slumrer i hans Indre.

Ogsaa *ud efter* bruger Den Klogskaben, der i Sandhed vil det Gode. Det er ingen Vanære at være klog, det er en god Ting; det er ingen Vanære, at Øvrigheden er klog, at den klogt veed at spore Forbryderens skjulte Gang for at gribe ham og gjøre ham uskadelig. Som klog veed altsaa den Gode Beskeed om, hvorledes Verden vil have det Gode, usandt, gjort tækkeligt, hvorledes Mængden vil vindes, den frygtede Mængde, der »vil at Læreren skal skjælv for Tilhørerne, og smigre dem«: dette veed han altsammen, – for ikke at gjøre derefter, men for ved den modsatte Adfærd om muligt at holde Skuffelserne borte, at han ikke selv kommer til paa en ulovlig Maade at faae Fordeel af det Gode (tjene Penge, Udmærkelse og Beundring), og at han Ingen bedrager ved et Indbildningens Skin. Han vil snarere om muligt unddrage det Gode fra Mængdens Berøring, see at splitte den ad for at faae den Enkelte fat eller for at faae Hver især enkelt; han vil mindes, hvad hiin eenfoldige Vise i Oldtiden siger: »der, hvor Folk komme sammen i stor Mængde, i Folkeforsamlingerne, i Skuespillene, i Leirene, eller hvor der ellers er en Sammenkomst af Mængden, der, hvor de med stor Larm dadle Noget af hvad der bliver sagt og gjort, rose Andet, men i begge Tilfælde med umaadelig Skrigen og Larmen og Haandklap, der, hvor ovenikjøbet Stenene og Stedet, hvor de ere forsamlede, lyde med i Støien og fordoblet gjengive Bifaldets og Dadlens Larm: hvor skulde der, som man siger, en Ynglings Hjerter kunne komme til at banke!« Og dog behøves jo netop dette for at ville det Gode i Sandhed, at Hjertet banker i Manden, men med Ynglingens Ufordærvethed. Og derfor vil den Gode, dersom han tillige er den Kloge, indsee, at skal der kunne gjøres Noget for det Gode, da maa han see at faae Menneskene enkelte. De Samme, der Enkelte hver for sig kunne ville det Gode i Sandhed, de ere strax fordærvede saasnart de forene sig og blive Mange; og derfor vil den Gode vel heller ikke see at faae en *Mængde* tilhjælp for at splitte *Mængden* ad; eller have en *Mængde bag sig*, medens han *foran sig* splitter *Mængden* ad.

Men hvorledes den Gode vil benytte Klogskaben ud efter, lader sig ikke saaledes i Almindelighed nærmere bestemme, thi i Forhold til hver Tid og hver Tids Forhold kan det aldeles Forskjellige være det Fornødne. Den strænge Dommer, der gik ud i Ørkenen og levede af Græshopper, han vidste, hvorledes han i Forhold til sine Samtidige skulde afgjørende udtrykke dette: at det ikke er Sandheden, der trænger til Menneskene, men Menneskene, der trænge til Sandheden – derfor maatte de komme til ham, komme ud til ham i Ørkenen, og derude var der ingen Anledning for dem til at kunne pynte Sandheden, til at kunne naadigst gjøre Noget for den; derude, hvor Øxen ikke laae i Skoven, men ved Foden af det enkelte Træ, og hvert Træ, som ikke bar god Frugt, skulde omhugges. Ja, der har rigtignok været selvbeskikkede Dommere siden den Tid, de toge feil og huggede løs paa hele Skoven – og Mængden fandt det næsten Smigrende. – Der var til en anden Tid hiin eenfoldige Vise, som i Spøgens Skikkelse arbejdede for det Gode. Han vidste ved sin Klogskab Beskeed om, hvad hans letsindige Folk behøvede, for at de ikke ligefrem skulde tage det Godes Alvor forfængelig, og derved ledes til at betale den Vise mange Penge, et Vederlag, fordi de bleve bedragne. Spøgens Skikkelse forhindrede, at de ikke ligefrem tog Alvoren forfængelig; Spøgens Modstand gjorde tvertimod deres Letsindighed aabenbar: dette var Dommen. Uden denne Klogskab havde de Letsindige formodentligen efterabet ham – i at være alvorlige. Nu derimod stillede han dem Valget; og see, de valgte Spøgen, de mærkede slet ikke, at der var nogen Alvor deri – fordi der ingen Alvor var i dem. Dette var Dommen; og Dommerens Adfærd, hans Kunst var Hedenskabets høieste Sindrigheid; thi det Christelige har igjen en anden Betragtning.

Dog ogsaa Dette lader sig ikke saaledes nærmere udføre i Almindelighed; det angaaer jo kun hine Indviede, hvis Hemmelighed det er, saa man kan lære en heel Slægt at kjende ved at agte paa en saadan

Enkelt, sluttende fra ham til den, fra den Skikkelse, han fandt det fornødent at iføre sig, til hvorledes Tidsalderen maa have været. Men dette vedgaaer jo Alle og er vist: at Enhver der vil det Gode i Sandhed, han er ikke i Verden for at fremkogle et Skin af det Gode, saa dette vinder Tækkelighed i Verdens Øine og han bliver en allerkjæreste Mand; han har ikke den Opgave at forvandle det Gode til Øieblikkets Sag, til Noget, der skal stemmes paa i en larmende Forsamling, eller Noget, der i en Hast skal have nogle Tilhængere, som ogsaa ville det Gode saadan til en vis Grad. Nei, han har altid den Opgave, ikke ved Ord, ei heller ved Hensigt, men ved Oprigtighedens Indadvendthed i sit eget Liv at gjøre en modsat Omgivelse aabenbar indtil det Yderste, ikke derved, at han dømmer i Ord, men derved, at hans Liv er ubetinget tjenende det Gode i Handling. Opgaven er hans egen Forpligtelse i det Godes Tjeneste; det Dømmende er ikke hans Virksomhed, ikke hans Gjerning, men et Medfølgende, fordi en Omverden forholder sig til ham. Det Dømmende er ikke hans Handling, thi det at ville det Gode i Sandhed er hans Handling; det Dømmende er hans Liden, idet Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes den lader ham lide, medens den netop ved disse Lidelser er ham behjælpelig til at prøve sig selv, om det dog er det Gode, han vil eller han er selv fangen i et Bedrag. Den, der vil det Gode i Sandhed, har fremfor Alt ikke at være travl, men i stille Taalmodighed at overlade Alt til det Gode selv, hvad Løn han skal have, hvad han skal udrette. Ikke eet mæglende Ord, ikke eet Vink tør han tillade sig, ikke een eneste Lindring tør han forlange af Verden, kun til det Gode har han at overgive sig selv og Sagen og Enhver, der ved ham muligen kunde hjælpes. Han er ingen Dommer, tvertimod han er lige det Modsatte, han er den Dømte, han bevirker kun, at Omverdenen bliver aabenbar ved, hvorledes den dømmer ham.

Men saa udretter han ikke Noget, han faaer Menneskenes Modstand at trækkes med, og saa ligger han under. Nu, for det Første vel ikke, og evigt aldrig. For det Første vel ikke; thi Den, der ved Tillid til Gud i Sandhed er begejstret, han er ikke som en Lyse-Stump, hvis Smule Flamme gaaer ud for en Vind, nei, han er som en Ildebrand: Storm kan ikke standse den; og Ilden i hans Brand er som hiin græske: Vand kan ikke slukke den! Og selv om han tilsidst ligger under for Verden, derfor har jo hverken det Gode eller han tabt – men at være ovenpaa i Verden er gjerne som i hiin Guds-Dom, der kaldes Vandprøven, Tegn paa Skyld. Vel sandt, netop fordi Verden er mere beslægtet med det Maadelige end med det Gode i Sandhed, netop derfor vil han, i Øieblikkets Forstand, udrette meget Mindre ved ikke at give efter, ikke at tinge, ikke at gjøre sig det selv beqvemt og mageligt, ved ikke selv at ville have Fordeel: men Erindringen, Erindringen! Lad os dog aldrig glemme Erindringen; den skulde man jo troe man mindst kunde glemme. Og ham skal Erindringen ikke kunne minde om dengang, da han listede sig ad en Snigvei, for at undgaae en Afgjørelse; dengang, da han gav Sagen en anden Vending for at behage Menneskene; dengang, han forlod sin Post for at lade Uveiret gaae over; dengang, han bøiede sig for at finde Lindring i sin piinlige Stilling; dengang, han søgte Tilhold hos Andre og Sammenhold – maaskee, som det hedder, for at virke desto mere til det Godes Seier, det er, for at gjøre sig sin Stilling lidt mindre vanskelig i Sammenligning med at staae ene, noget ængstet som i en Midnat »med skarp ladt Gevær paa sin farefulde Post.«

Nei, hvad han udretter, og hvad han ikke udretter, i Øieblikkets Forstand, det er ikke hans Sag; han udretter altid det, at han bliver Erindringens Ven og dens Elsker. Hvad enten han bliver erindret i Verden eller ikke, thi ogsaa denne Erindren er som Øieblikket en Række af Øieblkke: Evighedens Erindring, den er ham sikker. Naar han gaaer herfra, da lader han Intet tilbage, han tager Alt med sig, han taber Intet, han vinder Alt – thi »Gud er ham Alt«.

2) Skal et Menneske ville det Gode i Sandhed, da maa han ville lide Alt for det Gode.

Dette angaaende de Handlende; men af *den Lidende* fordres, hvis han skal ville det Gode i Sandhed, at *han maa ville lide Alt for det Gode*, eller, thi Udtrykket er, som tidligere blev forklaret (og deri ligger netop det Eviges ligelige Deeltagelse med Jordlivets Forskjellighed), væsentligen det samme: *han maa ville være og forblive med det Gode i Afgjørelsen*. Thi man kan jo ogsaa lide og lide og vedblive at lide uden dog nogensinde at bringe det til nogen Afgjørelse i god Forstaaelse, i Samtykke med Lidelsen. Et Menneske kan have lidt hele sit Liv igjennem uden at det dog derfor paa nogen Maade med Sandhed kunde siges om ham, at han har villet lide Alt for det Gode. Men deri er den Lidendes Lidelse forskjellig fra de Handlendes, at naar denne lider, da har hans Lidelse Betydning for det Godes Seier i Verden, naar den Lidende derimod i Afgjørelsen overtager de ham beskikkede Lidelser, da vil han lide Alt for det Gode, det er, for at det Gode maa seire i ham.

Altsaa den Lidende maa ville lide Alt. Alt, men hvorledes skal nu Talen fatte sig her, ak, thi Synet af og Kjendskabet til Lidelser kan jo allerede let berøve Fatningen; hvorledes skal Talen fatte sig kort, thi Lidelserne kunne jo være saa forskjellige – og saa langvarige. Lader os atter her ikke mangfoldiggjøre det Adspredende, men eenfoldiggjøre det Betegnende; lader os kalde al Tale om Lidelse tilbage paa *Ønsket*. Thi Ønsket er jo den Lidendes Forhold til en lykkeligere Timelighed (Troen og Haabet er ved Villien Forholdet til det Evige); og Ønsket er jo ligesom det ømme Sted, hvor Lidelsen smerter, det ømme Sted, som Lidelsen bestandig rører ved. Hvor der intet Ønske mere er, der er, selv om der kunde være Tale om Lidelse, denne

Lidelse en dyrisk Lidelse, ingen Lidelse, som det anstaaer sig et Menneske; det er en Art aandelig Selvmord at ville dræbe Ønsket, thi vi tale ikke om Ønskerne, men om Ønsket med Fortrinlighedens væsentlige Eftertryk, som vi heller ikke tale om forbigaaende Lidelser men om den væsentlige Lidende. Ønsket er ikke Helbredelsen, denne er kun ved det Evige; Ønsket er tvertimod Livet i Lidelsen, Sundheden i Lidelsen, er Lidelsens Vedligeholdelse, thi det er som en Tænkende har udtrykt sig: »Timelighedens Trøst er en mislig Sag, den lader Saaret groe sammen, skjøndt det ikke er helbredet, og dog veed Lægen, at Frelsen er ved at holde Saaret aabent.« I Ønsket holdes Saaret aabent, for at det Evige kan helbrede: groer Saaret til, gaaer Ønsket ud, da kan Evigheden ikke helbrede, da har jo Timeligheden forqvaklet Sygdommen.

Saa lad os da tale om Ønsket, derved om Lidelser; *lad os ret dvæle ved disse, overbeviste om, at man grundigere og tilforladeligere lærer hvad det Høieste er, ved at betragte Lidelser end ved at betragte Bedrifter, hvor der er saa meget Adspredende.* Der gives jo Ønsker, som døe i Fødselen; der gives Ønsker, som glemmes liig den Dag igaar; der gives Ønsker, som man voxer fra, og senere neppe gjenkjender; der gives Ønsker, som man lærer at opgive, og hvor godt det var, at man opgav dem; der gives Ønsker, fra hvilke man afdør, hvilke man gjemmer, som en Afdød gjemmes, i forklaret Erindring: dette er Ønskerne, som kunne være de mere eller mindre farlige Sygdomme, for hvilke en Handlende er udsat, medens Helbredelsen her kan være, at det enkelte Ønske gaaer ud. Men da gives der jo ogsaa et Ønske, som døer langsomt, som bliver hos den *væsentlige Lidende* i Savnet, og først døer med ham; thi Ønskerne angaae det Enkelte og det Mangfoldige, men Ønsket angaaer væsentligen det hele Liv. Dog, er det saaledes sørgeligt med Ønsket, hvor glædeligt da med Haabet! Thi der er et Haab, som fødes og døer; et stakket Haab, som glemmes imorgen; et barnagtigt Haab, som den Ældre ikke gjenkjender; et Haab, man afdør fra; men da - i Døden, i Dødens Afgjørelse fødes der et Haab, det døer ikke i Fødselen, thi det fødes i Døden; *ved dette Haab er den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen!* Saaledes med Haabet, i hvilket den Lidende sigter ligesom paa Afstand efter det Evige; endnu glædeligere med Troen; thi der er en Tro, som skuffer og svinder; en Tro, som tabes og fortrydes; der er en Tro, naar den segner, er det som Døden, men da - i Døden, i Dødens Afgjørelse vindes der en Tro, den skuffer ikke, den fortrydes ikke, den døer ikke; den *griber det Evige og holder det fast:* ved denne Tro er den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen. Saaledes med Troen, i hvilken den Lidende drager det Evige nærmere til sig, og allerglædeligst med Kjærligheden; thi der er en Kjærlighed, som blusser og glemmes; der er en Kjærlighed, som forener og adskiller; en Kjærlighed indtil Døden; men da - i Døden, i Dødens Afgjørelse fødes der en Kjærlighed, den blusser ikke, den tvetyder ikke, den er ikke indtil Døden, men paa den anden Side Døden, den bliver: i denne Kjærlighed *bliver* den Lidende, under Ønskets Smerte, med det Gode i Afgjørelsen. - O, Du Lidende, hvo Du end er, vilde Du da tvesindet søge Timelighedens Lindring, der lader Dig glemme Din Lidelse - ja saa mener Du, nei, den lader Dig glemme det Evige! Vilde Du tvesindet fortvivle, fordi Alt er tabt - ja saa mener Du; men Alt er jo at vinde med det Evige! Vilde Du tvesindet fortvivle; har Du betænkt, hvad det er at fortvivle? At det er at negte, at Gud er Kjærlighed! Tænk Dig det ret, en Fortvivlende opgiver sig selv - ja saaledes mener han det; nei han opgiver Gud! O, træt da ikke Din Sjel med midlertidig og midlertidig Lindring; bedrøv ikke Aanden ved timelige Trøstegrunde; dræb ikke selvmordersk Ønsket: ved Haab, ved Tro, ved Kjærlighed vinder Du det Høieste, som den Mægtigste formaaer: *at være med det Gode i Afgjørelsen!*

Lad os fremdeles tale om Ønsket, derved om Lidelser; det kan altid være gavnligt, at der tales om Lidelser, naar der blot ikke tales til Sorgens Egenraadighed, men vel, om muligt, den Sørgende til Opbyggelse; det er Tilladeligt og det er Deeltagelse ret at dvæle ved Lidelsen, at den Lidende ikke maa blive utaalmodig over vor overfladiske Tale, hvori han ikke gjenkjender sin Lidelse, at han ikke utaalmodigen af den Grund skal støde Trøsten fra sig, og bestyrkes i Tvesindethed. Eet er det jo, *med Ønsket at vandre ud i Livet, naar det Ønskelige blev Gjerningen og Opgaven; et Andet er det, bort fra Ønsket at vandre ud i Livet.* See, Abraham maatte forlade det fædrene Hjem og vandre ud til et fremmed Folk, hvor Intet mindede ham om det Elskede - ja, stundom er dette vel en Trøst, at Intet minder om hvad man ønsker at glemme, men det er en bitter Trøst for den Længselsfulde. Saaledes kan et Menneske ogsaa have et Ønske, der for ham indeholder Alt, saa det i Skilsmisens Stund, naar Vandringen begyndes, er som vandrede han ud til et fremmed Land, hvor Intet uden Modsætningen ved Savnet minder ham om det Ønskelige; det kan være ham, som vandrede han ud til et fremmed Land, om han end bliver i sit Hjem, maaskee paa samme Sted - ved Ønskets Tab dog som blandt Fremmede, saa det at gaae fra Ønsket synes ham tungere og mere afgjørende end at gaae fra Forstanden. Bort fra dette Ønske, om han dog ikke kommer af Stedet, gaaer hans Livs møisomme Vei maaskee hen i unyttige Lidelser; thi vi tale om de væsentlige Lidende, altsaa ikke om Dem, der have den Trøst, at deres Lidelser ere til Gavn for en god Sag, til Gavn for Andre. Det maatte saa være, lang var Reisen ikke til det fremmede Land; i *et Øieblik* var han der, der, i hiint fremmede Land, hvor de Lidende mødes, kun ikke De, som have ophørt at sørge; ikke De, hvis Taarer Evigheden ikke kan aftørre, thi som et gammelt Opbyggelsesskrift saa eenfoldigt og saa rørende siger: »hvorledes skulde Gud hisset kunne aftørre Dine Taarer, naar Du ikke har grædt?« - En Anden kommer maaskee paa en anden Maade, men dog sammesteds. Taus fører den styrende Nødvendighed ham fremad, streng og alvorlig, ikke grusom, thi det er den aldrig, gaaer Pligten bag efter og slutter Toget. Men Veien er ikke Ønskets. Nu standser han et Øieblik, selv de tvende strenge Ledsagere røres ved hans Lidelse: see, der løber en Sidevei af: »farvel Du Ungdommens Ønske, Du venlige Sted, hvor jeg havde haabet at skulle bygge og boe med mit Ønske!« Saa gaaer det videre; den styrende Nødvendighed taus foran, Pligten streng og alvorlig bag efter, ikke grusom,

thi det er Pligten aldrig. Ak, see der løber en Vei af til Siden, den fører til Ønsket: »farvel Du min ønskede Virkekreds, hvor jeg havde haabet at skulle glemme Ungdommens negtede Ønske ved Arbeidets opfyldte Glæde.« Saa gaaer Toget videre. Dog Maaden er jo det Lige gyldige, hvad enten det skeer saaledes, at det er Stedet, som forandrer sig, og den Lidende bliver paa Stedet; eller den Lidende forandrer Sted og vandrer didhen; dette er det Lige gyldige, naar dog Stedet er det samme, naar de dog samles paa eet Sted, hvilket Menneskenes Sprog vel kunde fristes til at kalde: de unyttige Lidelsers Trøstesløshed. Lidelserne selv kunne have forskjellige Navne, men lader os ikke mangfoldiggjøre Navnene, men betænke det Væsentlige: at den Lidende ved sin Lidelse ikke gavner Andre, snarere er til Byrde; og om dette Sidste end ikke er Tilfældet, det Første maa dog være Tilfældet, hvis Lidelsen skal henregnes til hine unyttige, hvis den Lidende i strængeste Forstand skal kaldes en Lidende. I strængeste Forstand, ja lader os kun være strænge mod os selv, at vi ikke strax faae Lov til at kalde os Lidende, naar Noget gaaer os imod; men lader os være desto mildere mod den i strængeste Forstand Lidende. O, Du saaledes Lidende, hvo Du end er; naar et Menneske i sit Fødeland er kommen dertil, at alle Udveie ere lukkede for ham, da tænker han vel paa, at vandre ud til et fremmed Land, og der forsøge sin Lykke. Men Du svarer maaskee: »hvortil denne Tale, hvorledes skulde jeg kunne vandre ud, og hvad hjalp det mig at forandre Sted, mit Lod er jo kastet, overalt paa Jorden bliver det det samme.« »Nu ja, men lad os forstaae hinanden; lang er Reisen ikke, om hvilken vi tale, og Loddet er ei heller kastet, med mindre Du allerede har fundet Udveien: det er kun eet Skridt, eet afgjørende Skridt, og Du er ogsaa vandret ud, thi det Evige ligger Dig langt nærmere end noget fremmed Land ligger Udvandrerens, og dog er Forandringen, naar Du er der, uendeligt større. Saa gaae da med Gud til Gud, gjør bestandigt det ene Skridt mere, det ene Skridt, som selv Den, der ikke kan røre et Lem, dog kan gjøre; det ene Skridt, som selv den Fangne, der ikke er paa fri Fod, selv den Lænkede, hvis Fod ikke er fri, dog kan gjøre: og Du er med det Gode i Afgjørelsen; Ingen, ikke den Største, der har levet, kan gjøre Mere end Du. Men betænk: vel kaldes Dine Lidelser unyttige, og vel kunne vi Mennesker fristes til at tale om de unyttige Lidelsers Trøstesløshed; men dette er kun menneskelig Tale, i Evighedens Sprog er dog vel den Lidelse ikke unyttig, der hjalp Dig til det Høieste; ak, den er kun da unyttig og unyttet, naar Du ved den ikke lod Dig hjælpe til det Høieste – at Du maaskee dræbte Ønsket, og blev, aandeligen, som dødt Kjød uden Smerte, thi ellers er det jo i Ønsket, at den Lidende ømmer sig, medens det Evige trøster.

Lad os fremdeles tale om Ønsket, derved om Lidelser. Det er jo gavnligt, ikke at slippe Lidelsen for tidlig; lad os kun ret dvæle ved den, forvissat om, at der intet saa gavnligt Middel er mod Travlhedens fordærvelige Syge, som det ret at betænke de væsentligen Lidendes tunge Skjebne og da ret menneskeligen at deeltage med dem i Lidelsens fælles Anliggende. Ak, den menneskelige Deeltagelse forholder sig ofte omvendt til Lidelsen, som bliver tungere i Længden, Deeltagelsen bliver træt i Længden; Lidelsen tager til, medens Deeltagelsen tager af. Ved Lidelsens første Øieblik, da styrter den menneskelige Deeltagelse til, men naar det trækker ud, da trækker den sig tilbage, stundom forvandles den i den Travle, naar den travle Deeltagelse er forbi, til en vis Bitterhed mod den Lidende. Og dog, Ønskerne kunne jo helbredes i Tiden, kunne jo blive forbigangne: Ønsket ikke. Dog er der en Forskjellighed, thi der er en Ønskets Lidelse, som Deeltagelsen kan faae Øie paa, men der er ogsaa en Ønskets Lidelse, som unddrager sig ethvert Blik, som skjuler sig og skjult følger med hele Livet igjennem; ja den følger – men i Savnet, den følger den Lidende som Ledsager hele Livet igjennem, men ingen Deeltagelse ledsager den. Dog hvorledes skulle vi tale om, hvad der mueligen er til, men som unddrager sig i Skjultheden, og tale saaledes, at den Lidende vilde vedkjende sig Beskrivelsen, at han ikke krænktes og utaalmodig skal vende sig bort fra vor travle Tale om Lidelser, hvilke vi enten ikke formaae eller ikke have Tid til at tænke os ind i. Lad os da i Skildringen, om muligt tale den Lidende efter Munden, og give Gud, at Opbyggelsen derunder maatte tale ham til Hjerte. Sæt det var saa, at de Umælende dog kunde have Tanker og gjøre sig forstaaelige for hinanden, kun at vi ikke kunne forstaae dem: lad os antage det. Det seer jo næsten saaledes ud, thi naar Bondemandens Hest ved Sommertid staaer i Engen og slaaer eller ryster med Hovedet: ja Ingen kan dog med Bestemthed vide, hvad det betyder; eller naar de tvende, som gaae ved hinandens Side gennem Livet dragende i lige Aag, naar de i Aftenstundens Frihed nærme sig hinanden som i Fortrolighed, naar de ligesom omfavne hinanden, kjærtegne hinanden, kjæle for hinanden ved Hovedets Bevægelse; eller naar de løse Heste kalde ad hinanden, saa Skoven gjenlyder, naar de paa Sletterne samles i større Flokke som til Forsamling – sæt, at de virkeligen kunne gjøre sig forstaaelige for hinanden. Men da var der een Hest, som gik for sig selv. Naar den nu hørte Kaldet, naar den saae, at Flokken samledes i Aftenstunden, og den forstod, at de nu vilde holde Forsamling: da kom ogsaa den løbende, at den maatte faae Noget at vide om Livet og dets Vilkaar. Den agtede nøie paa, hvad de Ældre forklarede, hvorledes ingen Hest maatte prise sig lykkelig, førend den var død, hvorledes ingen Skabnings Liv var saaledes udsat for de sørgeligste Omskiftelser som Hesten; og nu gennemgik den Ældre de mangfoldige Lidelser, at lide Hunger og Kulde, at slide sig næsten ihjel, at blive sparket af en grusom Kudsk, at blive mishandlet af uforstandige Herrer, hvem man ikke kan gjøre til Pas, som give Hesten Skylden og Straffen for deres egen Uforstandighed, og saa tilsidst paa de gamle Dage, at jages ud om Vinteren i de nøgne Skove. Derpaa skiltes Forsamlingen ad, og hiin Hest, som kom glad løbende, gik bedrøvet bort, »ved Hjertets Bekymring blev dens Aandedræt tungt«. (Ordsp. 15, 13). Den havde vel forstaaet, hvad der blev forklaret, men Intet var der ymtet om dens Lidelser. Dog hver Gang den mærkede, at de andre Heste ilede til Forsamling, kom den glad løbende, bestandigt haabende, at der nu vilde blive Tale derom; og hver Gang den havde hørt gik den bedrøvet bort; den forstod bedre og bedre, hvad de Andre talte om, men sig selv forstod den mindre og mindre, netop fordi de Andre ligesom udelukkede den, skjøndt den dog var med. – O, Du Lidende, hvo Du end er, hvis Din Lidelse ikke var

skjult derved, at Du selv vil skjule den, thi da kan Du handle, og der maa tales anderledes, men hvis Uforstaaeligheden borger for, at den ikke bliver aabenbar; dersom Du gik saaledes mellem Menneskene, agtede paa deres Forklaringer, søgte deres Veiledning, deeltog i deres Forsamling, men hver Gang Bogen var ude, og hver Gang Samtalen var forbi, og hver Gang der sagdes Amen: da blev Dit Aandedræt tungt ved Hjertets Bekymring, naar Du sukkede: gid noget Saadant var min Lidelse! O, uden Fortrolighed er Du dog ikke, hvis Du ikke selv vil forskyldte det: den bydes Dig, den høieste og den Høiestes. Og Du er heller ikke uden Menneskenes Deeltagelse. Der er et fælles, menneskeligt Anliggende som hedder Opbyggelse, det er ikke saaledes fælles som de Foretagender, hvor Mængden støier og larmer, thi hver Deeltagende er væsentligen alene med sig selv, men dog er det i høieste og meest omfattende Forstand et fælles menneskeligt Anliggende. Den opbyggelige Betragtning finder ikke Hvile før den har forstaaet Dig; er een Synder, som omvender sig, Himlen vigtigere end nioghalvfemsindstyve Retfærdige, som ikke have Omvendelse behov: saa er Du, hvis Du i Sandhed er den Lidende, den opbyggelige Betragtning vigtigere end nioghalvfemsindstyve Travle, som ikke have Opbyggelse behov. Ja selv om Du ikke var til, den opbyggelige Betragtning finder ikke Hvile førend den har forstaaet ogsaa denne Lidelse; thi vee den opbyggelige Tale, der kun vil snakke Mand og Mand imellem om allehaande Uleiligheder i Livet, men som ikke tør vove sig hen til de forfærdeligere Lidelser: en saadan Tale er uden Frimodighed, den har en ond Samvittighed, hvis den kalder sig opbyggelig. De Travle, som hverken arbeide eller ere besværede, men kun ere travle, de mene vel, at de ere slupne, naar de selv i Livet have undgaaet Lidelserne: derfor ville de ikke forstyrres ved at høre eller tænke det Forfærdelige. Ja vist ere de slupne, de ere ogsaa slupne fra at have en Betragtning af Livet, og slupne ind i Meningsløshed. O, Du Lidende, Du, som blev forladt ligesom af den Slægt, Du hører til, ene i Verden: Du er dog ikke forladt af den Gud, som skabte Dig, hans Fortrolighed omgiver Dig overalt, den tilbydes Dig hvert Øieblik: *i den er Du med det Gode i Afgjørelsen.* Og den opbyggelige Betragtning er altid rede til at minde Dig derom; thi at denne er til skal jo være en Betyggelse for de Levende, ligesom det er en Trøst for de Søefarende at vide, at der, hvor de vanskelige Farvande ere, der ere ogsaa Lodser i Nærheden – saaledes boer den opbyggelige Betragtning i Nærheden af Brændingen og Skjærene; daglig vant til Synet af det Forfærdelige er den hurtig tilrede med sin ringe Hjælp. Saaledes kan den nemlig ikke hjælpe, som Lodsens hjælper Skibet: den Lidende maa hjælpe sig selv; men da skal han heller ikke skylde den og et andet Menneske, hvad den Søefarende skylder Lodsens. Dog, skal denne Lidende, som enhver anden ville det Gode i Sandhed, da maa han ville lide Alt: saa er han i Afgjørelsen, ikke i den Afgjørelse, ved hvilken han bliver fri fra Lidelsen, men, i den, ved hvilken han bliver fortrolig med Gud, idet han kun vil Eet, nemlig lide Alt, være og blive med det Gode i Afgjørelsen – under Ønskets Smerte.

M. T.! maaskee er Du træt af denne megen Talen om Lidelse – thi en opbyggelig Tale bliver ikke træt, nei før skal Moderen blive træt af at pleie sit syge Barn, end den opbyggelige Tale af at tale om Lidelse; Du er maaskee, som man kalder det, en Lykkelig, hvem det trætter: o, Du vilde dog ikke være saaledes lykkelig, at Du uden Deeltagelse ønskede at forblive uvidende om Lidelserne; Du eftertragter jo tvertimod denne Viden for Din egen Skyld, at Du maatte dannes ved den alvorlige Forestilling! Eller Du er maaskee en Lidende, hvem det trætter, at der tales om saamegen Lidelse, naar Din ikke særligen nævnes. O, selv det at tænke sig levende ind i Andres Lidelse er en Trøst, og altfor særligen at dvæle ved sin egen er let den Tvesindethed, som mener, at der er Trøst for alle Andre, kun ikke for En selv. Men dette er ikke saa; er det vel med Lidelser saa, at hver har Sit, Stort eller Lidt, med Trøsten er det visseligen saa, at der er Trøst for Alle, og væsentligen den samme for Alle. Dog lad os endnu engang tale om Ønsket, derved om Lidelser; thi Tidens Længde gjør Lidelsen tungere og tungere, men Tidens Længde afhænger jo ogsaa af, naar Lidelsen tog sin Begyndelse. Vel har nemlig en kløgtig Hedning sagt, at langvarige Lidelser kan man vænne sig til, men Spørgsmaalet er, om Trøsten er den rette; thi herom er jo ikke Tale, om at finde den første den bedste Trøst, men om at ville det Gode i Sandhed, om at ville lide Alt, for at være og forblive med det Gode i Afgjørelsen.

Lader os tale om et heelt Liv i Lidelser, eller om Saadanne, hvem Naturen lige fra Begyndelsen, som vi Mennesker fristes til at sige det, forurettede, hvem lige fra Begyndelsen de unyttige Lidelser bleve anviste: at være Andre til Byrde og sig selv næsten en Byrde, ja hvad værre er, at være næsten som en født Indvending mod Styrelsens Godhed. Ak, mangen Travls Levnetsløb beskrives og foranlediger ny Travlhed: Betragtningen af hine Ulykkelige er ypperlig Modgift mod Travlhed, og *dog lærer man netop ved at betragte Saadanne grundigt hvad det Høieste er.* Men vi ville ikke tale skjødesløst og i Forbigaaende, i travl Glæde over selv at være forskaandede haste fra Synet; og lige saa lidet ville vi tale mismodigt. Vel er det nemlig herligt at være Barn, at indslumre ved Moderens Bryst for at vaagne til at see Moderen, at være Barn og kun kjende Moderen og Legetøiet! Vi prise Barndommens Lykke, Synet af den formilder ved sit Smil – at dog Den, hvem Lykken forundtes, ikke glemmer den i Aarene: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste; det lader sig undvære, uden at tabe det Høieste, det lader sig være savnet uden at have tabt det Høieste. Og vel er det skjønt, at være ung: ikke at kunne sove for glade Tankers Uro, indslumret at vaagne tidlig med Fuglesangen til den fortsatte Munterhed! Vi prise Ungdommens Lykke, vi glæde os med den Glæde, vi ønske Ungdommen til dens Lykke Taknemmelighed, og i Fremtiden ønske vi den Taknemmelighed for det Svundne: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste; det lader sig undvære uden at tabe det Høieste, det kan være savnet uden at have tabt det Høieste. Og vel er det livsaligt at elske: kun at have eet Ønske, selv om alt Andet gives eller negtes, eet Ønske den Elskede, een Længsel den Elskede, een Besiddelse den Elskede! Vi prise Elskovens

Lykke, o, at den Lykkelige maa være trofast i Huuslivets daglige Skjønsomhed, at Den, der var lykkelig, maa være trofast i Erindringens vedholdende Skjønsomhed: men Gud være lovet, saaledes forholder det sig ikke, at dette skulde være det Høieste, det lader sig undvære uden at tabe det Høieste, det lader sig være savnet uden at have tabt det Høieste!

Men nu den Lidende! Ak, han havde ingen lykkelig Barndom; thi vel er Moderkjærlighed trofast og øm, især da mod det elendige Barn, men en Moder er jo ogsaa et Menneske: han laae ved Moderens Bryst, hun saae sig ikke glad paa ham, men han saae hende bedrøvet; naar han vaagnede, saae han hende stundom grædende. Selv mellem Ældre er det jo saaledes, at naar de Alle sidde bedrøvede, og da han træder ind af Døren, han den lykkeligt Begavede med den lyse Aand og det muntre Sind, da siger han: her er jeg, og nu begynder Munterheden – saa viger Sorgens Skyer. En saadan Begavet er den Sjeldne, men selv den sjeldnest Begavede, hvad formaaede han i Sammenligning med Barnet, naar det, som eengang i Fødsels Timens forfærdelige Veer, aabner Døren og siger: her er jeg! O, Barndommens Lykke at være saaledes velkommen! – Saa voxte han til i Ungdommens Dage, men han var ikke med i Legen; og om Nogen spurgte: hvorfor vil Du ikke lege med? da skulde han vel svare: »hvor kan Du nænne at spørge mig saaledes?« – Saa gik han da afsides, dog ikke før at døe, thi han var jo endnu i Ungdommens Dage. – Saa kom Elskovens Tid, men Ingen elskede ham; vel var der nogle Faa, der holdt af ham, men det var Medlidenhed og Deeltagelse. – Saa blev han Mand, men han stod udenfor Livet. – Saa døde han, men han var ikke savnet; den lille Skare som dannede Sorgens Følge, sagde Alle: det var en Lykke, at Gud tog ham herfra; og Præsten sagde det Samme. – Saa var han død, og saa var han glemt – og alle hans unyttige Lidelser. Der var ikke Fryd og Jubel, da han fødtes, men bange Forfærdelse; der var ikke Sorg og Smerte da han døde, men en stille veemodig Glæde. Saaledes gik hans Liv hen, eller rettere saaledes gaaer det hen, thi det er jo ikke et gammelt Eventyr, jeg fortæller, om hvad der er skeet i fordums Dage med en Enkelt, det Samme skeer oftere, det ligger os nær nok, om ogsaa Letsind og Sandselighed, om Livs-Kløgt og Ugudelighed ønske at blive uvidende derom, ønske at fjerne saadanne Ulykkelige og at fjerne de alvorlige Paamindelser, ikke blot fra Kunstens Sorgløshed, men ogsaa fra Kirken og fra den opbyggelige Betragtning, der jo dog maa vide, at den hellige Skrift næsten har en Forkjærlighed for Halte og Krøblinge, for Blinde og Spedalske. Ja, som Christus, da Apostlerne begyndte at blive travle, satte et Barn i deres Midte: saaledes kunde vel en Alvorlig fristes til paa hine Steder, hvor Mængden støjer og larmer i Aarhundredets fortunlede Navn, at sætte en saadan Ulykkelig i deres Midte. Synet af ham skal sandeligen ikke sinke Nogen, der vil noget Evigt; men Travlheden har heller Intet med det Evige at gjøre.

Han, den Lidende, deeltog i Livet – ved at leve: men Eet var hans Liv ukjendt med, hvad der i alle Livets Forhold som i Elskovens Lyst er Lykken: det Lige for Lige. Lige for Lige, det fik han aldrig, og det kunde han selv ikke give, thi han var en lidende Gjenstand for Deeltagelse og Medlidenhed. Nei Lige for Lige fik han aldrig, ikke som Barn, at han kunde gjøre Moderen glad, at, hvis Andre havde bedrøvet hende, han da blot behøvede at vaagne smilende for at gjøre hende glad. Nei Lige for Lige fik han aldrig, thi han elskede Legebrosderen anderledes end denne elskede ham; nei Lige for Lige fik han aldrig, og derfor heller ingen Mage; i Livets mange Aar kunde han Intet gjøre til Gjengjæld; og selv i Døden fik han ikke Lige for Lige: at være savnet som han savnede de Kjære. Han døde, men hvad end Følget og Præsten sagde: Gud være lovet, saaledes er det ikke, at han derved er udelukket fra det Høieste. – O, Du Lidende, hvor Du end er, hvor Du end unddrager Dig fra Synet af Mennesker for ikke at forstyrre dem ved at minde om det Ynkkelige: o, glem dog ikke, at ogsaa Du kan gjøre Noget, lad dog ikke Dit Liv gaae hen i en unyttig Tællen af de unyttige Lidelsers Dage og Aar, glem ikke, at Du kan gjøre Noget. Meningen er ikke, som naar det stundom siges i Verden til en formeentlig Lidende, der for en lille Gjenvordigheds Skyld strax vil kaste sig paa den lade Side, at han dog kan gjøre Noget for Andre; thi Den, der kan det, ham anseer den opbyggelige Betragtning ikke for i strængeste Forstand Lidende, tvertimod bruger den Strængighed mod ham. O, Du Lidende, om Du end ikke saaledes kan gjøre Noget for Andre, og dette hører jo netop med til Din Lidelse, Du kan dog endnu gjøre – det Høieste, Du kan ville lide Alt og derved være med det Gode i Afgjørelsen. O, salige Ligelighed, at den i strængeste Forstand Lidende ubetinget kan gjøre det Høieste fuldt saa vel som den i lykkeligste Forstand meest Begunstigede. Ære og Priis være det Evige: der er ikke Skygge af Forskjel, der er ikke Forurettelse og Begunstigelse, men Ligelighed. Ved at ville lide Alt er Du med det Gode i Afgjørelsen, omklædt – ja som naar den Døde staaer op og afkaster Ligklæderne, saaledes har Du afkastet Elendighedens Skikkelse; Du er ikke til at skjelne fra nogen Anden blandt dem, hvem Du kun kunde ønske at ligne, dem, der ere med det Gode i Afgjørelsen: De ere alle eens klædte, omgjordede om Lænden med Sandhed, iførte Retfærdigheds Pantser, bærende Saliggjørelsens Hjelme! Dersom det er saaledes, og det er jo ethvert bedre Menneskes Haab, at der er en Opstandelse, hvor der ingen Forskjel skal være, hvor den Døve skal høre, den Blinde see, Den, der bar Elendighedens Skikkelse, være skjøn som alle de Andre: o, der er jo paa denne Side Graven som en Opstandelse, hver Gang et Menneske, ved at ville gjøre Alt eller ved at ville lide Alt, staaer op ved at være i Afgjørelsen, og bliver staaende med det Gode i Afgjørelsen. Den eneste Forskjel er Ønskets Smerte i den Lidende, men dette kan jo ogsaa være en Hjælp til at komme ud i Afgjørelsen.

Den Lidende maa altsaa ville lide Alt, og dette betyder, ligesom det at ville gjøre Alt: at bringe det til Afgjørelse, at være og *forblive* med det Gode i Afgjørelsen. Medens nemlig Ønskets Smerte er Udtrykket for, at Lidelsen paa en Maade vedbliver, saa vedbliver ogsaa Helbredelsen, naar den Lidende forbliver i Afgjørelsen. Men der er en Magt, som er stærk i Øieblikket, det er *Klogskaben*; fra den og fra Øieblikket, eller

ved den og fra Øieblikket udgaaer Menneskets Fordærvelse – dersom det ellers er saa, at i det Evige ved det Evige er Menneskets Frelse. *Klogskaben misbruges nu ind efter*; thi ud efter kan den væsentligen Lidende ikke let komme til at misbruge den. Klogskaben er atter her riig paa Udflugter, ved hvilke Tiden holdes hen og Afgjørelsen udsættes; den vil kun jordisk og timelig forstaae sig paa Afgjørelsen; den har kun Øieblikkets Forstand paa en Afgjørelse, ved hvilken Lidelsen selv skulde ophøre. Men saaledes helbreder rigtignok det Evige ikke. Den Værkbrudne bliver ikke karsk, fordi han helbredes ved det Evige, den Spedalske ikke reen, den Vanføre ikke velskabt. »Men saa er det jo et daarligt Paafund med det Eviges Hjælp«, mener Klogskaben; »ja, hvad endnu værre er, Afgjørelsen, naar den Lidende indvier sig til Lidelsen, gjør jo endog hans Tilstand haabløs« – fordi Afgjørelsen bryder med Timelighedens gøglende Haab. Hvor nemlig det Evige ikke kommer til at helbrede en saadan Lidende, der gaaer det ved Klogskabens Hjælp gjerne saaledes: først lever den Lidende nogle Aar af et jordisk Haab; men naar da dette er fortæret og Lidelsen dog vedbliver, saa bliver han overtroisk, hans Befindende vexler mellem Døsighed og blussende Spænding; men naar da Lidelsen vedbliver, saa indtræder tilsidst en dorsk Fortvivelse, kun meget sjældent afbrudt af en unaturlig og forfærdeligt svækkende Overspændthed, ligesom naar Spilleren *endnu engang* haaber paa Lykkens Træf. Ak, i Længden faaer man ret at see, hvad Klogskaben og det jordiske Haab er! Thi det synes dog Klogskaben saa klogt, »at man ikke daarligen opgiver et jordisk Haab om en mulig eventyrlig Helbredelse« – for at vinde det Evige; det synes Klogskaben saa klogt, »at man ikke afgjort siger Verden Farvel; man kan jo dog ikke vide, hvad der muligen kunde skee ... og da skulde man fortryde« – at man havde ladet sig helbrede ved det Evige. Det jordiske Haab og det himmelske Haab voxer vel op og lege med hinanden i Barndommen som Ligebrødre: men i Afgjørelsen viser Forskjellen sig. Dog dette forhindrer Klogskaben, der bestandigt forhindrer Afgjørelsen. Seilivet holder den Tiden hen, har utallige Paafund, hvis Viisdom er denne: at man ikke maa tage sig Lidelsen og Livet for nær, at det jo dog var muligt, hvo kan vide det o.s.v. Naar den Lidende nemlig tager sig Lidelsen ret nær, saa bliver han ved det Evige hjulpen i Afgjørelsen. Thi at tage sig Lidelsen ret nær, det er at afdøe fra Timeligheden og Klogskaben og Udflugterne, og de kloge Mænd og Koner, og Anekdoterne om Den og Den: for at finde Hvile i det Eviges salige Tilforladelighed; det er for den Lidende, hvis man vil sammenligne ham med en Syg, ligesom naar den Syge vender sig om paa den anden Side, og nu endeligen finder den Stilling, hvori der er Lise – om end Ønsket smerter. Selv om det var en Ubetydelighed: man kan aldrig have taget sig Noget for nær, naar man kun tog sig det saaledes nær, at man derved vandt det Evige.

Men den Lidende, som ikke vil helbredes ved det Evige, han er tvesindet; Tvesindetheden i ham er Sygdommen, som gnaver og gnaver og fortærer de ædleste Kræfter, er den indvortes Skade, som er uendelig farligere end at være vanfør og værkbruden. Den Tvesindede vil helbredes og vil dog ikke helbredes: evigt vil han nemlig ikke helbredes. Men den timelige Helbredelse er uvis, og Uvishedens i Stigen forskjellige Udtryk er den stigende Uro i hans Tvesindethed. Selv i den Tvesindedes sidste Øieblik sidder endnu Klogskaben ved Dødsleiet og forklarer, man kan ikke vide, hvad der pludseligen og uventet kunde skee; der maa paa ingen Maade sendes Bud efter Præsten, thi Klogskaben er i den Grad bange for Afgjørelsen, at den allerede anseer Præstens Komme for en Slags Afgjørelse – og man kan dog ikke vide, hvad der pludseligen og uventet kunde skee. Saa dør den Tvesindede, og nu veed den Efterlevende med Vished, at den Afdøde blev ikke paa nogen pludselig og uventet Maade helbredet fra sine mangeaarige Lidelser. Ak, Den der i det Øieblikkeligens kløgtige Forstand elsker Verden, for ham er det Evige en Gaade; han tænker bestandigt: men dersom nu Timelighedens Hjælp pludseligen kom, saa var jeg jo bedragen, jeg, som i det Eviges Afgjørelse var afdød fra Timeligheden. Det vil sige, man anseer dog det Timelige for det Høieste, det Evige betragter man som en Slags fortvivlet Nødhjælp, derfor udsætter man dets Afgjørelse saa længe som muligt, og selv om Timelighedens Hjælp er den urimeligste af alle Forventninger, saa vil man dog hellere, hidset i overtroisk Indbildning, haabe derpaa end gribe det Evige. Man er bestandigt i Angest for, at man skulde komme til at fortryde det; og dog er det Evige, hvis man i Sandhed griber det, det Eneste, ubetinget det Eneste, hvorom der ubetinget maa siges: det fortrydes aldrig. Men af Frygt for, at man engang skulde fortryde det Eviges Afgjørelse forskylder man, at man engang bitterlig maa fortryde, at man lod Tiden gaae hen. O, det er jo dog en daarlig Klogskab (hvor meget den end bryster sig, hvor snaksom den end er), der daarligen bedrager sig selv for den høieste Trøst, hjælper sig selv af en maadelig i en endnu maadeligere Trøst, og tilsidst i den visse Fortrydelse. Om den Lidende bruger Klogskaben saaledes, at hans Tvesindethed tager sig lidt bedre ud i Verdens Øine end hiin beskrevne, gjør hverken fra eller til; naar han bruger den til at forhindre det Eviges Afgjørelse er han dog væsentligen tvesindet, han er og bliver væsentligen tvesindet, selv om Timelighedens Hjælp kom og – han roste sig af sin Klogskab, at han klogt undgik, ja man skulde jo troe, at det var en Ulykke, altsaa, at han klogt undgik det Eviges Afgjørelse. Det Eviges Afgjørelse er den eneste sande Frelse, og det er derfor ogsaa Tvesindethed, naar den Lidende bruger sin Kraft til at skjule Smerten, istedetfor til ved det Evige at lade sig helbrede. En saadan Lidende vil ikke være fri for Lidelsen, men kun for Medlidenheden, forsaavidt denne jo ogsaa kan være en Lidelse. Deri ligger Tvesindethedens Modsigtelse, thi kun ved det Eviges Afgjørelse bliver han i Sandhed fri for Medlidenhedens Piinlighed, netop fordi han ved Afgjørelsen væsentligen har overvundet Lidelsen: saa kun Ønsket smerter, medens det Evige helbreder.

Al Tvesindethed i Forhold til Lidelser har sin Grund i og sit Kjende paa, at den Tvesindede ikke vil slippe Timeligheden; saaledes er ogsaa den tvesindede Tale, der stundom henvendes til de Lidende, kjendelig paa, at den trøster ved Timeligheden. Det er kun altfor ofte, at den Lidende ligesom krymper sig ved – at

modtage den høieste Trøst; og den Talende ligesom undseer sig ved at byde den høieste Trøst. Derimod trøster den trøstende Tale med, at det nok vil blive bedre – maaskee; den formaner til saadan nogen Taalmodighed; den pusler lidt om den Lidende og siger, at paa Søndag bliver det nok godt. Men hvorfor dog give en Trængende, hvis vi et Øieblik tør sammenligne den Lidende med en saadan, Sølv eller vel endog det uægte Metal, naar man har Guld rigelig at byde ham; thi Evighedens Trøst er det pure Guld. Lad os minde om en Handlende, ihvorvel hans Lidelse altid er forskjellig fra den væsentligen Lidendes. Vi læse om Apostlene, at da de vare blevne hudstrøgne gik de glade bort og takkede Gud. Her er ingen Tale om lidt Taalmodighed, om at det nok bliver bedre paa Søndag; men her er Evighedens seierrige Trøst, og de hudflettede Apostle have mere end seiret. Saaledes ogsaa med den væsentligen Lidende; naar Evigheden helbreder, da bliver vel Ønsket ved at smerte (og saaledes skal det være, thi det Evige tager jo ikke den Lidende ud af Tiden), men der er ingen Klynken, ingen midlertidig Adspredelse, ingen bedragerisk Opsætten. Man mener rigtignok, at naar den væsentligen Lidende har klynket sig gennem Tiden, og saa nogenlunde ved allehaande Indbildninger har faaet Tiden til at gaae, eller har slaaet Tiden ihjel: at saa staaer Evigheden ham aaben. Ak, nei, ogsaa den væsentligen Lidende har et Ansvar for, hvorledes han har brugt Tiden, benyttet den jordiske Elendighed, om han har benyttet den til evigt at lade sig helbrede. Men siger Klogskaben: »man skal dog vel ikke dræbe Haabet.« »Du Øienskalk,« svarer det Evige, »hvorfor taler Du saa tvetydigt; jo vist er der et Haab man skal dræbe, som der er en Lyst man skal dræbe og en Begjering og en Længsel: det jordiske Haab skal man dræbe, thi netop da har man først frelst sig selv ved det sande Haab, og derfor skal den Lidende end ikke ville paa Timelighedens Vilkaar »»tage mod Befrielsen«« (Hebr. 11, 35).

Men den Lidende, der i Sandhed vil det Gode, han benytter netop Klogskaben mod Udflugterne, og derved til at hjælpe sig ud i Afgjørelsen, til at slippe bort fra det Midlertidiges Skuffelser. Han frygter ikke Afgjørelsens Tryk, der ligesom samler Lidelsen over ham, thi han veed, at dette Tryk er Evighedens Gjennembrud, han veed, at i Afgjørelsen overskæres Timelighedens Nerve, om end Smerten bliver i Ønsket. Det er vistnok, at hvad der ofte gjør en Lidende utaalmodig, er, at han tager et heelt Livs Lidelse ligesom op forud og nu gyser for hvad der fordeelt paa Tiden, hvis han lod hver Dag have sin Sorg, vilde være lettere at bære. I denne Forstand skal Lidelsen ikke samles i Afgjørelsen, thi Feilen er netop den, at han trods al Forudoptagen dog ikke vinder noget Evigt, men kun timeligt forfærdes. Men det er ogsaa vist, at en Lidende gennem de mange Aar ved Timelighedens Uvisse kan snakke sig fra Afgjørelsens Indtryk, og dette er det Fordærvelige. Derfor veed den Lidende, der vil det Gode i Sandhed, at Klogskaben er en svigefuld Ven og kun Afgjørelsen fuldtro.

Den Handlende vil *gjøre* Alt for det Gode, den Lidende vil *lide* Alt for det Gode: Ligeligheden er, at de begge kunne være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Kun Retningen hvori der arbeides er forskjellig, hvilken Forskjellighed dog ikke maa forstaaes som udelukkede den ene den anden: den Handlende virker ud efter for at det Gode maa seire, selv hans Liden har Betydning i Henseende dertil; den Lidende gjør ind efter Alt (ved at ville lide Alt) for det Gode, at det maa seire i ham. Men det Gode maa jo dog have seiret og vedblive at seire i den Handlendes Indre, hvis han i Sandhed skal virke for det Gode ud efter; og den væsentligen Lidende kan altid virke for det Gode ud efter ved Exemples Magt, og virke eftertrykkeligt, thi hans Liv, netop fordi ham Meget er negtet, indeholder en stor Opfordring til de Mange, hvem Meget er givet; og hans Liv, naar han er og forbliver med det Gode i Afgjørelsen, indeholder en stræng Dom over de Mange, der benytte det meget Givne paa en uforsvarlig Maade. Ja, selv om det var den Lidende negtet at virke ved sit Exempel, selv om han var fjernet fra alle andre Mennesker, han er dog deelagtig i Menneskeheden fælles store Anliggende; paa sin eensomme Post forsvarer han ligesom et vanskeligt Pas, ved at frelse sin Sjæl ud af alle Lidelsens besnærende Vanskeligheder: om intet Menneske seer ham, Menneskeheden føler med ham, lider med ham, seirer med ham! Men overalt hvor det Gode seirer i Sandhed, der er Seiren væsentligen lige stor, hvad enten det Gode seirer i Mange ved Een, eller det seirer i den eensomt Forladte ved ham: Seiren er væsentligen lige stor. O, priset være det Eviges salige Ligelighed.

Dog Eet endnu inden Talen forlader Lidelserne: kan man siges at *ville* Lidelse, er Lidelse ikke Noget man maa tvinges til mod sin Villie; hvis man kan være fri for den, kan man saa ville den, og hvis man er bunden i den, kan man saa siges at ville den? Dersom vi skulle besvare dette Spørgsmaal, da lad os fremfor Alt skjelne mellem: hvad det er, at ville i Lystens Forstand, og hvad det er at ville i Frihedens ædle Forstand. Ja, for mange Mennesker er det som en Umulighed at ene Frihed og Lidelse i den samme Tanke. Naar de derfor see Den, som kunde have magelige og bekvemme Dage med sit Gods, naar de see ham anstrænge sig trods nogen Pligtarbejder, udsætte sig for mange Lidelser, vælge et høiere Kalds besværlige Vei: saa betragte de ham enten som Indskrænket eller som en Sindssvag; de beklage næsten, at Styrelsen har skjenket alle disse gunstige Betingelser til En, som slet ikke veed at benytte dem; de tænke i deres stille Sind, om de end ikke sige det høit, om de end ikke tænke paa, hvor sørgeligt de forraade deres eget Indre: det skulde være os, der var i hans Sted, vi skulde anderledes vide at nyde Livet. Altsaa, naar En kan være fri for Lidelsen, saa er det enten Indskrænket eller Sindssvaghed at ville den. Men hvad er saa Mod? Er det Mod at gaae derhen, hvor Lysten vinker, at see derhen, hvor det Lystelige er? Eller fordres der ikke til at vise Mod, at der er en *Modstand* (hvad Sproget selv synes at tyde paa), som naar den Modige seer Faren under Øine, thi Faren er ikke Det, Øiet lystes ved at see; eller for at anskueliggjøre det, som naar den modige Rytter tvinger Hesten fremad mod det Skrækkende, thi i den Modiges Øie seer man ikke, at det sandselige Øie gyser for Faren, fordi Modet gennemtrænger selve Øiets Udtryk, men Rytteren og Hesten anskueliggjøre, hvorledes Modet

er sammensat. Rytteren er den Modige, Hesten er sky, men Hesten og dens Skyhed svarer til det Lave i Mennesket og dettes Skyhed, hvilken Modet betvinger. Modet vil altsaa frit Lidelsen. Den Modige har en forrædersk Modstand i sig selv, der er i Pagt med Modstanden udenfor, men netop derfor er han den Modige, fordi han trods den frit vil Lidelsen. – Paa den anden Side, (og Dette er hvad vi her nærmest maa betænke, da vi tale om den væsentligen Lidende) kan den Lidende frit overtage den Lidelse, i hvilken han dog paa en Maade er tvungen, forsaavidt han ikke har det i sin Magt at frigjøre sig; kan ikke blot den Fri sige: »lænk mig kun, jeg frygter ikke«; men kan ogsaa den Lænkede sige: »frivilligt overtager jeg mit Fangenskab«, det Fangenskab altsaa hvori han er? Ja, her er det Samme Tilfældet; de fleste Menneskers Mening er, at dette er en Umulighed, og at derfor den Lidendes Tilstand er sukkende Modløshed. Men hvad er saa Taalmod? Er Taalmod ikke netop det Mod, der frit overtager den Lidelse, som ikke kan undgaaes? Det Uundgaaelige er netop Det, som vil knække Modet. Der er i den Lidende selv en forrædersk Modstand, som er i Pagt med Uundgaaelighedens Rædsel, og forenede ville de knuse ham; men trods dette finder Taalmodet sig i Lidelsen, og finder sig netop derved fri i den uundgaaelige Lidelse. Derfor gjør, om man vil tale saaledes, Taalmod et endnu større Under end Mod gjør, thi Mod gaaer frit i den Lidelse, som kunde undgaaes, men Taalmod gjør sig fri i den uundgaaelige Lidelse; ved sit Mod lader den Fri sig frit fange, men ved sit Taalmod gjør den Fangne sig fri – dog ikke i den Forstand, at Slutteren skulde blive angest og bange. Den udvortes Umulighed af at kunne frigjøre sig fra Lidelsen, forhindrer ikke den indvortes Mulighed af virkeligen at kunne gjøre sig fri i Lidelsen, frivilligt overtage Lidelsen, idet den Taalmodige giver *sit Samtykke* ved at *ville* finde sig i Lidelsen. Thi man kan tvinges ind i det snevre Fængsel, man kan tvinges ind i livsvarige Lidelser, og Nødvendigheden er Tvingeren; men man kan ikke tvinges til Taalmod. Dersom Nødvendighedens Tvinger trykker paa en Sjæl, som ikke har og ikke vil have Frihedens Fjederkraft: saa bliver Sjelen vel fortrykt, men den bliver ikke taalmodig; Taalmodigheden er Spænsthedens Gjentryk, hvorved den Tvungne gjør sig fri i Tvangen. Eller kan kun den Rige være sparsommelig – fordi han har det i sin Magt at ødsle; kan ikke ogsaa den Fattige være sparsommelig, uagtet han ikke har det i sin Magt at ødsle, uagtet han er tvungen til at være – sparsommelig; nei, det kan han netop ikke tvinges til, altsaa uagtet han er tvungen til at være fattig? Ak, men mange Menneskers Viisdom er ligesom beregnet paa at afskaffe det Gode. Naar den Uafhængige frit vælger Møisommelighed, saa siger man, han er sær, »han som kunde have det saa godt i Lediggang og føie hvert sit Ønske i Magelighed;« og naar den Tvungne er taalmodig i Lidelsen, saa siger man, »tak ham Skam til, han er jo tvungen, han gjør jo en Dyd af Nødvendighed«. Unegteligt, han gjør en Dyd af Nødvendighed, det er netop Hemmeligheden, det er just det meest betegnende Udtryk for hvad han gjør; han gjør af Nødvendigheden en Dyd, han bringer en Frihedens Bestemmelse (Dyd) ud af hvad der er bestemt som Nødvendighed. Og deri ligger netop Helbredelsen ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende frit overtager den paatvungne Lidelse. Som det er den Lidende en Lindring at aabne sig i Fortrolighed for en Ven: saaledes er dette Frelsen ved det Eviges Afgjørelse, at den Lidende, medens Nødvendighedens Tvang ligesom vil sammenpresse Hjertet, *aabner* sig for det Evige, og evigt samtykker i at *ville* lide Alt. Thi er vel Den fangen, for hvem Døren staaer aaben: Evighedens Fløidør! Er vel Den i Tvang, der evigt er fri! Da Paulus sagde: »jeg er romersk Borger«, saa turde Landshøvdingen ikke fængsle ham, og han blev sat i frit Fangenskab. Naar et Menneske tør sige: jeg er Evighedens fri Borger, saa kan Nødvendigheden ikke fængsle ham uden i – frit Fangenskab.

M. T.! hvis det nu synes Dig saaledes, saa ville vi minde om Talens Gang. Skulde et Menneske ville Eet, da maatte han ville det Gode, saa var det *muligt*, at han kunde ville Eet. Men skulde det blive *virkeligt*, da maatte han ville det Gode i Sandhed. I Forhold til som han var *en Handlende* eller *en Lidende*, maatte han *ville gjøre Alt for det Gode*, eller *han maatte ville lide Alt for det Gode*. – Han maatte ville gjøre Alt for det Gode, eller være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Men Klogskaben misbrugtes ind efter til at søge Udflugter; og den misbrugtes ud efter i Bedraget. Den Gode derimod brugte Klogskaben til at forhindre alle Udflugter og derved til at hjælpe sig ud og bevare sig ude i Afgjørelsen; han brugte Klogskaben til at forhindre ethvert Bedrag ud efter. – Han maatte ville lide Alt for det Gode, eller være og forblive med det Gode i Afgjørelsen. Og Talen dvælede ved at skildre den væsentlige Lidendes Tilstand, fordi man ved at betragte Lidelser tilforladeligst lærer, hvilket det Høieste er. I Forhold til Lidelser misbrugtes atter Klogskaben ind efter til at søge Udflugter, men den Gode benytter netop Klogskaben mod Udflugterne, at han maatte være og forblive med det Gode i Afgjørelsen, ved at *ville* lide Alt, ved at ville Lidelsens paatvungne Nødvendighed.

Men *Hjertets Reenhed er at ville Eet*. Det er denne Sætning, som har været Talens Gjenstand, hvilken vi knyttede til det apostoliske Ord: holder Eder nær til Gud, saa skal han holde sig nær til Eder, renser Hænderne, I Syndere, luttrer Hjerterne, I Tvesindede! Thi det Godes Afgjørelse er det afgjørende Eet og Gud kan man ikke svigefuldt, indsmigrende, holde sig nær til med Tungen, medens Hjertet er langt borte. Nei, da Gud er Aand og er Sandhed, kan man kun i Sandhed holde sig nær til ham, ved at ville være hellig, som han er hellig, ved Hjertets Reenhed. Hjertets Reenhed; dette er et billedligt Udtryk, som sammenligner Hjertet med Havet, og hvorfor vel just med det? Fordi Havets Dybde er dets Reenhed, og dets Reenhed er dets Gjennemsigtighed, fordi Havet kun er dybt, naar det er reent, og kun reent, naar det er gjennemsigtigt; saasomt det er ureent er det heller ikke dybt men Overflade, og saasomt det er Overflade er det heller ikke gjennemsigtigt. Naar det derimod dybt og gjennemsigtigt er reent, da er det Eet, hvorlænge man end vedbliver at see derpaa; da er dets Reenhed Bestandigheden i Eet. Og derfor sammenligne vi Hjertet med Havet, fordi dets Reenhed er Bestandigheden i at være dyb og i at være gjennemsigtigt. Ingen Storm maa

oprøre det; ingen Kastvind maa bevæge dets Overflade; ingen døsig Taage maa brede sig over det; ingen tvivlsom Bevægelse maa der være i det; ingen henilende Sky maa dunkle det: men stille maa det ligge, dybt gjennemsigtigt; og hvis Du seer det idag saaledes, da opløftes Du ved at skue Havets Reenhed, og hvis Du saa det hver Dag saaledes, da siger Du det er bestandig reent – liig Dens Hjerter, der kun vil Eet. Som Havet, naar det saaledes ligger stille, dybt gjennemsigtigt, tragter efter Himlen: saaledes tragter det rene Hjerter, naar det er stille, dybt gjennemsigtigt, efter det Gode; eller som Havet bliver reent, naar det tragter ene efter Himlen: saaledes bliver Hjertet reent naar det tragter ene efter det Gode. Som Havet gjengiver Himlens Høide i sin rene Dybde, saaledes gjengiver Hjertet, naar det er stille dybt gjennemsigtigt, det Godes himmelske Ophøiethed i sin rene Dybde. Kommer der dem det mindste imellem, mellem Himlen og Havet mellem Hjertet og det Gode, ja var det end Utaalmodighed i at eftertragte Gjengivelsen, saa er Havet ikke reent, saa gjengiver det ikke Himlen reent.

III.

M. T. Det var ved Anledningen af et Skriftemaal, at denne Tale blev til. Om den end, efter at have hentydet dertil i Begyndelsen, hidtil ikke har benyttet Anledningen, har denne dog aldrig været glemt i Talen, der som et Indbydelses-Skrift ved en Festlighed har afhandlet, hvad der stod i det nøieste Forhold til denne. Talen er fra sit ene Udgangspunkt – at ville Eet – gaaet ud ad forskellige Veie, bestandigt vendende tilbage til sit Udgangspunkt; den har ligesom seet sig om i Verden, agtet paa de menneskelige Forskjelligheder; stundom har den fremstillet den enkelte Vildfarelse og den Vildfarendes Sjelstilstand i forstørret Maalestok, at man da saaledes bedre kan blive opmærksom og tage Kjende paa, hvad der i det daglige Livs mindre Forhold sjelden viser sig ublandet, og derfor vanskeligere kjendes som dette bestemte. Talen har, idet den gennemført holdt Fordringen fast: at ville Eet, lært mange Vildfarelser, Skuffelser, Bedrag, Selvbedrag at kjende; den har stræbt at spore Tvesindetheden ad dens skjulte Veie, at opdage dens Lønlighed. Ved om muligt at gjøre sig forstaaelig har Talen søgt at bringe det til Forstaaelse med Tilhøreren. Men denne Talens Forstaaelighed og Tilhøreren Forstaaelse er endnu ikke den sande Alvor, giver ingenlunde Overveielser sit rette Eftertryk. For at naae dette Sidste, maa Talen *afgjørende* fordre noget af Tilhøreren, og ikke blot hvad den hidtil har fordret, at han som Læser deler Arbeidet med Taleren; nu maa den ubetinget fordre hans afgjørende Selvvirksomhed, paa hvilken Alt beroer.

Saa tænk Du nu, m. T., Anledningen; og medens Syndens Bevidsthed indskærper Trangen til det ene Fornødne, medens det hellige Steds Alvor styrker Villien i hellig Beslutning, medens den Alvidendes Tilstedeværelse gjør Selvbedraget umuligt, betænke Du Dit eget Liv. Talen, som er uden Myndighed, skal ikke formastelig ville dømme Dig: ved at tænke Anledningen ret levende staaer Du for en høiere Dommer, hvor intet Menneske tør dømme det andet, da han selv er en Anklaget. Talen henvender sig ikke til Dig som til en Bestemt, den veed end ikke, hvo Du er: men hvis Du ret levende tænker Anledningen, da vil det være Dig, hvo Du end er, som talte den netop til Dig – dette er ikke Talens Fortjeneste, det er Din Selvvirksomheds Gjerning, at Du for Din egen Skyld er Talen behjælpelig og vil ved Dig selv være Den, til hvem der siges: Du. Dette er Din Selvvirksomhed, saaledes er det i Sandhed; ak, lad os fremfor Alt ikke fra det Afgjørende henlede nogen Opmærksomhed paa Taleren og Talens Kunst. Skeer dette, da er det atter Travlheden og Tvesindethedens Skyld, at Eftertrykket i et Vexel-Forhold lægges paa urette Sted, at den gudelige Taler bliver beundret for sin Kunst, sin Veltalenhed, og at derover ganske glemmes, hvad ethvert Menneske kan, og hvad der vel at mærke er det Høieste. Thi det at være veltalende er dog, gudelig forstaaet, en Spøg ligesom det at være skøn, et lykkeligt Fortrin, men en Spøg: Alvoren er, at ville høre efter til at ville gjøre derefter; dette er det Høieste, og Gud være lovet, det kan ethvert Menneske, hvis han vil. Men Travlheden lægger et høist alvorligt Eftertryk paa Spøgen og anseer Alvoren for Ingenting; den mener, splidagtigt og letfærdigt, at det at være veltalende er det Høieste, og at Tilhøreren Opgave er at bedømme, om Taleren er det. Lad mig derfor (at ingen Mislighed lades bag ved og ingen Tvesindethed uomtalt) her, hvor Fordringen gjøres til Selvvirksomheden, kort oplyse Forholdet mellem Taleren og Tilhøreren i Forhold til den gudelige Tale; lad mig, for atter at byde Tvesindetheden Spidsen, oplyse det ved et Billede hentet fra den verdslige Kunst, og lad dette ikke tvesindet forstyrre Dig, eller give Dig Anledning til at anklage Talen for Usømmelighed, thi tør Du være tilstede ved den verdslige Kunsts Forestillinger, saa maa Du jo gudeligt have forstaaet Dig selv deri, og altsaa maa Du jo selv have tænkt det Gudelige sammen med den verdslige Kunst, om Du end derved netop tydeligt har erkjendt Forskjelligheden; i andet Fald er der Splid og Tvesindethed i Dit Indre, saa Du vil leve verdsligt til nogle Tider og engang imellem betænke det Gudelige. Paa Skuepladsen er det da saaledes, som Du jo veed, at der sidder En og hvisker; han er skjult, han er den Ubetydelige, han skal og vil oversees. Men da er der en Anden, han træder iøinefaldende frem, han drager Alles Blik paa sig, deraf har han sit Navn, det er Skuespilleren. Han fremstiller et ganske bestemt Menneske; hvert et Ord faaer nu, i den bedragende Kunsts skjønne Forstand, Sandhed i ham, Sandhed ved ham – og dog faaer han Alt at vide, hvad han skal sige, af hiin Skjulte, der sidder og hvisker. Ingen er saa taabelig, at han anseer den Hviskende for vigtigere end Skuespilleren. Glem nu Kunstens Spøg; ak, i Forhold til det Gudelige er Manges Daarskab den, at de verdsligt ansee Taleren for en Skuespiller, og Tilhørerne for Tilskuere, som bedømme Kunstneren. Men saaledes er det ikke, ikke i fjerneste Maade. Nei, Taleren er den Hviskende, Tilskuere er der

ingen af, thi enhver Tilhører skal skue ind efter i sig selv; Skuepladsen er Evigheden, og Tilhøreren, hvis han er den sande (og hvis han ikke er det, er han den Skyldige), han er for Gud ved Talen. Den Hviskende tilhvisker Skuespilleren hvad han skal sige, men Skuespillerens Gjengivelse er Hovedsagen, er Kunstens alvorlige Spøg; Taleren tilhvisker Tilhøreren Ordet, men Hovedsagen, Alvoren er, at Tilhøreren ved sig selv, med sig selv, til sig selv for Gud i Taushed taler ved Talens Hjælp. Det er ikke for Talerens Skyld der tales, at man maa prise eller dadle ham, men Tilhøreren Gjengivelse er det Tilsigtede. Har Taleren et Ansvar for hvad han tilhvisker, saa har Tilhøreren et lige saa stort Ansvar, at han ikke tager fejl af sin Opgave. I Skuespilhuset spilles der for tilstedeværende Mennesker, som kaldes Tilskuere; men ved det gudelige Foredrag er Gud selv tilstede, han er i Alvorens høieste Forstand den dømmende Tilskuer, som seer til, hvorledes der tales og hvorledes der høres: netop derfor er der ingen Tilskuere. Den Talende er da den Hviskende; og Tilhøreren, han er for Gud aabenbar, han er, om jeg saa tør sige Skuespilleren, der i Sandhedens Forstand spiller for Gud. O, lad os aldrig glemme dette, lad os ikke verdsliggjøre det Gudelige, men netop ved alvorligen at tænke det Gudelige og det Verdslige sammen, evigt adskille dem. Saasnart det gudelige Foredrag betragtes verdsligt (en Betragtning, der her forskylder samme Daarskab, som den i Forhold til Skuespillet: at ansee den Hviskende for vigtigere end Skuespilleren), saa bliver Taleren en Skuespiller, og Tilhørerne blive bedømmende Tilskuere; saa holdes det *gudelige* Foredrag *verdsligt* for nogle tilstedeværende Mennesker, men Gud er ikke tilstede, saa lidet som han er det i Skuespilhuset. Guds Tilstedeværelse er det Afgjørende, som forandrer Alt. Saasnart Gud er tilstede, har ethvert Menneske den Opgave for Gud, at agte paa sig selv: Taleren, at han under Talen agter paa sig selv, hvad han siger; Tilhøreren at han under Talen agter paa sig selv, hvorledes han hører, om han i sig selv lønligen taler med Gud ved Talen; ellers vilde jo ogsaa Tilhørerne faae Opgave tilfælleds med Gud, saa Gud og Tilhørerne i Forening passede paa Taleren og bedømte ham. Saaledes er Forholdet mellem Taler og Tilhører i Forhold til det gudelige Foredrag. Eller det er, som naar den underordnede Kirkens Tjener, der er uden *Myndighed*, oplæser den befalede Bøn: det er egentligen ikke Kirketjeneren, som beder. Men den Tilhører, der sidder i Kirken og ved sin Inderlighed er for Gud, medens han hører Oplæsningen, han beder; og dog taler han ikke, hans Stemme høres ikke, han siger ei heller noget Andet sagte ved sig selv, men taus og inderlig er han bedende for Gud ved Dens hørlige Stemme, som oplæser Bønnen og tilhvisker ham, hvad han skal sige. Thi dette er ikke Alvoren, at et Menneske siger til det andet eller foresiger det andet, hvad han skal sige, men Alvoren er, at det andet Menneske nu selv siger det til Gud, talende om sig selv. – Nu ere vi vel i Forstaaelse om dette, og Fordringen gjentages blot, at den Talende ved sig selv ret levende tænker denne Tales Anledning.

Talen spørger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, *hvilket Dit Liv er, om Du vil Eet, og hvilket dette Ene er?* Den venter ikke, at Du vil nævne noget Saadant, som kun i formastelig Forstand er Eet; thi den mener ikke at henvende sig til en Saadan, med hvem den ikke vilde kunne indlade sig, ogsaa af en anden Grund end fordi han havde hindret sig selv i alvorligen at tænke Talens Anledning. Ogsaa af en anden Grund; et Menneske kan nemlig have en yderst forskjellig Mening fra vor, have den lige modsatte, og man kan alligevel indlade sig med ham, da man antager, at tilsidst maa der være et Eenhedspunkt, en Enighed i noget Almeen-Menneskeligt, man kalde nu dette nærmere hvad man vil. Men er han afsindig, da kan man ikke indlade sig med ham, thi han gaaer netop ud fra det Sidste, i hvilket man tilsidst maatte haabe at enes med ham. Man kan stride med et Menneske, stride indtil det Yderste, saa længe man antager, at der dog tilsidst er et Fælles, en Eenhed i noget Almeen-Menneskeligt, i at agte sig selv; men gaaer han, som en Afsindig, i sin verdslige Stræben fortvivlet ud fra at foragte sig selv, trodser han endog frækt derpaa og roser sig af sin Skjendsel: da kan man ikke stridende *indlade* sig med ham, thi han gaaer ligesom den Afsindige og endnu forfærdeligere netop *ud fra* det Sidste, i hvilket man tilsidst maatte haabe at enes med ham.

Talen antager derfor, at Du vil det Gode, og spørger Dig nu, *hvilket Dit Liv er, om Du vil Eet i Sandhed?* Den spørger ikke nysgjerrigt om Din Gjerning i Livet, om hvor mange Arbeidere Du har i Din Tjeneste, eller om hvor Mange Du har under Dig i Embedet, hvis Du tjener Staten saaledes. Nei, Talen er ikke nysgjerrig, den spørger Dig, inden om noget Andet, først og fremmest, om Du overhovedet lever saaledes, at Du med Sandhed kunde besvare Spørgsmaalet, at Spørgsmaalet i Sandhed er til for Dig. Thi allerede for at kunne svare alvorligt paa det alvorlige Spørgsmaal maa et Menneske have valgt i Livet, valgt det Usynlige, det Indvortes; han maa leve saaledes, at han har Timer og Tider, i hvilke han samler sit Sind, at hans Liv kan vinde den Gjennemsigtighed, der er en Betingelse for at kunne forelægge sig selv Spørgsmaalet og svare derpaa – dersom dog vel ellers dertil fordres, at man skal vide, hvorom man taler. Den, der kun er travl i sin verdslige Gjerning og forresten støiende med Mængden, ham var det en Daarskab ved et saadant Spørgsmaal at foranledige til ny Daarskab – ved Svaret.

Talen spørger Dig altsaa, *om Du lever saaledes, at Du er Dig bevidst at være en Enkelt?* Spørgsmaalet er ikke det nysgjerrige, som naar man spørger om den Enkelte i udmærket Forstand, ham hvem Beundringen og Misundelsen enes om at udpege; nei, det er det alvorlige Spørgsmaal, om hvad ethvert Menneske efter sin evige Bestemmelse er, hvad han skal være sig bevidst at han er, og naar da vel alvorligere end naar han for Gud betænker sit Liv. Denne Bevidsthed er Grundbetingelsen for i Sandhed at ville Eet, thi Den der end ikke er sig selv en Eenhed, end ikke er sig selv noget ganske Bestemt, Den, der kun er til i udvortes Forstand – saa længe han lever et Tal med i Mængden, en Brøkdeel i en verdslig Forvikling: ja, hvorledes skulde vel en Saadan endog blot falde paa at beskæftige sig med den Tanke: i Sandhed at ville Eet! Dog maa der spørges

netop om denne Bevidsthed, ligesom Talen jo ikke spørger i Almindelighed, men spørger Dig som Enkelt, eller rettere, Du spørger Dig selv netop derom, m. T., om denne Bevidsthed er i Dig, hvis Du ret levende tænker Talens Anledning. Thi udenfor støier Mængden, Een støier ved at være i Spidsen for Mængden, de fleste ved at være med i Mængden; men den Alvidende, skjøndt han dog vel trods Nogen kan holde Oversigten, vil ikke Mængden, han vil den Enkelte, kun med den Enkelte vil han inklade sig, *ligegyldigt* enten den Enkelte er den Høie eller den Ringe, den Udmærkede eller den Elendige. For sig selv, altsaa som Enkelt, skal ethvert Menneske gjøre Gud Regnskab; og medens ingen Trediemand tør vove at trænge sig ind i dette Mellemværende mellem Gud og den Enkelte, tør og bør Talen ved sit Spørgsmaal minde om, at det ikke glemmes, minde om, at den fordærveligste af alle Udflugter er: skjult i Mængden at ville ligesom unddrage sig Guds Opsyn med En som Enkelt, unddrage sig fra som Enkelt at høre Guds Stemme, – hvad Adam fordem forsøgte, da hans onde Samvittighed indbildte ham, at han kunde skjule sig mellem Træerne. Det kan være mageligere og bekvemmere og feigere saaledes at skjule sig mellem Mængden i Haab om, at Gud ikke skulde kunne kjende den Ene fra den Anden: men i Evigheden skal Enhver gjøre Regnskab som Enkelt, det er, Evigheden fordrer af ham, at han skal have levet som Enkelt; og Evigheden skal drage frem for hans Bevidsthed Alt hvad han har gjort som Enkelt, han, der havde glemt sig selv i støierende Indbildning; og i Evigheden skal det gaae nøie til med ham den Enkelte, han, som meente at være i Mængden, hvor det ikke gaaer saa nøie til. Enhver skal gjøre Gud Regnskab som Enkelt; Kongen skal gjøre Gud Regnskab som Enkelt, og den usleste Tigger som Enkelt: at Ingen hovmoder sig ved at være mere end en Enkelt, og Ingen mismodig mener, at han ikke er en Enkelt, maaskee fordi han her i Verdens Travlhed ikke engang har et Navn, men nævnes efter et Tal. Thi hvad er vel Evighedens Regnskab Andet end at Samvittighedens Stemme indsættes evigt i sin evige Ret, at være den eneste; hvad er det Andet end at der i Evigheden er den uendelige Stilhed, i hvilken Samvittigheden kun taler med den Enkelte om hvad han som Enkelt har gjort Godt eller Ondt, og om at han ikke vilde være en Enkelt medens han levede; hvad er det Andet end at der i Evigheden er det uendelige Rum, saa Enhver er som Enkelt afsides med sin Samvittighed, fordi der i Evigheden ingen Trængsel er, ingen Mængde, intet Skjulested i Mængden, saa lidet som der er Opløb eller Gade-Uorden! Her i Timeligheden vil allerede Samvittigheden gjøre Hver især til den Enkelte; men her i Timeligheden, i Uroen, i Støien, i Trængselen, i Mængden, i Udflugternes Urskov, ak, ja her skeer jo endog det Forfærdelige, at En ganske overdøver sin Samvittighed – *sin* Samvittighed, thi af med den bliver han ikke, den bliver hans eller rettere han er dens. Dog, om dette Forfærdelige tale vi nu ikke, men selv i den Bedre skeer det kun altfor let, at Samvittighedens Stemme dog blot bliver een Stemme med blandt mange andre, og da gaaer det saa let Samvittighedens eenlige Stemme, som ellers den eenlige, at den bliver overstemt – ved Stemme fleerheden. Men i Evigheden er Samvittigheden den eneste Stemme som høres; den maa høres af den Enkelte, thi den Enkelte er bleven denne Stemmes evige Gjenlyden; den maa høres, der er intet Sted at flygte hen fra den, thi i det Uendelige er der intet Sted, den Enkelte er selv Stedet; den maa høres, forgjebes seer den Enkelte sig om efter Mængden, ak, der er som en Verden mellem ham og den næste Enkelte, med hvem igjen Samvittigheden taler om hvad han som Enkelt har sagt og gjort og tænkt, Godt eller Ondt.

Lever Du nu saaledes, at Du er Dig bevidst som en Enkelt; at Du i ethvert Dit Forhold, hvori Du forholder Dig ud efter, er Dig bevidst, at Du tillige forholder Dig til Dig selv som Enkelt; at Du endog i de Forhold, som vi Mennesker skjønt kalde de inderligste, erindrer, at Du dog har et endnu inderligere Forhold, det hvori Du som Enkelt forholder Dig til Dig selv for Gud? – Dersom Du ved Ægteskabets hellige Baand er knyttet til et andet Menneske, betænker Du da i dette inderlige Forhold hiint endnu inderligere til Dig selv for Gud som Enkelt? Talen spørger Dig ikke, om Du nu virkelig elsker Din Hustrue: det haaber den; ikke om hun ret er Dig Dit Øies Lyst og Dit Hjertes Begjering: det ønsker den Dig; den spørger ikke om, hvad Du gjør for at behage Din Hustrue, om hvorledes i Tvende have indrettet Eders Husliv, om hvad gavnligt Raad Du kan have modtaget af Andre, eller hvad skadelig Indflydelse Andre kunne have havt paa Dig; den spørger ikke, om nu Dit Ægteskab er som de fleste Andres, om det er priseligere end mangan Andens, om det maaskee af Nogle ansees for et følgeværdigt Exempel. Nei, alt Dette spørger Talen ikke om, den spørger Dig hverken lykønskende eller frittende eller iagttagende eller undskyldende eller sammenlignende, den spørger Dig om det Sidste, om Du er Dig hiint inderligste Forhold til Dig selv som Enkelt bevidst, det Ansvar Du har ikke for Din Hustrue, ikke for andre Mennesker, ikke sammenlignelsesviis med andre Mennesker, men som Enkelt for Gud, hvor der ikke spørges, om Dit Ægteskab var i Overeensstemmelse med Andres, med Skik og Brug, eller bedre end Andres, men hvor Du som Enkelt ene spørges, om det var i Overeensstemmelse med Dit Ansvar som Enkelt. Thi Skik og Brug vexler, og al Sammenligning halter eller er kun halv Sandhed; men Evighedens Skik, som aldrig gaaer af Brug, er, at Du er en Enkelt, at Du selv i Ægteskabets inderlige Forhold skal have været Dig dette bevidst. Sandeligen, det er ikke en Skilsmisse Evigheden tilsigter, det er ei heller Skilsmisse, at Evigheden afskaffer Forskjellen mellem Mand og Kvinde; Din Hustrue skal ikke faae Leilighed til at græmme sig fordi Du betænker hiint Dit inderligste Forhold til Gud, og var hun daarlig nok til selv kun at ville det jordiske, daarlig nok til ogsaa at ville jordisk tynge Dig ned: da skal en Qvindes Daarlighed dog vel ikke formaae at forandre Evighedens Lov, og der skal i Evigheden ikke spørges, om det var Din Hustrue, der forførte Dig (det skal Evigheden tale med hende om), men Du skal ene som Enkelt spørges, om Du lod Dig forføre. – Dersom Dit Ægteskab er saaledes velsignet, at Du seer en Slægt opvoxe om Dig, er Du Dig da bevidst, at Du i Forholdet, det inderlige, til Dine Børn har et endnu inderligere som Enkelt til Dig selv. Du deler Ansvaret med Din Hustrue, men derfor vil Evigheden jo ogsaa spørge hende som Enkelt om hendes Deel af Ansvaret, thi i Evigheden er ikke een eneste Forvikling, som kunde gjøre Regnskabet vanskeligt og

Udflugten let. Evigheden spørger ikke om, hvorvidt Du opdrog Dine Børn saaledes, som Du saae Andre gjøre det, men den spørger Dig som Enkelt, hvorledes Du opdrog Dine Børn. Den taler ikke saaledes med Dig, som Du kan tale med en Ven i Fortrolighed – ak, denne Fortrolighed kan da ogsaa let nok vænne Dig til Udflugter, thi selv den fortroligste Ven taler dog som Trediemand, og ved megen saadan Fortrolighed vænnes et Menneske let til at tale om sig selv som om Trediemand. Men i Evigheden er Du en Enkelt, og Samvittigheden, naar den taler med Dig, er ingen Trediemand, saa lidet som Du er det, naar Du taler med Samvittigheden; thi Du og Samvittigheden er Eet, den veed Alt hvad Du veed, og den veed, at Du veed det. Du kan i Henseende til Dine Børns Opdragelse overveie baade det Ene og det Andet med Din Hustrue, Dine Venner, men Handlingen og Ansvarret er Du tilsidst ene om som Enkelt; og lader Du være at handle, skjuler Du Dig for Dig selv og for Andre i Overveielsens Krat, saa er Du ene som Enkelt om det Ansvar, Du derved paadrog Dig. Ja, i Timeligheden hvor der spørges paa kryds og paa tvert, baade om det Ene og det Andet, i Vexelvirkningens mangfoldigt sammensatte Forvikling, der skulde man rigtignok troe, at det var en Indbildning, et Hjernesvind, at Hver især blandt disse utallige Millioner Mennesker skulde nøiagtigt indtil den mindste Ubetydelighed kunne overbevises om, hvilket hans Liv var; men i Evigheden lader det sig gjøre, fordi Hver især bliver den Enkelte. – Og saaledes i ethvert Dit Forhold. Dersom Du ikke boer paa et afsides Sted i Verden, dersom Du lever i den folkerige Stad, og Du da vender Din Opmærksomhed ud efter, deeltagende agter paa Menneskene og Begivenhederne, erindrer Du da, hver Gang Du saaledes forholder Dig til en Omverden, at Du i dette Forhold forholder Dig til Dig selv som Enkelt med evigt Ansvar? Eller trænger Du Dig ind i Mængden, hvor den Ene undskylder sig med den Anden, hvor der i det ene Øieblik er, som det hedder, *Mange*, og hvor der i næste Øieblik, hver Gang Talen er om Ansvarret, er: *Ingen*; dømmes Du som Mængden, i Egenskab af Mængde? Du er ikke forpligtet til at have en Mening om, hvad Du ikke forstaaer, nei tvertimod er Du evigt fritagen; men Du er evigt forpligtet til som Enkelt at gjøre Regnskab for Din Mening, for Din Dom. Og i Evigheden spørges Du ikke nysgjerrigt og travlt, som af en Avisskriver, om der var Mange, som havde samme – urigtige Mening, men kun om Du har havt den, om Du har forværnt Din Sjel til letsindigt og tankeløst at dømme med, fordi Andre, fordi Mange dømte tankeløst; om Du maaskee har fordærvet det Bedre i Dig ved med Mængden at trodse paa, at I vare Mange, saa I fik Ret, fordi I vare Mange, det er, fordi I vare Mange, som havde Uret; i Evigheden spørges der, om Du maaskee har skadet en god Sag, fordi Du ogsaa skulde dømme med dem, der ikke forstode at dømme, men som havde Mængdens i timelig Forstand betydelige, i Evighedens Forstand intetsigende Styrke. See, i Timeligheden tæller man og siger: »een mere eller mindre, det gjør hverken fra eller til« – og det siger man til sig selv, om sig selv! I Timeligheden tæller man og siger: »een mod Hundrede, hvad skal det blive til;« saa giver man feigt efter for Tallet – og Usandheden er gjerne Tallet, Sandheden nøies med at være en Eenhed. Men man vinder ved denne feige Eftergivenesshed, man vinder ikke en Plads i et Hospital, nei, man vinder det Besynderlige, at blive den Stærkeste, thi Mængden er jo altid den Stærkeste. Evigheden derimod tæller ikke, den Enkelte er bestandigt kun Een, og Samvittigheden passer nøie paa den Enkelte. I Evigheden skal Du forgjebes see Dig om efter Mængden, Du skal forgjebes lytte, om Du ikke kunde høre hvor Allarmen og Forsamlingen er, at Du kunde løbe derhen; i Evigheden skal ogsaa Du være forladt af Mængden. Og dette er forfærdeligt, thi i Timeligheden at være forladt af Mængden, naar det Evige trøster, er livsaligt, da Smerten kun er en Spørg. – Hvad vil da Samvittigheden indskærpe ved Bevidstheden om, at Du er en Enkelt? Den vil lære Dig, hvis Du dømmes (thi i saare mange Tilfælde vil den afholde Dig fra at dømme), at Du da har Din Dom paa eget Ansvar; at Du med Undseelse som for en Afdød prøver, hvad Du forstaaer og hvad Du ikke forstaaer; den vil skrække Dig fra at søge den glimrende Udflugt til Elendighed, at I ere Mange, thi mange Daarer gjøre dog ikke een Viis, og Mængden er en tvetydig Befaling for en Sag; jo større Mængden er, desto sandsynligere, at Det den priser er Daarskab, desto usandsynligere, at det er Sandhed; og allerusandsynligst at det er nogen evig Sandhed, thi evigt er der jo netop ingen Mængde. Sandheden er ikke saaledes, at den strax behager en letsindig Mængde – og i Grunden gjør den det da aldrig; Sandheden maa netop forekomme en saadan Hob taabelig. Men Den, der, ved at være sig bevidst som Enkelt, dømmes med evigt Ansvar, han dømmes langsomt om det Usædvanligere, thi det kan være, at det er Løgn og Bedrag og Blendværk og Forfængelighed, men det kan ogsaa være det Sande; han erindrer, hvad hiin eenfoldige Vise i Oldtiden har sagt: »det, at et Menneskes Øie ikke kan see ved det Lys, ved hvilket de Fleste see, kan have sin Grund i, at han er vant til Mørke; men det kan ogsaa have sin Grund i, at han er vant til en endnu klarere Belysning, og naar saa er, da er dette ikke latterligt;« nei dette er ikke latterligt, men det er latterligt, eller det er sørgeligt, at Letsindige lee af et Menneske – fordi han er visere eller bedre end de; thi ogsaa Latter fordrer en fornuftig Grund, og mangler den, saa er Latteren netop det Latterlige. Men her i Timeligheden, i Verdens rædsomme Ødslen med Mennesker, her frister Tallet, her frister det at tælle, at tælle sig selv med i Mængden, her løber det ved det runde Tal let rundt for En. Ja her i Timeligheden skal det maaskee aldrig lykkes nogen Enkelt, selv om det var sandt, at han i Sandhed vilde det Gode, det skal ikke lykkes ham at splitte Mængden ad; men Evigheden den kan, Evigheden griber hver især med Samvittighedens stærke Arme, omslutter ham som den Enkelte, sætter ham afsides med hans Samvittighed; og vee ham, hvis denne kun dømmes, thi da sætter Evigheden ham afsides med Samvittigheden *der*, hvor der vistnok er Trængsel, men ikke som i Timeligheden, hvor Trængselen er Undskyldningen, ja, er Seiren, nei *der*, hvor Trængselen er at være ene, uden Undskyldning, at være ene og være fortabt. Den kongelige Psalmedigter siger, at medens Hedningerne støie, sidder Gud i Himlene og leer ad dem; dette tør jeg ikke troe, hellere maatte man vel sige: medens Mængden støier og larmer og seirer og jubler; medens den ene Enkelte efter den anden haster hen til Mængdens Tumbleplads, hvor der skal være godt at være, hvis man søger Glemsel og Aflad fra det Evige; medens Mængden ligesom spottende tilraaber Gud: »ja see om Du kan faae fat i os«, da det jo som altid i

Trængsel er vanskeligt at see den Enkelte, vanskeligt at see Træerne, naar man seer Skoven: saa venter Evighedens Alvor rolig. Og om alle de Slægter, der have levet paa Jorden, stode op og forenede sig i een Mængde, for at storme løs mod Evigheden, for at tvinge ogsaa den ved deres uhyre Stemmefleerhed: Evigheden splitter dem ad, saa let som Klippens Urokkelighed, der ikke rører sig af Stedet, splitter det fraadende Skum; saa let, som Veiret, naar det farer frem, splitter Avnerne. Lige saa let, men ikke paa samme Maade, thi Vinden henveirer Avnerne, men derfor sammenfyger den dem ogsaa; Evigheden splitter Mængden ad ved at give Hver især en uendelig Tyngde, ved at gjøre ham tung – som den Enkelte. Thi hvad der er den høieste Salighed, det Samme er den høieste Alvor; hvad der er den livsaligste Trøst, det Samme er ogsaa det forfærdeligste Ansvar. I Evigheden er der Værelser nok, der er netop eet til hver især, thi hvor der er en Samvittighed, og den er og skal være i Enhver, der er i Evigheden et eensomt Fængsel eller Salighedens livsalige Værelse. Derfor er denne Bevidsthed om at være en Enkelt, Grundbevidstheden i et Menneske, den er hans evige Bevidsthed. – Men Den, der betænker, at han er en Enkelt, at det sidste og høieste Ansvar er han ene med sig selv om, fordi selv den fortroligste Ven som Trediemand i sin Dom nødvendigviis maa udelade det Afgjørende: at være den Paagjeldende, Den til hvem Samvittigheden i denne Sag siger Du, medens den kun siger Du til Vennen betræffende hvorledes han raader; Den, som betænker dette, han bliver langsom til at dømmе, han dømmе ikke gjerne om Meget, og netop dette hjælper ham til at ville Eet; han betragter det ikke just som en Fordeel ved Livet i de folkerige Stæder, at næsten Enhver paa Grund af Meddelelses-Midlernes Hurtighed let kan have en flygtig og overfladisk Dom om alt muligt, han betragter tvertimod denne Lethed som en Fristelse, en Snare, og lærer Alvor til som Enkelt at være bekymret for sit evige Ansvar. »Selv en Daare skulde være en Viis, hvis han kunde tie«, siger Ordsproget, og det er saa, ikke blot fordi han ikke forraadte sin Daarskab, men ogsaa fordi denne Selvbeherskelse vilde hjælpe ham til at blive sig bevidst som Enkelt, forhindre ham i skyndsomst at antage Mængdens Mening, eller, hvis han selv havde en Mening, skyndsomst at faae en Mængde til at antage den. Den, der er sig bevidst som Enkelt, hans Syn dannes til at betragte Alt omvendt, hans Sind bliver fortroligt med den Evighedens sande Tanke, at Alt i Livet tager sig omvendt ud, at det reent Øieblikkelige allerede i næste Øieblik, end sige da i Evigheden, er Tant og Forfængelighed, som jo Lystens hidsige Øieblik (og hvad er dog saaledes stærkt i Øieblikket som Lysten!) er modbydeligt for Erindringen; som Vredens og Hævnens og Lidenskabens hidsige Øieblik, hvis Tilfredsstillelse synes en uimodstaaelig Lyst, er en Rædsel at erindre. Thi den Vrede, den Hævnjerrige, den Lidenskabelige *hævder sig selv*, som han mener, i Lidenskabens Øieblik; men i Erindringens Øieblik, naar han erindrer den udøvede Hævn, da væmmes han ved sig selv, fordi han indseer, at han netop i Hævnens Øieblik *tabte sig selv*. Det reent Øieblikkelige synes en Vinding, der dog allerede i næste Øieblik viser sig at være et Bedrag, og evigt forstaaet, avler Fortrydelse. Saaledes med alt Øieblikkeligt, ogsaa med Mængdens Dom og det at være med i Mængden, forsaavidt Dommen og Deeltagelsen er det Øieblikkelige.

Lever Du nu saaledes m. T., at Du er Dig tydeligt og evigt bevidst at være en Enkelt? Dette var Talens Spørgsmaal, eller derom spørger Du Dig selv, hvis Du ret levende tænker dens Anledning. Talen skal ikke kunne sige Dig, hvad da ogsaa kun virker forstyrrende, om Mange eller ikke have den Overbeviisning, at et Menneske bør leve i denne Bevidsthed. Men dette gjør jo hverken fra eller til, hvad enten Alle, *hver især*, have denne Overbeviisning eller Ingen. Den Talende skal heller ikke søge at vinde Dig for denne Overbeviisning, dersom den ellers er hans, – saaledes trænger han ikke til Dig, saa lidet som Du trænger til ham, hvis Du har denne Overbeviisning: det Eviges ophøiede Alvor vil hverken Stemmefleerhedens eller Veltalenhedens Anbefaling. Kun Eet tør Talen ikke love Dig – den ønsker jo heller ei at fornærme; jordisk Fordeel tør den ikke love Dig hvis Du antager og i Tilegnelse fastholder denne Overbeviisning. Tvertimod, den vil, naar den skal fastholdes, gjøre Dig Livet anstrænget, mangen Gang maaskee møisomt; den vil, naar den skal fastholdes, maaskee udsætte Dig for Andres Spot, at jeg ikke skal tale om, hvis Fastholdelsen skulde ville kræve endnu større Offre af Dig. Det forstaaer sig, forstyrre Dig gjør Spotten ikke, dersom Du ellers holder Overbeviisningen fast; Spotten vil endog tjene Dig til det Gode, ogsaa saaledes, at den yderligere forvisser Dig om, at Du er paa den rette Vei. Thi Mængdens Dom har sin Betydning; man skal ikke hovmodigt forblive uvidende om den, nei man skal være opmærksom; naar man saa blot passer paa at gjøre det Modsatte, da træffer man gjerne det Rigtige; eller hvis man oprindeligen gjør det Modsatte, og det da træffer sig saa heldigt, at Mængdens Dom ytrer sig derimod, saa kan man være temmelig sikker paa, at man har grebet det Rette: man har da ikke blot ved sig selv ret inderligen overveiet og prøvet sin Overbeviisning, men man har tillige den Fordeel, endnu engang at faae gjort Prøve paa den – ved Hjælp af Spotten, der muligen saarer, men netop ved Saaret viser, at man er paa den rette Vei, paa Ærens og Seirens, som Krigerens Saar, naar det er paa Brystet, hvor baade Saaret og Hæderstegnet skal bæres. Du har vel lagt Mærke til, at blandt Skoledrengene indbyrdes ansees Den for den Raskeste, der ikke er bange for sin Fader, der tør sige til de Andre: »troer I, at jeg er bange for ham.« Mærke de derimod paa en af deres jævnliges, at han ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er bange for sin Fader: saa vilde de gjerne spotte lidt over ham. Ak, i Menneskenes bange sammenløbne Mængde (thi hvorfor løber man vel sammen i Mængde uden fordi man er bange!) der er det ogsaa rask ikke at være bange, end ikke for Gud; og mærker man, at der er en Enkelt udenfor, som ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet er bange – ikke for Mængden, men for Gud: saa vil man gjerne spotte lidt over ham. Man besmykker Spotten og siger: et Menneske skal elske Gud. Ja vist, Gud veed, det er den høieste Trøst for et Menneske, at Gud er Kjærlighed, og at han tør elske Gud; men lad os ikke blive fornemme, og daarligen, ja bespotteligen afskaffe det fra Fædrene Overleverede, af Gud selv Opfundne: at man ganske egentligen og bogstaveligen forstaaet skal

være bange for Gud. Og det er Den, som er sig bevidst at være en Enkelt, og derved sig sit evige Ansvar bevidst for Gud, thi han veed, at kunde han end ved Udflugternes og Undskyldningernes Hjælp komme godt gennem Livet, vandt han end ad denne løvtagte Vei den hele Verden: saa er der dog et Sted hisset, hvor der ikke er mere Udflugt, end der er Skygge i den brændende Ørken. – Videre skal Talen ikke sige herom, den spørger Dig kun gjentagent, lever Du nu saaledes, at Du er Dig bevidst at være en Enkelt, og derved Dig Dit evige Ansvar for Gud bevidst; lever Du saaledes, at denne Bevidsthed kan faae Tid og Stilhed og Raaderum til at gennemtrænge Dine Livsforhold? Det forlanges ikke, at Du skal trække Dig tilbage fra Livet, fra en hæderlig Gjerning, fra et lykkeligt Husliv; tvertimod skal jo netop hiin Bevidsthed bære og forklare og gennemlyse Din Færd i Livets Forhold. Du skal ikke trække Dig tilbage og sidde grublende over Dit evige Regnskab, hvorved Du kun forskylder et nyt Ansvar; Dine Pligter og Dine Opgaver vil Du bedre og bedre faae Tid til, medens Bekymringen for Dit evige Ansvar vil forhindre Dig i, at være travl og travlt deeltagende i alt Muligt – en Virksomhed der bedst kan kaldes Tidsspilde.

Dette var Hovedspørgsmaalet, thi ligesom kun Eet er fornødent, og ligesom Talen er om at ville Eet: saaledes er Bevidstheden om for Gud med evigt Ansvar at være en Enkelt det ene Fornødne. Talen spørger Dig nu videre: *hvilken Din* Gjerning er i Livet? Talen spørger ikke nysgjerrigt om den er stor eller lille, om Du er Konge eller kun Arbeidsmand; den spørger ikke travlt, om Du tjener mange Penge, eller erhverver stor Anseelse: derom spørger og taler Mængden. Men Din Gjerning, den være stor eller lille, den er jo dog vel saaledes, at Du tør tænke den sammen med Evighedens Ansvar, saaledes, at Du tør vedkjende Dig den i dette Øieblik og til enhver Tid. Sæt noget Forfærdeligt skete, sæt Byen, i hvilken Du lever, pludseligen forgik, som hine Byer i det fjerne Syden, og Alt blev sat i Bero, Enhver staaende i sin engang valgte Livsstilling, men uden Undskyldning i den muelige Overenskomst med Samtidens Skik og Brug, bedømt af en senere Slægt: at Du da ikke skulde staae til Skamme! Eller dersom en af hine Udmærkede, hvis Erindring Mængden ihukommer, som det ligner Mængden, ved støiende Festlighed og ved Skrig, dersom han, hvad der er mere alvorligt, kom til Dig, besøgte Dig: at Du da for ham, for hans prøvende Blik turde vedstaae Din Gjerning! Er Du ikke fortrolig med saadanne Tanker; det er jo dog paa den Maade hine Forklarede kunde ønske at gjøre Gavn efter deres Død, ved at besøge den Enkelte, thi dette maatte de da vel væmmes ved, hvis de i deres salige Opholdssted blive vidende om Sligt, naar en letfærdig Mængde behandler forklarede Afdøde, som kun en levende Daare kan ønske at blive behandlet: støier til Ære for dem og klapper i Hænderne. Tro ikke, at den Forklarede er bleven fornem; han er tvertimod bleven ydmygere, mere menneskeligt deeltagende med ethvert Menneske, han vil derfor, naar han reiser som en Foresat om paa Besøg hos de Enkelte, ikke vrage den ringeste Gjerning, naar denne har sand Hæderlighed. O, i Evigheden hvor han er, der ere alle smaalige Forskjelligheder glemte; men den Forklarede vil, ligesom Evigheden, ikke Mængden, han vil de Enkelte. Kunde Du derfor selv nogensinde næsten blive undseelig ved Din ringe Gjerning, fordi den er saa ringe her i Verdens Forskjellighed; den Forklaredes Besøg hos Dig som den Enkelte vil netop give Dig Frimodighed. Den Forklaredes Besøg hos Dig som Enkelt vil netop give Dig Frimodighed – hvad siger jeg, dersom Du tænker Talens Anledning ret levende, da staaer Du som Enkelt for en endnu Høiere, der dog tænker endnu menneskeligere – om Gjerningens Ringhed, men ogsaa uendeligt renere, om hvad der er den sande Hæderlighed.

Og under Din Gjerning, hvilket er Dit Sind, hvorledes fuldkommer Du Din Gjerning? Er Du enig med Dig selv om, at Din Gjerning er Dit Kald, saa Du ikke omforklarer dette i Forhold til Udfaldet, og mener, at det dog ikke var Dit Kald, hvis Udfaldet er ugunstigt, hvis Din Stræben ikke lykkes? Ak, denne Vankelmodighed svækker uberegneligt. Hold derfor fast; ved Guds Hjælp og ved Din egen Troskab bliver nok det uheldigt Begyndte til noget Godt. Thi Begyndelse er der overalt, og den gode Begyndelse er overalt, hvor Du begynder med Gud; og der er ingen Dag uheldig at begynde paa, end ikke den uheldige, naar Du begynder med Gud. – Eller har Du ladet Dig bedrage til at ansee Noget for Dit Kald, fordi Udfaldet var heldigt, fordi det lykkedes strax, maaskee endog overordentligt? Ak, saaledes siges det jo rigtignok i Verden, stundom endog af dem, der selv mene, at de tale gudeligt: »Beviset for at Ens Gjerning er berettiget, er at man kan gjøre den«. Altsaa hvis En kunde forhærde sit Sind, saa han urørt kunde øve al Grusomhed, saa var det dette han skulde gjøre; altsaa, hvis den Frække kunde bringe den afskyeligste Udaad over sit Sind, saa han kunde udføre den, saa var det dette han skulde gjøre! Nei, saa lidet som et ugunstigt Udfald kan modbevise den Troendes Overbeviisning om, at han er i sit Kald, saa lidet kan et heldigt Udfald udenvidere bevise, at man er i sit Kald. – Er Du enig med Dig selv om hvorledes Du vil fuldkomme Din Gjerning, eller er Du bestandigt uenig med Dig selv, fordi Du vil være enig med de Mange? Staaer Du fast ved Dit Bud, ikke trodsigt, ikke mismodigt, men evigt bekymret; vedbliver Du uforandret at byde paa det Samme og kun at ville kjøbe det Samme, medens Vilkaaret forskjelligt forandres? Mener Du, at det Gode dog kun er som Guld, at det kan kjøbes for dyrt; er der nogen Vinding Du ikke kunde undvære for dets Skyld, nogen Udmærkelse Du ikke kunde give Afkald paa, noget Forhold Du ikke kunde forsage, er der noget Bifald fra oven, som dog er Dig vigtigere eller maaskee et Bifald fra neden? Men hvis Du mener, at det Gode maa kjøbes til enhver Priis, bliver Du da misundelig, naar Du seer Andre kjøbe for en lettere Priis, hvad Du maa kjøbe dyrt – men hvad der, glem det ikke, er enhver Priis værd? Naar Din Stræben lykkes, er Du Dig da bevidst, at Du er en unyttig Tjener, og naar den mislykkes, er Du Dig da bevidst, at Du er en unyttig Tjener; saa Lønnen altsaa ikke forandrer Dig, som blev Du mere nyttig fordi Du fik Løn; og Modgangen ikke forandrer Dig, da den blot udtrykker, hvad Du beskæmmet tilstaaer, at Du Intet har at fordre? Skjuler Du intet Mistænkeligt i Din Sjel, saa Du dog ønskede, at det var anderledes, at Du turde tilrive Dig Lønnen som Rov, turde bryste Dig af den,

turde pege paa den; saa Du ønskede at Modgang ikke var, fordi den tvinger det Selviske i Dig, der, skjøndt underkuet, dog daarligen indbilder Dig, at hvis Du havde Lykken med Dig, da skulde Du gjøre Noget for det Gode, som var værd at tale om, glemmende, at den fromme Vise ingen Modgang ønsker borte, naar den tilskikkes ham, fordi han jo ikke kan vide, om den ikke netop er et Gode for ham; glemmende, at den fromme Vise vinder sin skjønneste Seier, naar den Mægtige, der forfulgte ham, vil, som det hedder, fritage ham, og den Vise svarer: jeg kan ikke ubetinget ønske det, da jeg ikke med Bestemthed kan vide, om Forfølgelsen ikke netop var et Gode for mig. Gjør Du det Gode kun af Frygt for Straf, saa Du skuler, selv naar Du vil det Gode, saa Du i Din Drøm om Natten ønsker Straffen borte og forsaavidt ogsaa det Gode, i Din Drøm om Dagen indbilder Dig, at man med Trællesind kan tjene det Gode? O, det Gode er ingen vanskelig Herre, der idag vil Eet og imorgen et Andet, det Gode vil altid Eet og altid det Samme; men det er nøieregnende, og kan være det, det fordrer Oprigtighed og kan see om den er der!

Og nu *Midlerne, som Du bruger*; hvilke Midler bruger Du for at fuldkomme Din Gjerning; er Midlet Dig ligesaa vigtigt som Maalet, netop lige saa vigtigt? Thi ellers kan Du jo umuligt ville Eet, da i saa Fald det uforsvarlige, det letsindige, det egennyttige, det ueensartede Middel løber forstyrrende og besmittende imellem. Evigt forstaaet er Midlet Eet, Maalet Eet, Midlet og Maalet Eet og det Samme. Der er kun eet Maal: det Gode i Sandhed; og kun eet Middel: det, ene at ville bruge det Middel, som i Sandhed er det gode – men det Gode i Sandhed er jo netop Maalet. Timeligt og jordisk adskiller man og mener, at Maalet er vigtigere end Midlet; man mener, at Maalet er Hovedsagen; man fordrer af den Stræbende, at han naaer Maalet, Midlet kan han være mindre nøieregnende med. Dog er dette ikke saa, og saaledes at have et Maal er en ugudelig Utaalmodighed; evigt forstaaet er Forholdet mellem Maal og Middel snarere omvendt. Dersom et Menneske sætter sig et Maal for sin Stræben her i Livet, og han ikke naaer det, da kan han muligt, evigt forstaaet, være aldeles uden Skyld, ja endog at prise; han kan jo forhindres ved Døden eller ved Gjenvordigheder, som ikke staae i hans Magt; i saa Fald er han aldeles uden Skyld; han kan jo endog forhindres i at naae Maalet, netop ved ikke at ville bruge andre end de i Evighedens Forstand tilladelige Midler, altsaa netop ved at forsage Lidenskabens Utaalmodighed og Kløgtens Opfindelser: i saa Fald er han endog at prise. Han er altsaa ikke evigt ansvarlig for, om han naaer Maalet i Timeligheden, men han er ubetinget evigt ansvarlig for hvilket Middel han bruger; og naar han ene vil bruge eller bruger det Middel, som i Sandhed er det gode, saa er han, evigt forstaaet, ved Maalet. Dersom Opnaaelsen af Maalet skulde være Undskyldningen og Forsvaret for Brugen af det utilladelige, det mislige Middel – ak, sæt han døde imorgen: saa var den Kløgtige fangen i sin Daarskab, det utilladelige Middel havde han brugt, men han døde uden at naae Maalet. Thi at opnaae Maalet ligger ved Slutningen, men at bruge Midlet ligger ved Begyndelsen: at opnaae Maalet er ligesom at ramme med sit Skud, men at bruge Midlet er ligesom at tage Sigtet, og dog er Sigtet en tilforladeligere Angivelse af Skyttens Maal end det rammende Skud, thi et Skud kan ogsaa ramme tilfældigviis, og Skytten kan være uskyldig i at Skuddet ikke gik af, men Sigtet tillader ingen Misligheder. Den timelige og jordiske Lidenskab er Maalet ubetinget vigtigere end Midlet, og derfor er dette den Lidenskabeliges Qval, som i sit Høieste vel maatte gjøre et Menneske søvnløst og derpaa afsindigt, at han ikke har Tiden i sin Magt, at han bestandigt kan komme, om det saa blot var en halv Time for silde; og da den jordiske Lidenskabelighed desto værre er den almindelige, saa kan med Sandhed siges, at det ikke er Viisdommen, der frelser de Fleste fra at blive afsindige, men Dorskheden. Derimod er det det Eviges salige Trøst, der er som en Hvile, der er som »en Køling af Sne paa en Høstdag«, at Den, der vil det Evige, han kommer aldrig for sildig – hvis Midlet er ham ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Evigheden er ikke timeligen nysgjerrig og utaalmodig efter Udfaldet, netop derfor er, eller netop fordi Midlet er ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Jordisk og verdslig Lidenskab maa denne Betragtning synes oprørende og sinkende, Samvittigheden maa synes det meest Sinkende af Alt, den er jo ogsaa »en rødmende undseelig Aand, som gjør Oprør i et Menneskes Barm og fylder den med Vanskeligheder,« netop fordi Midlet er den ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet. Altsaa, m. T.! under Udførelsen af Din Gjerning, som jo efter Antagelsen er noget Godt og Hæderligt, er saa Midlet Dig ubetinget ligesaa vigtigt som Maalet? Eller svimler Din Tanke, saa Du fra Maalets Storhed seer det mislige Middel som en forsvindende Ubetydelighed: ak, det Evigheden mindst er, det er at være svimmel, den er klar og gjennemsigtig! Mener Du, at Bedriftens Storhed ikke skal spørge om en smaalig Uret: det er, Du mener, at nogensomhelst Uret skulde være noget ubetydeligt, da den dog som Skyld netop er noget uendeligt Vigtigere end den største Bedrift! Mener Du, at Mesterværket er ligegyldigt ved Maaden paa hvilken det blev til; nu ja, Mesterværket kan maaskee være det, men mener Du, at Mesteren tør være ligegyldig ved, om han fromt indviede sine Kræfter i hellig Tjeneste, eller han maaskee i glimrende Synder understøttet af Fortvivlelse frembragte – et Mesterværk? Og hvis Din Tanke ikke saaledes svimler, dersom Du dog er ædru og vaagen, er Du da ganske nøieregnende i Brugen af Midlerne? Dersom en Yngling (og han er jo ogsaa en rødmende, undseelig Aand) henvendte sig til Dig, turde Du da ubetinget lade ham vide Alt? Er der i Din hele Færd slet ikke Noget, ja, hvorledes skal jeg betegne det, jeg kunde bruge mange Ord for at beskrive det, men jeg vil dog heller kort sige saaledes: Noget, som Du, hvis Du talte derom med de Ældre, de Jævndrende, turde være temmelig sikker paa, at de næsten vilde beundre for dets Kløgt og Snildhed, men som dog, besynderlig nok, en Yngling vilde rødmende over, (ikke over, at Du kunde være saa klog, men over, at Du ikke havde Høimod til at foragte at handle saa kløgtigt): at Du ved Smiger havde vundet Den og Den, ved Fortielse af Noget vundet den og den Fordeel, ved en lille Usandhed gjort en glimrende Omsætning, ved et usandt Sammenhold fremmet Din Sag; at Du havde vundet Seire ved at forene Dig med Misforstaaelsens Beundring, vundet Rigdom og Magt ved *kløgtigt* beregnende at indgaae den *ømmeste* Forbindelse. Er der i Din hele Færd, den aabenbare og den lønlige, slet ikke Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en

Yngling blive vidende om (og det er jo skjønt, at Du saaledes elsker Ynglingen og vil bevare hans Reenhed!) Noget – som Du dog kunde nænne mod Dig selv, at lade Dig selv blive skyldig i? Noget, som Du for ingen Priis kunde nænne at lade en Yngling blive vidende om – dog, hvad siger jeg, dersom Du ret levende tænker Talens Anledning, da staaer Du for en høiere Dommer, som dømmes uendeligt renere end den reneste Ynglings Undseelse, en Dommer, som Du heller ikke af Nænsomhed skal lade være at indvie i Skylden, thi han veed den.

Og hvilket er Dit Sind mod Andre? Er Du i Samdrægtighed med Alle – ved at ville Eet? Eller er Du splidagtigt paa Partie, eller er Din Haand mod Alle og Alles mod Din? Ønsker Du Alle, hvad Du ønsker Dig selv, eller vil Du have det Høieste for Dig selv, for Dig selv og for Dine, eller at Det Du og Dine vil skal være det Høieste? Gjør Du mod Andre hvad Du vil, at Andre skulle gjøre mod Dig – ved at ville Eet? Thi denne Villen er den evige Orden, der ordner Alt, der bringer Dig i Samdrægtighed med de Afdøde, og med de Mennesker, som Du aldrig saae, med de fremmede Folk, hvis Sprog og Skikke Du ikke kjender, med alle Mennesker paa den ganske Jord, der ere Blodsforvandte, og evigt i Slægt med Guddommen ved den Evigheds Opgave at ville Eet? Vil Du, at der skal være en anden Lov for Dig og for Dine end for Andre; vil Du have Din Trøst i noget Andet end i Det, hvori ethvert Menneske ubetinget kan og skal trøstes? Dersom en Konge og en Tigger og Din Ligemand paa eengang kom til Dig, turde Du da i deres Nærværelse frimodigt vedstaae hvad Du vil i Verden, frimodigt vedstaae, hvori Du søger Din Trøst, forvisset om, at den kongelige Majestæt ikke skulde foragte Dig, om Du dog var et underordnet Menneske; forvisset om, at Tiggeren ikke skulde gaae mismodig bort, som kunde han ikke have samme Trøst; forvisset om, at Din Ligemand skulde glædes ved Din Frimodighed! Ak, der er Noget i Verden, som hedder Sammenhold; det er en farlig Sag, thi alt Sammenhold er Splidagtighed. Det er splidagtigt, naar Sammenholdet udelukker Borgeren, og naar det udelukker den Adelige, og naar det udelukker Statstjeneren, og naar det udelukker Kongen, og naar det udelukker Tiggeren, og naar det udelukker den Vise, og naar det udelukker den Eenfoldige; thi alt Sammenhold er Splidagtighed mod det Almene-Menneskelige. Men det, at ville Eet, at ville det Gode i Sandhed, som Enkelt at ville holde sammen med Gud, hvad ubetinget Enhver kan, det er Samdrægtighed. Og om Du sad i et eensomt Fængsel fjernt fra alle Mennesker, eller Du hensattes paa en øde Ø i Selskab med Dyrene, hvis Du vil det Gode i Sandhed, hvis Du holder sammen med Gud, da er Du i Samdrægtighed med alle Mennesker. Og hvis det Forfærdelige skete (thi den gudelige Opbyggelse skal ikke være som en Qvindes kjelne Pynt, beregnet paa et stadseligt Øieblik), at Du blev levende begravet, dersom Du da, naar Du vaagnede i Kisten, greb til Din vante Trøst, da var Du ogsaa i denne eensomme Qval i Samdrægtighed med alle Mennesker. Er nu dette Dit Sindelag? Er der intet Dit Fortrin, ingen Din Gave, ingen Dit Livs Begunstigelse, som Du særskilt eller i Sammenhold med nogle Andre har taget forfængeligt, saa Du trøster Dig derved, og ikke turde sige Uindviende, hvorved Du trøster Dig; saa Du vel giver den Fattige Almissee, at han kan trøste sig, men Du forrædersk har en sidste Trøst for Dig selv, vel har en Trøst for Armod, men selv trøster Dig med, at Din Rigdom sikkrer Dig mod nogensinde at blive fattig; saa Du vel hjælper den Eenfoldige til Rette, men forrædersk har en sidste Trøst for Dig selv, at Din Begavethed er saa udmærket, at det ikke kunde hænde Dig, at Du imorgen naar Du vaagnede var den dummeste i Folket; saa Du vel vil vejlede Ynglingen, men ikke nænner at indvie ham i Dit Liv, fordi Du har en Hemmelighed for Dig selv, fordi Du er en Forræder, som bedrog Ynglingen for det Høieste ved Din Hemmelighed, og Dig selv for det Høieste – ved Din Hemmelighed!

Og nu et Spørgsmaal betræffende den *Lidende*; Spørgsmaalet er ikke til hans Befindende, ak, saaledes er Talen ikke deeltagende; o, men hvis Du ret levende tænker Talens Anledning, da er Du ved at være for Gud ophøiet over menneskelig Deeltagelse, da trænger Du ikke kummerligt til den, da kan Du, hvis den, hvad vel sjældent nok skeer, vises Dig ret som Du kunde ønske den, da kan Du med glad Frimodighed takke for den, men Du skal ikke takke bøiet som en Tryglende – det vil Gud nok forhindre; og dersom Deeltagelsen negtes Dig, dersom man rædt og selvisk feigt undgaaer, ja næsten afskyer Dig, fordi man end ikke tør tænke Dine Lidelser, da skal Du kunne undvære Deeltagelsen, Du skal ikke savne den med Bitterhed – det vil Gud nok sørge for. Talen spørger Dig da, eller Du spørger Dig selv ved Talen, om Du nu lever saaledes, at Du vil Eet i Sandhed? Talen formaster sig ikke til at ville dømmes, o langt fra: den dømmes Ingen; og har selv den hellige Skrift en Forkjærlighed for de Ulykkelige, da sømmer det sig vel en opbyggelig Betragtning kun i Ærbødighed at henvende sig til den Lidende, netop saaledes som man i Verden henvender sig til den Mægtige, den Fornemme. Talen spørger Dig ikke nysgjerrigt og travlt om Navnet paa Din sjeldne Lidelse, om hvor mange Aar den har været, om hvad Lægen eller den Sjelekyndige mener, hvorvidt de give Dig et jordisk Haab eller ikke; ak, ogsaa Lidelser kan saaledes tages forfængeligt som en Udmærkethed, der drager Andres Opmærksomhed paa sig. See derfor spørger Du Dig jo selv ved Talen. Naar den Lidende taler med sig selv i Eenrum, spørger sig selv, hvilket hans Liv er, om han vil Eet i Sandhed: da er der ingen Fristelse til vidtløftig Fortælling om hvad han jo selv bedst veed, ingen Fristelse til Sammenligning – og al Sammenligning skader, ja, den er af det Onde. Vil Du nu Eet i Sandhed? Du veed: dersom Du kun saaledes vil Eet, at Du ene og alene vil være fri for Lidelsen, da vil Du ikke Eet i Sandhed; men hvis Du saaledes kunde sløve Dig selv, at Ønsket gik ud, saa Du ikke mere i Ønskets Smerte vedligeholder Forbindelsen med det i lykkeligere Forstand at være Menneske, elskende det at være Menneske, elskende den Lykkeligere: saa vil Du heller ei Eet i Sandhed. Hvilken er nu Din Tilstand under Lidelsen (thi Lægen og den Sjelekyndige spørger til Dit Befindende, men Evigheden gjør Dig ansvarlig for Din Tilstand), er den saaledes, at den ikke letsindigt og ikke overtroisk vexler i Utaalmodighedens Feber, at den ikke tungsindigt er en dorsk Smertesløshed; men

saaledes, at Du taalmodigen vil lide Alt, og derfor lade det Evige trøste Dig? Alt som Tiden gaaer hen, hvorledes forandres Din Tilstand; begyndte Du maaskee godt, men blev utaalmodigere og utaalmodigere; eller var Du maaskee i Begyndelsen utaalmodig, men lærte Taalmodighed af hvad Du leed? Ak, maaskee forblev Din Lidelse uforandret i Aarene, og hvis den forandredes, da bliver dette jo Lægens eller den Sjelekyndiges Sag at beskrive; ak, maaskee synes Lidelsens uforandrede Eensformighed Dig som en langsomt dræbende Død: men medens saaledes Lægen og den Sjelekyndige og Din Ven ingen Forandring veed at tale om, da spørger Talen Dig, om der nu under denne uforandrede Eensformigheds Tyngde er foregaaet en uendelig Forandring, ikke med Lidelsen (den kan jo ogsaa, selv naar den forandres, kun endelig forandres), men med Dig, en uendelig Forandring med Dig fra det Bedre til det Bedre? Hvis Talen skulde betegne denne Din forandrede Tilstand i Aarene, turde den da dertil bruge det apostoliske Ord, og sige om Dit Liv i den uforandrede Lidelse: »Lidelsen lærte ham Standhaftighed, Standhaftigheden lærte ham Forfarenhed, Forfarenheden lærte Haab;« turde Talen ved Din Grav sige: »han vandt det Haab, som ikke skal beskæmme«; turde Talen engang ved Din Grav, istedenfor forsagt at mumle en Taksigelse frem, fordi Du var død, frimodigt og behjertet, som ved en Helts Grav sige: »hans Livs Indhold var Lidelser, dog har hans Liv beskæmmet Manges?« Thi i Evigheden skal der ikke spørges om Din Lidelse, saa lidet som om Kongens Purpur, netop lige saa lidet; i Evigheden skal Du som Enkelt kun spørges om Din Tro og om Din Troskab; der skal aldeles ikke spørges, om det var Meget eller Lidet Du var sat over, om det var de mange Pund, der vare givne Dig at virke med, eller det var Centneret, der var givet Dig at bære, men kun om Din Tro og om Din Troskab. I Timeligheden spørger man anderledes; man spørger især om, hvor meget det er, et Menneske er sat over, og naar det er saare Meget, saa glemmer man i verdslig Forbauselse at spørge om Troskaben; men er det saare Lidet, saa gider man slet ikke høre Noget derom, hverken om Byrden eller om Troskaben. Evigheden spørger alene om Troskaben, spørger lige alvorlig Kongen derom og den Elendigste af alle Lidende; det er ingen Undskyldning at være sat over Lidet, det er ei heller Svar paa Spørgsmaalet, der ene og alene spørger om Troskaben, Spørgsmaalet, der i evig Barmhjertighed veed, at Lidelser kunne friste et Menneske, men ogsaa, at de kunne være en Veiledning, »fordi Græmmelse dog er et Menneske bedre end Latter; thi naar Ansigtet seer ilde ud, da kan Hjertet forandres til det Bedre«, Prædikeren 7, 3 - og det er jo om Forandringen Evigheden spørger, ikke om Lidelsens Uforandrethed. Saaledes spørger Evigheden; dersom Du selv ret levende betænker denne Tales Anledning, da spørger Du Dig selv derom, og hvis Forandringen ikke er indtraadt, da skal dog dette Spørgsmaal, hvis det gjøres i Sandhed, være Dig behjælpeligt til Forandringen. Thi menneskelig Deeltagelse, om den end nok saa flittigt spurgte til Dig, kan ikke ved Spørgsmaalet forandre Lidelsens Uforandrethed; men Evighedens Spørgsmaal, dersom Du gjør det i Sandhed til Dig selv for Gud, da indeholder Spørgsmaalet allerede Forandringens Mulighed. Dog, jeg taler jo næsten som til Opbyggelse, Talen undseer sig ligesom i Ærbødighed for at gjøre Spørgsmaalet gjeldende, men Du veed bedst selv, at hvis Du gjør Spørgsmaalet, da er det Regnskabet: om Du nu lever saaledes?

Disse vare Talens Spørgsmaal; men hvis nu den Enkelte, Du, m. T., og jeg maatte tilstaae os selv, at vi vare langt fra at leve saaledes, langt fra den Hjertets Reenhed, der kun vil Eet i Sandhed; maatte tilstaae os selv, at Spørgsmaalene vel krævede et Svar, og dog i en anden Forstand, netop for at undgaae ethvert Sandsebedrag, ikke behøvede noget Svar, da de snarere vare Anklager over os selv, der trods Spørgsmaalets Form dog forvandle sig til Udtraab: skulde saa den Enkelte, Du, m. T., og jeg forene os om at sige: »vort Liv er dog vel som de fleste Andres«? Hvorledes, skulle vi da nu begynde forfra, og atter maatte tale om Udflugten ved at være Mange, thi hvor der er Mange, der er Udvorteshed og Sammenligning, og Aflad, og Undskyldning og Udflugt; skulle vi efterat have forstaaet denne Udflugts Fordærvlighed dog igjen ende med at tyte til den; skulle vi trøste os med et fælles Skibbrud! Ak, allerede her i Timeligheden er et fælles Skibbrud en maadelig Trøst, og i Evigheden er der intet fælles Skibbrud. I Evigheden skal jo den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv - hvis jeg i denne Tale haver talet ilde, da skal Du ikke spørges derom, m. T.; ei heller noget Menneske af hvem jeg kunde have lært det, thi har han foredraget det Falske, da skal han spørges derom, og jeg skal drages til Ansvar for, at jeg har lært det Falske af en Anden; ei heller noget Menneske, med hvem jeg kan have haft Omgang, thi var hans Omgang fordærvet, da skal han spørges derom, men jeg skal drages til Ansvar for, at jeg søgte eller ikke undgik hans Omgang, og at jeg lod mig fordærve: nei har jeg talet ilde, og forsaavidt jeg har talet ilde, da skal jeg som Enkelt, uden nogen Undskyldning, spørges derom. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt og om det Enkelte i hans Liv. Hvis det var saa, at jeg i denne Tale har talet sandt, da skal jeg denne Sag betræffende ikke spørges videre; ikke, om jeg har vundet Menneskene (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at vinde dem); ikke, om jeg har haft jordisk Fordeel deraf (tvertimod skulde der vel spørges, om jeg har understaaet mig at gjøre det Mindste for at opnaae den); ikke, om hvilken Virkning jeg har frembragt, eller om jeg slet ingen Virkning har frembragt, eller om Tab og Andres Spot over mig var den eneste Virkning, jeg har frembragt: nei alle taabelige Spørgsmaal skal Evigheden ganske fritage mig for. I Timeligheden kan det løbe surr for et Menneske, saa han ikke veed, hvilket der er hvilket, hvilket Spørgsmaal der er det alvorlige og hvilket der er det fjantede; især da det fjantede høres tusinde Gange, naar det alvorlige høres een Gang. Evigheden derimod kan fortræffeligt skille ad - det forstaaer sig, lettere bliver Sagen derfor ikke, desto alvorligere bliver kun det alvorlige Spørgsmaal. Thi i Evigheden er der ikke den fjerneste Tanke om noget fælles Skibbrud, i Evigheden

skal den Enkelte, Du, m. T., og jeg spørges, som Enkelt, ene for sig selv som Enkelt, og om det Enkelte i hans Liv. Hvis det er saa, at der i denne Tale er indeholdt en sand Betragtning af Livet, hvis det er saa, at mig er forundt Evne og Leilighed til at kunne fremsætte, men hvis det tillige var saa, vi kunne jo antage det Tilfælde, at Omstændighederne, hvorunder der skulde tales, ikke syntes gunstige: da skulde Evigheden ikke nysgjerrigt indlade sig i Vidtløftighed med Omstændighederne, men den skulde drage mig som Enkelt til Ansvar, om jeg taug. Thi i Timeligheden, naar Opgaven er at være klog paa sin egen Fordeel, naar verdslig Klogskab dømmer og bedømmer: da ere ugunstige Omstændigheder ikke blot et Forsvar for Taushed, men Taushed bliver beundret som Klogskab; medens gunstige Omstændigheder ere en Opfordring for Alle til at tale med. Evigt derimod er det, at Omstændighederne ere vanskelige, netop dobbelt forpligtende til at tale, Vanskeligheden netop Opfordringen; og evigt skal den Enkelte kun spørges, om han har vidst, at de vare ugunstige, og om han i saa Fald har understaaet sig at tie, og altsaa ved sin Taushed, ja, efter Ordsproget, ved sit Samtykke, som Enkelt bidraget Sit til, at Omstændighederne bleve Sandheden endnu ugunstigere; og evigt skal der intet Skjulested og ingen Udflugt være for ham i Omstændighederne, thi han skal spørges som Enkelt, og Omstændighedernes Vanskelighed skal være imod ham som den fordoblede Anklage. Det er nemlig ikke med det at tie som med det at sove, at Den, der sover, synder ikke; thi der er andraget himmelraabende Skyld i Verden af den Enkelte – ved at tie. Skylden var ikke, at han ikke fik Omstændighederne forandret, Skylden var, at han taug, ikke af Besindighed, der tier, naar det er rigtigst at tie, men af Klogskab, der tier, fordi det er det klogeste.

Men hvad skulle vi da gjøre, naar Spørgsmaalene lyde som Anklager? Fremfor Alt vel Hver især blive Enkelt med sit Ansvar for Gud, Hver især ville holde denne Enkelthedens strænge Dom ud. Eller er dette ikke Skriftemaalets Bestemmelse; thi saa lidet som i hiin stille Have »de Dødes Mængde danner noget Selskab«, saa lidet danner de Skriftendes Mængde noget Selskab – at end ikke Kongen skal behøve at gaa særskilt til Skrifte for ikke at komme i ringe Selskab med Andre, thi de Skriftende ere ikke i Selskab sammen, hver er som Enkelt ene for Gud; Mand og Hustrue, om de end skjønt følges ad *til* Skrifte, skrifte dog ikke i Forening, thi Den, der skrifter, er ikke i Forening, han er som Enkelt ene for Gud. Og naar han da som Enkelt tilstaaer sig selv, at Spørgsmaalene, som han ved Hjælp af en Ubetydeligs Hvisken forelægger sig selv, ere Anklager, da er han Skriftende. Thi man skrifter ikke Fortjenester og Bedrifter, men man skrifter Synder, og naar man skrifter, mærker man netop, at man ingen Fortjenester har, at Fortjenester og Bedrifter ere Indbilledninger og Sandsebedrag, som høre hjemme der, hvor man færdes i Mængden eller dog omgaaes Andre – og at derfor Den, som aldrig blev sig selv den Enkelte, let fristes til at blive sig selv en høist fortjenstfuld Mand. Men Skriftemaalets Bestemmelse er dog vel ikke, at et Menneske i Skriftemaalets Øieblik skal blive sig bevidst som den Enkelte og ellers leve uden denne Bevidsthed; tvertimod skal han jo i Skriftemaalets Øieblik som Enkelt gjøre Regnskab for, hvorledes han har levet som Enkelt. Fordres den samme Bevidsthed ikke af ham til daglig Brug, saa er Skriftemaalets Fordring en Selvmodsigtelse; det er, som vilde man engang imellem fordre af en simpel Mand, at han skulde som Konge gjøre sig selv og Gud Regnskab for, hvorledes han havde levet som Konge – han der aldrig havde været Konge. Og saaledes ogsaa at fordre af et Menneske, at han som Enkelt skal gjøre Regnskab for sit Liv, naar man tillader ham at føre sit Liv uden denne Bevidsthed.

M. T.! erindrer Du nu, hvorledes denne Tale begyndte, eller lad mig kalde det tilbage i Din Erindring. Om det Timelige gjaldt, at det har sin Tid; men det Evige skal altid have Tid; og dersom dette ikke er saaledes skeet i et Menneskes Liv, da kommer det Evige igjen under et andet Navn og skal igjen altid have Tid: det er Angeren. Og da nu intet Menneskeliv føres i Fuldkommenhed, men ethvert i Skrøbelighed, saa har Styrelsen givet Mennesket tvende Ledsagere med paa Veien, den ene kalder fremad, den anden tilbage; men Angerens Kald er altid ved den ellefte Time. Og derfor er Skriftemaalet ved den ellefte Time, ikke i det Pludseliges Forstand, thi Skriftemaalet er en hellig Handling, hvortil der kræves et samlet Sind. Et samlet Sind, det er et Sind, som har samlet sig fra al Adspredelse, fra ethvert Forhold, for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som den Enkelte, der er ansvarlig for Gud; et Sind, der har samlet sig fra al Adspredelse, og derfor ogsaa fra al Sammenligning, hvad enten denne nu frister til jordisk og tilfældig Mismod, fordi den Sammenlignende maa tilstaae sig selv, at han er tilbage for mange Andre; eller den frister til Hovmod, fordi han, menneskeligt talt, synes at være fremmeligere end mange Andre. Men det, at den Skriftende har draget sig ud af ethvert Forhold for at samle sig paa sit Forhold til sig selv som Enkelt, og for netop saaledes at blive evigt ansvarlig for ethvert Forhold, hvori han ellers er; det, at han er uden Sammenligning; er et nyt Udtryk for den ellefte Times sande Yderlighed. Jo mere Sammenligning der er, jo mere synes det, at der endnu er god Tid; jo mere Sammenligning, jo mageligere og jo uslere bliver et Menneskes Liv. Men naar al Sammenligning uendeligt slipper, da er han som den Enkelte for Gud skriftende – og han er *uden Sammenligning* skyldig, ligesom Fordringen, der fordrer Hjertets Reenhed, er uden al Sammenligning. Hjertets Reenhed fordrer Gud af ham, og den Skriftende fordrer det af sig selv for Gud, ak, derfor er det jo han bekjender Synder. Og hvor tung end Skriftemaalets Gang kan være og dets Time: den Skriftende vinder dog det Evige, at han befæstes i den Bevidsthed, at han er en Enkelt, og Opgaven: at ville Eet i Sandhed. Denne Bevidsthed er den trange Port og den snævre Vei; thi det er ikke Veien saaledes, der er trang, medens der dog gaae Flere efter hinanden ad den, nei det Trange er netop, at Hver især maa blive den Enkelte, der gennem denne Snævring maa trænge frem ad den trange Vei, hvor ingen Sammenligning svaler, men hvor heller ingen Sammenligning dræber med sin lumske Køling. Den brede Vei derimod er bred, fordi der gaae Mange paa den. Mængdens Vei er altid bred; der blomstrer Undskyldningernes giftige Pragtblomst; der er Udflugternes indbydende Skjulesteder; der vifter Sammenligningens kølige Luft – den Vei

fører ikke til Livet. Kun den Enkelte kan ville det Gode i Sandhed, og selv om han, ikke blot ved Skrifttemaalets ellefte Time med alle Spørgsmaalene som Anklagere mod sig, men ogsaa til daglig Brug i Angeren, arbejder besværet: Veien er dog den rigtige, han er dog i Forhold til Fordringen, som fordrer Hjertets Reenhed ved at ville Eet. Og dersom Du, m. T., hvad Du jo gjør, veed meget Mere betræffende Skrifttemaalet, end her er blevet fremsat, veed det Næste, der følger efter Syndernes Bekjendelse: saa skal dog denne sinkende Tale ikke have været forgjeves, forsaavidt den virkeligen har *standset Dig, standset Dig* ved Noget, som Du meget godt veed, Du, som endogsaa veed meget Mere. Men glem ikke, at det Forfærdeligste dog vel er, at »leve hen bedragen ikke af hvad der kunde synes skikket til at bedrage, ak, og derfor netop rædsomt bedragen – bedragen af megen Viden«. Betænk, at det i disse Tider vel snarest er en Fristelse for Talere: saa hurtigt som muligt at forlade det Enkelte for at faae sagt alt Muligt, at Ingen skulde mistænke Taleren, som vidste han ikke, hvad da ethvert Menneske i et christeligt Land veed; ak, kun Gud veed, *hvorledes* den Enkelte veed det. Men hvad hjalp det dog et Menneske, om han gik videre og videre og der maatte siges om ham: han gaaer bestandigt videre; naar der tillige maa siges om ham: der var Intet, der standsede ham. Thi Standsningen er ikke en dorsk Ro, Standsningen er ogsaa Bevægelse: den er Hjertets inderlige Bevægelse, den er Selvfordybelsen i Inderlighed; men det, blot at gaae videre, er Retningen fremad i Overfladen. Ad den Vei kommer man ikke til at ville Eet. Kun naar den eengang i afgjørende Forstand Standsede gaaer videre, og atter standser inden han gaaer videre: kun da kan han ville Eet; men Hjertets Reenhed var at ville Eet.

Fader i Himlene! Hvad er dog et Menneske uden Dig! Hvor er Alt hvad han veed, var det end det Mangfoldiges Mængde, kun et afbrudt Stykke, hvis han ikke kjender Dig; hvor er al hans Stræben, var den end omfattende en Verden, kun et halvgjort Arbeide, hvis han ikke kjender Dig, Du den Ene, som er Eet og som er Alt! Saa give Du i Forstanden Viisdom til at fatte det Ene, i Hjertet Oprigtighed til at annamme Forstaaelsen, i Villien Reenhed ved kun at ville Eet; saa give Du i gode Dage Vedholdenhed til at ville Eet, i Adspredelser Samling til at ville Eet, i Lidelser Taalmod til at ville Eet. O, Du som giver baade at begynde og at fuldende, Du give aarle, naar Dagen gryer, den Unge Beslutningen at ville Eet; naar Dagen helder, give Du Oldingen en fornyet Ihukommelse af sin første Beslutning, at det Sidste maatte være som det Første, det Første som det Sidste, være Dens Liv, der kun har villet Eet. Ak, men det er jo ikke saaledes; der kom jo Noget imellem, der ligger jo en Syndens Skilsmisse imellem, der lægger sig jo daglig og Dag fra Dag Noget derimellem: Forsinkelsen, Standsningen, Afbrydelsen, Vildfarelsen, Fortabelsen. Saa give Du i Angeren Frimodighed til atter at ville Eet. Vel er det en Afbrydelse fra den sædvanlige Gjerning, vel er det en Standsning fra Arbeidet, som var det paa en Hviledag, naar den Angrende og kun i Angeren besværet Arbeidende er stille i Syndens Bekjendelse, er ene for Dig i Selvanklagen, o, men det er jo en Afbrydelse, som søger tilbage til sin Begyndelse, at den maatte paa ny binde mellem det Adskilte, at den i sin Sorg maatte indhente det Forsømte, at den i sin Bekymring maatte fuldkomme hvad der ligger foran. O, Du som giver baade at begynde og at fuldkomme, Du give Seier paa Nødens Dag, at hvad der ikke lykkedes den i Ønsket Brændende, ikke den i Forsættet Besluttede, at det dog maatte lykkes den i Angeren Bedrøvede: kun at ville Eet.

Anden Afdeling

* Hvad vi lære af Lilierne paa Marken

og af Himmelens Fugle

Tre Taler

af

S. KIERKEGAARD

Kjøbenhavn

Hos Universitetsboghandler **C. A. Reitzel**

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri

1847

Forord

Skjøndt denne lille Bog er uden Lærerens *Myndighed*, til *Overflod, ubetydelig*, som Lilien og Fuglen - o, at den var saaledes! - haaber den dog, ved at finde det Eneste den søger: et godt Sted, at finde *Tilegnelsens Betydning* for hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder *min* Læser.

S. K.

Bøn

Fader i Himlene! Fra Dig kommer kun god og fuldkommen Gave; hvem Du lader Menneskene beskikke til Lærer, den Bekymrede til Veileder, hans Veiledning og Lærdom maa det ogsaa være gavnligt at tage til Følge. Saa give Du da, at den Bekymrede i Sandhed maatte lære af de guddommeligt beskikkede Læremestere: af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle! Amen.

I

Dette hellige Evangelium skriver Evangelisten Matthæus,

6. Cap. 24 Vers til Enden.

Ingen kan tiene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden. I kunne ikke tiene Gud og Mammon. 25. Derfor siger jeg Eder! bekymrer Eder ikke for Eders Liv, hvad I skulle æde, og hvad I skulle drikke; ikke heller for Eders Legeme, hvad I skulle iføres. Er ikke Livet Mere end Maden, og Legemet Mere end Klæderne? 26. Seer til Himmelens Fugle; de saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader, og Eders himmelske Fader føder dem; ere I ikke meget Mere end de? 27. Men hvo iblandt Eder kan lægge en Alen til sin Væxt, endog han bekymrer sig derfor? 28. Og hvi bekymre I Eder for Klæderne? Betragter Lilierne paa Marken, hvorledes de voxer; de arbeide ikke, spinde ikke. 29. Men jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var saa klædt, som een af dem. 30. Klæder da Gud

saaledes det Græs paa Marken, som er i Dag, og i Morgen kastes i Ovn, skulde han ikke meget mere klæde Eder, I lidet troende! 31. Derfor skulle I ikke bekymre Eder, og sige: hvad skulle vi æde? eller: hvad skulle vi drikke? eller: hvormed skulle vi klæde os? 32. efter alt saadant søge Hedningerne; thi Eders himmelske Fader veed, at I have alle disse Ting behov. 33. Men søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og alle disse Ting tillægges Eder. 34. Bekymrer Eder derfor ikke for den anden Morgen; thi den Dag imorgen skal bekymre sig for sit Eget. Hver Dag haver nok i sin Plage.

Hvo har ikke kjendt dette hellige Evangelium fra sin tidligste Barndom, og ofte glædet sig ved det glade Budskab! Og dog er det ikke saaledes ligefrem et glad Budskab; det har en væsentlig Egenskab, der ret egentligen gjør det til et Evangelium, den nemlig, at det henvender sig til Bekymrede; ja, i hver en Linie af det bekymrede Evangelium er det kjendeligt, at Talen ikke er til de Karske, ikke til de Stærke, ikke til de Lykkelige, men til de Bekymrede; o, det er saa kjendeligt, at det glade Budskab selv gjør, hvad det siger Gud at gjøre, antager sig de Bekymrede og haver Omsorg for dem – paa den rette Maade. Ak, dette gjøres vel fornødent, thi Enhver der har Sorg, og især jo dybere og jo længere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, han fristes maaskee ogsaa til utaalmodigt ikke at ville høre menneskelig Tale om Trøst og Haab. Maaskee har den Sørgende Uret, maaskee er han for utaalmodig, naar det forekommer ham saa, at intet Menneske kan tale ham hans Sorg tilpas; thi den Lykkelige forstaaer ham ikke; den Stærke synes netop idet han trøster at hæve sig over ham; den Bekymrede forøger ham kun Sorgen ved sit Tilskud. Naar saa er, bliver det altsaa bedst, at see sig om andre Lærere, hvis Tale ikke er Misforstaaelse, hvis Opmuntring ingen hemmelig Bebreidelse indeholder, hvis Blik ikke dømmes, hvis Trøst ikke hidser istedenfor at berolige.

Til saadanne Lærere henviser det bekymrede Evangelium den Sørgende: til Lilierne paa Marken og til Himmelens Fugle. Hos disse billige Lærere, hvilke man hverken betaler med Penge eller med Ydmygelser, er ingen Misforstaaelse mulig, thi de tie – af Omsorg for den Bekymrede. Og al Misforstaaelse fremkommer jo ved Talen, nærmere forstaaet derved, at Talen, især Samtalen, indeholder en Sammenligning, som naar den Lykkelige siger til den Bekymrede: vær glad, da indeholder Udsagnet tillige: som jeg er det; og naar den Stærke siger: vær stærk, da forstaaes under: som jeg er det. Men Taushed ærer Bekymringen og ærer den Bekymrede, som Jobs Venner, der de af Ærbødighed sadde tause hos den Lidende og holdt ham i Ære. Og dog, de saae jo paa ham! Men det, at det ene Menneske seer paa det andet, indeholder atter en Sammenligning. De tause Venner sammenlignede ikke Job med sig, dette skete først, da de brød Æren (hvori de tause holdt ham) og Taushed, for med Taler at overfalde den Lidende; men deres Tilstedeværelse foranledigede Job til at sammenligne sig med sig selv. Saaledes kan nemlig intet Menneske være tilstede, om han end tier, at hans Tilstedeværelse sammenlignelsesviis slet Intet betyder. Dette kan i det Høieste et Barn, der jo ogsaa har en vis Lighed med Lilierne paa Marken og med Himmelens Fugle; hvor ofte har ikke en Lidende sandet og rørt fornummet, at naar kun et Barn er tilstede, er der dog ingen Tilstedeværende. Og nu Lilien paa Marken! Om den end rigeligt har sit Udkomme, den sammenligner ikke sin Velstand med Nogens Armod; om den end er sorgløs i al sin Deilighed, den sammenligner sig hverken med Salomo eller med den Usleste. Og om Fuglen end svinger sig let i Skyen, den sammenligner ikke sin lette Flugt med den Bekymredes tunge Gang; om Fuglen, rigere end Den der har Laderne fulde, end ikke sanker i Lade: den sammenligner ikke sin rige Uafhængighed med den Nødlidende, som sanker forgjæves. Nei, der hvor Lilien blomstrer deiligt – paa Marken, der hvor Fuglen frit er tilhuse – under Himlen, hvis Trøsten søges: der er uafbrudt Taushed, der er ingen Tilstedeværende, der er Alt idel Overtalelse.

Dog er dette jo kun saa, dersom den Sørgende virkelig giver Agt paa Lilierne og paa Fuglene, over dem og deres Liv glemmer sig selv, medens han i denne Selvfortabelse af dem, ved sig selv, uformærket lærer Noget om sig selv; uformærket, thi der er jo idel Taushed, ingen Tilstedeværende, den Bekymrede fritagen for enhver Medviden, undtagen Guds, sin egen – og Liliernes.

Lad os da i denne Tale betænke, hvorledes den Bekymrede, ved ret at see til Lilierne paa Marken og til Himmelens Fugle, lærer:

at nøies med det at være Menneske.

»Betragter Lilierne paa Marken«, betragt dem, det vil sige læg nøie Mærke til dem, gjør dem til Gjenstand, ikke for et flygtigt Syn i Forbigaaende, men for Din Betragtning; derfor er der brugt det Udtryk, som Præsten pleier at bruge i den alvorligste og høitideligste Forbindelse, naar han siger, lader os i denne Andagtstunde betragte Det og Det. Saa høitidelig er Opfordringen og Indbydelsen; Mangen lever maaskee i den store Stad og seer aldrig Lilierne; Mangen lever maaskee paa Landet, og gaaer dem dagligen ligegyldigt forbi: ak, hvor Mangen er der vel, der efter Evangeliets Anviisning ret betragter dem! – »Lilierne paa Marken«, thi der er ikke Tale om de sjeldne Planter, hvilke en Gartner opelsker i sin Have, og som betragtes af Kjendene; nei, gaae ud paa Marken, der hvor intet Menneske bærer Omsorg for de forladte Lilier, og hvor det dog er saa kjendeligt, at de ikke ere forladte. Skulde denne Opfordring ikke være indbydende for den Bekymrede, ak, han er jo ogsaa som den forladte Lilie, forladt, miskjendt, overseet, uden Menneskenes Omsorg, indtil han ved ret at betragte Lilien forstaaer, at han ikke er forladt.

Saa gaaer den Bekymrede ud paa Marken, og han standser ved Lilierne. Ikke som et lykkeligt Barn, eller en barnagtig Ældre vel gjør det, løber han om for at finde den smukkeste, for at tilfredsstille Nysgjerrigheden ved at finde den sjeldne. Nei, med stille Høitidelighed betragter han dem, som de staae der, i talrig, i broget Mængde, den ene lige saa god som den anden – »*hvorledes de voxer*«. Nu, hvorledes de voxer, seer han egentligen ikke, thi det er jo som Ordsproget siger, at man ikke kan see Græsset groe, men han seer dog *hvorledes de voxer*, eller netop fordi det er ham ubegribeligt, hvorledes de voxer, seer han, at der maa være En, der kjender dem ligesaa nøie, som Gartneren kjender de sjeldne Planter; En, der dagligt seer til dem, Morgen og Aften, ligesom Gartneren seer til de sjeldne Planter; En, der giver dem Væxt. Formodentligen er det vel ogsaa den samme Ene, der giver Gartnerens sjeldne Planter Væxt, kun at disse saa let foranledige Misforstaaelse ved Hjælp af Gartneren. De forladte Lilier derimod, de almindelige Lilier, Markens Lilier, foranledige ikke Betragteren til nogen Misforstaaelse. Thi der, hvor Gartneren er synlig, der, hvor ingen Møie og ingen Bekostning spares for at drive Rigmandens sjeldne Planter frem, der synes det maaskee bedre at forstaae, at de voxer; men derimod paa Marken, hvor Ingen, Ingen, Ingen bekymrer sig om Lilierne, hvorledes kan de der voxer? Og dog voxer de.

Men saa maa vel de fattige Lilier selv arbeide desto strængere. Nei, »*de arbeide ikke*«; det er kun de sjældne Blomster, som der er saa meget Arbeide forbundet med, for at faae til at voxer. Der, hvor Teppet er kosteligere end i Kongernes Sale, der arbeides ikke. Idet Betragterens Øie forlystes og vederqvæges ved Synet, skal hans Sjel ikke bekymres ved Tanken om, hvorledes de stakkels fattige Lilier maae arbeide og trælle for at faae Teppet saa smukt. Kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelse er det saaledes, at Øiet, medens det blændes ved Arbeidets Fiinhed, fyldes med Taarer ved Tanken om den stakkels Kniplerskes Lidelser.

Lilierne »*arbeide ikke, spinde ikke*«, de bestille egentligen ikke Andet end at pynte sig, eller endnu rettere: at være pyntede. Som der i det Foregaaende af Evangeliet, hvor Talen er om Fuglene, naar der siges: »de saae ikke, de høste ikke, de sanke ikke i Lader«, ligesom hentydes til Mandens Arbeiden for at ernære sig og Sine: saaledes indeholde disse Ord om Lilierne (de arbeide ikke, spinde ikke) ligesom en Hentydning til Qvindens Arbeiden. Qvinden bliver ved Huset, hun gaaer ikke ud for at søge Livets Fornødenheder, hun bliver hjemme, syer og spinder, søger at holde Alt saa pynteligt som muligt: hendes daglige Sysse, hendes flittige Arbeiden staaer dog nærmest i Forhold til Pyntelighed. Saaledes Lilien ogsaa: den bliver ved Huset, den gaaer ikke af Stedet, men den arbeider ikke, den spinder ikke – den pynter sig blot, eller endnu rettere, den er pyntet. Skulde Lilien have nogen Bekymring, da vilde denne ikke være for Udkommet, som dog Fuglen kunde synes at have, siden den flyver saa vidt og bredt omkring og sanker Næring, nei, Liliens Bekymring maatte qvindeligt staae i Forhold til, om den nu ogsaa var deilig og var pyntet. Men den er uden Bekymring.

Thi pyntet er den, det er vist; ja, Betragteren kan ikke lade det være, han bøier sig ned til den enkelte Lilie, han tager den første den bedste – »*jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som een af dem*«. Saa betragter han den nøie og nærvæd, og om hans Sind var uroligt, ak, som et menneskeligt Sind kan være uroligt, og om hans Hjerte bankede heftigt, ak, som et menneskeligt Hjerte kan det, han slaaer sig ganske til Ro, blot for at betragte denne Lilie. Jo nøiere han seer, jo mere han forundres over dens Deilighed og dens sindrige Dannelse; thi kun i Forhold til menneskelig Kunstfærdigheds Frembringelser gjælder det, at man, ved at see meget nøie til, opdager Mangler og Ufuldkommenhed, det gjælder, at hvis Du skærper Dit Syn med det kunstigt slebne Glas, da seer Du selv i den fineste menneskelige Væv de grove Traade. Ak, det er, som om Mennesket til sin egen Ydmygelse, har gjort den Opdagelse, hvoraf han er stolt: da han opdagede at slibe Glasset kunstigt, saa det forstørrer Gjenstanden, da opdagede han, ved Hjælp af det forstørrende Glas, at selv det fineste menneskelige Arbeide er grovt og ufuldkomment. Men Opdagelsen, der ydmygede Mennesket, ærede Gud, thi aldrig har Nogen, ved Hjælp af det forstørrende Glas, opdaget, at Lilien blev mindre deilig, mindre sindrig, tvertimod viste den sig at være deiligere og deiligere, sindrigere og sindrigere. Ja Opdagelsen ærede Gud, som enhver Opdagelse maa det, thi kun i Forhold til en menneskelig Kunstner gjælder det, at Den, der kjender ham nøie, nærvæd og til daglig Brug, dog seer, at han ikke er stor; i

Forhold til den Kunstner, som væver Markens Tæppe og virker Liliens Deilighed, gjælder det, at Forundringen stiger med Tilnærmelsen, at Tilbedelsens Afstand voxer med Tilnærmelsen til ham.

Saa staaer da den Bekymrede, som med sin Sorg gik til Lilierne, mellem dem paa Marken, forundret over Liliens Deilighed, som han betragter; han har taget den første den bedste, han har intet Valg gjort, det falder ham slet ikke ind, at der skulde være nogen eneste Lilie, saa lidet som noget Straa paa Marken, om hvilket det ikke gjaldt, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som en af dem. Sæt Lilien kunde tale, skulde den da ikke sige til den Bekymrede: »hvi forundrer Du Dig saaledes over mig; skulde det, at være Menneske, ikke være lige saa herligt, skulde det ikke derom gjælde, at dog al Salomos Herlighed Intet er i Sammenligning med, hvad ethvert Menneske er, ved at være Menneske, saa Salomo for at være det Herligste han er, og være sig dette bevidst, maatte afføre sig al sin Herlighed og blot være Menneske! Skulde hvad der gjælder om mig Stakkel, ikke gjælde om det, at være Menneske, der jo er Skabningens Underværk!« Dog Lilien kan ikke tale, men netop fordi den ikke kan tale, netop fordi der er idel Taushed derude og ingen Tilstedeværende, netop derfor er den Bekymrede, hvis han taler og hvis han taler med Lilien, i det Tilfælde, at han taler med sig selv; ja lidt efter lidt opdager han, at han taler om sig selv, at det han siger om Lilien siger han om sig selv. Det er ikke Lilien, der siger det, den kan ikke tale; det er ikke noget *andet* Menneske, der siger det til ham, thi med det *andet* Menneske kommer dog saa let strax Sammenligningens urolige Tanke; blandt Lilierne er den Bekymrede kun Mennesket, og – nøiet med det at være Menneske. Thi ganske i samme Forstand som Lilien er Lilie, ganske i samme Forstand er han, trods alle sine Bekymringer som Menneske, Menneske; og ganske i samme Forstand, som Lilien, uden at arbejde og uden at spinde, er skjønnere end Salomos Herlighed, ganske i samme Forstand er ogsaa Mennesket, uden at arbejde, uden at spinde, uden nogen hans Fortjenstfuldhed, ved at være Menneske, herligere end Salomos Herlighed. Der staaer jo heller ikke i Evangeliet, at Lilien er herligere end Salomo, nei, der staaer, at den er bedre klædt end Salomo i al hans Herlighed. Ak, men i den idelige Omgang med Mennesker, i den mangfoldige Forskjellighed og dennes forskellige Berøringer, glemmer man, ved den travle eller den bekymrede Sammenlignings Opfindsomhed, hvad det er, at være Menneske, man glemmer det over Forskjelligheden mellem Menneske og Menneske. Men paa Marken hos Lilierne, hvor Himlen hvælver sig høit – som over en Hersker, frit – som Aandedrættet er det derude, hvor Skyernes store Tanker adspredt al Smaalighed: der er den Bekymrede det *eneste* Menneske, og lærer af Lilierne, hvad han maaskee ikke kunde lære af noget *andet* Menneske.

»Betrakter Lilierne paa Marken.« Hvor kort, hvor høitidelig, hvor ligelig er denne Tale om Lilierne; der er ikke Spoer af Anelse, der ymtes ikke det Mindste om, at der kunde være nogen Forskjel mellem Lilierne indbyrdes; der er talet om dem alle og om hver een eneste, der er talet ligeligt om dem alle: Lilierne. Maaskee vil En mene, at det dog ogsaa var besynderligt, og for meget forlangt, at det menneskelige Sprog skulde indlade sig paa Forskjelligheden mellem Lilierne indbyrdes og disses mulige Bekymringer, foranledigede ved Forskjelligheden; maaskee vil En mene: »saadanne Forskjelligheder og saadanne Bekymringer ere ikke værd at agte paa.« Lad os forstaae hinanden. Er Meningen denne, at det for Lilierne ikke er værd at agte paa saadanne Bekymringer, det er, at Lilierne burde være saa fornuftige, ikke at agte paa Sligt; eller er Meningen denne, at det er under Menneskets Værdighed, at bryde sig om Liliernes mulige Bekymringer, fordi nemlig Mennesket er Menneske og ikke Lilie. Dette vil sige: ere saadanne Bekymringer i og for sig selv ufornuftige, og derfor ikke værd at agte paa, ligegyldigt enten det er de enfoldige Lilier, eller de fornuftige Mennesker, som have dem; eller er den væsentligen samme Bekymring en anden, naar Lilien har den, end naar Mennesket har den, saa det er daarligt af Lilien at bekymre sig om Sligt, men ikke daarligt af Mennesket. Dersom nemlig Lilierne virkeligen havde saadanne Bekymringer, og den Talende var af den Mening, at den væsentligen samme Bekymring havde stort at betyde i Forhold til et Menneske: saa var det jo ikke Viisdom og Deeltagelse, men menneskelig Selvkjærlighed, der kunde tale saa kort, og saa afvisende om de stakkels Lilier, saa fornemt om Liliernes Smaa-Sorger, saa fornemt ved at kalde dem Smaa-Sorger, der ikke ere værd at agte paa. Sæt det nu var saa, at der var Forskjelligheder mellem Lilierne indbyrdes, som i deres lille Verden svarede til de menneskelige Forskjelligheder; sæt disse Forskjelligheder beskæftigede og bekymrede Lilierne, lige saa meget som Menneskene; – og sæt saa, at det i Sandhed var sandt, hvad der blev sagt: saadanne Forskjelligheder og saadanne Bekymringer ere ikke værd at agte paa.

Lader os nærmere betænke denne Sag; og da den Bekymrede, der gik ud til Lilierne paa Marken, jo netop ønskede at undgaae al Sammenligning med andre Mennesker, da han saa nødtigt vilde, at noget *andet* Menneske skulde tale til ham om hans Bekymring: saa skal Talen ære hans Bekymring, jeg skal ikke tale om noget Menneske, eller om noget bekymret Menneske, men foretrække at tale *om den bekymrede Lilie*.

Der var engang en Lilie, den stod paa et afsides Sted ved et lille rindende Vand, og var godt kjendt af nogle Nelder samt et Par andre Smaablomster der i Nærheden. Lilien var, efter Evangeliets sandfærdige Beskrivelse, deiligere paaklædt end Salomo i al hans Herlighed, derhos sorgløs og glad saa lang Dagen var. Umærkeligt og livsaligt gled Tiden hen, som det rindende Vand, der nynner og svinder. Men da traf det sig, at der en Dag kom en lille Fugl og besøgte Lilien, den kom igjen den næste Dag, blev da borte i flere Dage, indtil den atter kom igjen, hvilket tyktes Lilien besynderligt og uforklarligt, uforklarligt, at Fuglen ikke blev paa samme Sted, ligesom Smaablomsterne, besynderligt, at Fuglen kunde være saa lunefuld. Men som det saa ofte gaaer, saa gik det ogsaa Lilien, at den netop derfor forelskede sig mere og mere i Fuglen, fordi den var lunefuld.

Denne lille Fugl var en slem Fugl; istedenfor at sætte sig i Liliens Sted, istedenfor at glæde sig ved dens Deilighed og glæde sig med den i dens uskyldige Lyksalighed, vilde Fuglen gjøre sig vigtig, ved at føle sin Frihed, og ved at lade Lilien føle dens Bundethed. Og ikke blot dette, men den lille Fugl var tillige snaksom, og fortalte nu Løst og Fast, Sandt og Usandt om, hvorledes der paa andre Steder, i stor Mængde, var ganske anderledes pragtfulde Lilier, hvor der var en Fryd og Muntherhed, en Duft, en Farvepragt, en Fuglesang, som overgik al Beskrivelse. Saaledes fortalte Fuglen, og hver dens Fortælling endte gjerne med den for Lilien ydmygende Bemærkning, at den, i Sammenligning med saadan Herlighed, saae ud som Ingenting, ja at den var saa ubetydelig, at det var et Spørgsmaal, med hvad Ret den egentligen kaldtes Lilie.

Saa blev Lilien bekymret, jo mere den hørte paa Fuglen, jo mere blev den bekymret; den sov ikke mere roligt om Natten og vaagnede ikke mere glad om Morgen; den følte sig fængslet og bunden, den fandt Vandets Rislen kjedsommelig og Dagen lang. Den begyndte nu at beskæftige sig med sig selv og med sit Livs Vilkaar i Selvbekymring – saa lang Dagen var. »Det kan jo være godt nok«, sagde den til sig selv, »engang imellem, for en Afvexlings Skyld, at høre paa Bækkens Rislen, men Dag ud og Dag ind evigt at høre det Samme: det er dog altfor kjedeligt.« »Det kan maaske være behageligt nok«, sagde den til sig selv, »engang imellem at være paa et afsides Sted og eensom, men saaledes, hele Livet igjennem, at være glemt, at være uden Selskab eller i Selskab med Brændenelder, hvad der dog vel ikke er Selskab for en Lilie: det er ikke til at udholde.« »Og saa at see saa ringe ud, som jeg gjør«, sagde Lilien til sig selv, »at være saa ubetydelig, som den lille Fugl siger jeg er: o, hvorfor er jeg dog ikke bleven til paa et andet Sted, under andre Vilkaar, o, hvorfor er jeg dog ikke bleven en Keiserkrone!« Thi dette havde den lille Fugl fortalt den, at Keiserkronen var blandt alle Lilier anset for den skjønneste, og var Gjenstand for alle andre Liliers Misundelse. Lilien mærkede desto værre nok, at Bekymringen tog paa den; men saa talte den fornuftig til sig selv; dog ikke saaledes fornuftigt, at den slog Bekymringen af Sinde, men saaledes, at den overbeviste sig selv om, at Bekymringen var rigtig; »thi«, sagde den, »mit Ønske er jo ikke noget ufornuftigt Ønske, jeg forlanger jo ikke det Umulige, at blive hvad jeg ikke er, en Fugl f. Ex., mit Ønske er blot at blive en pragtfuld Lilie, eller vel endog den pragtfuldeste.«

Under alt Dette fløi den lille Fugl fra og til, med hvert dens Besøg og hver dens Adskillelse nærmedes Liliens Uro. Tilsidst fortroede den sig ganske til Fuglen. En Aftenstund aftalte de, at næste Morgen skulde der skee en Forandring, og gjøres en Ende paa Bekymringen. Næste Morgen tidlig kom den lille Fugl; med sit Næb huggede den Jordsmonnet bort fra Liliens Rod, at den saaledes kunde blive fri. Da dette var lykkedes, tog Fuglen Lilien under sin Vinge og fløi afsted. Bestemmelsen var nemlig den, at Fuglen skulde flyve med Lilien hen der, hvor de pragtfulde Lilier blomstrede; derpaa skulde Fuglen igjen være den behjælpelig i at blive plantet ned der, om det ikke ved Stedets Forandring og den nye Omgivelse skulde lykkes Lilien, at blive en pragtfuld Lilie i Selskab med de mange, eller maaskee endog en Keiserkrone, misundt af alle de andre.

Ak, underveis visnede Lilien. Havde den bekymrede Lilie været nøiet med, at være Lilie, da var den ikke bleven bekymret; var den ikke bleven bekymret, saa var den bleven staaende hvor den stod – hvor den stod i al sin Deilighed; var den bleven staaende, da havde det netop været den Lilie, om hvilken Præsten talte i Søndags, da han gjentog Evangeliets Ord: »betragter Lilien, jeg siger Eder, at end ikke Salomo i al sin Herlighed var klædt som den.« Thi anderledes kan man dog vel ikke forstaae Evangeliet, hvorimod det er sørgeligt, ja næsten forfærdeligt, om det end er sandt, at en Fortolker af den hellige Skrift, ved det Sted om Lilierne, har fundet sig foranlediget til, i Lighed med den lille Fugl, at oplyse: at Keiserkronen voxer vild i hine Egne – som kunde man saa bedre forstaae, at Lilien i Deilighed overgaaer Salomo, som kunde man saa bedre forstaae Evangeliet, der altsaa ikke passede paa den uanseelige Lilie.

Saaledes gik det altsaa den bekymrede Lilie, hvis Bekymring var at blive en pragtfuld Lilie ellervel endog en Keiserkrone. Lilien er Mennesket. Den slemme lille Fugl er Sammenligningens urolige Tanke, der vanker vidt og bredt omkring, ustadigt og lunefuldt, og indsanker den usunde Viden om Forskjelligheden; og ligesom Fuglen ikke satte sig i Liliens Sted, saa gjør Sammenligningen det Samme, ved den sætter Mennesket sig enten i en Andens Sted, eller en Anden i sit Sted. Den lille Fugl er Digteren, Forførelsen, eller det Digteriske og Forførelseriske i Mennesket. Det Digteriske er som Fuglens Tale, Sandt og Usandt, Digt og Sandhed; det er nemlig sandt, at Forskjelligheden er til, og at der er Meget at sige om den, men det Digteriske er, at Forskjelligheden lidenskabeligen, i Fortvivelse eller Jubel, er det Høieste, og dette er evigt usandt. I Sammenligningens Bekymring gaaer da den Bekymrede tilsidst saa vidt, at han over Forskjelligheden glemmer, at han er Menneske, saa han fortvivlet mener sig at være saaledes forskjellig fra andre Mennesker, at han endog mener sig forskjellig fra det, at være Menneske, som jo ogsaa den lille Fugl meente, at Lilien var saa uanseelig, at det blev et Spørgsmaal, om den virkelig var Lilie. Men det formeentlig fornuftige Forsvar for Bekymringen er altid dette: at man jo ikke forlanger noget Ufornuftigt, at blive en Fugl f. Ex., men kun at blive dette Bestemte, man ikke er, selv om dette Bestemte igjen synes andre Bekymrede en reen Ubetydelighed. Naar saa Sammenligningen med Fuglens Bevægelse fra og til har hidset Bekymringens Lidenskab og faaet den Bekymrede revet løs fra Jordbunden, det er, fra at ville være hvad han er bestemt til: saa seer det et Øieblik ud, som kom nu Sammenligningen for at hente den Bekymrede til det ønskede Maal; men den kommer rigtignok og henter ham, dog kun som naar Døden henter et Menneske, den lader den Bekymrede omkomme i Mismodets Svæven.

Dersom nu Mennesket, ikke uden at smile, kan tænke paa Liliens Bekymring for at blive Keiserkrone,

tænke paa, at den døde underveis: o, da betænke Mennesket, at det derimod er til at græde over, om et Menneske bekymredes lige saa ufornuftigt; lige saa ufornuftigt, dog nei, hvor turde jeg lade dette staa saaledes hen, hvor turde jeg saaledes for Alvor sigte de guddommeligt beskikkede Læremestere: Lilierne paa Marken. Nei, Lilien bekymres ikke saaledes, netop derfor skulle vi lære af den. Og naar da et Menneske, som Lilien, nøies med det, at være Menneske, saa bliver han ikke syg af timelig Bekymring; og naar han ikke bliver timeligt bekymret, saa bliver han staaende paa det Sted, ham er anvist; og naar han bliver der, da er det sandfærdigt saa, at han, ved at være Menneske, er herligere end Salomos Herlighed.

Hvad lærer altsaa den Bekymrede af Lilierne? Han lærer, at nøies med det at være Menneske, og ikke at bekymres om Forskjelligheden mellem Menneske og Menneske; han lærer, at tale lige saa kort, lige saa høitideligt, lige saa opløftende om det, at være Menneske, som Evangeliet taler kort om Lilierne. Og dette er jo dog ogsaa menneskelig Skik og Brug netop ved de høitideligste Leiligheder. Lad os tænke paa Salomo. Naar han da ifører sig det kongelige Purpur, naar han throner majestætisk i al sin Herlighed: nu ja, der lader sig ogsaa tale høitideligt saaledes, at den Talende siger: Deres Majestæt; men naar der, i Alvorens evige Sprog, skal tales allerhøitideligst, saa hedder det: Menneske! Og netop dette Samme sige vi til den Ringeste, naar han, liig Lazarus, ligger næsten ukjendelig i Armod og Elendighed, vi sige: Menneske! Og i det før et Menneskes Liv afgjørende Øieblik, naar Forskjellighedens Valg bydes, sige vi til ham: Menneske! Og i Dødens afgjørende Øieblik, naar alle Forskjelligheder afskaffes, sige vi: Menneske! Dog tale vi derfor ikke ringe, tværtimod vi sige det Høieste, fordi det, at være Menneske, ikke er lavere end Forskjellighederne, men er ophøiet over dem; thi denne den væsentligen lige Herlighed mellem alle Mennesker er dog vel ikke Dødens sørgelige Lighed, saa lidet som den væsentlige Lighed mellem alle Lilier, der jo netop er Lighed i Deilighed.

Al *verdslig* Bekymring har sin Grund i, at et Menneske ikke vil nøies med det at være Menneske, i, at hans ved Sammenligningen bekymrede Attraa er til Forskjelligheden. Den *jordiske* og *timelige* Bekymring derimod tør man ikke ligefrem og uden videre sige om, at den er Sammenligningens Opfindelse, thi at et Menneske, i Trangens virkelige Øieblik, behøver Føde og Klæder, det opdager han ikke ved Sammenligning; Den der levede eensomt blandt Lilierne paa Marken, vilde ogsaa opdage det. Næringsorgen, ak, eller som den jo almindeligere nævnes i et sørgeligt Fleertal, Næringsssorgerne, ere ikke ligefrem Sammenligningens Opfindelse. Noget Andet er det, om dog ikke paa utallige Maader Sammenligningen tvetydigt arbejder med i Bestemmelsen af, hvad der skal forstaaes ved Næringsorg, om der dog ikke skulde være ... dog nei, den Bekymrede vil jo saa nødigt, netop for at undgaae Sammenligningen, at noget *andet* Menneske skal tale til ham desangaaende, nu vel, saa lad os sige saaledes: om man dog ikke af Fuglene skulde kunne lære Meget betræffende denne Sorg.

Dette ville vi nu betragte: *hvorledes Den, hvem Næringsssorgen volder Bekymring, ved ret at agte paa Himmelens Fugle lærer, at nøies med det at være Menneske.*

»Seer til Himmelens Fugle«. Seer til dem, det vil sige giv nøie Agt paa dem; saaledes kommer Fiskeren om Morgen og seer til Snøren, som har ligget ude om Natten; saaledes kommer Lægen og seer til den Syge; saaledes staaer Barnet og seer til, naar den Ældre gjør Noget, som Barnet aldrig før har seet. Saaledes maa man, ikke med deelt Sind og adspredte Tanker, men med samlet Opmærksomhed og Eftertanke, om muligt med Forundring, nøie agte paa Fuglene. Vilde Nogen sige: en Fugl har man da seet saa tidt, det er dog vel ingen Mærkelighed: saa har han ikke forstaaet Indbydelsen i Evangeliet om Himmelens Fugle. – »Himmelens Fugle«, eller, som der siges et andet Sted, »Fuglene under Himmelen«. Vel seer man nemlig ogsaa Fuglene nede ved Jorden, seer dem paa Jorden, men dersom man ret skal have Gavn af at betragte dem maa man see dem under Himmelen, eller dog bestandigen i Forestillingen erindre, at de høre hjemme under Himmelen. Kunde Nogen, ved idelig at see en Fugl paa Jorden, glemme, at den var Himmelens Fugl, saa havde han forhindret sig selv i at forstaae Evangeliet om Himmelens Fugle. – »De saae ikke, og høste ikke, og sanke ikke i Lader.« Hvor skulde ogsaa Sligt kunne lade sig gjøre der, hvor Fuglene have Tilhold – under Himmelen, der, hvor de leve uden Timelighedens Forsynlighed, ukjendte med Tiden, i Øieblikket. Det forsynlige Menneske paa Jorden lærer af Tiden at benytte Tiden, og naar han fra en *forbigangen* Tid har Laden fuld, og er forsynet for den *nærværende* Tid, da passer han dog paa at saae igjen for en tilkommende Høst, at han atter kan have Laden fuld for en *tilkommende* Tid. Derfor bruges der tre Ord for at betegne Forsynlighedens Arbeiden; der siges ikke kort, som om Lilierne: de arbeide ikke; ved de tre Ord antydes Tidens Bestemmelse, hvilken ligger til Grund for Forsynligheden. – »Og dog føder Eders himmelske Fader dem«. Den himmelske Fader, ja det er tydeligt, det maa være ham, dersom da Betragteren seer til Fuglene – under Himmelen; thi der, hvor Morgen, Middag og Aften, Bondemanden kommer ud, og kalder Fuglene sammen og giver dem Føde: der kan Betragteren let see feil, og troe, at det er Bondemanden, som føder Fuglene. Men der, hvor der ingen Bondemand er – paa Marken, der hvor der intet Forraadskammer er – under Himmelen, der, hvor de sorgløse Fugle uden at saae, uden at høste, uden at sanke i Lade – og uden Næringsssorger svinge sig let over Skov og Søe: der maa det dog vel være den himmelske Fader, som føder dem. »Han føder dem«; eller skulle vi maaskee daarligen sige, hvad vel mangan daarlig Bondemand har sagt: »Fuglene stjæle«, saa det dog egentligen er Bondemanden, der føder Fuglene, fordi disse nemlig stjæle fra ham. Ak, dersom et Menneskes Tanke var sjunken saa dybt i ussel Elendighed, at han i fortredelig Alvor kunde mene noget Saadant: hvor skulde han vel kunne lære Opløftelse af Himmelens Fugle, hvor

skulde det hjælpe ham, at see til Himmelens Fugle! Og dog, det skulde visseligen hjælpe ham, hvis han blot vilde *see til dem*, det vil sige, give nøie Agt paa dem, lære om igjen, lære at glemme den usle Forstandighed, der umenneskeligt gjorde hans Sjæl smaalig. Nei, den himmelske Fader føder Fuglene, og det uagtet de ikke saae, og ikke høste og ikke sanke i Lader, det vil sige den himmelske Fader føder ogsaa de Skabninger, som saae og høste og samle i Lader, og derfor skal Den, som ernærer sig selv, af Himmelens Fugle lære, at det dog er den himmelske Fader, som føder ham. Men Den, der Intet, slet Intet eier paa Jorden; Den, der saaledes – ogsaa lever »under Himlen«; Den, der sørgeligt fornemmer, at han meget nær er i det – glade Slægtskab med Himmelens Fugle: han lærer, at den himmelske Fader føder dem.

»Seer til Himmelens Fugle – Eders himmelske Fader føder dem«. Hvor kort, hvor høitidelig, hvor ligelig er denne Tale. Der er talet om alle Fuglene, der er ikke glemt een eneste i Talen, som forklarer, at den himmelske Fader ei heller glemmer nogen eneste, han, som oplader sin milde Haand og mætter Alt hvad som lever med Velsignelse. I Evangeliets Tale om Fuglene ymtes der ikke det Mindste om nogen Forskjel; at den ene maaskee fik rigeligt, den anden knapt; den ene maaskee Forraad for lidt længere Tid, den anden kun det i Øieblikket Fornødne; at engang imellem den enkelte maatte vente, vente forgieves, maatte maaskee gaae hungrig tilsengs: nei, der tales blot om Fuglene og om at den himmelske Fader føder dem.

Dog siger maaskee En: »om ogsaa en Fugl engang imellem fik for lidt, om der ogsaa døde en Fugl af Sult, den Sag var dog vel ikke saa farlig.« Hvorledes, skulde et Menneske kunne nænne at tale saaledes om Fuglene! Er og bliver da Bekymringen for Udkommet ikke væsentligen den samme enten det er en Fugl, der har den, eller et Menneske? Skulde et Menneske fornemt oversee denne Bekymring, dersom det blot var Fuglen, der kjendte den, og Mennesket var fritaget? Eller var det ufornuftigt af Fuglen at bekymres for saadanne Ubetydeligheder, men det var ikke ufornuftigt af det fornuftige Menneske at bekymres for de samme Ubetydeligheder? Sæt Fuglenes Liv ikke var ukjendt med den Forskjellighed i Henseende til Udkommet, hvilken desto værre gjøres saa gjeldende blandt Menneskene; sæt denne Forskjellighed beskæftigede og bekymrede Fuglene paa samme Maade, som den bekymrer Mennesket.

Paa samme Maade – naar dette antages, saa kan Talen jo undgaae, hvad den Bekymrede saa nødigt vil, at et *andet* Menneske taler til ham om hans Bekymring, saa kan Talen blive ude paa Marken hos Fuglene og tale om *Fuglens Bekymring*.

Der var engang en Skovdue; i den skulende Skov, der hvor Forundringen boer med Gysen blandt de ranke eensomme Stammer, havde den sin Rede. Men næst ved, der hvor Røgen stiger op fra Bondemandens Huus, boede nogle af dens fjernere Slægtninge: nogle tamme Duer. Med et Par af disse traf den oftere sammen; den sad nemlig paa en Green, som bøiede sig ud over Bondens Gaard; de tvende tamme sad paa Rygningen af Taget, dog var Adskillelsen ikke større end at de kunde udvexle deres Tanker for hinanden i Samtale. En Dag talte de da sammen om Tidernes Leilighed og om Udkommet. Skovduen sagde: »jeg har hidtil saadan havt mit Udkomme, jeg lader hver Dag have sin Plage, og paa den Maade kommer jeg gennem Verden.« Den tamme Due havde hørt nøie til ikke uden at fornemme en vis vellystig Bevægelse gennem hele Legemet, hvilket kaldes at kroe sig, derpaa svarede den: »nei, da bære vi os anderledes ad; hos os, det vil sige hos den rige Bonde, hos hvem vi leve, har man sin Fremtid betrygget. Naar Høstens Tid kommer, saa sidder jeg eller min Mage, een af os sidder oppe paa Taget og passer paa. Saa kører Bondemanden det ene Læs Sæd ind efter det andet, og naar han saa har kjørt saa mange ind, saa jeg ikke kan tælle længere, saa veed jeg, at der er Forraad nok for lang Tid, det veed jeg af Erfaring.« Da den havde talet saaledes, vendte den sig ikke uden en vis Selvfølelse om til dens Mage, der sad hos, som vilde den sige: »ikke sandt, min lille Mage, vi To har Vores sikkret.«

Da Skovduen kom hjem, tænkte den nærmere over denne Sag; det forekom den strax, at det maatte være en stor Behagelighed saaledes at *vide*, at man havde sit Udkomme betrygget for lang Tid, hvorimod det dog var kummerligt saaledes bestandigt at leve paa det Uvisse, saa man aldrig tør sige, at man *veed* man er forsørget. Det bliver derfor bedst, tænkte den, at Du forsøger, om det ikke skulde lykkes Dig at samle et større Forraad ind, som Du kunde have liggende paa eet eller andet meget sikkert Sted.

Næste Morgen vaagnede den tidligere end sædvanligt og havde nu saa travlt for at sanke sammen, at den neppe fik Tid til at spise eller til at spise sig mæt. Men det var ligesom en Skjæbne, der var over den, at den ikke skulde faae Lov at samle Velstand, thi hver Gang den havde samlet en Smule Forraad og gjemt det paa eet eller andet af de formeentligen sikre Steder – naar den kom for at see efter, saa var det borte. Imidlertid foregik der ingen væsentlig Forandring i Henseende til Udkommet, den fandt hver Dag sin Føde ligesom før, og forsaa vidt den tog lidt knappere til sig, da var det fordi den vilde samle og fordi den ikke gav sig Tid til at spise, thi ellers havde den sit rigelige Udkomme som før. Ak, og dog var der foregaaet en stor Forandring med den, den leed langtfra virkelig Trang, men den havde faaet en *Forestilling* om Trang i Fremtiden, dens Ro var tabt – den havde faaet *Næringsssorg*.

Fra nu af blev Skovduen bekymret, dens Fjær tabte Farvespillet, dens Flugt Letheden; dens Dag gik hen i frugtesløse Forsøg paa at samle Velstand, dens Drømme vare Indbildningens afmægtige Planer; den var ikke mere glad, ja den var næsten som bleven misundelig paa de rige Duer; den fandt sin Føde hver Dag, blev mæt, og dog var det ligesom blev den ikke mæt, fordi den i Næringsssorgen hungrede for lang Tid; den havde

fanget sig selv i den Snare, hvori ingen Fuglefænger kunde fange den, hvori kun den Fri kan fange sig selv: i Forestillingen. »Vel sandt«, sagde den til sig selv, »vel sandt, naar jeg hver Dag faaer saa meget jeg kan spise, saa har jeg jo mit Udkomme; det store Forraad jeg ønsker at samle kunde jeg dog ikke spise paa eengang, og i en vis Forstand kan man da ikke mere end spise sig mæt; men det var dog en stor Behagelighed at være fritaget for denne Uvished, hvorved man bliver saa afhængig.« »Det kan nok være«, sagde den til sig selv, »at de tamme Duer dyrt købe deres visse Udkomme; det kan nok være, at de i Grunden har mange Bekymringer, som jeg hidtil har været fritagen for, men denne Fremtidens Betyggethed staaer mig bestandigt for Hovedet; o, hvorfor blev jeg dog en fattig Skovdue og ikke en af de rige Duer!« Saa mærkede den nok, at Sorgen tog paa den, men da talte den fornuftigt til sig selv, dog ikke saaledes fornuftigt, at den slog Bekymringen af Tanke, og Sindet til Ro, men saaledes, at den overbeviste sig selv om, at Sorgen var i sin Orden. »Jeg forlanger jo ikke noget Ufornuftigt«, sagde den, »eller noget Umueligt, jeg forlanger jo ikke at blive som den rige Bonde, men blot som een af de rige Duer.«

Til sidst udtænkte den en List. En Dag fløi den hen og satte sig paa Rygningen af Bondemandens Tag mellem de tamme Duer. Da den derpaa lagde Mærke til, at der var et Sted, hvor disse fløi ind, fløi den ogsaa derind, thi der maatte vel Forraadskamret være. Men da Bondemanden kom om Aftenen og lukkede Dueslaget, opdagede han strax den fremmede Due. Denne blev derpaa sat ind i et lille Aflukke for sig selv indtil den næste Dag, da den blev aflivet – og fritagen for Næringsorgen. Ak, den bekymrede Skovdue havde ikke blot fanget sig selv i Bekymringen, men ogsaa paa Dueslaget fanget sig selv – til Døden.

Havde Skovduen været nøiet med at være hvad den var: Himmelens Fugl, da havde den havt sit Udkomme, da havde den himmelske Fader født den, da var den, paa Uvishedens Vilkaar, blevet hvor den hørte hjemme, der hvor de ranke, eensomme Stammer tungsindigt ere i god Forstaaelse med Skovduens kurrende Trille; da havde det været Den, om hvilken Præsten talte i Søndags, da han gjentog Evangeliets Ord: seer til Himmelens Fugl, den saaer ikke og høster ikke og sanker ikke i Lade, dog føder Eders himmelske Fader den.

Skovduen er Mennesket – dog nei, lader os ikke glemme, at det kun er Talen, der af Ærbødighed for den Bekymrede har ladet Skovduen holde for. Ja, som naar et fyrsteligt Barn opdrages, der da er et fattigt Barn, hvilket bliver straffet istedenfor Fyrsten: saaledes har Talen ladet Alt gaae ud over Skovduen. Og den har villigen fundet sig deri, thi den veed meget godt, at den er een af de guddommeligt beskikkede Lærere, af hvilke vi skulle lære; men dette gjør en Lærer ogsaa stundom, at han paa sig selv viser det Forkeerte, han vil advare imod. Skovduen selv er sorgløs, ja det er virkelig den, om hvilken Evangeliet taler. – Altsaa Skovduen er Mennesket. Naar han, som den, nøies med at være Menneske, da forstaaer han, hvad han lærer af Himmelens Fugl, at den himmelske Fader føder ham. Men føder den himmelske Fader ham, da er han jo uden Næringsorg, da boer han ikke blot som de tamme Duer hos den rige Bonde, men han boer hos Den, som er rigere end Alle. Han boer virkelig hos ham, thi da Himmel og Jord er Guds Huus og Eiendom, saa boer Mennesket jo hos ham.

Dette er det: at nøies med at være Menneske, at nøies med at være den Ringe, Skabningen, der ligesaalet kan opholde sig selv, som skabe sig selv. Vil Mennesket derimod glemme Gud – og ernære sig selv; saa har vi Næringsorgen. Det er vistnok priseligt og Gud velbehageligt, at et Menneske saaer og høster og sanker i Lade, at han arbejder for at finde Føden; men vil han glemme Gud og mene ved sin Arbeiden at ernære sig selv, saa har han Næringsorg. Den rigeste Mand, der nogensinde har levet, hvis han glemmer Gud og mener at ernære sig selv; han har Næringsorg. Thi lader os ikke tale daarligen og smaaligt, ved at sige, at den Rige er fritagen for Næringsorg, den Fattige ikke. Nei, kun Den er fritagen, som ved at nøies med det at være Menneske, forstaaer, at den himmelske Fader føder ham; og dette kan jo den Fattige lige saa godt som den Rige.

Næringsorg er derfor den Snare, hvori ingen udvortes Magt, ingen *Virkelighed* kan fange et Menneske, men hvori kun han kan fange sig selv, den Rige lige saa godt som den Fattige – naar han ikke vil nøies med det at være Menneske. Naar han nemlig ikke vil nøies dermed, hvad er da det Mere han forlanger? Det Mere er: at være sig selv sit eget Forsyn for hele Livet eller maaskee blot for den Dag imorgen; og naar han vil det, saa gaaer han – *snildt* – i Snaren, den Rige lige saa godt som den Fattige. Saa vil han ligesom omskandse sig selv paa en lille eller en stor Plet, der ikke skal være Gjenstand for Guds Forsyns og den himmelske Faders forsørgende Omsorg. Han mærker maaskee ikke, førend det er forsilde, at han i denne omskandsede Tryghed boer – i et Fængsel. Han gjør selv, hvad Bondemanden gjorde ved Duen, han lukker Slaget, og troer, at han nu er tryg, og nu er han netop fangen, eller, hvilket ogsaa kan udtrykkes paa en anden Maade, nu er han netop udelukket fra Forsynets Omsorg og priisgiven til Næringsorg. Thi kun Den er fangen og udelukket, som har lukket sig inde hos meget eller lidet Gods i den Mening at ernære sig selv; og kun Den er fri og uden Næringsorg, som hos meget eller lidet Gods, ja i Armod forstaaer, at den himmelske Fader føder ham. Og Den, der i formastelig Forstand snildt har lukket sig selv inde og derved fanget sig selv, han har netop, som Skovduen, aandeligt forstaaet, fanget sig selv til Døden.

Allerede saaledes viser det sig, at Næringsorg fremkommer ved Sammenligning; her nemlig paa den forfærdelige Maade, at Mennesket ikke vil nøies med at være Menneske, men vil sammenligne sig med Gud, vil have en Tryghed ved sig selv, som intet Menneske tør have, hvilken Tryghed derfor ogsaa netop er –

Næringsssorgen.

Men ogsaa paa andre Maader viser det sig, at Næringsssorg fremkommer ved Sammenligning, forsaavidt nemlig Næringsssorg ikke er den Dag idags virkelige Trang, men Forestillingen om en fremtidig. Sammenligningen fremkommer da atter ved, at Mennesket ikke vil nøies med det at være Menneske. Himmels fattige Fugl sammenlignede sig jo med de rige Fugle; ved denne Sammenligning opdagede den Næringsssorgen. Hvad det er at hungre og at finde Føde, det havde den vidst for længe siden, men Næringsssorg havde den ikke før havt. Og da nu disse Bestemmelser: riig og fattig, ikke ved et svælgende Dyb ere skilte fra hinanden, da de tvertimod i idelig Omgang og stadig Grændsestrid berøre hinanden, og da fremdeles det forskjellige Hensyn forholdsviis forandrer Bestemmelsen: saa kan altsaa dette Sammenligningens Tredie være det yderst Forskjellige. I Næringsssorgen vil saa den Bekymrede ikke nøies med det at være Menneske, men vil være eller have Forskjelligheden, vil være riig, formuende, velhavende, nogenlunde betrygget og saa fremdeles. Han seer nemlig ikke til Himmels Fugle – bort fra Menneskelivets Forskjellighed, men han seer sammenlignende til de Andre, til Forskjelligheden, og hans Næringsssorg er et Sammenligningens Forhold.

Og selv om den Bekymrede ikke saaledes i Sammenligning fæster sin Opmærksomhed paa Grads-Forskjellen, og kalder *Det* Næringsssorg, som mere er verdslig Bekymring (thi det er jo dog ikke Næringsssorg, at bekymres om at have lige saa meget som Den og Den), selv om dette ikke er Tilfældet, der ligger dog en Sammenligning til Grund for Næringsssorgen, forsaavidt denne ikke er Udtrykket for den virkelige men den forestillede Trang. Hvoraf kommer det, at Fuglen ikke har Næringsssorg? Deraf, at den ikke sammenligner den ene Dag med den anden, at den efter Evangeliets Ord lader hver Dag have sin Plage. Men selv om den Bekymrede ikke sammenligner sit Kaar med noget andet Menneskes, og i denne Forstand »holder sig reen fra Verden« (ak, Sammenligning er maaskee en af de fordærveligste Arter Besmittelse) – naar han dog ængstelig sammenligner den ene Dag med den anden, naar han den Dag han har rigeligt Udkomme siger: men imorgen! og naar han den Dag han har knapt siger: imorgen vil det blive endnu værre: saa sammenligner han jo. Ak, hvis en saadan Bekymret læste dette, at han da ikke vilde blive utaalmodig paa Taleren. Gjerne skal jeg som en hedensk Viis gjorde af Ærbødighed for Talens Gjenstand: tildækkede sit Aasyn, gjerne skal jeg saaledes af Ærbødighed for Bekymringen tildække mit Ansigt, saa jeg Ingen seer, men kun taler om Himmels Fugl. Det var jo ved denne Art af Sammenligning, at Skovduen i Bekymringens sørgelige Omgang med sig selv fra Dag til Dag opdagede Næringsssorgen; den tilstod jo, at den havde sit Udkomme, men Uvisheden bedrøvede den, den syntes den blev saa afhængig – af Gud. Det græmmede den, at den aldrig med Sikkerhed turde tale om den næste Dag – o, lad os dog ikke glemme, at den jo i guddommelig Forstand turde tale med Sikkerhed, naar den sagde: den himmelske Fader vil nok føde mig imorgen; lad os ikke glemme, at den taledede med allerstørst Sikkerhed om den Dag imorgen, hvis den ret inderligt indskrænkede sig til blot at takke for den Dag idag! Er dette ikke saaledes? Dersom der var en elskende Pige, hvem den Elskede kom og besøgte, hvis hun da sagde til ham: kommer Du nu ogsaa igjen imorgen: da var der dog jo nogen Bekymring i hendes Elskov. Men hvis hun uden at nævne den Dag imorgen kastede sig om hans Hals og sagde: o, tak, at Du kom idag: da var hun jo ganske beroliget for den Dag imorgen. Eller, hvis der var tvende Piger, og den ene sagde til sin Elskede: kommer Du nu ogsaa imorgen igjen; den anden sagde: o, tak at Du kom idag: hvilken af disse Tvende var meest overbeviist om, at den Elskede vilde komme imorgen igjen?

Der føres ofte nok i Verden den unyttige og maaskee forfængelige Strid, naar den Fattige siger til den Rige: ja, Du kan sagtens, Du er fri for Næringsssorg. Giv Gud, at den Fattige dog ret vilde forstaae, hvorledes Evangeliet mener det saa langt bedre med ham, ligeligt og mere kjærligt. Evangeliet lader sig sandeligen ikke bedaare af den synlige Forskjelligheds Sandsebedrag, lader sig ikke bedaare til at tage Partie med noget Menneske mod noget andet Menneske, med den Rige mod den Fattige eller med den Fattige mod den Rige. Det, ikke at have Næringsssorg, er i Sandhed en Velbehagelighed i Guds Øine: skulde da vel den Rige uden videre have dette Fortrin, og den Fattige være udelukket? Ak, nei. Hvis den Fattige ret vilde nøies med det at være Menneske, og af Himmels Fugle lære at være uden Næringsssorg, da skulde han eenfoldigen opløfte sig over den tilsyneladende Forskjellighed, han skulde maaskee stundom foranlediges til at sige: den stakkels Rige, han har dog ret Næringsssorg. Thi hvilket Menneske kan dog vel med Rette og med Sandhed sige disse Ord: jeg har ingen Næringsssorg? Dersom den Rige, idet han siger det, peger paa sine Rigdomme: mon der da er Spoer af Mening i hans Tale! Modsiges han sig ikke i samme Øieblik himmelraabende, han, som holder Næringsssorgen fast, idet han holder den borte ved sine Skatte, og af Næringsssorg passer nøie paa dem og forøger dem! Ja, dersom den Rige vilde bortgive alt sit Gods, kaste Pengene – og Næringsssorgerne fra sig og nu sige: jeg har ingen Næringsssorg: da først var der jo Mening i hans Tale. Og dette er jo den Fattiges Tilfælde, naar han, som Intet eier og forsaavidt Intet har at bortkaste, kaster Næringsssorgen paa Gud og siger: jeg har ingen Næringsssorg. Er dette ikke saaledes, at Rigdommene maae bort, dersom det blot skal være muligt, at der kan være Mening i Talen? Dersom En, der eiede en kostbar Samling af herlige Lægemedler, af hvilke han daglig brugte Noget, vilde, idet han pegede paa Lægemedlerne, sige: jeg er ikke syg – var dette da ikke en himmelraabende Modsigelse!

Ofte nok føres der i Verden mellem Menneske og Menneske den unøisomme Sammenligningens Strid om Afhængighed og Uafhængighed, om det Lykkelige i at være uafhængig og det Tunge i at være afhængig. Og dog, dog har det menneskelige Sprog aldrig, og Tanken aldrig udfundet et skjønnere Sindbillede paa

Uafhængighed end Himmelens – fattige Fugl; og dog, dog kan ingen Tale være mere besynderlig end at det skulde være saa Tungt at være – let som Fuglen! At være afhængig af sine Skatte, det er Afhængighed og tung Trældom; at være afhængig af Gud, ganske afhængig, det er Uafhængighed. Den bekymrede Skovdue frygtede daarligen at blive ganske afhængig af Gud, derfor ophørte den at være uafhængig og at være Sindbilledet paa Uafhængighed, ophørte at være Himmelens fattige Fugl, der ganske er afhængig af Gud. Afhængighed af Gud er den eneste Uafhængighed, thi Gud har ingen Tyngde, det har kun det Jordiske og især jordiske Skatte, Den, der derfor er ganske afhængig af ham, han er let. Saaledes med den Fattige, naar han, nøiet med det at være Menneske, seer til Fuglen under Himmelen, seer til den – under Himmelen, som jo altid den Bedende seer op ad, den Bedende, nei han, den Uafhængige, er jo en Takkende.

* *
*

At nøies med det at være Menneske. Det var derom Talen handlede, og om hvorledes den Bekymrede lærer det af Lilierne paa Marken og af Himmelens Fugle, hvorledes derimod Sammenligningen avlede den verdslige Bekymring, og hvorledes den avlede Næringsorgen. Det er vel et Menneske, der har talet, men han har jo, understøttet af Lilierne og Fuglene, talet om Lilierne og Fuglene. Og saaledes indeholder det, at han er den Talende, ingen Sammenligning med noget andet Menneske, som havde han noget Fortrin ved at være Taler; nei, her er atter Ligeligheden ligeoverfor de guddommeligt beskikkede Lærere: Lilierne paa Marken og Himmelens Fugle.

II

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længer den trænger dybt derind, ogsaa sætter sig desto fastere: da er det vel gavnligt at tænke paa en Adspredelse for den Bekymrede, om ikke i den Forstand, som Verden, ofte nok og daarligen nok, anbefaler forfængelig Adspredelses vilde Hasten eller støiende Bedøvelse. Naar da den Bekymrede føler sig forladt og dog, ved en Selvmodsigelse i Sorgen, ikke ønsker Deeltagelse, fordi denne indknibende og trykkende kommer ham for nær, saa han ømmer sig næsten ligesaa meget ved Deeltagelsen, som ved Smerten: da fører man ham hen i en Omgivelse, hvor Intet minder om Sorgen – end ikke Deeltagelsen, hvor Deeltagelsen ligesom er og dog ikke er; en Omgivelse, der har Deeltagelsens rørende Nærhed, forsaavidt den ligesom er, og tillige Deeltagelsens lindrende Fjernhed, forsaavidt den dog ikke er Deeltagelse.

Saaledes fører det forelæste Evangelium den Bekymrede ud paa Marken, i den Omgivelse, der vil flette ham ind med i det store Samliv, der vil vinde ham for Tilværelsens store Fællesskab. Men da nu Bekymringen har sat sig fast hos ham, saa gjælder det om, saa maa der gjøres Noget for at faae Øiet og Sindet bort fra den. Hertil ere tvende Bevægelser tjenlige, hvilke Evangeliet anbefaler. Thi naar den Bekymrede »betragter Lilien« ved hans Fod, da seer han *ned ad*; og naar han seer ned ad til Lilien, saa seer han ikke Bekymringen. Vel muligt, at han i sin Sorg ogsaa ellers gik bøiet, saae ned ad, og saae sin Bekymring, men hvis han seer ned ad for at see til Lilien, saa seer han bort fra Bekymringen. Og naar han, efter Evangeliets Forskrift, seer til Fuglen under Himlen, da seer han *op ad*, og naar han seer op ad til Fuglen, da seer han ikke sin Bekymring. Vel muligt, at han ogsaa ellers i sin Sorg stundom saae op ad, naar han sendte et bekymret Suk op til Gud, og med Bekymringens Blik saae efter det; men dersom han seer op ad for at see til Fuglen under Himmelen, da seer han bort fra Bekymringen. Det nemlig, at Bekymringen har sat sig fast i et Menneskes Sjel, hvorledes skulde man bedre betegne det, end ved at sige, at det er, som naar Øiet *stirrer*. Naar Øiet stirrer, da seer det uforandret hen for sig, seer bestandigt Eet, og seer dog egentligen ikke, fordi det, som Videnskaben forklarer, seer sin egen Seen. Men da siger Lægen: bevæg Øiet. Og saaledes siger Evangeliet: adspred Sindet, see ned ad til Lilien, og lad være at stirre paa Bekymringen; see op ad til Fuglen og lad være at stirre paa Bekymringen. Naar da Taaren standser, medens Øiet seer ned ad til Lilien: er det da ikke, som var det Lilien, der aftørrede Taarer! Naar Veiret tørrer Taaren af Øiet, som seer efter Fuglen: er det da ikke som var det Fuglen, der aftørrede Taarer! Selv naar den Kjærlige sidder hos og aftørrer Taaren, hvis dog den Bekymrede bliver ved at græde: er dette da egentligen at aftørre Taarer? Men Den, der bringer den Bekymrede til at lade være at græde: han aftørrer Taarer.

Dette er, hvad man tør kalde en *gudelig Adspredelse*, der ikke som den verdslige og forfængelige hidser Utaalmodigheden og nærer Bekymringen, men adspred, beroliger, overtaler, jo mere man fromt hengiver sig til den. Saare Meget har menneskelig Kløgt opfundet for at forlyste og adspred Sindet, og dog spotter Loven for denne Art Opfindelse den frugtesløse Stræben ved Selvmodsigelsen. Kunsten er selv i Utaalmodighedens Tjeneste; utaalmodigere og utaalmodigere lærer den at fortætte Adspredelsers Mængde i

det kortvarige Øieblik: jo mere denne Kløgt stiger, desto mere arbejder den sig selv imod, da det viser sig, at Adspredelsen bestandigt vil strække til for kortere og kortere Tid, eftersom Kunsten stiger. Lad os tage et Exempel, hvor den forfængelige og verdslige Adspredelse ret viser sig saa skrøbelig og selvmodsigende som den er. Fyrværkeren vil jo forlyste Øiet og adsprede Sindet ved i Nattens Mørke at tænde den kunstige blussende Flygtighed. Og dog, dersom det blot skal vare en Time, saa bliver Tilskueren træt; dersom det blot skal vare et lille Øieblik mellem hvert nyt Tænd, saa bliver Tilskueren træt. Kløgtens Opgave er altsaa at gjøre det hurtigere og hurtigere af, det Høieste, det Fuldenteste vil blive at brænde det Hele af i nogle faa Minuter. Men dersom Adspredelse er bestemt til at fordrive Tiden, saa viser Selvmodsigheden sig jo tydeligt: at Adspredelsen, naar den er bleven meest fuldendt i Kunst, kun kan fordrive et Par Minuter – desto rædsommere bliver det netop tydeligt, hvor lang Tiden er. For Betaling køber man da Adgang til i en Utaalmodighedens Spænding at skulle vente Forlystelsens Begyndelse, og i samme Øieblik er den forbi. Som hine gøglende Blus lyse og øieblikkeligt forsvinde i Intet, saaledes maa Dens Sjel være, der kun kjender saadanne Adspredelser: i Adspredelsens Minut fortvivler han over Tidens Længde.

Ak, hvor anderledes med den gudelige Adspredelse! Thi saa Du nogensinde den stjerneklare Himmel, og har Du vel fundet noget tilforladeligere Syn! Det koster ikke Noget, saaledes er der ingen Utaalmodighedens Tilskyndelse; det hedder ikke: iaften, endnu mindre Kl. 10 paa Slaget. O nei, der ventes paa Dig, om der end i en anden Forstand ikke ventes paa Dig – som Stjernerne nu lyse tindrende i Natten, saaledes have de staaet gennem Aartusinder uforandrede. Som Gud gjør sig usynlig, ak, derfor er der maaskee Mangen, som aldrig ret blev opmærksom paa ham: saaledes gjør Stjernehimlen sig ligesom ubetydelig, ak, derfor er der maaskee Mangen, som aldrig ret saa den. Den guddommelige Majestæt forsmaaer den synlige, den usande Paafaldenhed; Stjernehimlens Høitidelighed er mere end bramfri. O, men dersom Du staaer stille; dersom Du maaskee uden Hensigt gik der ud, hvor den Aar ud og Aar ind, upaaskjønnet, er synlig, dersom Du tilfældigviis standsede og vendte Dit Blik op ad – Du har dog vel sandet det: Overtalelsen stiger med hvert Øieblik; mere og mere rørende fralister den Dig det Timelige; i dybere og dybere Glemsel synker, hvad der skal glemmes med hvert Øieblik Du vedbliver at betragte den. O, gudelige Adspredelse, ikke kalder Du Dig troløst og forrædersk en Adspredelse, medens Du dog ved tom Larmen, ved jagende Utaalmodighed er i Pagt med Kjedsomheden, hvori Du styrter Mennesket dybere og dybere – ved Adspredelsen: nei, Du er i Pagt med det Evige, og derfor er kun Begyndelsen vanskelig; naar den er gjort, da voxer Adspredelsens – Stilhed, og i den Overtalelsen.

Saaledes er det med Alt i Naturen; det synes ubetydeligt, og er dog saa uendeligt rigt. Dersom Du derfor hastende gaaer Din Gang i vigtigt Ærende, og Veien fører Dig langs Havets Bred: da tag Dig iagt. Vel sandt, der er Ingen, som kalder paa Dig, der høres ingen Indbydelse, hverken Udskrigerens Stemme eller Kanoners Torden som til menneskelig Forlystelse; og dog tag Dig iagt; iil, at Du ikke ved at staae stille et Øieblik maaskee i Bølgegangen opdager Eensformighedens Overtalelse. Og saaledes ogsaa med Lilien paa Marken og med Fuglen under Himmelen; dersom Du skyndsomt gaaer »til Din Ager, til Dit Kjøbmandskab, til Din Hustrue«, og en Fugl flyver Dig forbi: da see Dig ikke om efter den; thi dersom Du saa efter den, da maatte Du maaskee staae længe for længe at see efter Fuglen. Dersom det er Arbeidets Tid, hvori man skal passe sin Gjerning, dersom Høstkarlen flinkt hvæsser sin Lee og svinger den mod Sæden, da lad ham ikke see til Lilien ved hans Fod, at den ikke overtaler ham, saa baade Lilien og Høstkarlen bliver staaende.

Men den Bekymrede, han advares ikke, ham tilskynder tvertimod Evangeliet til at gaae ud paa Marken, og da at staae stille for at betragte Lilien og Fuglen, at den gudelige Adspredelse maatte bringe det stirrende Øie til at bevæge sig, maatte adsprede det Sind, i hvilket Bekymringen har sat sig fast. Betragt Lilien, see, hvor den staaer yndig ved Din Fod, forsmaae den ikke, den venter jo dog paa, at Du vil fryde Dig ved dens Deilighed! See, hvor den bevæger sig hid og did, ryster Alt af sig, for at vedblive at være yndig! See, hvor den forfrisker sig ved Vinden, gjør sig ligesom Bevægelse, at den atter stille maa glædes ved sin lykkelige Tilværelse! See, hvor mild den er, altid villig til at spørge og til at lege, medens den dog ved at give efter seirer over den heftigste Storm og holder den ud! Betragt Fuglen under Himmelen, see hvor den flyver; maaskee kommer den langveis fra, fra fjerne, fjerne lykkeligere Egne – men saa ere disse jo dog til; maaskee flyver den bort, langt bort til fjerne, fjerne Egne – saa lad den tage Din Bekymring med! Og det gjør den uden at mærke Byrden, hvis Du blot vedbliver at see efter den. See, hvor den nu staaer stille, den hviler sig – i det uendelige Rum; den hviler sig altsaa der, hvor ingen Hvile synes mulig! See, hvor den finder sin Vei; og hvilken Vei gennem alle et Menneskelivs Trængsler og Gjenvordigheder er dog saa vanskelig, saa ubegribelig, som »Fuglens gaadefulde Vei gennem Luften«! Der er altsaa Vei og Vei at finde, hvor Veien synes en Umulighed.

Dog, som al Adspredelse ikke blot skal fordrive Tiden, men fornemmeligen tjene til at give den Bekymrede Andet at tænke paa: saa ville vi nu betragte, hvorledes den Bekymrede, som seer til Lilien og til Fuglen, ved Hjælp af den gudelige Adspredelse, der spreder Taagerne, faaer Andet at tænke paa end Bekymringen, hvorledes han ved at glemme Bekymringen i Adspredelsen føres til at betænke:

hvor herligt det er at være Menneske.

»Klæder da Gud saaledes Græsset paa Marken skulde han ikke meget mere klæde Eder I lidet Troende!« Gud klæder altsaa Græsset eller Græsset er paaklædt; Stengelens skjøntformede Hylster, Bladets fine Liin, Farveblandings yndige Afskygninger, den hele Rigdom, om jeg saa tør sige, af Baand og Sløifer og Stads – alt Dette hører med til Liliens Paaklædning, og det er Gud, der saaledes klæder den. »Skulde han da ikke meget mere klæde Eder, I lidet Troende?« »I lidet Troende«. Dette er Formaningens milde Bebreidelse; saaledes tales der til Den, som har Uret, naar Kjærligheden ikke nænner at tale strængt: med Fingeren truer den bebreidende ad ham og siger, Du lidet Troende, men siger det saa mildt, at Bebreidelsen ikke saarer, ikke bedrøver, ikke nedslaaer, men snarere opreiser og giver Frimodighed. Dersom et Barn bedrøvet kom til den Ældre og bad om Noget, som Barnet i Grunden havde og længe havde havt, men ikke var blevet opmærksomt derpaa, og derfor meente, at det skulde bede derom for at faae det, istedenfor at det skulde takke for, at det havde det: mon da ikke den Ældre mildt bebreidende vilde sige: ja, mit kjære Barn, det skal Du nok faae imorgen, Du lidet Troende! Det vil sige, naar Du engang kommer til bedre Forstand, da vil Du nok paaskjønne, at Du har det, at Du bestandigt har havt det, og at det derfor var en Art Uskjønsomhed, om end tilgivelig ja klædelig for et Barn, at Du bad om – hvad Du havde.

Men er Ordets Mening denne, saa siges der jo i Evangeliet ikke blot, at Mennesket er klædt som Græsset, men at han er klædt langt herligere. Ved Hjælp af den tilføiede Bebreidelse (I lidet Troende) er der egentligen sagt: skulde Gud ikke meget mere have klædt Eder; saa Talen ikke er om den nye Kjole, man saa gjerne vil have til paa Søndag, eller om den nye Kjole, man saa høiligen behøver, men om at Uskjønsomheden vil glemme, hvor herligt Mennesket fra Guds Haand – er paaklædt. Vilde der ikke ogsaa være et Misforhold i den Tale, hvis Første var: at Lilien er herligere paaklædt end Salomo, og hvis Sidste er: skulde Gud ikke meget mere klæde Eder, vilde der ikke være et Misforhold, dersom der paa sidste Sted skulde forstaaes: det Par Klædningsstykker et Menneske kan behøve?

Lad os dog ret betænke denne Sag. Der siges, at Lilien er paaklædt, men dette er jo dog ikke saaledes at forstaae, at Liliens Tilvær er Eet og det at have Klæder paa noget Andet; nei dens Paaklædning er det at være Lilie. Skulde Mennesket nu i denne Forstand ikke være langt herligere paaklædt? Eller skulde det være tilladt af Bekymring for Klædningsstykkerne ganske at glemme den første Paaklædning? O, Du lidet Troende, Du Uskjønsomme med Din indbildte Trang, o Du Bekymrede, selv om Din Trang var stor, at Du dog ganske vil glemme, hvorledes Gud har klædt Dig; lær af Myren at blive viis, men lær af Lilien, hvor herligt det er at være Menneske, hvor herligt Du er paaklædt, Du lidet Troende!

Den verdslige Bekymring søger altid at føre et Menneske ud i Sammenligningernes smaalige Uro, bort fra de eenfoldige Tankers ophøiede Ro. At være paaklædt betyder da at være Menneske – og saa at have gode Klæder paa. Den verdslige Bekymring beskæftiger sig med Klæderne og Klædernes Forskjellighed: er den da ikke som Barnet, der bedrøvet kommer og beder om hvad det har, og til hvem den Ældre mildt bebreidende siger: det skal Du nok faae imorgen, Du lidet Troende! Selv en Nødlidende vil Evangeliet dog først minde om, ikke ganske at glemme, hvor herligt han er paaklædt af Gud. Og dernæst, vi ere jo dog saare langt fra ikke alle i alvorligere og strængere Forstand Trængende, men derimod ere vi maaskee alle kun altfor tilbøielige til at bekymres om Klæderne, og uskjønsomme nok til at glemme de første Tanker – og den første Paaklædning. Men ved at betragte Lilien mindes den Bekymrede om, at sammenligne sin Paaklædning med Liliens – selv om Armod havde klædt ham i Pjalter.

Burde da ikke Indbydelsen til at lære af Lilierne være Enhver kjærkommen, som Paamindelsen er ham tjenlig! Ak, i Sammenligningernes søgne og verdslige Liv glemmes mere og mere, maaskee ganske, hine store, opløftende, eenfoldige, hine første Tanker. Det ene Menneske sammenligner sig med Andre, den ene Slægt sammenligner sig med den anden: og saaledes voxer Sammenligningernes opdyngede Mængde ret egentligen Mennesket over Hovedet. Alt som Kunstfærdigheden og Travlheden tiltager, bliver der vel i hver Slægt Flere og Flere, der trælsomt arbeide hele Livet igjennem langt nede i Sammenligningernes lave, underjordiske Egne, ja ligesom Bjergarbejderne aldrig see Dagens Lys, saaledes komme disse Ulykkelige aldrig til at see Lyset: hine opløftende, eenfoldige, hine første Tanker om, hvor herligt det er at være Menneske. Og op efter paa Sammenligningens høie Steder, der driver den smilende Forfængelighed sit falske Spil, bedrager de Lykkelige, saa de intet Indtryk faae af hine ophøiede, eenfoldige, hine første Tanker. – At være Hersker; ja, hvilken Strid føres ikke derom i Verden, det være nu om at herske over Riger og Lande, over Tusinder, eller om dog at have eet Menneske at herske over – foruden sig selv, som Ingen er bekymret for at herske over. Men ude paa Marken hos Lilierne, hvor ethvert Menneske, der stille og eensomt dier hine første Tankers Mælk, er hvad ethvert Menneske efter guddommelig Bestemmelse er, er Hersker: ja, der vil Ingen være Hersker! At være Vidunderet; ak, hvilke Anstrængelser gjøres der ikke i Verden for at naae dette Misundte, og hvorledes anstrænger ikke Misundelsen sig for at hindre det! Men ude paa Marken hos Lilierne, hvor ethvert Menneske er hvad Gud har gjort ham til, er Skabningens Under: ja, der vil Ingen være Vidunderet! Den enkelte Bedre vilde vel smile, Mængdens skingre Latter spotte den Daare, der i saadan Forstand kunde tale om det at være Hersker, og om det at være Vidunderet. Og dog, hvad kan vel Prædikeren mene med de Ord: »at Gud afsøndrede Mennesket for at see, om han vilde agte sig selv liig Dyret«. Thi Den, der ikke afsøndret vil beroliges, trøstes, opbygges, opløftes ved hine første Tankers Ubetingethed; Den, der vil give sig selv hen til at forsvinde og omkomme i Sammenligningernes intetsigende

Tjeneste: han agter sig selv liig Dyret, hvad enten han sammenlignelsesviis var den Udmærkede eller den Ringe. Derfor afsondrede Gud Mennesket, gjorde hvert Menneske til dette Særskilte, der indeholdes i de første Tankers Ubetingethed. Det enkelte Dyr er ikke afsondret, er intet Særskilt ubetinget, det enkelte Dyr er Tal og hører under, hvad den meest berømte hedenske Tænker har kaldet Dyre-Bestemmelsen: Mængden. Og det Menneske, der fortvivlet vender sig fra hine første Tanker for at styrte sig i Sammenligningernes Mængde: han gjør sig selv til Tal, han agter sig selv liig Dyret, hvad enten han sammenlignelsesviis blev den Udmærkede eller den Ringe.

Dog, hos Lilierne er den Bekymrede afsondret, langt borte fra alle menneskelige eller maaskee rettere umenneskelige Sammenligninger mellem Menneske og Menneske: ja ikke Den, der har vendt den største Stad i Verden Ryggen, har ladet en saadan broget Mængde, en saadan forvirret, uhyre Mangfoldighed bag sig, som Den, der vendte de umenneskelige Sammenligninger Ryggen – for menneskeligt at sammenligne sin Paaklædning med Liliens.

Ved Paaklædningen maa da, som viist er, forstaaes det at være Menneske. Allerede en Hedning har været opmærksom herpaa. Han vidste ikke at henhøre Alt til Gud, men han meente, at det var Sjelen, der, som han sindrigt siger, liig en Væver selv vævede Legemet, hvilket er Menneskets Paaklædning. Og nu prisede han i skjøn Forundring det menneskelige Legemes sindrige Skabning, dets Herlighed, med hvilken da ingen Plante og intet Dyr kunde udholde nogen Sammenligning. I Tanken lod han det ligesom blive til hvad der er Menneskets Udmærkelse: den opreiste Gang, og idet han tænkende eftergjorde det, da opløftedes hans Sind. Han forundredes over det menneskelige Øies Sindrigthed og endnu mere over Blikket, thi Øie har Dyret, men Blik har kun Mennesket, som derfor ogsaa i hiin Forundredes skjønne Modersmaal kaldes: den Opreiste, dog saaledes, at der antydes det Dobbelte, først det, at Menneskets Skikkelse er opreist som den ranke Stamme, og dernæst, at den saaledes Opreiste retter sit Blik op ad; om end den ranke Stamme hæver sig høiere: ved Hjælp af Blikket løfter den Opreiste stolt sit Hoved høiere end Bjergene. Saaledes staaer Mennesket opreist – bydende, og derfor tyktes det hiin Forundrede saa herligt, at Mennesket var den eneste Skabning, der havde Hænder, thi Haanden udrækker jo Herskeren, naar han befaler. Og saaledes fremdeles paa mange Maader vidste hiin Forundrede at tale herligen om Menneskets herlige Paaklædning. Mangen har maaskee talt lærdere, indsigtsfuldere, videnskabeligere maaskee derom, men forunderligt nok, Ingen har talet mere forundret end hiin ædle Vise, der ikke begyndte med at tvivle om Alt, men tvertimod da han var bleven Ældre, da han havde seet og hørt og oplevet Meget, ret begyndte at *forundre sig*, at forundre sig over hiint *eenfoldige Første*, hvilket ellers Ingen saaledes bryder sig om, end ikke den Lærde og Videnskabsmanden, thi det beskæftiger dog ikke disse – som Forundringens Gjenstand. Men denne Forundringens Tale er dog forsaavidt ufuldkommen, som den henhører Paaklædningen til Sjelen. Meest ufuldkommen, ja daarlig er den Tale, der ganske glemmer hiint høitidelige Første, saa den udendvidere, tankeløst tager det, at være Menneske, givet som var det Ingenting, tager det forfængeligt og strax begynder Daarskaben om Klædningsstykkerne, om Buxer og Trøie, om Purpur og Hermelin. Men ufuldkommen er ogsaa den Tale, der vel er opmærksom paa det Første, men ikke ret opmærksom paa Gud. Nei, skal Mennesket sammenligne sig selv med Lilien, da maa han sige: Alt det jeg er ved at være Menneske, det er min Paaklædning, Intet skyldes mig selv, men herligt er det.

Hvorledes skulle vi nu tale om denne Herlighed? Der kunde tales længe uden at blive færdig, men dertil er her ikke saaledes Stedet. Lader os derfor hellere tale kort og samle Alt i eet eneste Ord, hvilket Skriften selv bruger med Myndighed: *Gud skabte Mennesket i sit Billede*, og dog atter for Korthedens Skyld kun forstaae dette Ord om Eet.

Gud skabte Mennesket i sit Billede; skulde det ikke være herligt at være saaledes paaklædt! Siger Evangeliet for at prise Lilien, at den overgaaer Salomo i Herlighed: skulde det ikke være uendeligt herligere at ligne Gud! Lilien ligner ikke Gud, nei det gjør den ikke; den har et lille Kjende paa sig, hvorved den minder om Gud, den har et Vidnesbyrd, som jo Gud i Intet af det Skabte har ladet sig uden Vidnesbyrd, men Lilien ligner ham ikke.

Naar Mennesket seer sit Billede i Havets Speil, da seer han selv sit Billede, men Havet er ikke Menneskets Billede, og naar han fjerner sig, er Billedet borte: Havet er ikke Billedet og kan end ikke fastholde Billedet. Hvoraf kommer dette, uden deraf, at den synlige Skikkelse netop ved Synligheden er afmægtig (netop ligesom den legemlige Nærværelse gjør det umuligt at være allestedsnærværende), saa den ikke kan gjengive sig selv saaledes i et Andet, at dette beholder Billedet, naar Skikkelsen fjerner sig. Men Gud er Aand, er usynlig, og Usynlighedens Billede er jo atter Usynlighed: saaledes gjengiver den usynlige Skaber sig i den Usynlighed, hvilken er Aandens Bestemmelse, og Guds Billede er netop den usynlige Herlighed. Var Gud synlig, ja da var der Ingen, der kunde ligne ham eller være hans Billede; thi alt Synligts Billede er *ikke til*, og blandt alt det Synlige er der Intet, end ikke et Blad, der ligner det Andet eller er dets Billede, var det Tilfældet, da var Billedet Gjenstanden selv. Men da Gud er usynlig, saa kan Ingen *synligt* ligne ham; just derfor er det at Lilien ikke ligner Gud, fordi Liliens Herlighed er den synlige, og derfor taledede Hedningen dog ufuldkomment om Mennesket, selv naar han talte fuldkomment om det menneskelige Legemes Herlighed, men Intet talte om, at den usynlige Gud skabte hvert Menneske i sit Billede.

At være Aand, det er Menneskets usynlige Herlighed. Naar saa den Bekymrede ude paa Marken staaer

omgivet af alle Vidnesbyrdene, naar hver en Blomst siger til ham: husk paa Gud! da svarer Mennesket: det skal jeg nok, lille Børn, jeg skal tilbede ham, det kan I Stakler ikke. Den Opreiste er altsaa en Tilbedende. Den opreiste Gang var Udmærkelsen, men at kunne kaste sig tilbedende ned, er dog det Herligere; og hele Naturen er som det store Tjenerskab, der paaminder Mennesket, Herskeren, om at tilbede Gud. Det er dette, der ventes paa, ikke at Mennesket skal komme og overtage Herredømmet, hvilket ogsaa er herligt og ham beskikket, men at han tilbedende skal prise Skaberen, hvad Naturen ikke gjør, thi den kan kun minde Mennesket om at gjøre det. Herligt at være klædt som Lilien; endnu herligere at være den opreiste Hersker; men herligst at være Intet ved at tilbede!

At tilbede er ikke at herske, og dog er Tilbedelsen netop det, hvorved Mennesket ligner Gud, og det i Sandhed at kunne tilbede den usynlige Herligheds Fortrin for al Skabningen. Hedningen var ikke opmærksom paa Gud, og søgte derfor Ligheden i det at herske. Men saaledes er Ligheden ikke, nei saa er den tvertimod tagen forfængeligt; den er kun i Sandhed indenfor den uendelige Forskjellighed, og derfor er det at tilbede Ligheden med Gud som det er Fortrinnet for al Skabningen. Mennesket og Gud ligne hinanden ikke ligefremt, men omvendt: først naar Gud uendeligt er bleven Tilbedelsens evigt og allesteds nærværende Gjenstand, og Mennesket altid en Tilbedende, først da ligne de hinanden. Vil Mennesket ligne Gud ved at herske, da har han glemt Gud, da er Gud gaaet bort, og Mennesket leger Hersker i hans Fraværelse. Og saaledes var Hedenskabet, det var Menneskets Liv i Guds Fraværelse. Derfor var Hedenskabet dog som Naturen; og det Tungeste, der kan siges om det er: det kunde ikke tilbede – selv hiin ædle, eenfoldige Vise, han kunde tie af Forundring, men han kunde ikke tilbede. Men det, at kunne tilbede, er ingen synlig Herlighed, den kan ikke sees; og dog sukker Naturens synlige Herlighed, den bønfalder Herskeren om, den husker i eet væk Mennesket paa, at han endeligen ikke maa glemme – at tilbede. O, hvor herligt at være Menneske!

Men saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Lilierne ganske Andet at tænke paa end Bekymringen, han kom til ret at betænke, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det verdsligt igjen i Sammenligningernes Krydsen og Forskjellighedernes Sammenstød mellem Menneske og Menneske: da er det ikke Liliernes Skyld, da er det tvertimod, fordi han ogsaa har glemt Lilierne, glemt, at der var Noget han skulde lære af dem, og Noget han endeligen maatte huske paa at gjøre for dem. Skulde man nemlig betegne den verdslige Bekymring med eet eneste Ord, maatte man da ikke sige: den er en Bekymring om Klæderne, en Bekymring om: at synes; netop derfor er Opbyggelsen ved den usynlige Herlighed den høieste Opløftelse over verdslig Bekymring: det, at tilbede, er Herligheden og tillige en Tjeneste, der vises Lilien.

Saaledes med Liliernes Underviisning. Vi ville nu betragte, hvorledes den Bekymrede af **Fuglen** lærer, hvor herligt det er at være Menneske.

»Fuglen saaer ikke, og høster ikke, og sanker ikke i Lade«, Fuglen er uden Nærings sorg. Men er dette da egentligen en Fuldkommenhed; er det en Fuldkommenhed at være sorgløs i Faren, naar man ikke kjender den, ikke veed den er til; er det en Fuldkommenhed at gjøre sikre Skridt – fordi man gaaer iblinde, at gaae trygt – fordi man gaaer isøvne! Nei, da maa man dog vel sandere sige, at det er en Fuldkommenhed, at kjende Faren, at see den under Øine, at være vaagen: at det er en Fuldkommenhed, at kunne have Nærings sorg – for nemlig at overvinde denne Frygt, for at lade Troen og Tilliden drive Frygten ud, saa man i Sandhed er uden Nærings sorg i Troens Sorgløshed. Thi kun Troens Sorgløshed er i guddommelig Forstand den Svæven, hvis skjønne men ufuldkomne Sindbillede er Fuglens lette Flugt. Derfor tale vi jo ogsaa om at hæve sig paa Troens Vinger, og dette Vingeslag er i guddommelig Forstand det fuldkomne, Fuglens Vingeslag kun en svag en billedlig Antydning; ja, som naar den trætte Fugl med afmattede Vingeslag langsomt synker til Jorden, saaledes er selv den dristigste Fugls stolteste Flugt kun jordisk og timelig Mathed i Sammenligning med Troens høie Svæven, en langsom Synken i Sammenligning med Troens lette Stigen.

Vi ville nærmere betragte dette. Hvorfor har Fuglen ikke Nærings sorg? Fordi den kun lever i Øieblikket, altsaa fordi der slet intet Evigt er i Fuglen; men er dette vel en Fuldkommenhed! Hvorledes fremkommer derimod Nærings sorgens Mulighed; derved, at det Evige og det Timelige berøre hinanden i en Bevidsthed, eller rettere derved, at Mennesket har Bevidsthed. I Bevidstheden er han evigt langt, langt ude over Øieblikket, ingen Fugl fløi saa langt bort, og dog bliver han netop derved opmærksom paa den Fare, som Fuglen ikke aner: idet Evigheden blev til for ham blev ogsaa den Dag imorgen til. Ved Bevidstheden opdager han en Verden, som ikke den meest bereiste Fugl kjender: det Tilkommende, og naar dette Tilkommende ved Bevidstheden tages tilbage i Øieblikket, saa opdages Bekymringen, som Fuglen ikke kjender, thi hvor langt den end fløi og hvor langt borte fra end den vendte tilbage, den fløi aldrig til det Tilkommende og vendte aldrig derfra tilbage.

Da nu Mennesket er Bevidsthed, saa er han Stedet, hvor det Evige og det Timelige bestandigt berøre hinanden, hvor det Evige bryder sig i det Timelige. Derfor kan Tiden falde et Menneske lang, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og med dette maaler Øieblikkene; men Tiden falder aldrig Fuglen lang. Derfor har Mennesket en farlig Fjende, som Fuglen ikke kjender: Tiden, en Fjende, ja en Fjende eller en Ven, hvis Efterstræbelser eller hvis Omgang Mennesket ikke kan undrage sig, fordi han har det Evige i Bevidstheden, og derfor maa maale den. Paa mange Maader kan det Timelige og det Evige smerteligt berøre hinanden i den menneskelige Bevidsthed, men een af de Berøringer, ved hvilken Mennesket især ømmer sig, er dog Nærings sorgen. Dens Afstand fra det Evige synes saa uendelig; der er ikke Tale om at udfylde Tiden med

nogen herlig Bedrift, nogen stor Tanke, nogen opløftende Følelse, som i de Timer, om hvilke man siger, at de leves for Evigheden, ak nei, der er kun Tale om det fattige Arbeide i Timer, der ganske egentligen leves for Timeligheden, det fattige Arbeide, at tilveiebringe Betingelsen for timeligt at være til. Men dog er det, at kunne have Næringsborg, en Fuldkommenhed, og er blot Nedtrykkelsens Udtryk for Menneskets Ophøiethed, thi saa høit, som Gud ophøier, saa dybt trykker han ogsaa ned, men altsaa betyder det, at være dybt nedtrykt, ogsaa at være høit ophøiet. Og høit løftede Gud Mennesket over Fuglen ved det Evige i Bevidstheden, saa trykte han ham igjen, om man saa vil, under Fuglen ved Kjendskab til den Sorg, den jordiske, ringe Sorg, som end ikke Fuglen kjender. O, hvor fornemt synes det, at Fuglen ikke har Næringsborg – og dog, hvor langt herligere at kunne have den!

Af Fuglen kan Mennesket derfor vel lære, han kan ogsaa kalde Fuglen sin Lærer, men dog ikke i høieste Forstand. Som Fuglen er uden Næringsborg, saa er i Grunden et Barn det ogsaa; ak, hvo vilde ikke gjerne lære af et Barn! Og naar den indbildte eller den virkelige Trang i Bekymringen gjør et Menneske mismodigt, forstemt, nedslagen: o, da vil han gjerne formildes, gjerne lære af et Barn, gjerne i sit stille, taknemlige Sind kalde Barnet sin Lærer. Men dersom Barnet vilde tage Ordet og tale belærende, saa vilde vel den Ældre mildt sige: ja, mit kjære Barn, det er Noget, som Du ikke forstaaer Dig paa. Og dersom Barnet da ikke taug, saa vilde den Ældre sige, at det var et uartig Barn, og maaskee ikke tage i Betænkning at slaae – Læreren, og maaskee gjøre det med Rette, hvorfor, fordi den Ældre i alvorlig Forstand er Barnets Lærer, Barnet kun i den spøgefulde Alvors skjønne Forstand den Ældres Lærer. Men saa er det jo dog en Fuldkommenhed, at kunne have Næringsborg, og Mennesket den langt Overlegne, om han end gjerne efter Evangeliets Anviisning lærer af Fuglen, og i stille, taknemligt Sind kalder den sin Lærer.

Fuglen, som er uden Næringsborg, er da vel Menneskets Forbillede, og dog er Mennesket, ved at kunne have Næringsborg, langt fuldkommere end Forbilledet. Derfor tør Mennesket aldrig glemme, at Den, der henviste ham til Himmels Fugle, som til en første, en barnlig Underviisning, at netop Han i Alvor og Sandhed er det egentlige Forbillede, at netop Han er den sande, den væsentlige menneskelige Fuldkommenheds Forbillede. Thi naar der siges: Fuglene have Reder og Rævene have Huler, men Menneskens Søn har ikke Det, hvortil han kan helde sit Hoved: da tales der jo om en Tilstand, som er mere hjælpeløs end Fuglens og tillige sig dette bevidst. Men da, med Bevidsthed derom, at være uden Rede, uden Tilhold, da – at være uden Sorg: ja dette er den ophøiede Skabnings, er Menneskets guddommelige Forbillede. For Fuglen er dette Forbillede ikke til, ei heller for Barnet; men altsaa er det, at kunne have Næringsborg, en Fuldkommenhed. Er det ikke saaledes? Sige vi vel, at det er en Fuldkommenhed hos Qvinden, at hun, som den Svagere, ikke kan gaee i Krig; at det er en Fuldkommenhed hos den Fangne, at han ikke kan komme ud og vove Livet; at det er en Fuldkommenhed hos den Sovende, at han sover sig fra Faren; eller sige vi vel, at det er en Fuldkommenhed, at være udelukket fra at turde kalde den Ophøiede sit Forbillede! Men hvorfor tales der da anderledes om Næringsborg, som var Qvinden lykkeligere, fordi det nærmest er Manden, som maa erhverve; som var den Fangne lykkelig, fordi Staten ernærer ham; som var Den lykkelig, der sov sig til Rigdom; eller Den lykkeligst, der maaskee ved Rigdom var udelukket fra at kalde Gud-Mennesket sit Forbillede!

Dog ude hos Fuglen kan den Bekymrede ikke tale saaledes; han seer til Fuglen, han glemmer den indbildte Bekymring ganske, selv den virkelige Trang glemmer han for Øieblikket, han formildes, ja han opbygges. Men dersom Fuglen understod sig at sige et belærende Ord, da vilde han vel svare: »min lille Ven, det er Noget, Du ikke forstaaer Dig paa«, det er, han vilde blive sig bevidst, at det er en Fuldkommenhed, at kunne have Næringsborg.

»Fuglen saaer ikke, og høster ikke, og sanker ikke i Lade;« det vil sige Fuglen arbeider ikke.

Men er dette da en Fuldkommenhed, slet ikke at arbeide; er det en Fuldkommenhed, at stjæle Dagens Tid i samme Forstand, som Søvn stjæler Nattens! Thi vel vaagner Fuglen tidlig til Sang, og dog, dog naar den har sovet vaagner den egentligen til at drømme, selv dens skjønneste Sang er jo en Drøm om en ulykkelig Elskov; og saaledes sover og drømmer den Livet hen, en lykkelig eller en tungsindig Spøge. Men er dette dog vel en Fuldkommenhed, er det en Fuldkommenhed hos Barnet, at det leger og bliver træt – som Manden af Arbeide – og sover, og leger atter! Det er elskeligt hos Barnet, ak, hvo vilde ikke gjerne lære af et Barn! Og naar den Ældre stundom vel gjør sit Arbeide, men ikke bliver glad derved, ja endog maaskee fortreden: o, da vil han gjerne formildes ved Barnet, gjerne lære af det, gjerne i sit stille taknemlige Sind kalde Barnet en Lærer. Men han vilde ikke tage i Betænkning, hvis fornødent gjordes, at irettesætte – Læreren, og den Ældre vilde gjøre det med Rette, hvorfor, fordi den Ældre i Alvorens Forstand er Barnets Lærer, Barnet kun i den spøgefulde Alvors skjønne Forstand den Ældres Lærer.

Fuglen arbeider ikke; dens Liv er i uskyldig Forstand Forfængelighed, og i uskyldig Forstand tager den selv Livet forfængeligt. Er dette vel en Fuldkommenhed; saa er det vel ogsaa en Ufuldkommenhed hos Gud, at han arbeider, at han arbeider indtil nu! Er det en Fuldkommenhed hos Fuglen, at den i vanskelige Tider sidder og dør af Sult og slet Intet veed at gjøre, at den fortunlet lader sig falde til Jorden og dør? Ellers tale vi jo ikke saaledes. Naar Sømanden lægger sig i sin Baad og lader staae til i Uveiret, og slet Intet veed at gjøre: da tale vi ikke om hans Fuldkommenhed. Men naar den kjække Sømand veed at styre, naar han ved Snilde, ved Kraft, ved Udholdenhed arbeider Storm og Uveir imod, arbeider sig ud af Faren: da beundre vi

ham. Naar man langt op ad Formiddagen seer Den, der staaer sildig op, dvask og dog sulten vente paa at faae Føden ved et Tilfælde, prise vi vel dette; men naar vi tidlig om Morgenen see den flinke Arbeider, eller naar vi end ikke see ham, men tidligt om Morgenen see, at han har allerede været der, at Fiskeren har allerede været ude ved Garnet, at Røgteren har allerede flyttet Køerne: da prise vi Fiskeren og Røgteren. At arbejde er Menneskets Fuldkommenhed. Ved at arbejde ligner Mennesket Gud, der jo ogsaa arbejder. Og naar da et Menneske arbejder for Føden, da ville vi ikke daarligen sige, at han ernærer sig selv, vi ville hellere, netop for at minde om, hvor herligt det er at være Menneske, sige: han arbejder med Gud for Føden. Han arbejder med Gud, altsaa han er Guds Medarbejder. See, det er Fuglen ikke, Fuglen faaer nok Føden, men den er ikke Guds Medarbejder. Fuglen faaer Føden ligesom ude paa Landet en Omvandrende faaer Underholdet, men Tjeneren, der arbejder for Føden, kalder Husbonden sin Medarbejder.

Fuglen arbejder ikke – og dog faaer den Føden: er dette en Fuldkommenhed hos Fuglen? Ellers sige vi jo, at Den, som ikke vil arbejde, heller ikke faaer Føden; og dette siger Gud ogsaa. Naar da Gud gjør en Undtagelse med Fuglen, saa er det fordi den stakkels Fugl ikke kan arbejde. Den stakkels Fugl kan ikke arbejde – taler man vel saaledes om en Fuldkommenhed? Fuldkommenheden er da at arbejde. Det er ikke, som man fattigt fremstiller det, at det er en haard Nødvendighed at maatte arbejde for at leve: o, nei det er en Fuldkommenhed, ikke hele Livet igjennem at være Barn, ikke altid at have Forældre, der sørge for En, baade medens de leve og naar de ere døde. Den haarde Nødvendighed, der imidlertid dog netop anerkjender det Fuldkomne hos Mennesket, behøves kun for at tvinge Den, der ikke selv frit vil forstaae, at det at arbejde er en Fuldkommenhed, og derfor ikke glad vil gaee til Arbeidet. Selv derfor om den saakaldte haarde Nødvendighed ikke var: det var dog en Ufuldkommenhed, om et Menneske lod være at arbejde.

Der er sagt om de Hæderstegn, en Konge kan uddele, at Nogle bære Hæderstegnet dem til Ære, Andre ære Hæderstegnet ved at bære det. Saa lad os anføre et stort Forbillede, der ret egentligen kan siges at have æret det, at arbejde: Apostelen Paulus. Dersom ellers Nogen maatte kunne have ønsket Døgnets dobbelt Længde – da vel Paulus; dersom ellers Nogen kunde have givet hver Time stor Betydning for Mange – da vel Paulus; dersom ellers Nogen let kunde have ladet sig underholde af Menighederne – da vel Paulus: og dog foretrak han at arbejde med egne Hænder! Som han ydmygt har takket Gud, at han nød den Ære, at blive hudflettet, forfulgt, forhaanet; som han ydmyg for Gud stolt kalder sine Lænker en Æressag: saaledes fandt han det ogsaa en Ære at arbejde med egne Hænder; en Ære, at han i Forhold til Evangeliet med en Qvindes skjønne, med en Apostels hellige Undseelse turde sige: jeg har ikke tjent en Hviid ved Ordets Forkyndelse, jeg har ikke giftet mig Penge til ved at blive Apostel; en Ære, at han i Forhold til det ringeste Menneske turde sige: jeg har ikke været fritagen fra nogen Livets Besværlighed eller ved Begunstigelse været udelukket fra noget dets Fortrin, ogsaa jeg har havt den Ære at arbejde med egne Hænder!

O, i de verdslige Sammenligningers fortvivlede, glimrende eller jammerfulde Usselhed, hvor man lige saa lidet veed, hvad Ære som hvad Fuldkommenhed er: der taler man, feigt eller forrædersk, paa anden Maade. Men ude hos Fuglen, der forstaaer den Bekymrede, hvor herligt det er at arbejde og derved hvor herligt det er at være Menneske. Thi ikke dette gjør Forskjellen, om Een arbejder for Riger, en Anden for Brødet, Een for at samle Overflod, en Anden for at værge sig mod Armod; nei, det der gjør Forskjellen er – at Fuglen kan ikke arbejde.

Men saa fik jo den Bekymrede i Adspredelsen hos Fuglen ganske Andet at tænke paa end Bekymringen; han kom til ret at betænke, hvor herligt det er at arbejde, hvor herligt det er at være Menneske. Glemmer han det igjen under Arbeidet, o, da skal dog maaskee hiin elskelige Lærer, Fuglen, flyve ham forbi og minde ham om det Glemte, blot han seer til Fuglen.

III

Dersom det er saaledes, at Sorg og Bekymring, især jo længere og jo dybere den trænger ind i Sjelen, eller jo længere den trænger dybt derind, ogsaa giver Bekymringens Styrke: da er det vel sandsynligt, at den trøstende Ven maa komme til kort i Striden. Det er jo nemlig som en Strid, der føres mellem Bekymringen og Trøsten, de ansee hinanden for Fjender i samme Forstand som Sygdommen og Lægemedlet, de taale, de fordrage ikke hinanden, idetmindste ikke strax. Og hvo har ikke erfaret, hvilke Kræfter Bekymringen kan give et Menneske, hvorledes han baade snildt og kraftigt veed at værge sig imod Trøsten, hvorledes han formaaer, hvad ellers ingen Anfører formaaer, i samme Øieblik som Bekymringens Forsvar er afvæbnet, i samme Øieblik at føre det samme Forsvar friskt igjen i Striden! Hvo har ikke erfaret, hvorledes Lidenskaben i Bekymringen kan give et Menneske en Styrke i Tanke og Udtryk, som næsten den Trøstende selv bliver bange for! Hvo har ikke erfaret, at neppe nogen Ønskende kan tale saa indsmigrende for at vinde en Anden, som en Bekymret kan tale henrivende for endnu engang at overbevise sig selv – og den Trøstende om, at der ingen Trøst er! Men naar nu saa er, naar en Bekymret er bleven den Stærkere, stundom maaskee kun ved Haardnakkethed tilsyneladende, stundom, ak ved Sorgens Størrelse, virkelig den Stærkere: er der da slet Intet at gjøre? Visseligen. Man søger da at foranledige den Bekymrede til at sætte sig ind i en Andens

Lidelse; og Den, der selv ikke vil tage mod Trøsten af et andet Menneske, han er ofte villig til at tage Deel i en Andens Sorg, til at blive bekymret med en Anden og paa den Andens Vegne. Saa er Striden glemt; medens den Bekymrede veemodigt lider med en Anden, formildes Sindet; Den, der væbnede sig mod Trøsten, er nu afvæbnet; Den, der var som en befæstet By, er nu som en By, der har overgivet sig: ved at søрге med en Anden finder han selv Trøsten.

Saaledes fører det forelæste Evangelium den Bekymrede ud paa Marken, og han, der, ak paa eengang svagt og stærkt, meente sig Seierherre over al menneskelig Trøst, han staaer nu i en ganske anden Omgivelse. Betragt Græsset, *»idag staaer det, imorgen kastes det i Ovnen«*. Ak, hvilket stakket Liv, o idel Forfængelighed! Og om det end ikke kastes i Ovnen, *»Solen gaaer dog op med Hede og gjør Græsset vissent, og Blomstret derpaa falder af, og den deilige Skikkelse, som var at see, bliver fordærvet«*. Saa visner Græsset, og Ingen kjender dets Sted mere. Nei, Ingen, Ingen kjender Stedet igjen, Ingen spørger derom, og hvis Nogen Spurgte, det var dog en Umulighed at finde det. Kummerlige Tilværelse, at være til, at have været til, og da at være saaledes glemt! – Betragt Fuglen! *»Sælges ikke to Spurve for een Penning?«* Ak, een Spurv har slet intet Værd, der maa to til, naar Kjøberen skal give een Penning. Hvilken Forandring: saa glad, saa lykkelig – og nu ikke een Penning værd! Saaledes dør Fuglen! O, tungt at døe saaledes! Og naar saa den første Svale kommer igjen med Foraaret, da hilse Alle den glade, men om det er den samme, der var ifjor, ja det veed Ingen; Ingen kjender den, og altsaa kan heller Ingen kjende den igjen!

O, vel er der Skjønhed, og der er Ungdom og Deilighed i Naturen, vel er der et mangfoldigt, et myldrende Liv, og der er Fryd og Jubel; men der er ogsaa som en dyb, uudgrundelig Sorg, hvilken dog Ingen af dem derude aner, og netop dette, at Ingen aner den, er i Mennesket Veemodet. Saaledes at være deilig, saaledes at blomstre, saaledes at flagre omkring, saaledes at bygge med den Elskede: saaledes at leve – og at døe saaledes! Er dette Liv eller er det Død? Derom spørger man, naar den Syge ligger i Sygdommens afgjørende Øieblik: er det Liv eller Død? Men saa seer man jo ogsaa Farefuldheden, man seer den for sine Øine, og seer den med Gysen. Men i Naturen, hvor Alt smiler indbydende og synes Tryghed! Og dog er Naturens Liv altid i denne Spænding: er det Liv eller Død! Er det Livet, der evigt ungt fornyer sig selv, eller er det Forkrænkeligheden, der lumsk skjuler sig, for ikke at blive seet som den er, Forkrænkeligheden, som netop derfor bedrager med Liliens og Markens Ynde, med Fuglens Sorgløshed, medens den selv neden under lumsk blot venter paa at høste Bedraget. Saaledes er Naturens Liv: kort, sangriigt, blomstrende, men i ethvert Øieblik Dødens Bytte, og Døden den Stærkere.

Saa synker den Bekymrede i Veemod, det sortner ham for Øiet, Naturens Skjønhed blegner, Fuglesangen forstummer som i et Dødsstille, Forkrænkeligheden vil sluge Alt – og dog kan han ikke glemme Fuglen og Lilien, det er som vilde han frelse dem ud af Døden ved sin Erindring, frelse dem for et længere Liv ved at erindre dem. Netop deri ligger Veemodet. Men er vel Dødens alvorlige Paamindelse om Døden mere gribende end Veemodets, som er indeholdt i disse Ord: er det Liv eller Død? Hvad Døden siger er forfærdeligere: det er forbi; men det er mere gribende, hvad Veemodet siger: er dette Liv eller Død. Dødens Skikkelse er rædselsfuldere, han den blege Høstkarl; men det er mere gribende, naar Døden er klædt som Lilie i Deilighed. Saa bliver vel den Bekymrede, ved at gribes af Veemod, svækket, som en Kvinde, formildet, som en By, der har overgivet sig – og Trøsten finder Adgang.

Lad os da nu betænke, hvorledes den Bekymrede ved Veemodet hos Lilien og Fuglen i Alvorens Forstand faaer Andet at tænke paa end Bekymringen, hvorledes han føres til ret at betænke:

Hvilken Salighed der er forjættet det at være Menneske.

»Ingen kan tjene to Herrer; thi han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden; I kunne ikke tjene Gud og Mammon.« Men er dette ogsaa Evangeliets Ord? Visseligen, saaledes begynder det forelæste Evangelium om Lilierne paa Marken og om Himmelens Fugle. Men er denne Tale da til en Bekymret? Visseligen, den er til en Bekymret, som der tillægges et høit Værd, netop derfor er Talen stræng. Jo strængere den Myndige taler til en Bekymret, jo mere indrømmer han ham ogsaa; jo mere han fordrer af den Bekymrede, jo mere indrømmer han ham ogsaa: Strængheden og Fordringen er netop Indrømmelsen. Er dette ikke saaledes? Naar Lægen seer, at det er forbi med den Syge, da kan man strax høre det paa Lægens Stemme, han taler i Forbigaaende, halvhøit, undvigende. Men derimod, naar Lægen seer, at der er Meget at gjøre, især, at den Syge selv kan gjøre Meget, da taler han strængt: Strængheden er netop Indrømmelsen. Det er derfor ingenlunde uviist, hvad vel stundom er hørt, at et Menneske, istedenfor at bede om Mildhed, har sagt, o tæl blot strængt til mig. Og Evangeliets strænge Tale, er den ikke, som naar den alvorlige Fader siger til Barnet: jeg vil ingen Tvivlen høre? Er den alvorlige Fader derfor uden Deeltagelse med Barnets Bekymring, langt fra, han vil netop, at Bekymringen skal være den rette, men han er som en fortærende Ild mod den daarlige Bekymring. Saaledes ogsaa med Evangeliet. Der kan tales paa mange Maader om Lilierne og om Fuglene, der kan tales mildt, bevægende, indyndende, kjælent næsten som en Digter taler, og et Menneske tør ogsaa tale saaledes, tør lokke for den Bekymrede; men naar Evangeliet taler

myndigen, da taler det med Evighedens Alvor, da er der ikke mere Tid til at hænge drømmende efter Lilien eller til at see længselsfuldt efter Fuglen: en kort, en lærerig Hentydning til Lilien og Fuglen, men saa Alvorens evige Fordring. Og som det gjælder om Adspredelse, at den i formildende Forstand giver den Bekymrede Andet at tænke paa: saa gjælder det om Alvorens strænge Tale, at den i Alvor og Sandhed giver den Bekymrede Andet at tænke paa end Bekymringen.

»*Ingen kan tjene to Herrer.*« Og her kan ikke være Tvivl, om hvilke to der er Tale, derfor blev den Bekymrede ført ud paa Marken, hvor Talen ikke kan være om Forholdet til Mennesker, om at tjene en Hersker som Svend eller en Viis som Tilhænger, men kun om at tjene Gud eller Verden. Naturen tjener ikke to Herrer, der er ingen Vaklen eller Tvesindethed. Himmels fattige Fugl, Markens ydmyge Lilie tjener ikke to Herrer. Om Lilien end ikke tjener Gud, den tjener dog blot til Guds Ære; den spinder ikke, arbejder ikke, den vil slet ikke selv være Noget, eller have noget for sig selv, have det som Rov. Fuglen tjener ikke to Herrer; om den end ikke tjener Gud, den er blot til Guds Ære, synger til hans Priis, forlanger slet ikke selv at være Noget. Saaledes er alt i Naturen, dette er dens Fuldkommenhed, men ogsaa dens Ufuldkommenhed, thi derfor er der ingen Frihed. Lilien, der staaer i det Frie, den frie Fugl under Himmelen er dog bunden i Nødvendigheden, og har intet Valg.

»*Han maa enten hade den ene og elske den anden, eller holde sig til den ene og foragte den anden,*« altsaa Kjærlighed til Gud er Had til Verden, og Kjærlighed til Verden Had til Gud; altsaa dette er det uhyre Stridspunkt, enten elske eller hade; altsaa dette er Stedet, hvor den forfærdeligste Strid skal strides, som er ført i Verden, og hvor er dette Sted? I et Menneskes Indre. Derfor stod maaskee ofte Den, som fornåm Striden i sit eget Indre, han stod og søgte en Adspredelse ved at betragte Elementernes Rasen og Naturens Kampe, fordi han følte, at denne Strid dog er som en Leeg, da det er ligegyldigt enten Stormen seirer eller Havet. Ja, hvorfor strides vel egentligen Stormen og Havet, og hvorom strides de egentligen! Anderledes med den forfærdelige Strid i et Menneskes Indre, enten det er Millioner eller en Hviid der strides om, strides saaledes om, at et Menneske elskende vil foretrække det for Gud: Striden er den forfærdeligste, der strides om det Høieste. Denne Hviid synes at være Intet, der synes at strides om Intet, om en Hviid, og dog strides der om det Høieste, og Alt er sat ind. Eller er det mere krænkende for en Pige, at den Elskede foretrækker de tusind Talenter for hendes Besiddelse, end at han foretrækker en Hvid?

Nu er vel Veemodet glemt over Stridens Forfærdelighed, men da komme vi til det Herlige: *at Mennesket er forundt et Valg.* Hvilken Salighed er ikke forjættet herved for Den, som vælger rigtigt.

Et Valg; veed Du, m. T.! i et eneste Ord at udtrykke Noget, som er Herligere; veed Du, om Du talte Aar ud og Aar ind at nævne noget Herligere end et Valg, at have Valget! Thi vel er det sandt, at det ene Salige er dog at vælge rigtigt, men Valget selv er jo dog den herlige Betingelse. Hvad bryder Pigen sig om Fortegnelsen paa alle den Tilkommendes ypperlige Egenskaber, naar hun ikke selv maa vælge; og paa den anden Side, hvad herligere veed hun at sige, end naar hun, hvad enten Andre prise den Elskedes mange Fuldkommenheder eller nævne hans mange Feil, siger: han er mit Hjertes Valg! Et Valg, ja det er det herlige Klenodie, dog ikke bestemt til at nedgraves og gjemmes; thi et Valg, der ikke blev benyttet, er værre end Intet, er en Snare, hvori Den fangede sig selv som Træl, der ikke blev fri – ved at vælge; det er et Gode, Du aldrig kan blive af med igjen, det bliver hos Dig, og, hvis Du ikke benytter det, som en Forbandelse. Et Valg, ikke mellem Rødt og Grønt, ikke mellem Sølv og Guld, nei, et Valg mellem Gud og Verden. Veed Du Noget Større at sætte sammen paa Valg! Veed Du noget mere overvældende og ydmygende Udtryk for Guds Føielighed og Eftergivenhed mod Mennesket, end at han sætter sig selv i en vis Forstand paa Valgets lige Linie med Verden, blot for at Mennesket kan vælge; at Gud, hvis Sprog tør sige saaledes: frier til Mennesket, at Han, den evig Stærke, frier til det svage Menneske, thi den Stærke frier jo altid til den Svagere. Hvor er dog selv Pigens Valg mellem Frierne saa ubetydeligt i Sammenligning med dette Valg mellem Gud og Verden. – Et Valg; eller er det maaskee en Ufuldkommenhed ved det Valg, hvorom her er Talen, at Mennesket ikke blot *kan* vælge, men at han *skal* vælge? Var det da ikke den unge Pige saare gavnligt, om hun havde en alvorlig Fader, der sagde: »min kjære Pige, Din Frihed har Du, Du maa selv vælge, men Du skal vælge;« var det hende tjenligere, at hun havde Valget, men knibsk valgte og valgte, og aldrig kom til at vælge!

Nei, Mennesket *skal* vælge; thi saaledes holder Gud sig selv i Ære, medens han tillige haver faderlig Omsorg for Mennesket. Har Gud nedladt sig til at være Det der *kan vælges*, saa *skal* Mennesket ogsaa vælge – Gud lader sig ikke spotte. Derfor er det i Sandhed saaledes, at dersom et Menneske lader være at vælge, da er dette det Samme som det Formastelige at vælge Verden.

Mennesket skal vælge *mellem Gud og Mammon*. Dette er Valgets evig uforandrede Vilkaar, der skal ingen Udflugt være, nei i al Evighed ikke. Ingen skal kunne sige: »Gud og Mammon, de ere da ikke saa ubetinget forskellige, man kan i Valget forene begge Dele« – thi dette er at lade være at vælge. Naar der er et Valg mellem To, da at ville vælge begge, det er netop »til sin egen Fordærvelse at unddrage sig« fra Valget. Ingen skal kunne sige: »man kan vælge lidt Mammon og saa Gud tillige.« Nei, o nei, det er formastelig Gudsbespottelse, hvis Nogen turde mene, at kun Den, som forlanger mange Penge, vælger Mammon. Ak, Den, der forlanger en Hvid uden Gud, en Hvid han vil have for sig selv: han vælger Mammon. En Hvid er nok, Valget er afgjort, han har valgt Mammon; at det er Lidt gjør jo hverken fra eller til. Dersom En forsmaaer een

Pige og vælger en anden, og denne anden er som Intet i Sammenligning med hiin Første, der var liig Østens Dronning: har han derfor ikke forsmået Pigen? Dersom En for de Penge, for hvilke han kunde købe det Høieste, køber et Stykke Legetøj: har han derfor ikke forsmået at købe det Høieste? Er dette vel en Undskyldning, at han istedenfor at købe det Høieste har købt hvad der endog i Intethedens Forstand er slet Intet! Dersom Nogen ikke forstaaer dette, da er det fordi han ikke vil forstaae, at Gud i Valgets Øieblik er tilstede, ikke for at see til, men for at vælges. Det er derfor en svigefuld Tale, om Nogen vil sige, at Gud er saaledes ophøiet, at han ikke kan nedlade sig til at vælges, thi saa er Valget afskaffet. Og naar Valget er afskaffet, fordi Gud ikke er tilstede som Valgets Gjenstand, saa er Mammon heller ikke til at vælge. Det er netop Guds Tilstedeværelse i Valget, der sætter Valget: mellem Gud og Mammon. Og Guds Tilstedeværelse for at vælges er det, der giver Valgets Afgjørelse evig Alvor; thi det skal aldrig glemmes, hvad der har været indrømmet et Menneske, ei heller hvorledes han valgte. Men hiin Tale, der ved Ophøietheden vilde forhindre Gud i at lade sig vælge, er Gudsbespottelse, som – paa en høflig Maade søger at faae Gud sat udenfor, som istedenfor ydmygt at tage til Takke med hvad Gud vil, fornemt vil være vidende om den Vanskelighed, der, saa at sige, skulde være forbunden med at være Gud. At sætte en Tornekroner paa hans Hoved og spytte paa ham, er Gudsbespottelse; men at gjøre Gud saaledes ophøiet, at hans Tilværelse bliver en Indbildning, bliver intetsigende, det er ogsaa Gudsbespottelse.

Altsaa Mennesket skal vælge. Forfærdelig er Striden, Striden i et Menneskes Indre mellem Gud og Verden; Betingelsens herlige Farefuldhed er, at have Valget; men hvilken er da Saligheden, som forjættes, naar der vælges rigtigt, eller, hvilket er det Samme, hvad skal Mennesket vælge? Han skal vælge Guds Rige og hans Retfærdighed. For dette skal han opgive Alt, aldeles ligegyldigt enten dette Alt er Millioner eller en Penning; thi ogsaa Den, der vælger en Penning fremfor Gud, vælger Mammon. Kun naar Mennesket skjøndt han arbejder og spinder, dog er ganske som Lilien, der ikke arbejder og ikke spinder; kun naar Mennesket, skjøndt han saaer og høster og sanker i Lade, er ganske som Fuglen, der ikke saaer og ikke høster og ikke sanker i Lade: kun da tjener han ikke Mammon.

»Søger først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skulle og alle disse Ting tillægges Eder.«

Guds Rige, det er altsaa Navnet paa den Salighed, som er forjættet Mennesket; det er ved dette Navn og for dette Navns Herlighed, at al Naturens Skjønhed og dens Fred blegner og forsvinder. Medens Veemodet bøiet seer Naturen synke i Forkrænkelighed, tragter Troens Øie efter den usynlige Herlighed; som Noah, frelst, saa en Verdens Undergang, saaledes seer Veemodet den synlige Verdens Undergang, seer alt Det synke, hvis Liv er sammenvoxet med Synligheden, medens Troen, frelst, seer det Evige og det Usynlige.

Søger først Guds Rige – »som er oven til i Himlen«. Fuglen søger ikke Noget; hvor langt den end flyver, den søger ikke, den trækkes og drages, dens længste Flugt er et Træk. Men Den, i hvis Sjel det Evige er nedlagt, han søger og higer. Dersom Synligheden ikke bedrager ham, som Den bedrages, der griber Skyggen istedenfor Skikkelsen; dersom Timeligheden ikke bedrager ham, som Den bedrages, der bestandigt venter imorgen; dersom det Midlertidige ikke bedrager ham, som Den bedrages, der forsinker sig undervejs, dersom dette ikke skeer: da stiller Verden ikke hans Længsel, da hjælper den ham kun frastødende til at søge videre, til at søge det Evige, Guds Rige, som er oven til i Himmelen – saa høit kom Fuglen aldrig, den, der flyver høist, flyver dog under Himmelen. – *Søger først Guds Rige – »som er inden i Eder«.* Blomsten søger ikke Noget, skal den faae Noget, maa dette komme til den, den venter, og selv dette uden Længsel. Men Den hvem Synligheden ikke bedrog ved Bedøvelsen; Den hvem Timeligheden ikke inddyssede ved Eensformigheden; Den hvem det Midlertidige ikke fortryllede ved Indbildningen: ham tilfredsstiller Verden ikke, den hjælper ham kun, ved piinligen at holde ham vaagen og ventende, til at søge, til at søge det Evige, Guds Rige, som er inden i et Menneske. En saadan usynlig, indre Herlighed kjender Blomsten ikke, hvad den har maa den strax forraade; hurtigt bryder Knoppen Tausheden, forraader Herligheden, som ogsaa snart er forbi.

Søger først Guds Rige. Dette er Ordenen, men er tillige Omvendthedens Orden, thi Det, der først tilbyder sig for Mennesket, er jo netop alt det Synlige og Forkrænkelige, der frister og drager, ja vil fængsle ham saaledes, at han sidst eller maaskee aldrig kom til at søge Guds Rige. Men den rette Begyndelse begynder med, først at søge Guds Rige, den begynder netop derfor med at lade en Verden gaae under. O, vanskelige Begyndelse! Hvorledes dette jordiske Liv begynder for et Menneske, vide vi ikke at angive bestemt; uformærket er det begyndt, og Mennesket unddragen Begyndelsens Vanskelighed. Men Livet for det Evige begynder med først at søge Guds Rige. Der er ikke Tid til at samle Rigdom iforveien, ikke Tid til at overveie dette Spørgsmaal, der er ikke Tid til at lægge en Penning op iforveien, thi Begyndelsen er: først at søge Guds Rige. Dersom et Menneske har Noget, hvorom han veed, at det skal gjøres først hver Morgen, saa veed han ogsaa, at der ikke kan være Tanke om noget Andet, som kunde gjøres iforveien; han veed, at selv om han gjorde det Foreskrevne paa en anden Tid af Dagen, var det galt, thi dette skulde gjøres først. Og dog var det jo muligt, at en saadan jordisk Gjerning ogsaa lod sig gjøre paa en anden Tid af Dagen, men i Forhold til det at søge Guds Rige gjælder det, at det maa gjøres først, det er ubetinget den eneste Maade, paa hvilken det lader sig gjøre. Den som vil mene at gjøre det paa nogen anden Tid af Dagen, ved nogen anden Time, han er end ikke kommen til Begyndelsen, hvilken jo er at søge det først. Den, som ikke søger det først, søger det slet ikke, ligegyldigt, aldeles ligegyldigt, enten han gaaer og søger om en Penning eller om Millioner.

»Guds Rige og hans Retfærdighed.« Ved det Sidste beskrives det Første, thi Guds Rige er »Retfærdighed, Fred og Glæde i den Hellig-Aand«. Her er derfor ikke Tale om at drage ud paa Opdagelse for at finde Guds Rige, thi Guds Rige er Retfærdighed. Om Du havde alle Ønskers Higen i at skildre, om Du kunde sætte Verdens ellers travle Hovedstad som i Bero, fordi Alle lyttede til Dine Taler: derved er Du ikke kommen Guds Rige, ikke et eneste Skridt, nærmere, thi Guds Rige er Retfærdighed. Du kan leve saa skjult i den store Folkemængde, at end ikke Øvrigheden veed Dit Navn og Dit Tilhold; Du kan være den Eneste, Eneherskeren over alle Riger og Lande: derfor er Du ikke kommen Guds Rige, ikke et eneste Skridt, nærmere, thi Guds Rige er Retfærdighed. Men hvad er vel Retfærdighed? Det er at søge Guds Rige først. Retfærdighed er hverken de overordentlige Evner, thi det er netop for dem Retfærdigheden skal kræve Dig til Regnskab, naar den fordrer Retfærdighed af Dig; ei heller er den jordisk Ubemærkethed, thi intet Menneske er saa ringe, at han ikke kan gjøre Uret, og som ingen Mønt er saa lille, at den jo bærer Keiserens Billede, saaledes er intet Menneske saa ringe, at han jo bærer Guds Billede; ei heller er den Magt og Vælde, thi intet Menneske staaer saa høit, at han er høiere end Retfærdigheden, at han skulde behøve at nedlægge Kronen, for at faae Leilighed til at øve Retfærdighed. Retfærdighed er at søge Guds Rige først. Dersom Du gjør Ret og Skjel mod Mennesker, men glemmer Gud: øver Du da Retfærdighed? Saaledes at øve Retfærdighed, er dette ikke, som naar Tyven gjør Ret og Skjel med de Penge, han har stjaalet? At glemme Gud, er dette ikke som at stjæle hele Din Tilværelse! Men dersom Du først, førend alt Andet Du gjør, søger Guds Rige: da skal Du ikke øve Uretfærdighed mod noget Menneske, og da skal Du heller ikke glemme Gud; thi hvorledes skulde man kunne glemme Det, som bestandigt er det Første, man søger.

Begyndelsen er at søge Guds Rige først, og Retfærdigheden er at søge Guds Rige først: see, derfor var det vi sagde, at der er ikke Tale om at drage paa Opdagelse, for at finde Guds Rige, tværtimod, Du bliver paa Stedet, hvor Du er og som er Dig anviist, enhver Søgen bort fra dette Sted er allerede en Uretfærdighed. Og dersom det var saaledes, at Du først skulde søge andetsteds hen, inden Du begyndte at søge Guds Rige: da var det jo ikke sandt, at Du først skulde søge Guds Rige. Medens da Synlighedens Verden gaaer under og synker i Forkrænkelighed, saa bliver Du dog paa Stedet, og Begyndelsen er først at søge Guds Rige. Fra et Jordskjælv flygter Mennesket hen til sikkrere Steder, for en Skovbrand flyer Mennesket til ubevoxede Egne, fra Oversvømmelsen søger han til høiere Punkter; men dersom det er saaledes, at Synlighedens Verden heel sank i Forkrænkelighed, da har Mennesket jo i den intet andet Sted, hvor han kan flye hen, og netop derfor bliver han paa Stedet og søger først Guds Rige. Gaaer hele Synlighedens Verden ikke under, da vil Guds Rige være ham som et andet Sted paa Jorden, da vil han drage paa Opdagelse for at finde Guds Rige, og han vil, enten i sin frugtesløse og selvmodsigende Søgen mærke, at han ikke finder det, eller han vil være bedragen, hvis han mener at have fundet det.

Men naar et Menneske først søger Guds Rige - »saa skulle alle disse Ting vorde ham tillagde«; de skulle vorde ham *tillagde*, thi der er kun Eet, som skal søges: Guds Rige; hverken Rigdommens Tusinder eller Armodens Penning skal søges, dette skal vorde Eder tillagt.

»Alle disse Ting«, eller som der staaer hos en anden Evangelist: det Øvrige. O, hvilken Salighed maa dog ikke Guds Rige være! Thi dersom Du tager Alt, hvad Fuglen og Lilien har, alt hvad Herligt Naturen har, og tænker alt Dette sammen, da er det indbefattet i det Ord: det Øvrige, alle disse Ting. Saa høit maa altsaa Guds Rige være at anslaae, at man i Forhold til det kan tale saaledes om Hiint, saaledes, saa lidet agtende, saa overseende, saa ophøiet. Naar en Mand har samlet en meget stor Formue, men han endnu maaskee har nogle Fordringer ude, som han kunde gjøre gjældende, da siger han: nei, det Øvrige kan det være det Samme med. Naar en Mand, kaldet til en høi Stilling i et fremmed Land, reiser bort, og tager Alt hvad der er ham kjær og vigtigt med, men der endnu er Adskilligt tilbage, da siger han: »nei, alle disse Ting vil jeg ikke tage med.« Ak, det Hele, Fuglen har, er dette Øvrige; Liliens hele Herlighed ere alle disse Ting: o, hvilken Salighed maa dog ikke Guds Rige være!

Men saa fik jo den Bekymrede i Veemodet hos Lilien og Fuglen Andet at tænke paa, end Bekymringen, han kom til at betænke, hvilken Salighed der er forjættet det at være Menneske. Lad saa Lilien visne, og dens Deilighed blive ukjendelig, lad Bladet falde til Jorden og Fuglen flyve bort, lad det mørknes over Markerne: Guds Rige vexler ikke med Aarets Skiften! Lad saa det Øvrige behøves længe eller kort, komme rigeligen eller knapt; lad alle disse Ting have deres Øieblik, naar de undværes eller besiddes, deres Øieblik som Gjenstand for Omtalen, indtil de i Døden evigt ere glemte: Guds Rige er dog Det, som skal søges først, men som ogsaa skal vare gjennem alle Evigheder til det Sidste; og »dersom det, som skal afskaffes, var i Herlighed, da skal det, som bliver, meget mere være i Herlighed«; og dersom det var tungt at leve i Trang, saa er det jo kun en desto lettere Skilsmisse at døe fra Trang! -

Tredie Afdeling

* Lidelsernes Evangelium

Christelige Taler

af

S. KIERKEGAARD

Kjøbenhavn

Hos Universitetsboghandler **C. A. Reitzel**

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri

1847

Indhold

- I. Hvad der ligger i, og hvad Glædeligt der ligger i den Tanke at følge Christum efter.
- II. Hvor kan dog Byrden være let, naar Lidelsen er tung?
- III. Det Glædelige i, at Lidelsernes Skole danner for Evigheden.
- IV. Det Glædelige i, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig.
- V. Det Glædelige i, at det er ikke Veien, der er trang, men Trængselen, der er Veien.
- VI. Det Glædelige i, at selv naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog Evighedens Salighed Overvægt.
- VII. Det Glædelige i, at Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Undergang til Seier.

Forord

Disse christelige Taler (der i mere end een Henseende ikke ere, og derfor af mere end een Grund ei heller ere nævnte: *Prædikener*) bestemtes ikke til »at udfylde Nysgjerrigheden et ledigt Øieblik«; hvis derimod blot een eneste Lidende, der maaskee tillige er løben vild i mange Tanker, ved dem skulde finde et tungt Øieblik lettere, i dem finde et ledende Spoer gjennem de mange Tanker: da skal Forfatteren ikke fortryde Bestemmelsen med dem.

Det er »Lidelsernes Evangelium«, ikke som var Gjenstanden udtømt ved disse Taler, men fordi hver Tale er et Drag af denne, Gud være lovet, udtømmelige Beholdning; ikke som var den enkelte Tale udtømmende, men fordi hver Tale dog drikker dybt nok til at finde Glæden.

S. K.

Bøn

Du, som engang selv har vandret paa Jorden efterladende et Fodspoer, hvilket vi skulle følge; Du, som endnu fra Din Himmel skuer ned til hver en Vandrende, styrker den trætte, opmuntrer den forsagte, fører den vildfarende tilbage, husvaler den stridende; Du, som atter ved Dagenes Ende skal komme igjen for at dømme Hver især, om han fulgte Dig efter: vor Gud og vor Frelser, lad Dit Forbillede staae ret tydeligt for Sjælens Øie til at sprede Taagerne, styrk til uforandret kun at have dette for Øie, at vi ved at ligne Dig og ved at følge Dig efter maatte finde Veien vel til Dommen, thi dette bør jo ethvert Menneske at stedes for Dommen, o, men ogsaa ved Dig til Saligheden hisset hos Dig. Amen.

Lucas. XIV. 27: Hvo som ikke bærer sit Kors og kommer efter mig, kan ikke være min Discipel.

Veiledning tilbydes der sandeligen nok af paa Livets Vei, og hvad Under vel, siden enhver Vildfarelse udgiver sig for en Veiledning. Men er Vildfarelserne end mange, saa er Sandheden dog kun een, og kun Een, som er »Veien og Livet«, kun een Veiledning, som i Sandhed fører et Menneske gennem Livet til Livet. Tusinder og atter Tusinder bære et Navn, hvorved betegnes at de have valgt denne Veiledning, at de tilhøre den Herre Jesum Christum, efter hvem de kalde sig Christne, at de ere hans Livegne, hvad enten de iøvrigt ere Herrer eller Tjenere, Trælle eller Frie, Mænd eller Qvinder. *Christne* kalde de sig, og de kalde sig ogsaa med andre Navne, som alle betegne Forholdet til denne ene Veiledning. De kalde sig *Troende* og betegne derved, at de ere Vandringsemænd, Fremmede og Udlændinge i Verden; ja ikke kjendes en Vandringsmand saa sikkert paa Staven i hans Haand (Mangen kunde jo ogsaa bære en Stav, uden at være en Reisende), som det at kalde sig en Troende vitterligt vidner om, at man er paa en Reise, thi Tro betyder just: det jeg søger er ikke her, netop derfor troer jeg det. Tro betyder netop den dybe, stærke, salige Uro, som driver den Troende, at han ikke kan slaae sig til Ro i denne Verden, saa Den, der ganske slog sig til Ro, han ophørte ogsaa at være en Troende; thi en Troende kan ikke sidde stille, som man sidder med en Vandringsstav i Haanden, en Troende vandrer fremad. – De kalde sig »*de Helliges Samfund*« og betegne derved, hvad de skulde og burde være, hvad de haabe eengang at vorde, naar Troen aflægges og Vandringsstaven nedlægges. – De kalde sig *Korsdragere* og betegne derved, at deres Vei gennem Verden ikke er let som en Dands, men tung og møisom, skjøndt dog Troen tillige er dem den Glæde, som overvinder Verden; thi ligesom Skibet paa samme Tid, som det ved Seilet farer let frem for Vinden, skærer dybt den tunge Vei gennem Havet: saaledes er ogsaa den Christnes Vei let, naar man seer til Troen, der overvinder Verden, men tung, naar man seer til det møisomme Arbeide i Grunden. – De kalde sig »*Christi Efterfølgere*«, og det er ved dette Navn vi denne Gang ville dvæle, idet vi betænke:

Hvad der ligger i, og hvad Glædeligt der ligger i den Tanke at følge Christum efter.

Naar den kjække Stridsmand trænger modigt frem og med sit Bryst opfanger alle Fjendens Pile, men ogsaa dækker hans Svend, som følger bag efter: kan man da sige, at denne Svend følger ham efter? Naar den elskende Hustrue i hvad hun har kjærest i Verden, i sin Husbond, mener at have det skjønnede Forbillede, som hun ønskede at naae i Livet, og hun da qvindeligt (thi Qvinden blev jo tagen af Mandens Side) vandrer Side om Side med ham, støttende sig ved ham: kan man da sige, at denne Hustrue følger sin Husbond efter? Naar den uforfærdede Lærer staaer roligt paa sin Plads, omgiven af Forhaanelse, efterstræbt af Misundelse; naar alle Angreb kun rettes efter ham, men intet engang kan faae Sigte paa Tilhængerens, som slutter sig til ham: kan man da sige, at denne Tilhænger følger ham efter? Naar Hønen seer Fjenden komme og derfor udbreder sine Vinger for at skjule over Kyllingerne, der gaae bag ved den: kan man da sige, at disse Kyllinger følge Hønen efter? Nei, saaledes kan man ikke tale; Forholdet maa forandres. Den kjække Stridsmand maa træde af, at det nu kan vise sig, om hans Svend ogsaa vil følge ham efter, følge ham efter i Farens Virkelighed, da naar alle Pile sigte efter hans Bryst; eller om han feigt vil vende Faren Ryggen, tabe Modet, fordi han tabte den Modige. Den ædle Husbond; ak, han maa gaae til en Side, gaae bort fra Hende, at det nu kan vise sig, om den sørgende Enke, uden hans Understøttelse, vil følge ham efter; eller om hun, berøvet hans Understøttelse, ogsaa vil slippe hans Forbillede. Den uforsagte Lærer maa skjule sig, eller maa skjules i en Grav, at det nu kan vorde aabenbart, om Tilhængerens vil følge ham efter, vil holde ud paa Pladsen omgiven af Forhaanelse, efterstræbt af Misundelse; eller han i levende Live med Skam vil vige fra Stedet, fordi Læreren med Ære i Døden forlod det. – At følge efter betyder da at gaae ad samme Vei, som Den gik, hvem man følger efter; det betyder altsaa, at han ikke mere synligen gaaer foran. Og saaledes var det jo fornødent, at Christus maatte gaae bort, maatte døe, inden det kunde vise sig, om Discipelen vilde

følge ham efter. Det er mange, mange Aarhundreder siden dette skete, og dog skeer det bestandigt endnu saaledes. Thi der er en Tid, da Christus næsten synlig gaaer ved Barnets Side, gaaer foran det; men da kommer der ogsaa en Tid, hvor han tages bort fra den sandelige Indbildnings Øie, at det nu i Afgjørelsens Alvor kan vise sig, om den Ældre vil følge ham efter.

Naar Barnet faaer Lov til at holde i Moderens Kjole: kan man da sige, at Barnet gaaer samme *Veiligesom* Moderen gaaer den? Nei, det kan man ikke sige. Barnet maa først lære at gaae ene, at gaae alene, førend det kan gaae samme Vei som Moderen og ligesom hun gaaer den. Og naar Barnet lærer at gaae ene, hvad maa saa Moderen gjøre? Hun maa gjøre sig usynlig. At hendes Ømhed derfor bliver den samme, bliver uforandret, ja, at den vel netop tiltager i den Tid, da Barnet lærer at gaae ene, det veed vi jo nok, derimod kan Barnet maaskee ikke altid forstaae det. Men hvad det er for Barnet at skulle lære at gaae ene og gaae alene, det er aandeligt forstaaet Opgaven, som sættes Den, der skal være Ens Efterfølger, han maa lære at gaae ene og at gaae alene. Ak, hvor underligt! Næsten spøgende og altid med et Smil tale vi om Barnets Bekymring, naar det skal lære at gaae ene; og dog har Sproget maaskee intet stærkere eller mere gribende eller sandere Udtryk for den dybeste Sorg og Lidelse end det: at gaae ene og at gaae alene. At Omsorgen i Himlen er uforandret, ja, hvis muligt var, endnu mere bekymret i denne farefulde Tid, det veed vi jo nok, men det kan maaskee ikke altid forstaaes, medens man lærer. – At følge efter betyder da at gaae ene og gaae alene ad den Vei, hvilken Læreren gik: ingen Synlig at have, med hvem man kan raadføre sig; selv at skulle vælge; forgjæves at skribe, som Barnet skrider forgjæves, thi Moderen tør ikke hjælpe synligen; forgjæves at fortvivle, thi Ingen kan hjælpe, og Himmelen tør ikke hjælpe synligen. Men det at hjælpes usynligen, det er netop at lære at gaae ene, thi det er at lære at omdanne sit Sind i Lighed med Læreren, som dog ikke synligen sees. At gaae ene! Ja, der er intet, intet Menneske, der kan vælge for Dig, eller i sidste og afgjørende Forstand raade Dig betræffende det eneste Vigtige, raade Dig afgjørende i Din Saligheds Sag; og vare end nok saa Mange villige, det var jo kun til Din Skade. Ene! Thi naar Du har valgt, skal Du vel finde Medvandrere, men i det afgjørende Øieblik, og hver Gang der er Livsfare, da bliver Du ene. Ingen, Ingen hører Din indsmigrende Bøn, eller agter paa Din heftige Klage – og dog er der Hjælp og Villighed nok i Himlen; men den er usynlig, at hjælpes ved den er netop at lære at gaae ene. Denne Hjælp kommer ikke udenfra og griber Din Haand; den støtter ikke ved Dig som et kjærligt Menneske støtter ved den Syge; den fører Dig ikke med Magt tilbage, naar Du er faret vild. Nei, kun naar Du ganske giver efter, opgiver al egen Villie, og giver Dig hen af Dit inderste Hjerte og Sind: da kommer Hjælpen i det Usynlige; men saa har Du netop gaaet alene. Man seer ikke den mægtige Drift, som fører Fuglen ad den lange Vei; Driften flyver ikke foran og Fuglen bag efter; det seer ud, som var det Fuglen der fandt Veien: saaledes seer man ikke Læreren, men kun Efterfølgeren, der ligner ham, og det seer ud, som var Efterfølgeren selv Veien, netop fordi han er den sande Efterfølger, der gaaer ene ad den samme Vei.

Dette er hvad der ligger i den Tanke: at følge En efter. Men at *følge* Christum efter betyder, at tage sit Kors op, eller som det hedder i den forelæste Text: at bære sit Kors. At bære sit Kors betyder at fornegte sig selv, som Christus forklarer det, naar han siger: »vil Nogen komme efter mig, han fornegte sig selv og tage sit Kors op og følge mig.« (Matth. 16, 24.). Det var og »dette Sindelag, som var i Christo Jesu, han, som ikke holdt det for et Rov at være Gud liig, men fornædrede sig selv og blev lydigh indtil Døden, ja indtil Døden paa Korset« (Phil. 2, 5 o. ff.). Saaledes var Forbilledet, saaledes maa og Efterfølgelsen være, om det end er et *langsomt og besværligt Arbejde* at fornegte sig selv, et tungt Kors at tage op, et tungt Kors at drage, og som dog, efter Forbilledets Anviisning, skal bæres i Lydighed indtil Døden, at Efterfølgeren, om han end ikke dør paa Korset, dog ligner Forbilledet i at døe »med Korset paa«. Een god Gjerning, een høimodig Beslutning er ikke at fornegte sig selv. Ak, saaledes lærer man maaskee i Verden, fordi endog dette sees saa sjældent, at det derfor den sjældne Gang sees med Forbauselse. Men Christendommen lærer anderledes. Christus sagde ikke til den rige Yngling: »vil Du være fuldkommen, da sælg alt Dit Gods og giv det til de Fattige.« Mange vilde vel endog denne Fordring alene synes overspændt og sær; man vilde maaskee end ikke beundre Ynglingen, hvis han gjorde det, men smile ad ham som en Særling eller ynke ham som en Daare. Dog taler Christus anderledes, han siger: gæk bort, sælg hvad Du haver og giv de Fattige det »og kom, tag Korset og følg mig« (Marc. 10, 21). Altsaa det, at sælge sit Gods og give det til de Fattige, det er ikke at tage Korset op, eller det er i det Høieste Begyndelsen, den gode Begyndelse, for da at tage Korset og følge Christum efter. At give Alt til de Fattige, det er det Første, det er, da jo Sproget tillader en uskyldig Sindrigheid: *at tage Korset op*; det Næste, den langvarige Fortsættelse er: *at bære sit Kors*. Dagligt maa det skee, ikke eengang for alle; og Intet, Intet maa der være, uden at jo Efterfølgeren er villig til at opgive det i Selvfornegtelse. Om det er en Ubetydelighed, som man siger, hvori han ikke vil fornegte sig selv, eller det er noget Stort, gjør slet ingen væsentlig Forskjel, thi Ubetydeligheden bliver netop af uendelig Betydning som Skyld ved Misforholdet til den fordrede Selvfornegtelse. Der var maaskee Den, som var villig til at gjøre hvad den rige Yngling ikke gjorde, i det Haab derved at have fuldkommet det Høieste, og som dog ikke blev en Efterfølger, fordi han blev staaende, »vendte sig om og saae tilbage« – efter sin store Bedrift; eller om han gik fremad dog ikke blev Efterfølgeren, fordi han meente, at have gjort noget saa Stort, at Ubetydeligheder kom det ikke an paa. Ak, hvoraf kommer det vel, at det er det allervanskelligste at fornegte sig selv i det Ubetydeligere? Mon ikke, fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv i det Store. Men jo mindre, jo ubetydeligere, jo smaaligere Fordringen er, desto mere krænkende for Selvkjærligheden, fordi den i Forhold til en saadan Opgave er ganske forladt af dens egne og Andres høitrvædende Forestillinger; men desto ydmygere er netop derfor Selvfornegtelsen. Hvoraf kommer det vel, at det er allervanskelligst at

fornegte sig selv, naar man lever ene og som i en Afkrog? Mon ikke fordi en vis forædlet Selvkjærlighed ogsaa formaaer tilsyneladende at fornegte sig selv – naar Mange see beundrende derpaa. Men saa lidet som det gjør nogen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori det enkelte Menneske, i Forhold til sit Vilkaar, fornægter sig selv, saa en Tigger ubetinget lige saa godt kan fornegte sig selv som en Konge: saaledes gjør det heller ingen væsentlig Forskjel, hvilket det Forskjellige er, hvori et Menneske lader være at fornegte sig selv, thi Selvfornegtelse er jo netop den Inderlighed, at fornegte sig selv. Og dette er et tungt og besværligt Arbeide. Thi vel bestaaer Selvfornegtelse i at kaste Byrderne af, og kunde forsaavidt synes let nok; men det er jo dog tungt at skulle kaste netop de Byrder af, som Selvkjærligheden saa gjerne vil bære, ja saa gjerne, at det allerede falder Selvkjærligheden saare vanskeligt at forstaae, at det er Byrder.

At følge Christum efter betyder da at fornegte sig, og betyder altsaa at *gaae ad samme Vei* som Christum gik i en Tjeners ringe Skikkelse, trængende, forladt, bespottet, ikke elskende Verden, og ikke elsket af den. Og det betyder altsaa, at *gaae ene*, thi Den, der i Selvfornegtelse giver Afkald paa Verden og Alt hvad Verdens er, forsager ethvert Forhold, der ellers frister og fængsler, »saa han ikke gaaer til sin Ager, ei heller kjøbslaaer, ei heller tager til Ægte;« Den som, hvis fornødent gjøres, vel ikke elsker Fader og Moder, Søster og Broder mindre end før, men elsker Christum saaledes mere, at han kan siges at hade hine: han gaaer jo ene, ene i den ganske Verden. Ja, i Livets krydsende Travlhed synes dette en vanskelig, en umulig Sag at leve saaledes, umuligt allerede at bedømme, om Nogen virkelig lever saaledes; men lad os ikke glemme, at det er Evigheden, som skal bedømme, hvorledes Opgaven løstes, og at Evighedens Alvor skal paabyde Undseelsens Taushed i Forhold til alt det Verdslige, hvorom der ideligt taltes i Verden. Thi i Evigheden skal Du ikke spørge om, hvor stor en Formue Du *efterlader* Dig – derom spørger de *Efterlevende*; eller om hvor mange Slag Du vandt, hvor klog Du var, hvor mægtig Din Indflydelse – det bliver jo Dit *Eftermæle i Eftertiden*. Nei, Evigheden skal ikke spørge om, hvad der *verdsligt* bliver *tilbage efter* Dig i Verden. Men den skal spørge om, hvad Riigdom Du har samlet i Himmelen; om hvor ofte Du har seiret over Dit Sind; om hvad Herredømme Du har øvet over Dig selv, eller om Du der har været en Træl; om hvor mange Gange Du har behersket Dig selv i Selvfornegtelse, eller om Du aldrig har gjort det; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har været villig til at bringe Offer for en god Sag, eller om Du aldrig var villig; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse har tilgivet Din Fjende, om vel syv Gange, eller halvfjersindstyve Gange syv Gange; om hvor ofte Du i Selvfornegtelse bar Krænkelser taalmodigt; om hvad Du har lidt, ikke for Din egen Skyld, for Dine egennyttige Hensigters Skyld, men hvad Du i Selvfornegtelse har lidt for Guds Skyld. – Og Den, som skal spørge Dig, Dommeren, fra hvis Dom Du ikke kan søge til nogen høiere, han var ikke en Hærfører, der erobrede Riger og Lande, med hvem Du kunde tale om Dine jordiske Bedrifter, hans Rige var netop ikke af denne Verden; han var ikke en Purpurklædt, med hvem Du kunde søge det fornemme Selskab, thi han bar kun Purpuren til Forhaanelse; han var ikke mægtig ved sin Indflydelse, saa han kunde ønske at indvie i Dine verdslige Hemmeligheder, thi han var saa foragtet, at den Fornemme kun turde besøge ham i Nattens Skjul. O, det er dog altid en Trøst at komme sammen med Ligesindede; naar man er feig, da ikke at skulle stilles for en Ret af Krigere, naar man er selvkjærlig og verdsligsindet, da ikke at skulle dømmes af Selvfornegtelsen. Og denne Dommer veed ikke blot hvad Selvfornegtelse er, han veed ikke blot at dømme saaledes, at ingen Mislighed kan skjule sig, nei, hans Tilstedeværelse er det Dømmende, der lader Alt forstumme og blegne, hvad der verdsligt tog sig saa godt ud i Verden, hørtes og saaes med Beundring; hans Tilstedeværelse er det Dømmende, thi han var Selvfornegtelsen. Han, der var Gud liig, paatog en ringe Tjeners Skikkelse; han, der kunde byde over Legioner Engle, ja, over Verdens Tilblivelse og Undergang, Undergang, han gik værgeløs omkring; han, der havde Alt i sin Magt, han opgav al Magt, kunde end Intet gjøre for sine kjære Disciple, men kun byde dem samme Ringhedens, Foragtedhedens Vilkaar; han, der var Skabningens Herre, tvang Naturen selv til at forholde sig rolig, thi det var først, da han havde opgivet Aanden, at Forhængen brast og Gravene aabnedes, og Naturens Kræfter forraadte, hvo han var: dersom dette ikke er Selvfornegtelse, hvad er saa Selvfornegtelse!

Dette var hvad der ligger i den Tanke: at følge Christum efter; men lad os nu betænke det *Glædelige i denne Tanke*.

M. T.! Dersom Du tænker Dig en Yngling, der staaer ved sit Livs Begyndelse, hvor de mange Veie aabne sig for ham, spørgende sig selv, hvilken Løbebane han kunde ønske at betræde: ikke sandt, da erkyndiger han sig nøie, hvor den enkelte Vei fører hen, eller hvilket er det Samme, han søger at faae at vide, hvo der tidligere har gaaet ad Veien. Da nævne vi ham de berømte, de prisede, de herlige Navne paa dem, hvis Ihukommelse bevares mellem Menneskene. I Begyndelsen nævne vi maaskee flere, at Valget kan staae i Forhold til Ynglingens Mulighed, at Belærelsens Riigdom, der bydes, kan være i Overflod; men selv gjør han nu, dreven af Trangen i sit Indre, et mindre Udvalg, tilsidst bliver der for ham kun een, een Eneste, den i hans Øine og efter hans Hjerte Fortrinligste blandt Alle. Da banker Ynglingens Hjerte heftig, naar han begejstret nævner dette Navn, ham det eneste, og siger: ad den Vei vil jeg gaae, thi ad den Vei gik Han!

Vi ville nu ikke adspredde Opmærksomheden, eller spille Tiden ved at nævne saadanne Navne; thi der er jo dog kun eet Navn i Himmelen og paa Jorden, eet eneste, og altsaa kun een Vei at vælge – dersom et Menneske skal vælge i Alvor og vælge rigtigt. Der maa nemlig være flere Veie, siden et Menneske skal vælge; men der maa ogsaa kun være een at vælge, dersom Evighedens Alvor skal hvile over Valget. Et Valg,

hvorom det gjælder, at man lige saa godt kan vælge det Ene som det Andet, har ikke Valgets evige Alvor; der maa ved Valget ubetinget være Alt at vinde og Alt at tabe, hvis Valget skal have Evighedens Alvor, om der end, som sagt, maa være en Mulighed af at kunne vælge noget Andet, at Valget virkelig kan være et Valg.

Der er kun eet Navn i Himmelen og paa Jorden, kun een Vej, kun eet Forbillede. Den, som vælger at følge Christum efter, han vælger det Navn, som er høiere end alle Navne, det Forbillede, som er høit ophøiet over alle Himle, men dog ogsaa saaledes menneskeligt, at det kan være Forbillede for et Menneske, at det er nævnet og skal nævnes i Himmelen og paa Jorden, paa begge Steder som det høieste. Thi der er Forbilleder, hvis Navne kun nævnes paa Jorden, men det høieste, det eneste maa jo netop have denne udelukkende Egenskab, hvorpaa det atter er kjendeligt, som det eneste: at det nævnes baade i Himmelen og paa Jorden. Dette Navn er vor Herres Jesu Christi Navn. Men er dette da ikke glædeligt, at turde vælge at gaae ad samme Vej, som han gik! Ak, i Verdens forvirrede og forvirrende Tale lyder destoværre stundom det Eenfoldige og Alvoren næsten som en Spøg. Det Menneske, der vel har øvet den største Magt, som nogensinde er øvet i Verden, han kalder sig stolt Petri Efterfølger. Men det, at være Christi Efterfølger! Ja, det frister ikke Stoltheden, det er ligeligt tilladt den Mægtigste og den Ringeste, den Viseste og den Eenfoldigste, hvilket jo igjen netop er det Salige. Og er det dog vel saa herligt at vorde *det* Fortrinlige, som intet andet Menneske kan blive; er det ikke snarere trøstesløst! Er det saa herligt at spise paa Sølv, naar Andre hungre; at boe i Paladser, naar saa Mange ikke have Huusly; at være den Lærde, hvad ingen Eenfoldig kan blive; at have et Navn i den Forstand, at Tusinder og Tusinder ere udelukkede: er det saa herligt! Og om denne, *Jordlivets misundelige* Forskjellighed var det Høieste, var det da ikke umenneskeligt, og Livet ikke til at udholde for den Lykkelige! Hvor anderledes derimod, naar det eneste Glædelige er at følge Christum efter. Høiere Glæde kan jo dog ikke gives end den: at kunne vorde det Høieste; og denne høie Glæde kan ikke gjøres frimodigere, saligere, tryggere end den er ved den glade, ved *Himmelens miskundelige* Tanke: at dette kan ethvert Menneske.

Saa gaaer da Den, der valgte at følge Christum efter, frem ad Veien. Og naar da ogsaa han maa lære Verden og hvad i den er at kjende, Verdens Styrke og sin egen Svaghed; naar Striden med Kjød og Blod bliver ængstende; naar Veien bliver tung, Fjenderne mange, Vennerne ingen: da afpresser Smerten ham vel dette Suk: jeg gaaer ene. M. T. Dersom et Barn, der var ifærd med at lære at gaae, kom grædende til den Ældre og sagde: jeg gaaer ene – vilde da ikke den Ældre sige: det er jo netop det Herlige, mit Barn! Og saaledes ogsaa med det, at følge Christum efter. Det er paa denne Vej ikke blot saa, som ellers siges, at naar Nøden er størst er Hjælpen nærmest, nei her, paa denne Vej, er Lidelsens Største Fuldkommenhedens Nærmeste. Veed Du nogen anden Vej, paa hvilken dette er Tilfældet? Ad enhver anden Vej er det det Omvendte: dersom Lidelserne der komme, da er Tyngden det Overveiende, ja endog saaledes det Overveiende, at det kan betyde, det var en urigtig Vej man valgte. Paa den Vej derimod, ad hvilken et Menneske følger Christum efter, er Lidelsernes Høieste det Herligste; idet den Vandrende sukker, priser han sig i Grunden salig. See, naar et Menneske betræder nogen anden Vej, da maa han jo forud gjøre sig fortrolig med Usikkerheden paa Veien: det kan maaskee gaae godt og uden vanskelige Tilstød, men der kan maaskee ogsaa optaarne sig saa mange Hindringer, at han ikke kan trænge frem ad den. Paa Selvfornegtelsens Vej, Christum efter, er derimod evig Veisikkerhed; paa denne Vej er Lidelsens »Mærker« de glædelige Tegn paa, at man gaaer frem ad den rette Vej. Men hvilken Glæde er dog større, end at turde vælge den bedste Vej, Veien til det Høieste; og hvilken Glæde er saa igjen lige saa stor som denne, uden den: at Veien er i al Evighed sikker!

Dog er der endnu en sidste salig Glæde indeholdt i den Tanke, at følge Christum efter. Thi vel gaaer han, som udviklet blev, ikke hos den Efterfølgende, ei heller synligt foran ham, men han er gaaet *forud*, og dette er Efterfølgerens glade Haab: at skulle følge ham efter. Eet er det jo at følge ham efter paa Selvfornegtelsens Vej, og ogsaa dette var glædeligt, et Andet at følge ham efter ind i Saligheden. Naar Døden har adskilt tvende Elskende, og da den Efterladte dør, saa sige vi: nu fulgte hun ham efter – han gik forud. Saaledes gik Christus forud, og ikke blot saaledes, thi han gik forud *for at berede Efterfølgeren Sted*.

Naar vi tale om en menneskelig Forgænger, da gjælder det maaskee, at han, ved at gaae forud, har gjort Veien lettere for Den, som følger ham efter; og naar den Vej, hvorom Talen er, angaaer det Jordiske, det Timelige, det Ufuldkomne, da kan det være, at Veien endog er bleven aldeles let for Efterfølgeren. Dette gjælder ikke i Forhold til den Christne, eller om Selvfornegtelsens fuldkomne Vej; denne Vej bliver altid væsentligen lige tung for enhver Efterfølger. Men saa gjælder det i en ganske anden Forstand om Christus, at han gik forud: han beredte ikke Veien for Efterfølgeren ved at gaae forud, men han gik forud for at berede Efterfølgeren Sted i Himlen. En menneskelig Forgænger kan stundom med Føie sige: nu er det let nok at gaae bag efter, da Veien er banet og beredt og Porten viid; Christus derimod maa sige: see, Alt er beredt i Himlen – dersom Du er beredt til at gaae ind ad Selvfornegtelsens snevre Port og frem ad dens trange Vej.

I Verdens Travlhed synes det maaskee meget usikkert med dette Sted hisset; men Den, der i Selvfornegtelsen forsagede Verden og sig selv, han maa jo derved have forvissat sig om, at der er et saadant Sted til. Etsteds maa Den jo dog være, der er til, etsteds maa han have sit Tilhold; men i den Verden, han har opgivet, kan han ikke have sit Sted: altsaa maa der være et andet Sted, ja, det maa være for at han kan opgive Verden. O, hvor let er dette ikke at forstaae for et Menneske, hvis han virkeligen har fornegtet sig

selv og Verden! Og at gjøre Prøve paa sit Liv i denne Henseende, hvorvidt man virkeligen er forsikkret om, at der er et saadant Sted hisset, om man virkeligen evigt har sit Liv forsikkret: er ogsaa let. Apostelen Paulus siger (Cor. 15, 19): »Dersom vi haabe alene for dette Liv, da ere vi de Elendigste af Alle.« Dette er ogsaa vist, thi Den, der for Christi Skyld forsager alle Verdens Goder og bærer alle dens Onder – dersom der ingen Salighed var hisset, han er bedragen, rædsomt bedragen; dersom der ingen Salighed var hisset: mig synes den maatte blive til, alene af Medlidenhed med et saadant Menneske. Dersom da et Menneske ikke tragter efter de jordiske Ting og de glade Dage; ikke stræber efter jordisk Fordeel, end ikke griber til, naar den bydes; dersom han vælger Møie og Besværlighed og, hvad der nu saa maa være, det utaknemmelige Arbeide, fordi han valgte den bedste Sag; dersom han, naar han maa undvære det Jordiske, end ikke har den Trøst, at han veed, han har gjort alt Sit for at vinde det: da er han jo en Daare i Verdens Øine, han er den Elendige i Verden. Var der saa ingen Salighed hisset, da var han jo den Elendigste af Alle; netop hans Selvfornegtelse gjorde ham dertil, han der end ikke havde forsøgt paa at vinde det Jordiske, men frivilligt opgivet det. Er der derimod en Salighed hisset, da er han, den Elendige, dog den Rigeste af Alle. Thi eet er at være den Elendigste i Verden, naar Verden skal være det Høieste, et Andet, at være den Elendigste i Verden, naar Saligheden er, eller at være det, hvis Saligheden ikke var. Beviset for, at denne Salighed er til, er ganske herligt ført af Paulus; thi derom kan aldeles ingen Tvivl være, at han, uden den, havde været den Elendigste af Alle. Dersom derimod et Menneske søger at sikkre sig i denne Verden, søger at sikkre sig denne Verdens Fordeel, da er hans Forsikkring om, at der er en Salighed hisset, ikke just overbevisende: den overbeviser neppe Andre, den har neppe overbeviist ham selv. Dog derom dømm Ingen, eller Enhver kun sig selv, thi ogsaa det, at ville dømm en Anden i den Henseende, er et Forsøg paa at sikkre sig i denne Verden; ellers maatte han jo indsee, at baade Dommen og Saligheden tilhører den anden Verden.

Ak, det er i Tidernes Løb ofte gjentaget, og Gjntagelsen vedbliver, at En gaaer forud, efter hvem et andet Menneske længes, hvem han ønsker at følge efter: men der er aldrig noget Menneske, aldrig nogen Elsket, aldrig nogen Lærer, aldrig nogen Ven gaaet forud – for at berede den Efterfølgende Sted. Som Christi Navn er det eneste i Himlen og paa Jorden, saa er og Christus den eneste Forgænger, der er gaaet saaledes forud. Der er mellem Himmel og Jord kun een Vei: at følge Christum efter; der er baade i Tid og Evighed kun eet Valg, eet eneste: at vælge denne Vei; der er paa Jorden kun eet evigt Haab: at følge Christum efter ind i Himmelen. Der er i Livet een salig Glæde: at følge Christum efter; og i Døden een sidste salig Glæde: at følge Christum efter til Livet!

II

Matthæi Evangelium XI, 30: Mit Aag er gavnligt og min Byrde er let.

Om Pharisæerne er der sagt (Matth. 23, 4): »de binde svære Byrder, vanskelige at bære, og lægge Menneskene dem paa Skuldrene, men selv ville de ikke røre dem med en Finger.« Og denne Adfærd gjentager sig desto værre ofte nok i Verden. Den gjentages i de Forhold, hvor det kunde synes, at en saadan Forskjellighed var begrundet, at den ene Part skulde bære Byrden, den anden være fri – om det dog end i Sandhed ikke er saa, fordi den ene jo skal bære Herskerens Byrde, den Anden Undersaattens, den ene Lærerens, den Anden Discipelens, og saaledes fremdeles Enhver bære sin Byrde, Ingen være fritagen, end ikke den Uafhængige, der skal bære Ansvarrets Byrde, naar den Afhængige bærer Pligtens. Den samme pharisæiske Adfærd gjentager sig endogsaa i de Forhold, hvorom det gjælder, at de Tvende skulle drage i lige Aag med hinanden, at der den ene er saa tilbøielig til blot at ville binde Byrderne og lægge dem paa den Anden, at Manden fordrer Alt af Hustruen, og Hustruen Alt af Manden, at man i Venskabet, i Samdrægtighedens Forhold ikke vil gjøre Lige for Lige, men fordre Alt af Vennen, af Medarbeideren, og selv være fri. Ja ikke blot dette viser sig, men det endnu Sørgeligere, at man ved Utaknemlighed, Uskjønsomhed, Lunefuldhed, ved Vanskelighed ovenikjøbet gjør Byrden vanskelig at bære, saa man selvkjærligt fordrer, at den Anden skal bære Byrden, og da endog gjør ham det vanskeligt at bære den.

Dette er ingen misfornøiet og fortræden Skildring af Verden, som den er nu i dette Øieblik, tvertimod det er en gammel Erfaring, sandet til de forskjelligste Tider af de forskjelligste. Saaledes er Menneskets Slægt, vel i Slægt med Guddommen, men ogsaa vanslægtet mere eller mindre. Dette sees bedst, naar man betragter Slægtens Forbillede. Thi dersom Mennesket ikke var i Slægt med Gud kunde et saadant Forbillede ikke være til for ham; men paa den anden Side, netop naar man seer paa Forbilledet, da viser Fordærvelsen sig i desto stærkere Farve, naar man seer paa Forbilledet og dets Reenhed, da viser Fordærvelsens Skygge sig desto mørkere. Dette Forbillede er den Herre Jesus Christus. Han kom ikke for »at lade sig tjene«, ikke for at lægge Byrder paa Andre; han bar Byrderne, den tunge Byrde, som Alle, Hver især helst ville skubbe af sig: Syndens Byrde; den tunge Byrde, som end ikke Slægten selv formaaede at bære: Slægtens Synd. Og det

blev gjort ham vanskeligt at bære den, han blev forladt, foragtet, forfulgt, forhaanet, ja han blev af Syndere overgivet til Døden, han blev og han bliver af Syndere anset som Fjende – fordi han er »Synderes Ven«. Dog bar han Byrden, som Slægten havde lagt paa ham, eller han paataget sig; og ikke blot dette, men hele hans Liv og hvert dets Øieblik var offret til at bære Andres Byrder. Thi disse Ord ere hørte af ham: »kommer hid Alle I som arbeide og ere besværede« (Matth. 11, 28); men derimod er det aldrig hørt, at han har sagt: nei, idag har jeg ikke Tid; idag er jeg ikke stemt, da jeg er indbudet til Glæde; idag er jeg ikke oplagt, jeg har selv havt Bekymring; idag har jeg tabt Taalmodigheden med Menneskene, jeg er saa ofte bleven bedraget. Nei, noget saadant Ord er ikke hørt af hans Mund, saa havde der jo ogsaa, hvad Skriften benægter og Troen gyser ved, været Svig i hans Mund – thi i Hjertet havde han dog ikke meent det. Der var ingen et Menneskes Lidelse saa rædsom, at han ønskede at blive uvidende om den, at den ikke skulde forstyrre ham hans Glæde, eller forøge ham hans Sorg; thi hans eneste Glæde var at skaffe den Lidende Hvile for Sjelen, og hans største Sorg var, naar den Lidende ikke vilde lade sig hjælpe. Hvor Du traf ham, afsides for at søge Eensomhed eller i Templet og paa Torvet for at lære: han var strax villig, han undskyldte sig ikke med, at han søgte Eensomhed, han undskyldte sig ikke med, at han var beskæftiget. Naar De, der ligesom vare hans Nærmeste, vilde misbruge dette Forhold, vilde gjøre Fordring paa hans Tid, da kjendte han dem ikke; men var der en Lidende, ham kjendte han sig ved. Han kom, naar en Øverste sendte Bud efter ham, og naar i Forbigaaende en Kvinde rørte ved Fligen af hans Kjortel, da hørtes Intet: stands mig ikke, nei han standsede; og naar Disciplene vilde holde Trængselen borte, da formeente han dem det. – O, dersom det var Viisdom, hvad der kun falder altfor let strax at forstaae: at Enhver er sig selv nærmest, da var Christi Liv Daarskab; thi hans Liv var saaledes Opoffrelse, at det var som var han kun enhver Andens Nærmeste, men sig selv den Fjerneste. Men dersom han ubetinget og evigt er Forbilledet: da lader os lære af ham, som han selv opfordrer dertil (Matth. 11, 29): »tager mit Aag og lærer af mig«; lader os lære af ham at bære Byrderne, vore egne og Andres.

Let er det sandeligen pharisæisk at lægge Byrden paa Andre, men tungt selv at bære den. Let er det i et høimodigt Øieblik at love at ville bære Byrden, men tungt at bære den. Hvo forstaaer dette bedre end den Lidende, der jo netop er en Lidende ved at bære Byrder. Og dersom Nogen ønsker at høre Suk og Klageskrig og Jamren, da høres dette ofte nok fra de Lidende. Men ogsaa herom gjælder det, at det er let nok at klynke og klage og vaande sig, selv over Ubetydeligheder; dette behøver en Lidende ikke at lære, thi det er Smerten selv første Opfinder af, og Smerten har strax Skriget ved Haanden. Men at tie og taale, eller vel endog at finde Glæden i Lidelsens Bitterhed, finde den ikke blot i Haabet om, at Lidelsen engang skal ophøre, men finde den i Lidelsen, som man ellers taler om, at Sorg blandes i Glæden: dette er vel værd at lære.

Men denne Lærdom indeholdes netop i de forelæste hellige Ord: mit Aag er gavnligt og min Byrde er let. Og som det siges saa er det, om det end kan falde den Lidende vanskeligt at forstaae det, som var denne milde Tale en haard Tale, haard nemlig at fatte, saa den Lidende udbryder i Forundringens Spørgsmaal:

hvor kan dog Byrden være let, naar Lidelsen er tung?

Lader os da, ikke med den vantro Forundring, der i Udraabet skjuler Benægtelsen, men med den troende Forundring, der indeholder Bekræftelsen og kun prisende Gud gjør det tvivlsomt for da atter saligt at forundre sig, lader os med denne Troens Forundring betænke dette Spørgsmaal. Thi Christi Mening var det jo dog ikke at føre Menneskene ud af Verden hen i paradisiske Egne, hvor der slet ingen Nød eller Elendighed var, eller ved et Trylleslag at gjøre Jordlivet til verdslig Fryd og Glæde. Dette var kun en jødisk og er en sandelig letfærdig Misforstaaelse; nei, han vilde lære, hvad han viste ved sit Exempel, at Byrden er let, selv naar Lidelsen er tung. Byrden bliver altsaa i en vis Forstand den samme, thi Byrden er netop Lidelsen, den tunge Lidelse, og dog bliver Byrden let. Fordi Christendommen er indkommen i Verden, derfor er et Menneskes Lod ikke blevet et andet her paa Jorden end før. En Christen kan komme til at lide ganske det Samme, som før er lidt – dog bliver den tunge Byrde let for en Christen. Dette ville vi først betænke, og derpaa særligen overveie, hvilken let Byrde den Christne særligen har at bære.

Naar vi tale om at bære Byrder, da gjør Sproget i daglig Tale en Forskjel mellem en let Byrde og en tung Byrde; vi sige, det er let at bære den lette Byrde, tungt at bære den tunge. Men herom er Talen nu ikke, den er meget mere den høitidelige om, at den ene og samme Byrde er tung og dog let; Talen er om dette Vidunderlige, thi er det vel et større Vidunder at forvandle Vand til Viin, end at den tunge Byrde vedbliver at være tung og dog er let! Imidlertid tale vi dog ogsaa ellers stundom saaledes. Thi naar et Menneske er nær ved at segne under den tunge Byrde han bærer, men Byrden er det Kjæreste han eier: da siger han i en vis Forstand, at Byrden er let. Dette er seet i Verden. Det er seet med Afskye, naar den Gjerrige næsten slæber sig ihjel paa Skatten han bærer, medens han dog anseer denne tunge Byrde for let, fordi Skatten er ham Alt. Det er seet med stille Opløftelse, naar et Menneske bærer, hvad ham i ædel Forstand er kjærest i Verden, og Byrden vel er tung, men dog let. Naar den Elskende i Havsnød er nærved at synke under Vægten af den Elskede, han vil frelse: da er vistnok Byrden tung, og dog, ja spørg ham derom, dog saa ubeskrivelig let.

Uagtet de ere Tvende i Livsfare, og den Anden den Tyngende, vil han dog kun Eet, han vil frelse sit Liv; han taler altsaa, som var Byrden slet ikke til, han kalder hende sit Liv, og han vil frelse sit Liv. Hvorledes foregaaer denne Forvandling? Mon ikke derved, at der træder en Tanke, en Forestilling imellem. Byrden er tung, siger han, og han standser, men nu træder Tanken og Forestillingen derimellem, og han siger: nei, o nei, den er dog let. Er han derfor tvetunget, fordi han taler saaledes? O nei, naar han i Sandhed taler saaledes, da er han i Sandhed forelsket. Altsaa ved Tankens, ved Forestillingens, ved Forelskelsens Hjælp er det, at Forvandlingen foregaaer.

»Mit Aag er gavnligt.« Er man, som det hedder, en Lykkelig, eller vel rettere, er man tillige en Letsindig: da kan man sagtens slaae stolt med Nakken, og bære Hovedet opreist. Men naar et Menneske gaaer bøiet under Lidelsens tunge Aag, da var der vel Den, som ikke vidste Andet end blot at synke under Vægten, saa han gaaer ludende med Hovedet, saa han forstummer i en umælende, tankeløs Tilintetgjorthed. Tankeløs; ja, thi Feilen er jo netop, at han ikke har een eneste Tanke, ved Hjælp af hvilken han dog idetmindste kunde løfte paa Byrden. En Tanke maa der til; dersom den altid er fornøden, da vel især her – for at udmærke et Menneske fremfor Dyret. Det er derfor skjønt og opløftende sagt af en ædel Mand, naar han taler om den jordiske Strid, og da blot forlanger Eet: giv mig en stor Tanke. Og saaledes kan der være mange herlige og dyrebare Tanker, der, om de end ikke kunne gjøre Aaget let, dog kan hjælpe til at løfte paa Byrden; der kan være Tanken om bedre Tider man har havt eller om bedre Tider man haaber, Tanken om et Menneske man elsker eller om et Menneske man beundrer, Tanken om hvad man skylder en Anden eller Tanken om hvad man skylder sig selv. Men hovedsageligen er der dog kun een Tanke, een eneste, som kan gjøre Udslaget, een Tanke, som indeholder Troens Forvandling af den tunge Byrde til den lette, denne Tanke er: at det er gavnligt, at den tunge Lidelse er gavnlig.

Men at den tunge Lidelse er gavnlig, det maa troes, sees kan det ikke. Bag efter kan det maaskee sees, at den har været gavnlig, men i Lidelsens Tid kan det ikke sees, og heller ikke høres, om end nok saa Mange gjentog det nok saa kjærligt for En: det maa troes. Troens Tanke maa der til, og den inderlige, tillidsfulde, gjentagne Udtalelse for sig selv af denne Tanke; thi er det saa, at Ordet er den bindende Magt, at man med et Ord binder sig for evigt, saa er det ogsaa saa, at Ordet er den løsende Magt, der løser Trældoms-Aaget, saa den Troende gaaer frit under Aaget, løser Tungebaandet, saa Forstummelsen ophører, saa Mælet vender tilbage med Tilbedelsen. Troes maa det. At see Glæden, naar man seer idel Glæde om sig, det er ikke vanskeligt, som jo Sproget selv næsten vrængende viser, hvor let dette Intetsigende er; men, naar man seer idel Elendighed om sig, da troende at see Glæden: ja, det er i sin Orden. Det er i sin Orden med Hensyn til Brugen af det Ord: Tro, thi Tro forholder sig altid til hvad der ikke sees, det være nu det *Usynlige* eller det *Usandsynlige*; og det er i sin Orden, at et Menneske er en Troende.

Om Troen er der sagt, at den kan flytte Bjerge. Men tungere end et Bjerg kan end ikke den tungeste Lidelse være; det stærkeste Udtryk Sproget har er jo tvertimod: Lidelsen hviler tungt paa et Menneske som et Bjerg. Men dersom den Lidende dog troer, at Lidelsen er ham gavnlig, ja da flytter han Bjerge. Og saaledes er der vel Den, som med hvert Skridt han gjør, flytter et Bjerg, med hver Dag han lever, flytter Bjerge. For at flytte Bjerget maa man gaae ind under det: ak, saaledes gaaer den Lidende under den tunge Byrde; det er det Tunge. Men Troens Udholdenhed *under* Lidelsen, Troen paa, at det er ham gavnligt, den løfter Bjerget og flytter det. En Lidende kan maaskee rørt og bevæget høre den kjærlige, den deeltagende, den opmuntrende Tale af en Anden: det er Dig gavnligt; men derfor kan han ikke flytte Bjerget – en Fange kan i Taarer høre den Elskedes Stemme udenfor, men derfor bliver han ikke fri, stundom hans Fangenskab kun tungere. Den Lidende kan høre disse Stemmer; men dersom han ikke i sit Indre hører den samme Stemme, da kan han ikke flytte Bjerget. Han kan fortvivlet end ikke ville høre disse Stemmer; men dette hjælper ham endnu mindre til at flytte Bjerget. Kan han derimod troe, at det er ham gavnligt, da flytter han Bjerget. Thi, ikke sandt: dette uhyre Bjerg staaer ham i Veien, han vilde saa gjerne gaae ad en anden Vei eller have Bjerget bort, men dersom det er ham gavnligt, saa er jo Veien banet, saa er det jo paa hans Vei. Gavnligheden giver, om jeg saa tør sige, Bjerget Fødder at gaae paa. Den snilde Hedning har sagt: giv mig et Sted udenfor, og jeg skal bevæge Jorden; den Ædle har sagt: giv mig en stor Tanke: o, det Første lader sig ikke gjøre, og det Andet hjælper ikke ganske. Der er kun Eet, som kan hjælpe, men det kan ikke gives af nogen Anden: tro, og Du skal flytte Bjerge!

Tro, at Aaget er Dig gavnligt. Dette gavnlige Aag er Christi Aag. Men hvilket er da Aaget? Ja, det kan være yderst forskjelligt, men kun det er Christi Aag, om hvilket den Lidende troer, at det er ham gavnligt. Det er altsaa ikke saaledes, at den Christne er fritagen for de menneskelige Lidelser, som disse ere kjendte i Verden; nei, men Den, som bærer Lidelsen saaledes, at han troer, at Aaget er gavnligt, han bærer Christi Aag. Der er, menneskeligt talt, ingen ny Lidelse kommen til, men heller ingen gammel tagen bort; forsaavidt er Alt uforandret; og dog er den nu given, denne store Tanke, og dog er det nu fundet Stedet udenfor Jorden: Troen. Det er ikke Klogskabens Opfindelse, ikke dens smaalige og snaksomme Geskæftighed om det Gavnlige og det Gavnlige; nei, det er den ordknappe Tro, der troer Gavnligheden. Man kan ved Hjælp af Klogskaben krybe gennem Verden, liste sig fra mange Gjenvordigheder, snakke sig fra nogle, hitte Raad for nogle; men alt dette er lige saa lidet Troen, som det er – at flytte Bjerge.

Naar saa Troen holder fast ved Gavnligheden, og flytter Bjerget, da er Troens Glæde saa stor, at Aaget virkelig er let. Netop Forestillingen om hvor tungt det er, naar det dog ved Troens Hjælp lader sig gjøre, gjør Aaget let. Naar En løfter en Fjær, da siger han: det er let; men naar En gaaer hen til en stor Vægt, og ved Synet af den fortvivler over sin egen Kraft, men dog løfter paa den, og see, det lykkes: da bliver han saa glad, at han i Glædens Forundring over Forandringen udbryder: den er let. Er han derfor bleven en Letsindig; har han derfor glemt, at han fortvivlede over sin egen Kraft; har han derfor taget den himmelske Hjælp forfængeligt: o nei, det er netop med Troens salige Forundring han taler saaledes. Dersom en Pige qvindeligt kun har eet eneste Ønske, ak, men gjemt i Haabløshed, da kan hun sige: det er umuligt. Dette Udsagn kan betyde, at hun er bleven dorsk, at hun vil til Sengs, vil sove fra Ønsket og sove sig Glemsel til; det kan betyde, at hun ikke mere vil gjemme Ønsket i Haabløshed, men glemme det i Haabløshed. Dersom hun derimod qvindeligt holder hele sin Sjæl mod Haab paa Ønsket, og det da opfyldes: da udbryder hun vel netop paa Glædens Dag: det er umuligt; da tager hun vel mod Visheden med den lyksaligste Forundrings gladeste Hilsen: det er umuligt; da varer det vel længe, inden hun kan overtale sit Hjerte til at sige: det er vist, fordi det er hende ubeskriveligt kjærere hver Dag at hilse Visheden med dette Ord: det er umuligt! Er hun derfor en Letsindig, der spørger med Visheden; er hun derfor en Utaknemlig, der ikke veed at skatte Visheden? Nei, hun er skjønksom, thi det er netop Skjønksomhed hver Vishedens Dag at begynde forfra paa Forundringen; hun er ydmyg og ydmygt troende. Hendes Forundring er Troens, og at hun vedbliver at forundre sig er Troskab mod den Magt, som gjorde det Umulige muligt. See, de daarlige Brudejomfruer ere et Billede paa den daarlige Forventning; men lad os forandre Parablen lidt. Vi tage altsaa de fem Kløge, som holdt Forventningens Lampe tændt og kom ind med Brudgommen – hvis de da strax, idet Døren blev lukket, sagde: nu er Alt vist og afgjort: mon da ikke ogsaa i en anden Forstand deres Lampe maa siges at være slukket? Men Troen, den holder Lampen tændt; naar det gjælder om at forvente, da holder den Lampen tændt indtil det Sidste; og dersom Opfyldelsen er kommen, da holder den Lampen tændt og glemmer aldrig, at det var umuligt. Den der derimod utaalmodigt kun fandt Aaget tungt, medens det var tungt – naar da Aaget gjøres ham let: da bliver han atter sig selv liig, han bliver en Falskner, en lumpen Falskner, der nu let kan forstaae, hvad han umuligt kunde forstaae.

Dog, Opfyldelsen af en Forventning maa man vente paa, men Lidelsens Gavnlighed behøver man ikke at vente paa – dersom man da ikke fordrer at see den (hvilket er det Ufuldkomne), men vil troe: dette lader sig gjøre strax. Derfor er ogsaa Troen paa, at den tunge Lidelse er gavnlig, noget langt Fuldkomnere end Forventningen om et lykkeligt Udfald. Thi det lykkelige Udfald kan udeblive, men den Troende troer, at Lidelsen er ham gavnlig: saa kan da Gavnligheden ikke udeblive – naar den er. Den Troende fatter menneskeligt, hvor tung Lidelsen er, men med Troens Forundring over, at den er ham gavnlig, siger han guddommeligt: den er let. Han siger menneskeligt: det er umuligt, men han siger det atter med Troens Forundring over, at det er ham gavnligt, hvad han menneskeligt ikke kan forstaae. Naar nemlig Klogskaben kan indsee Gavnligheden, da kan Troen ikke see Gud; men naar Klogskaben ikke kan see en Haandsbred for sig i Lidelsens mørke Nat, da kan Troen see Gud, thi Troen seer bedst i Mørke. Naar Klogskaben trøster en Lidende, da bærer den sig saaledes ad. Den siger: »det bliver nok godt og gavnligt om nogen Tid.« Imidlertid benytter Klogskaben Øieblikket til at gaae. Det er ligesom naar Lægen besøger den Syge, og siger: »om nogen Tid« – og derpaa gaaer, saa den Syge aldrig kan faae Lægen fat og holde ham fast ved hans Ord som en Bedrager, thi Lægen lister sig bort. Men naar Troen trøster en Lidende, da sætter den sig ned hos ham og siger: »Lidelsen er Dig gavnlig, tro det blot. Dette er Noget, som *strax* lader sig forstaae af Troen. Jeg skal derfor gjerne blive hos Dig, at Du kan udgyde Din Vrede over mig, hvis jeg taler usandt; thi jeg behøver ingen Tid at løbe paa, som løb jeg paa det Uvisse; jeg behøver ingen Tid for at løbe bort, som var jeg en Bedrager; nei det er Dig gavnligt. Lad kun Lidelsen tiltage, det er Dig gavnligt, Gavnligheden er ligesom jeg er, jeg Troen.« Saaledes er Gavnligheden for Troen, og Gavnligheden er, selv naar Troen anfægtes, naar det er, som fandt Troen ikke Naade for Gud, som ophidsede den ham blot, saa han gjorde Prøven større og større, jo mere der troes, saa det i Mismod er den Troende, som skulde han fortryde Troen, som var dog Den lykkelig, der lever ligegyldigt hen og aldrig indlader sig ret med Gud, men gaaer mageligt ad den brede Vei, eller beundret ad den prisede Middelvei og aldrig under Aaget trænger frem ad Troens trange Vei. Dog, Hvo der lever saaledes, hvad han end forresten er, han er ingen Christen, thi for den Christne er Aaget gavnligt, det er, han troer det. – Een bærer et Jernaag, en Anden et Træaag, en Tredie et gyldent Aag, en Fjerde det tunge Aag, men kun den Christne bærer – det gavnlige Aag.

»*Min Byrde er let.*« Hvad er nemlig Sagtmodighed Andet end at bære den tunge Byrde let, ligesom Utaalmodighed og Vrantenhed er at bære den lette Byrde tungt.

Der er i Sproget et herligt Ord, som tillige villigt føier sig i manges Forbindelse, men aldrig inderligt i nogen Forbindelse uden med det Gode. Det er det Ord: *Mod*; overalt hvor det Gode er, der er ogsaa *Mod* tilstede; hvilken Skjæbne der end hænder det Gode, Modet er altid paa det Godes Side; den Gode er altid modig, kun den Onde er feig og ræd, og Djævelen skjælver altid. Saaledes er dette stærke Ord, der aldrig vender Faren Ryggen, men altid vender sig mod den, stolt i sig selv og dog saa bøieligt, naar det gjælder om at føie sig skjønt ind i den inderlige Forbindelse med det Godes Forskjellighed; saaledes er dette stærke Ord saa frastødende mod alt det Onde, men saa trofast i Sammenhold med det Godes Forskjellighed. Der er *Mod*, som kjækt trodser Farer; der er *Høimod*, som stolt opløfter sig over Forurettelser; der er *Taalmod*, som

taaligt bærer Lidelser: men det sagte Mod, som bærer det Tunge – let, er dog den vidunderligste Sættelse. Thi ikke er det vidunderligt, med Jernstyrke at tage haardt paa det Haardeste af Alt; men Vidunderligt er det, med Jernstyrke at kunne tage sagte paa det Svageste af Alt, eller tage let paa det Tunge.

Dog er det til Sagtmodighed, at Christus opfordrer sine Efterfølgere: lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerter. Ja han var sagtmodig. Han bar jo den tunge Byrde, som langt overgik Menneskets, ja Slægtens Kræfter, let. Men naar En paa samme Tid som han selv bærer denne tungeste Byrde, har Tid og Villighed og Deeltagelse og Selvopoffrelse til uafbrudt at bekymre sig om Andre, at hjælpe Andre, at helbrede Syge, at besøge Elendige, at frelse Fortvivlede: bærer han da ikke Byrden let! Han bar den tungeste Bekymring, Bekymringen for den faldne Slægt; men han bar den saaledes let, at han ikke udslykkede en rygende Tande, ikke knækkede det bøiede Rør.

Som da Forbilledet var, saa bør og Efterfølgeren være. Naar En bærer en tung Byrde, men han da ogsaa søger Andres Hjælp og lægger Noget af den paa dem; eller dersom han bærer en tung Byrde, men han da ogsaa har nok at tænke paa alene med at bære sin Byrde: da bærer han vel Byrden for en Deel eller ganske, men han bærer den ikke let. Naar En maa sætte alle sine Kræfter sammen, naar han ikke har een eneste Tanke, ikke eet eneste Øieblik at give bort til Andre, naar han saaledes i den yderste Anstrængelse bærer sin Byrde: da bærer han den vel, men han bærer den ikke let; han bærer den maaskee taalmodigt, men han bærer den ikke sagtmodigt. Thi Mod larmer, Høimod kneiser, Taalmod tier; men Sagtmod bærer det Tunge let. Mod kan man see og Høimod; og Taalmod kan man see paa Anstrængelsen: men Sagtmod gjør sig usynlig – det seer saa let ud og er dog saa tungt. At der boer Mod derinde, det seer man i Øiet; at der er Høimod, det seer man i Skikkelsen og Blikket; at der er Taalmod, seer man ved Munden, som dog tier: men Sagtmod kan man ikke see.

Hvilken er da Sagtmodighedens lette Byrde? Ja, det er den tunge naar den bæres let. Men hvilken er da Sagtmodighedens tunge Byrde? Ja, den kan være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjellighed, der gjør Udslaget, men derimod Sagtmodigheden. Utaalmodighedens lette Byrde kan ogsaa være det yderst Forskjellige, men det er ikke denne Forskjel, der gjør Udslaget, derimod Utaalmodigheden, der gjør den til den tunge, U-Taalmodigheden, der ikke holder sammen med Mod, og kun tilhører Slægten som en Vanslægtet gjør det. Men det er virkelig saa, at ved Sagtmodighed bliver den tunge Byrde i guddommeligt Forstand virkelig let; ligesom det er en sørgelig Sandhed, at ved Utaalmodighed bliver den lette Byrde virkelig tung. Gavnigheden er det lette Aag, og Sagtmodigheden den lette Byrde. Derom kan i al Evighed ikke være Tvivl, at det Gavnlige er let at bære; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den kan ypperligt forstaae, at det Gavnlige er let, men den vil ikke troe, at den tunge Lidelse er det Gavnlige. At Sagtmodighed er en let Byrde, derom kan i al Evighed ingen Tvivl være; derfor retter Tvivlen sig mod noget Andet; den kan ypperligt forstaae, at Sagtmodighed er let, men den vil ikke forstaae, at det Tunge bliver ved Sagtmodighed den lette Byrde, at Byrden virkelig bliver let, hvad den dog gjør.

Naar saaledes Den, der idag ikke veed, hvad han skal faae at leve af imorgen, naar han, efter Evangeliets Forskrift (thi Christus kom ikke til Verden for at afskaffe Næringssorgen ved at bringe Velstand) ikke bekymres for den Dag imorgen: da bærer han jo den tunge Byrde let. Ak, medens der vel aldrig er Mange, som kan siges at have nok for deres Levetid, saa kan det derimod let synes en Bekymret, hvis Øie forvirres ved at see for vidt, som kunde Næringssorgen strække til for en endnu længere Tid end hele hans Liv. Naar saa er, da bærer han den tunge Byrde tungt. Men dersom han taalmodigt beslutter sig til at ville bære Byrden, saa længe det skal fordres af ham: da bærer han den dog ikke let. Den listigste og den stærkeste Fjende er Tiden, især naar den samler sig til Angreb og kaldes det Tilkommende, thi da er den som Taage, hvilken ikke kan sees nærvæd, men jo mere den sees paa Afstand desto forfærdeligere synes den. Naar Taalmodigheden med Øiet løfter paa det Tilkommende, da seer man hvor tungt det er; men det sagte Mod bekymres end ikke for den Dag imorgen. Sagtmodigheden trækker Øiet hurtigt ind i sig selv, og seer derfor ikke det Tilkommendes Uendelighed. Det Tilkommende nævner den: den Dag imorgen. Den Dag imorgen er jo ogsaa det Tilkommende, men er det Tilkommende seet saa nær ved som muligt; saa sagtfærdigt gaaer den frem, saa vaersomt tager Sagtmodigheden paa det Tilkommende. Men ganske nærvæd kan man jo ikke see den Taage, der, hvis man giver Øiet Raadighed, antager en forfærdende Skikkelse; og det Tilkommende kan man heller ikke see ganske nærvæd: derfor lykkes det Sagtmodigheden end ikke at bekymres for den Dag imorgen. Er dette ikke at bære Tidens, det Tilkommendes tunge Byrde let? – Naar saaledes Den, der er født Træl, naar han efter Apostelens inderlige Formaning (thi Christus kom ikke for at afskaffe Slaveriet, om det end vil følge og følger deraf), ikke bekymres derved, og kun, hvis det tilbydes, vælger at blive fri: da bærer han den tunge Byrde let. Hvor tung denne Byrde er, det veed den Ulykkelige bedst, og det veed den menneskelige Deeltagelse med ham. Dersom han sukker under Byrden, som Menneskeligheden med ham, da bærer han Byrden tungt; dersom han taalmodigt finder sig i sin Skjæbne og taalmodigt haaber Friheden, da bærer han dog ikke Byrden let. Men den Sagtmodige, der har havt Mod til ret at troe paa Aandens Frihed, han bærer den tunge Byrde let: han hverken opgiver Haabet om Friheden, ei heller venter han den. Det Spørgsmaal, der med Rette er kaldet det afgjørende, det om Friheden; det Spørgsmaal, der for en Trællefødt vel maa kaldes et Livsspørgsmaal, om at være eller ikke være, dette dræbende eller levendegjørende Spørgsmaal behandler den Sagtmodige saa let, som angik det ham ikke, og dog igjen saa let, at det paa en Maade angaaer ham, thi siger han: det bekymrer mig ikke at være født Træl, men kan jeg blive fri, da vil jeg hellere vælge det. At bide i Lænken er at bære den tungt, at spotte Lænken er ogsaa at bære den tungt,

taalmodigt at bære Lænken er dog ikke at bære den let, men Trællefødt at bære Trældommens Lænke som en Fri kan bære en Kjæde: det er at bære den let.

Og saaledes er Sagtmodighed altid. Som man stundom med Forundring seer hvad Sparsommelighed kan bringe ud af en Penning, saaledes er det sagte Mod stærkt i at gjøre smaat og derved det Tunge let. Som en Tvivler i ængstelig Paaholdenhed neppe tør træde paa Jorden, Intet tør benegte og Intet bekræfte, for ikke at gaae forvidt: saaledes har den Sagtmodige ogsaa Evighedens Paaholdenhed; men han er ikke ængstelig, thi han er tvertimod frimodig; han er ikke tvivlende, men stærkt Troende; han aander i Troen sundt og frit, og dog er hans Mod saa sagtfærdigt, at det seer ud som idel Ubetydelighed hvad han har at bære. Det er jo saaledes, at enhver Sindstilstand frembringer det den er, uden om sig, omdanner Opgaven i Lighed med sig. Man kan ikke sige: hvor der er stor Fare der er altid en Modig; men derimod: hvor der er en Modig der bliver nok stor Fare, det behøver han nemlig, det kræver han, det behøver Modets Selvopholdelsesdrift i den Modige. Opgaven bliver en anden ved Forholdet til Den, som løser den. Den samme Fare, som maaskee overvindes af en Forsagt, bliver synligt større, naar det er en Modig, som overvinder den. Den samme Uret, som bæres af en Tvetydig, bliver synligt større, naar den Retfærdige bærer den. Det samme Spring, som en Flygtning gjør dreven af Angest, bliver synligt større, naar en Dandser gjør det med Lethed. Og saaledes gjør Modet Faren stor og overvinder den; Høimod gjør Uretten lumpen og opløfter sig over den; Taalmod gjør Byrden tung og bærer den; men Sagtmod gjør Byrden let og bærer den let. Derfor er det, menneskeligt talt, utaknemmeligt at være sagtmodig. Thi Sagtmod gaaer saa stille hen, at Ingen bliver opmærksom paa det Tunge; end ikke Den, der lægger Byrden paa den Sagtmodige, faaer det ret at vide. Mod gjør sig dog betalt ved Seirens Synlighed, Høimod ved Blikkets Stolthed, Taalmod ved Lidelsens Kjender; men Sagtmod er ukjendelig. Den sagtmodige Træl skjuler saaledes ved sin Sagtmodighed over Herrens Uret, thi det seer jo ud som havde Trællen det meget godt hos Herren, hvilket han ogsaa har – ved Hjælp af Sagtmodigheden. Dersom derfor en Reisende saae, hvorledes Trælle sukke under Lænken, da vilde han blive opmærksom, hans Deeltagelse vilde vaagne, han vilde give en glødende Skildring af Slaveriets Rædsel; men den sagtmodige Træl vilde han ikke blive opmærksom paa, han vilde maaskee endog troe, at det var Herren, der var den gode. Naar saaledes den stille Kvinde sagtmodigt bærer alle Mandens Vanskeligheder og Luner og Krænkelser, hans Utroskab maaskee: seer det da ikke ud – dog hvad kan det hjælpe at tale om hvorledes det seer ud, det kan jo ikke sees. Dersom hun bærer det taalmodigt, da kan det maaskee sees, men hvis hun lever etsteds, denne sagtmodige Kvinde, da sees kun et lykkeligt Ægteskab, da sees kun en elsket Mand og en Hustrue, der er lykkelig i sit Hjem, lykkelig ved sin Husbond. Ja, salig er hun, om ikke lykkelig ved sin Mand, saa dog salig ved sin Sagtmodighed.

»Lærer af mig, thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjerte.« Ja, Christus var sagtmodig. Dersom han ikke havde været Sagtmodigheden, da havde han jo heller ikke været Den han sagde sig at være; men dersom han ikke havde været Sagtmodigheden, da havde han heller ikke lidt saa meget, da havde Verden selv gysset for den Uret, der gjordes mod ham, men hans Sagtmodighed skjulte over Verdens Skyld. Han paatalte ikke sin Ret, han beraabte sig ikke paa sin Uskyldighed, han talte ikke om, hvorledes de syndede mod ham, ikke med eet Ord gjorde han opmærksom paa den himmelraabende Skyld; selv i det sidste Øieblik sagde han: Fader, tilgiv dem, de vide ikke hvad de gjøre. Skjuler ikke hans Sagtmodighed her over deres Brøde, der bliver som langt, langt mindre end den er, ved at han taler saaledes om den; medens den jo dog i en anden Forstand bliver end forfærdeligere ved at synde mod Sagtmodigheden. Da Petrus havde fornegtet ham tre Gange, og Christus sagtmodig blot saae paa ham: skjuler da denne Sagtmodighed ikke over Petri Skyld og gjør den til noget langt Mindre! Hør blot Sprogets Udraab: at fornegte sin Herre tre Gange i det Øieblik da han er forraadt, i Fjendernes Magt, forhaanet og bespottet! Du gyser, idet Du bliver opmærksom derpaa, ikke ved Skildringen deraf, men blot ved Udsagnet. Christi Sagtmodighed derimod forhindrer En i at blive opmærksom paa, hvor dybt dette Fald var.

Denne Sagtmodighed skulle vi lære af ham, og denne Sagtmodighed er den Christnes bestemteste Kjende. »Dersom Nogen giver Dig et Slag paa Dit høire Kindbeen, vend ham det andet ogsaa til.« (Matth. 5, 39.) Det er ikke Sagtmod, at Du ikke slaaer igjen; det er ikke Sagtmod, at Du finder Dig i Uretten og tager den for hvad den er: men det er Sagtmod, at Du vender den venstre Kind til. Høimod bærer ogsaa Uretten, men den gjør egentligen, at den viser sig større end den er, idet den opløfter sig over den; Taalmod bærer ogsaa Uretten, men gjør den ikke mindre end den er; kun Sagtmod gjør Uretten mindre, thi naar man ikke tager Noget for hvad det er, og dette Noget er Uretten, Forurettelsen, Forhaanelsen, saa gjør man jo Uretten mindre. Lad det skee for vore Øine. I det Øieblik det første Slag er falden: ikke sandt, da standser Din Opmærksomhed ved Uretten, og Du seer det paa den Høimodige, og Du seer det paa den Taalmodige; men idet den Sagtmodige med sit stille Sind vender den Venstre til, da forhindres Du i at blive opmærksom, han bærer Uretten saa let, at Du næsten bliver mindre opbragt paa Gjerningsmanden. Det er ikke Sagtmodighed, at Du tilgiver Din Fjende, men de halvfjerdsinstyve Gange de syv Gange, det er Sagtmodigheden, eller *Det*: at den Sagtmodige er saa bekymret for at tilgive, saa det næsten seer ud som var det ham, der trængte til Tilgivelsen, at den Sagtmodige, der ydmygt veed, hvorledes Himlens Tilgivelse for ham afhænger af hans Tilgivelse, virkeligen *trænger* til at tilgive sin Fjende.

Sagtmodigheden bærer altsaa den tunge Byrde let, og Forurettelsens tunge Byrde saa let, at det er, som blev den Skyldiges Brøde mindre. Denne Sagtmodighed kjender Hedenskabet ikke. Den har i christelig Forstand een herlig Egenskab: den har ingen Løn paa Jorden; og da endnu een herlig Egenskab: at dens Løn

er stor i Himmelen!

Vi have nu talet om hvorledes den Christne bærer den tunge Byrde let, hvorledes han ikke er forskjellig fra andre Mennesker, ved at være fritagen fra Byrden, men Christen ved at bære den let. Den, der bærer det gavnlige Aag, og Den, der, tungtbesværet, bærer den lette Byrde: han er en Christen!

Men naar Christus taler om den lette Byrde, naar han siger: *min* Byrde, da kan derved ogsaa tænkes ganske særligen paa en Byrde, som han har paalagt sine Efterfølgere. Han har jo paalagt dem at bære de menneskelige Byrder let, men da tillige en let Byrde, som er egen for de Christne. Hvilken er denne? Lader os først spørge saaledes: hvilken er af alle Byrder den tungeste? Dog vel Syndens Bevidsthed, derom skulle vi jo ikke tvistes. Men *Den, som tager Syndens Bevidsthed bort og giver Bevidstheden om Tilgivelse isteden:* han tager jo den tunge Byrde bort og giver den lette i Stedet.

Dog hvorfor: en Byrde, om den end kaldes let? Ja, hvis Nogen ikke vil forstaae, at Tilgivelsen dog ogsaa er en Byrde, der skal bæres, om end en let Byrde, da tager han Tilgivelsen forfængeligt. Tilgivelsen skal ikke fortjenes, saa tung er den ikke; men den skal heller ikke tages hen i Forfængelighed, saa let er den heller ikke. Tilgivelsen skal ikke betales, saa dyr er den ikke – den kan ikke betales; men den skal heller ikke tages hen som Intet, dertil er den for dyrekjøbt.

See, her gjælder det atter om Sagtmodighed for at troe, for at bære Tilgivelsens lette Byrde, for at bære Tilgivelsens Glæde. Det maa falde Kjød og Blod vanskeligt at bære den lette Byrde; men bliver den lette Byrde tung at bære, da er det det oprørske Sind, der ikke vil troe; bliver derimod den lette Byrde saa let, at det slet ikke kan kaldes en Byrde, saa har Letsindigheden taget den forfængelig. Tilgivelsen, Forligelsen med Gud er en let Byrde at bære, og dog er den netop som Sagtmodighedens lette Byrde, thi det er for Kjød og Blod den tungeste, endnu tungere end Syndens Bevidsthed, thi den er til Forargelse. Som derfor den Christne altid skal være kjendelig paa Sagtmodigheden, saa er ogsaa det væsentlige Christelige netop saaledes, at det kun kan troes i Sagtmodighed. Enhver Overdrivelse, Tungsindighedens eller Letsindighedens, er strax et Tegn paa, at Troen ikke er ret tilstede. Thi Christus kom ikke til Verden, for at gjøre Livet let i Letsindighedens Forstand, ei heller for at gjøre det tungt i Tungsindighedens Forstand, men for at lægge den lette Byrde paa den Troende. Den Letsindige vil lade Alt være glemt, han troer forgjebes; den Tungsindige vil Intet lade være glemt, han troer forgjebes. Men Den, som troer, han troer, at det er Alt glemt, dog saaledes, at han bærer en let Byrde – thi bærer han ikke Erindringen om, at det er ham tilgivet! Den Letsindige vil endog lade denne Erindring være glemt, det er Alt tilgivet og glemt. Men Troen siger: det er Alt glemt, husk paa, at det er tilgivet. Man kan jo glemme paa mange Maader; man kan glemme, fordi man faaer Andet at tænke paa; man kan glemme tankeløst og letsindigt; man kan mene Alt glemt, fordi man selv har glemt; men den evige Retfærdighed kan og vil kun glemme paa een Maade, ved Tilgivelse, – men saa maa jo den Troende heller ikke glemme, han maa tvertimod stadigt mindes, at det er ham tilgivet. Den Tungsindige vil ikke glemme; han vil ikke erindre, at det er ham tilgivet; han vil huske Skylden: derfor kan han ikke troe. Men *fra* Tilgivelsen skal jo et nyt Liv udgaae i den Troende, saa kan altsaa heller ikke Tilgivelsen være at glemme. Det er kun ikke mere Loven, som er Tugtemesteren til Christum, men Tilgivelsen ved Christum er den milde Tugtemester, der ikke nænner at minde om det Glemte, men dog minder forsaavidt derom, at den siger: husk dog paa, at det er tilgivet. Det er ikke glemt, men det er glemt i Tilgivelsen. Hver Gang Du erindrer Tilgivelsen, da er det glemt, men naar Du glemmer Tilgivelsen, da er det ikke glemt, og da er Tilgivelsen forspildt.

Er dette dog ikke en let Byrde? Veed Du, m. T., at forklare det anderledes, saa forklar Du mig det; jeg veed ikke Andet end dette Troens Eenfoldige, der dog forholder sig til en vanskelig Tale, thi det er jo altid en vanskelig Tale, der sætter saa forskjellige Ord sammen som: let og – Byrde. Det er en vanskelig Tale, o, men et Menneskeliv har jo ogsaa Vanskeligheder. Men den vanskelige Tale er til at forstaae, og Livets Vanskelighed til at bære, ja til at bære let for den Christne – thi ham er Aaget gavnligt og Byrden let.

III

Børn lærer man bedst at kjende naar man seer dem lege, og Ynglinge naar man hører dem ønske: hvad de kunde ønske at være i Verden eller ønske af Verden. Thi det at vælge er Livets Alvor, selv det taabelige Valg, som man næsten ikke kan lade være at smile ad, er dog Alvor, sørgelig Alvor; men det at ønske er, ligesom det at gjette, en Spøg, og dog lærer man Ynglingen bedst at kjende af Ønsket. Valget er nemlig, som det Virkelige, ogsaa paa mange Maader begrændset af Virkelighed; Valgets Vilkaar maaskee indskrænket, den Vælgende indenfor Virkelighedens mange nærmere Bestemmelser, indkneben ved men ogsaa understøttet af mangfoldige Hensyn. I Ønsket derimod føier Alt sig efter Ynglingen, det Muliges Svigefuldhed lyder ham ubetinget, men lokker ham netop derved til at forraade sit Indre; i Ønsket er han ganske sig selv, og Ønsket

den nøiagtigste Gjengivelse af hans Indre. Og at Ynglingen saaledes i Ønsket forraader sit Indre er jo en uskyldig Sag, kan endog være ham gavnligt for at lære sig selv og sin Umodenhed at kjende. Det Farlige er, naar i en senere Tid Ønsket, skjult derinde, bliver en Forræder mod ham; thi ved ret at blive aabenbart gjør Ønsket ingen Skade, men ved at skjules kan det let blive en Forræder.

Dersom man da tænkte sig en Skare Ynglinge, hver især ønskende, da vilde man ved Hjælp af Ønskerne faae at see, hvorvidt der boede noget Dybere i den Enkeltes Sjel; thi der er intet Speil saa nøiagtigt som Ønsket, og medens ellers stundom et Speil smigrer Den, som seer sig deri, viser ham anderledes end han virkelig er, da maa man sige om Ønsket, at det ved Hjælp af Muligheden smigrende lokker ham til at vise sig ganske som han er, lokker ham til ganske at ligne sig selv. Vi ville nu ikke forfølge dette videre, men blot antage, at der blandt disse Ynglinge ogsaa var En, som sagde: »nei, jeg ønsker hverken Magt, eller Rigdom, eller Ære, eller Elskovens Lykke, det Eneste jeg ønsker er Strid, og Fare, og Besværligheder, og Lidelser; kun dette begejstrer min Sjel.« Saaledes taledede han, og man kan altid være sikker paa, at hvad en ufordærvet Yngling siger, det indeholder Viisdom, naar man blot forstaaer det lidt anderledes, end som det siges.

Der var altsaa en Yngling, der ønskede at lide i Verden. Men mon han dog ganske nøiagtigt udtrykte hvad han ønskede, thi han ønskede aabenbart ikke just at lide, men vel derimod at stride. At der var Dybde i hans Sjel, ville vi ikke negte ham. Han vilde ikke hendøse sit Liv i Nydelse ikke glimre ved Fortrin, der erhverves i Søvn, ikke feigt sidde paa Stads i Begunstigelsers Blødagtighed; han vilde stride, han vilde end ikke stride for Ærens, for Fordelens, for Magtens Skyld, men han vilde stride for Stridens Skyld. Men det at ville stride for Stridens Skyld er dog ingenlunde det at ville lide, ja, det er det Modsatte, men vel at mærke, ogsaa den Modsætning, som ligner det meest. Medens en Anden ønsker at vide, at han er den Stærkere, og ønsker det Beviis derfor, som ligger i Æren, og Anseelsen, og Magten, han erhvervede ved at stride: saa vilde vor Yngling bestandigt fornye Selvfølelsen af at være den stærkere i Striden, i den fortsatte Strid for Stridens Skyld. Han vilde ikke slaae sig til Ro, dertil higede hans Sjel for meget; han vilde ikke høre Noget om, at nu var Striden forbi. Nei, som Buestrengens Selvfølelse kun længes efter Eet, at strammes i Striden, og kun bedrøves ved Eet, ved slappet at skulde hænges hen, hvor mange Seire den end vandt: saaledes vilde han kun leve og døe i Striden, og paa Slagdagen, først og sidst i Anstrængelsens Spænding, i Kampens Hvirvel.

Det var altsaa en Misforstaaelse, en Skuffelse, et Sandsebedrag, at Ynglingen brugte det vise Ord: at lide, at ønske Lidelser. Dersom man vilde give ham hans Ord tilbage og sige: ja, Du valgte det Rette, og nu forklare ham hvad deri laae: da vilde maaskee hiin stridslystne Yngling, der ønskende udfordrede Verden til Strid, tabe Modet, han vilde maaskee, istedenfor at falde i Striden, synke under Lidelsen. Ak, thi det at ville lide, og at vælge Lidelser, det er et Ønske, som aldrig er opkommet i noget Menneskes Hjerte; Den, som mener det, han bedrager sig kun selv. For at fatte Lidelsens Tanke og Lidelsens glade Budskab, for at holde Lidelsen ud og virkeligen have Gavn af den, for at skulle vælge Lidelse og for at troe, at dette virkeligen er Viisdom til Salighed, behøver Mennesket en guddommelig Veiledning. Det naturlige Menneske kan aldrig falde paa at ønske det. Der maa først være foregaaet den dybeste Forandring med et Menneske, inden han kan troe denne Lidelsernes Hemmelighed; han maa først være greben, og da villig til at ville lære af den Eneste, der gik ud i Verden med det Forsæt at ville lide, med det Valg og det Forlangende at ville lide. Han gik ud i Verden, men han gik ikke ud saaledes som en Yngling gaaer ud fra det fædrene Huus, han gik ud fra Faderen i Himmelen, han nedlagde den Herlighed, han havde før Verdens Grundvold blev lagt, ja, hans Valg var evig frit, og han kom til Verden – for at lide.

Om Ham, om den Herre Jesum Christum er der sagt: **alligevel han var Søn lærte han Lydighed af hvad han leed.** Hebr. 5, 8. Og det er disse Ord vi ville tage til Overveielse idet vi betænke, at om end intet Menneske, som han er efter Naturen, kan ønske Lidelser, saa er dette dog det Glædelige:

at Lidelsernes Skole danner for Evigheden.

Naar der siges om et Menneske: han lærte af hvad han leed, da indeholder dette Udsagn paa eengang noget Indbydende og noget Afskrækkende. Det Indbydende er: han lærte. Thi saaledes ere Menneskene ikke, at de ikke ville lære, de ville tvertimod gjerne lære, og især gjerne have lært Noget. Helst ville de meget hurtigt lære Alt, men skal det saa være, at der behøves Anstrængelse, saa ere de ogsaa villige til nogen Anstrængelse. Dog naar det gjælder *langsomt* at lære Lidet, men rigtignok ogsaa tilgavns, da blive de allerede utaalmodige; og naar det varer længe, da blive de, som det hedder spydigt nok i Sproget, tilgavns utaalmodige. Men naar Lidelse skal være Læremesteren, være Underviisningen, da tabe de ganske Lærelysten, da mene de sig allerede kloge nok, og kloge nok til at indsee, at man ogsaa kan kjøbe Viisdom for dyrt, fordi de ikke strax, ikke ved et forstandigt Overslag, kunne gjenneamtænke Lidelsen og forstaae dens Gavnlighed. Naar nemlig Lidelsen ikke er større, ikke alvorligere, ikke tungere, ikke vanskeligere, end at Forstanden strax kan begribe dens Gavnlighed: da er Lidelse ikke Underviisningen, da er det Underviisningen, der har sin Besværlighed, sin Lidelse, hvilket jo er noget ganske Andet. – Menneskene ville gjerne lære, og naar de høre tale om en stor Læremester, da ile de hen til ham, da ere de hurtigt tilskyndede

til Lærvillighed, da ville de gjerne kjøbe Underviisningen for Penge og for Beundring, ja de strides om at komme til, thi det smigrer jo Forfængeligheden at have lært af den Beundrede, ham, hvem de betale ved Hjælp af Penge og Beundring, medens de tillige gjøre ham i Penge og sig selv betalte ved at have lært – af den Beundrede. Men naar da Læremesteren ikke vil bedrage dem, hverken vil tage deres Penge eller deres Beundring, naar han kun veed een Sandhed, og kun vil vide een, som han langt fra selv har opfundet, i hvilken han kun selv er en Lærende: at et Menneske ved Lidelser, ved sig selv i Lidelser, ved Guds Hjælp af Lidelser, skal lære det Høieste, da blive de utaalmodige, næsten forbittrede paa Læreren. Den samme Yngling, der kun vilde Eet, beundre Læreren, kun ønskede Eet, i Egenskab af første Tilhænger at forkynde den Beundredes Priis i Verden: han bliver forbittret, naar han hører, at Lidelser skal være Læremesteren, til hvilken Enhver bliver at henvise. Underligt er det: Ynglingen vilde saa gjerne beundrende trænge til Læremesteren og være bedragen; derimod vredes han over, at skulle kunne undvære Læremesteren og være i Sandheden, ved Hjælp af Lidelser. Underligt er det, at det meest attraaede Gode i Verden er Uafhængighed, og at der dog næsten Ingen er, som attraaer den eneste Vei, der i Sandhed fører dertil: Lidelser. – Menneskene ville gjerne lære Noget, lære Noget, hvorved de kunne blive til Noget, lære Noget, de kunne have Gavn af, eller lære Noget, hvorom den Vidende tør sige, at han ved at vide det veed Meget. Men naar det gjælder om at lære sig selv at kjende ved Hjælp af Lidelser, da tabe de Modet eller Fatteevnen, da see de let, mene de, at Udbyttet staaer i intet Forhold til Besværligheden. – Ak, man maa vel sige, at istedenfor at lære Noget, behøver ethvert Menneske først at lære, hvad der er Hovedsagen at lære. Og denne første, grundigste, alt Andet begrundende Underviisning, der netop er Lidelsernes, er den, som sidst eftertragtes.

»Han lærte Lydighed af hvad han leed.« Dersom Du, m. T., vil tænke Dig et ganske ringe Menneske; han lever paa et afsides Sted, hans Evner ere saare indskrænkede – ikke sandt, om ham vil Verden sige: hvad skulde han kunne lære? Og dog, dog er der Eet, han kan lære, han kan lære Lydighed; ja selv om han var endnu mere indskrænket end han er, dog, dog er der Eet han kan lære, han kan lære Lydighed. Men hvorfor er det vel saa tungt at lære Lydighed, uden fordi man først maa lære, at Lydighed i Sandhed er værd at lære, at Lydighed, langt fra at være, hvad man travlt mener, Tidsspilde, netop er det Eviges Vinding. Hvorfor er det saa vanskeligt at troe? »Fordi det er saa vanskeligt at lyde.« Og hvorfor er det saa vanskeligt at lære at lyde? Fordi man først maa lære, at det er evigt værd at lære. Al den Viden, der er i Pagt med Nysgjerrighed, med Videbegjerlighed, med naturlig Begavethed, med selvisk Lidenskab, al den Viden, om hvilken det naturlige Menneske strax forstaaer, at den er værd at lære, den er ogsaa i Grunden og væsentligen nem at lære, og dertil hører jo ogsaa først og sidst Nemme. Saaledes ere Menneskene villige nok, naar det gjælder om at lære til, men naar det gjælder at lære om ved Hjælp af Lidelser da bliver det saa tungt, da hjælper Nemmet heller ikke, men paa den anden Side er heller Ingen udelukket, om han end i nok saa høi Grad mangler Nemme. Det ringeste, det eenfoldigste, det meest forladte Menneske, ham, hvem alle Lærere opgive, ham har Himlen ingenlunde opgivet, han kan lære Lydighed fuldt saa vel som nogen Anden. Dette var det Første, at Du tænkte Dig, m. T., det ringeste Menneske; men tænk Dig nu, at Den, om hvem den hellige Skrift siger, han lærte Lydighed af hvad han leed, det var Ham, som var hos Faderen fra Evighed, det var Ham, som kom i Tidens Fylde, det var Ham, som fuldbragte hvad Faderen havde begyndt, Ham, som fuldendte Skabelsen og omskabte Verdens Skikkelse. Og om Ham tales der i den hellige Skrift som om det ringeste Menneske, der tales Intet om hvo han var, om hvad han var, om hvad han formaaede, om hvad han udrettede, Intet om den hans Gjerning, der er høiere end al menneskelig Tanke, der siges blot: han lærte Lydighed af hvad han leed! Ak, Han, som vidste Alt, Han, hvis Tanke omfatter Alt, Han, som altsaa Intet behøvede at faae at vide, fordi hvad han ikke veed, slet ikke er til, om Ham siges der: han lærte Lydighed af hvad han leed.

Christus lærte Lydighed; thi vel var hans Villie fra Evighed i Overeensstemmelse med Faderens, hans fri Beslutning Faderens Villie, men da han saa i Tidens Fylde kom, da lærte han Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han kom til sine Egne, og de ikke kjendte ham, da han gik her i Tjenerens ringe Skikkelse og bar Guds evige Plan, medens hans Tale var som forgjæves; da han, den Eneste i hvem der er Frelse, var som til Overflod i Verden; da han Intet, Intet udrettede, da Ingen agtede paa ham, eller vel endnu tungere, da han var en Gjenstand for Nysgjerrighedens usle Leflen. O, selv da det Onde reiste sig mod ham i vildt Oprør, og rev ham, den Hellige, hen til Døden: ikke er det saaledes til at gyse ved, som da han var en Gjenstand for Nysgjerrighed, da Verdens Frelser Intet formaaede i den fortabte Verden uden blot at flokke Nysgjerrige, Ørkesløse omkring sig, saa Haandværkeren slap sit Arbejde for at see efter ham, og Kjøbmanden løb ud af sin Bod, og selv den Hastende med et nysgjerrigt Blik saae efter ham i Forbigaaende. Ikke Ediken har været en surere Drik for den Hellige, end Lediggængeres tankeløse Opmærksomhed og Nysgjerrighedens væmmelige Deeltagelse, naar man *er Sandheden!* Ikke Syndens Formastelse mod den Hellige har været bitterere end at tages forfængeligt af Nysgjerrigheden! – Ja, han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han, der eier Velsignelsen, var som til Forbandelse for hver, der kom ham nær, og for hver, som flyede ham, en Plage for Samtiden; som en Plage for de Faa, der elskede ham, at han maatte rive dem med ud i de forfærdeligste Afgjørelser, at han maatte for Moderen blive Sværdet, som gik igjennem hendes Hjerte, for Disciplene en korsfæstet Kjærlighed; en Plage for de Vاكلende, der maaskee i Grunden, i et lønligt Ønskes Skjulthed, fattede Sandheden af hans Ord, men ikke vovede at slutte sig til ham, men derfor ogsaa beholdt en Braad i deres Sjæl, en Splid i deres Indre, et piinligt Mærke af at have været samtidig med Ham; en Plage for de Onde, at han ved sin Reenhed og Hellighed maatte gjøre deres Hjerters Tanker

aabenbare, gjøre dem skyldigere end nogensinde. O, tunge Lidelse: for at være Verdens Frelser at maatte være Anstødsstenen! – Han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da han vel selv søgte, men jo ogsaa ligesom maatte søge det foragtede Selskab med Syndere og Toldere, da Ingen turde være bekendt at kjende ham, da Nysgjerrigheden betænkeligt rystede paa Hovedet, og indbildsk Kløgt spottende sagde: den Daare, og Medlidenheden ynkende trak paa Skulderen; da Stoltheden saae dømmende paa Ham, naar han kom, og Feigheden luskede til en Side; da enhver Anseet flyede Ham for ikke at mistænkes, da selv den Bedre gjorde sit Forhold til ham tvetydigt for ikke at tabe Alt for meget, da Den, der itide havde trukket sig tilbage, priste sig lykkelig, da Ingen meente at have Pligter mod ham, men meente Alt tilladt som Nødværge mod ham, da selv den elskede Discipel fornægtede ham. – Han lærte Lydighed af hvad han leed; hvad han leed, da Pilatus sagde: see hvilket Menneske! Det er ikke det vilde Oprør, ikke den forblindede rasende Mængde, der haanende raaber saaledes; nei, det er en Purpurklædt, et fornemt Menneske, der medlidende taler saaledes. Judas solgte Ham for tredive Secler, men Pilatus vilde sælge ham til endnu bedre Kjøb, gjøre ham til et stakkels Menneske, en ynkelig Gjenstand for en rasende Mængdes Medlidenhed.

Og saaledes var hele hans jordiske Liv den tungeste Lidelse, tung som intet Menneskes nogensinde kan være, tung som intet Menneske kan forestille sig den, tung som intet Sprog kan udtrykke det. Men netop derfor var Lidelsen jo ogsaa i høieste Forstand saaledes, at der kunde læres Lydighed af den. Thi naar Den, der er skyldig, lider, da er der ikke blot ingen Grund, hvad der da aldrig er, men end ikke en tilsyneladende Anledning til at tabe Troen paa Gud; saa lidet som der er nogen Fortjeneste, hvis han taalmodigt lider sin Straf. Naar derimod En lider uskyldigt, da er der Leilighed til at lære; Leilighed er der, men deraf følger ikke, at Lydigheden læres. Men Christus lærte *Lydighed* af hvad han leed. Han sagde: »er det muligt, Fader, da lad denne Kalk gaae fra mig, dog skee ikke min, men Din Villie.« At han sagde dette, er Lydighedens Første, og at han saa tømte den bittere Kalk, er Lydighedens Andet. Hvis han, uden at sige dette, havde tømt den bittere Kalk, da havde hans Lydighed ikke været fuldkommen. Til Lydigheden hører jo ogsaa, og først, det bedende Spørgsmaal og den spørgende Bøn: om det er Faderens Villie, om det ikke er muligt anderledes. Og saaledes var hans Liv Lydighed, Lydighed indtil Døden, indtil Døden paa Korset. Han, der var Sandheden, og Veien og Livet, Han, der Intet behøvede at lære, han lærte dog Eet: han lærte Lydighed. I saa nært Forhold staaer Lydighed til den evige Sandhed, at Den, der er Sandheden, lærer Lydigheden.

Dersom det nu var saaledes, at Lydigheden uden videre fulgte af Lidelsen, da var der dog vel Den, som havde Mod til at vælge Lidelse, og Den, som, naar Lidelsen kom til ham, havde Mod til at prise sig lykkelig. Ak, men saaledes er det ikke, saa nemt gaaer det ikke til med at lære. Lidelsen selv er, menneskeligt talt, den første Fare, men den anden Fare, den endnu forfærdeligere, er: hvis man ikke lærte Lydighed! Lidelsen er en farefuld Underviisning; thi lærer man ikke Lydighed, o, da er det forfærdeligt, som naar det stærkeste Lægemedel slaar urigtigt an. I denne Fare behøver et Menneske Hjælp, han behøver Gud til Hjælp, ellers lærer han ikke Lydighed. Og lærer han ikke Lydighed, da kan han lære det Fordærveligste, lære feig Forsagthed, lære at udslukke Aanden, lære at sløve al ædel Fyrighed derinde, lære Trods og Fortvivlelse. Dog netop fordi Lidelsens Underviisning er saaledes farefuld, derfor sige vi med Rette, at denne Skole danner for Evigheden; thi der er i ingen anden Skole den Fare, men da heller ikke Det at vinde: den høieste Fare og den høieste Vinding; men den høieste Vinding er det Evige.

Et Menneske kan lære saare Meget, uden at han egentligen kommer i Forhold til det Evige. Naar et Menneske nemlig lærende vender sig *ud efter*, da kan han faae saare Meget at vide, men tiltrods for al denne Viden kan han være og forblive sig selv en Gaade, et Ubekjendt. Som Vinden driver det mægtige Skib, men Vinden forstaaer sig ikke selv; som Floden driver Hjulet, men Floden forstaaer sig ikke selv: saaledes kan et Menneske udrette det Forbausende, omfatte en Mangfoldighed af Viden, uden dog at forstaae sig selv. Lidelsen derimod vender Mennesket *ind efter*. Lykkes dette, vil Mennesket ikke fortvivlet gjøre den Modstand, søge at drukne sig selv og at glemme den i Verdens Adspredelse, i forbausende Foretagende, i omfattende, ligegyldig Viden – lykkes det: da begynder Underviisningen derinde. Og som man ellers siger om Skolelivet, at det maa holdes fjernt fra Berøring med Verden, omgjerdet og forskandset, stille, afsides: saa gjælder dette med al Sandhed om denne Lidelsens Skole, thi den er i det Indre, hvor Lidelsen underviser, hvor Gud er Høreren, hvor Lydighed er Prøven, som fordres. Vel kommer Lidelsen ofte udenfra, men det er først, naar Lidelsen er optagen i det Indre, at Underviisningen begynder. Der kan storme mange Lidelser ind paa et Menneske, og det kan ogsaa lykkes et Menneske ved at storme igjen, som det hedder, at bevare sig sund, det er det kan lykkes ham, at forhindre sig selv i at begynde paa Lidelsens Underviisning. Ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Lægemedler for Lidelser, men disse Lægemedler have alle den sørgelige Egenskab, at de frelse Legemet, men dræbe Sjelen; ogsaa verdslig Kløgt veed jo mange Opmuntringsmidler for Lidende, men disse Opmuntringsmidler have alle den sørgelige Egenskab, at de styrke Legemet, men bedrøve Aanden; ogsaa verdslig Kløgt veed ved Lidelser at give fortvivlet Livslyst, men kun Inderlighed i Lidelser vinder det Evige.

Naar et Menneske lider, og vil lære af hvad han lider, *da faaer han bestandigt kun Noget at vide om sig selv og om sit Forhold til Gud, dette er Kjendet paa, at han dannes for Evigheden.* Ak, vel faaer et Menneske ved Lidelser meget at vide om Verden, hvor svingefuld og forrædersk den er, og meget andet Saadant, men al denne Viden er ikke Lidelsens Underviisning. Nei, ligesom man taler om, at et Barn skal vænnes fra, naar det ikke længer faaer Lov at være som Eet med Moderen: saaledes skal et Menneske, i dybeste Forstand, ved Lidelser vænnes fra, vænnes fra Verden og hvad Verdens er, fra at elske og fra at forbittes

paa den, for at lære for Evigheden. Derfor er Lidelsernes Skole en Afdøen, og en Afdøens stille Timer – i denne Skole er der altid stille i Timen; Opmærksomheden adspredes ikke ved de mange Læregjenstande, thi her læres kun det ene Fornødne; Opmærksomheden forstyrres ikke ved de Medlærende, thi her er den Lærende ene med Gud. Underviisningen er ikke tvivlsom i Forhold til Lærerens Duelighed, thi Gud er Læreren. Der læres kun Eet: Lydighed. Uden Lidelser kan man ikke lære Lydighed, thi Lidelsen er jo netop Betyggelsen for, at Hengivenheden ikke er Selvraadigheden; men Den, der lærer Lydighed, lærer Alt. Ellers sige vi, at man maa lære at lyde for at lære at herske, og dette er ogsaa sandt, men dog lærer man noget endnu Herligere ved at lære Lydighed i Lidelsernes Skole: at lade Gud herske, at lade Gud raade. Men hvad er al evig Sandhed vel Andet end denne: at Gud raader; og hvad er Lydighed Andet end: at lade Gud raade; og hvilken anden Forbindelse og Overenskomst er vel mulig mellem det Timelige og det Evige end: at Gud raader og at lade Gud raade! Og hvor læres vel dette uden i Lidelsernes Skole, da naar Barnet vænnes fra og Selvraadigheden uddøer, og den Lidende først tungt lærer, at det dog er Gud, som raader, indtil han i glad Lydighed lærer, at lade Gud raade! Alt, hvad et Menneske veed om det Evige, er hovedsageligen indbefattet i Dette: det er Gud, som raader; thi hvad et Menneske mere faaer at vide angaaer jo, *hvorledes* Gud har raadet, eller raader, eller vil raade. Men denne evige Sandhed udtrykkes i Lydighedens Sprog saaledes: at lade Gud raade. Det er Eet og det Samme, kun at der i Lydigheden høres det ydmyge, Hengivelsens bekræftende, tillidsfulde Ja. Er Guds frygt Viisdoms Begyndelse, saa er det at lære Lydighed Viisdoms Fuldkommelse, det er at forfremmes i Viisdom ved at dannes for det Evige. Ja, dersom Du nogensinde, optugtet ved Lidelser, har underkastet Dig i fuldkommen, i ubetinget Lydighed: da har Du ogsaa fornummet det Evige nærværende i Dig, fundet det Eviges Ro og Hvile. Thi hvor det Evige er, der er der Ro; men der er Uro, hvor det Evige ikke er. Der er Uro i Verden, men fremfor Alt er der Uro i et Menneskes Sjel, naar det Evige ikke er i den, og han kun »mættes med Uro«. Men vil Adspredelser, under Skin af at forjage denne Uro, forøge den: saa vil Lidelser, under Skin af at forøge den, forjage den. Lidelsernes strænge Alvor er først som en Tugtelse der forøger Uroen, men vil den Lidende lære, da dannes han netop for det Evige.

Thi *at finde Hvile det er at dannes for det Evige*. Hovedsageligen er der kun Eet, hvori der er Hvile at finde: at lade Gud raade i Alt; hvad et Menneske mere faaer at vide, det angaaer, *hvorledes* Gud har villet raade. At der er en Forsoning for den Sønderknusede, deri er der Hvile, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i Lydighedens: at Gud skal raade i Alt, thi Forsoningen er jo netop Guds Raad til Menneskets Frelse. At der er gjort Fyldest for Skylden, deri er der Hvile for den Angrende, men han kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, dersom han ikke først hviler i den: at lade Gud raade i Alt, thi Fyldestgjørelsen er jo netop Guds Raad fra Evighed. At Gud vil tage Dig til Naade, deri er der Hvile, men Du kan ikke finde Hvile i denne evige Tanke, hvis Du ikke hviler i den: at Gud skal raade i Alt. Ellers blev jo Guds Naade Din Fortjeneste, istedenfor, at det er Gud, som giver baade at ville og at udrette, giver Væxten og giver Fuldkommelsen, hvad al Din egne Stræben ikke formaaer: den lægger ingen Alen til Din Væxt, ikke en Tomme; hvad al Din egne Selvbekymring ikke formaaer: den bedrøver kun Aanden og sinker Væxten. Men Troen og Troens Lydighed i Lidelser elsker Væxten op, fordi al Troens Arbeiden gaaer ud paa at skaffe det Egne, det Selviske bort, for at Gud ret kan komme til og for da at lade ham raade i Alt. Jo mere der lides, naar der tillige læres af Lidelsen, jo mere tages alt det Selviske bort, det udryddes, og Lydigheden træder isteden som den modtagelige Jordbund, hvor det Evige kan slaae Rødder. Du kan ikke tage det Evige, Du kan kun tilegne Dig det; men Du kan ikke tilegne Dig hvad der er Dit Eget, kun hvad der er en Andens; og dette kan Du atter ikke paa tilladelig Maade tilegne Dig, hvis han ikke vil give Dig det; vil han derimod give Dig det, da er Tilegnelsen Inderliggjørelsen; men i Forhold til Gud og det Evige er Tilegnelsen Lydighed, og i Lydigheden er der Hvile. Der er Hvile i det Evige, dette er den evige Sandhed, men det Evige kan kun hvile i Lydigheden, dette er den evige Sandhed for Dig.

Saasart Uroen derfor kommer, saa er det fordi Du ikke vil lyde; men til at lyde vil Lidelsen hjælpe Dig. Naar derfor Lidelsen er der, men ogsaa Lydigheden i Lidelsen, da dannes Du for Evigheden; da er der ingen utaalmodig Higen i Din Sjel, ingen Uro, ikke Syndens ei heller Sorgens. Som Cheruben med sit luende Glavind stod for at hindre Adam i at vende tilbage til Paradiis: saaledes er Lidelsen den frelsende Engel, der vil hindre Dig fra at slippe ud igjen i Verden; Lidelsen er Skolen, som dog tillige vil holde Dig i Skolen, at Du ret maa dannes for Evigheden. Og som en af de gamle Propheter har sagt, at Afgudsdyrkeren bærer sin Gud, men den sande Gud bærer sine Troende, saaledes er Lydighedens: at lade Gud raade i Alt, netop den sande Kundskab om den eneste sande Gud, men hvad er vel det, at dannes for Evigheden Andet! Medens Afgudsdyrkeren, hans Afgud være nu hvilkensomhelst, i Ulydighed, i Selvraadighed slæber sig ihjel ved at ville bære sin Gud: saa bæres Den, der lærte Lydighed af hvad han leed, let af Gud, let, saa let, som kun Den er, der dannes for Evigheden.

Lidelsernes Skole danner for Evigheden. Vi tale ellers paa en anden Maade om Skoledannelsen, vi sige een Skole danner for Videnskaben, en anden for Kunst, en tredie for en bestemt Livsstilling og saaledes fremdeles, og vi sige dermed, at Skolen har sin Tid, men at der saa igjen kommer en Tid, da man skal have Gavn af hvad man lærte i Skolen. Men naar nu Lidelsernes Skole trækker i Langdrag for den Lidende, da sukker han maaskee: denne Skolegang faaer jo aldrig Ende; og han mener vel, at i dette Suk er indeholdt den tungeste Lidelse.

Men forholder dette sig nu virkeligen saa? De Kyndige antage jo, at Længden af Væxtens Tid staaer i ligefremt Forhold til Skabningens Ædelhed. De laveste Arter af Dyr fødes i et Nu og dør næsten i samme Nu; de lavere Dyr voxer meget hurtigt. Mennesket voxer blandt alle Skabninger langsomst, og deraf bevise de Kyndige ligefrem, at han er den ædlest Skabning. Og saaledes tale vi jo ogsaa om Skoledannelsen. Den, som kun er bestemt til at tjene i en ringe Stilling, han gaaer kort i Skole; men Den, der bestemmes for noget Høiere, han maa gaae længe i Skole. Altsaa Skoletidens Længde staaer i et ligefremt Forhold til Betydningen af Det, man skal vorde. Dersom da Lidelsernes Skole varer hele Livet igjennem, saa beviser dette jo netop, at denne Skole maa danne for det Høieste, ja, at den er den eneste, som danner for Evigheden, thi ingen anden Skolegang varer saa længe. Vistnok, dersom en timelig Viisdom vilde mene, at man hele Livet skulde gaae i Skole hos den, da vilde den Lærende med Rette blive utaalmodig og sige: naar skal jeg da have Gavn af hvad jeg har lært i denne Skole! Kun Evigheden kan forsvare for sig selv og for den Lærende, at gjøre ham hele Livet til en Skolegang. Men skal Evigheden holde Skole, saa maa det jo ogsaa blive den fornemste Skole, men den fornemste er just den, som varer længst. Som da ellers en Lærer siger til den lærende Yngling, der før Tiden finder Skolegangen for lang: bliv nu blot ikke utaalmodig, der ligger jo et langt Liv for Dig, – saaledes siger Evigheden med mere Føie og mere Tilforladelighed til den Lidende: »bliv nu blot ikke utaalmodig, der er jo Tid nok, der er jo Evigheden.« Og naar Evigheden taler, da er der ikke Svig i dens Mund som i Lærers velmeente Tale, thi hvor kan Læreren indestaae for den lange Tid, der skal ligge for Ynglingen. Men Evigheden maa dog vel vide, at den er, og naar den er, saa er der jo Tid nok.

Den længste Skole danner for det Høieste; den Skole, der varer lige saa længe som Tiden, kan kun danne for Evigheden; Skolen for Livet viser sit Udbytte i Tiden, men Lidelsernes Livs-Skole danner for Evigheden. Den danner for Evigheden; det kjendes ogsaa derpaa, at medens man ellers bliver ældre ved at gaae i Skole, og det er netop det man skal, saa bliver man yngre i Evighedens Skole, og det er netop det man skal. Det evige Liv er Foryngelse. Skulde der saa ikke blive Tid nok for den Lærende til at have Gavn og Glæde af hvad han lærte? Thi hvad er det, der frembringer Utaalmodighed i Forhold til den alt for lange Skolegang, uden dette, at man hvert Aar bliver ældre, og derfor med Føie frygter, at Skoletiden skal vare for længe. Men naar man hvert Aar bliver yngre! Kan der gives nogen mere beroligende Tanke; den er jo mægtig at gjøre den længste Skoletid til den korteste! Thi naar den korteste Skoletid kun har varet eet Aar, saa er jo dog den Lærende bleven eet Aar ældre; men naar den længste Skoletid har varet 70 Aar, og den Lærende hvert Aar er bleven yngre: saa er denne Skoletid jo aabenbart endnu kortere end den korteste.

Dette er vistnok en saare skjøn, en livsalig, en opbyggelig Tanke, at det evige Liv er Foryngelse. Dog vil jeg ikke videre udføre den, thi den er i mine Tanker saa skjøn, at den næsten er farlig, og saare let kan vorde en Skuffelse, idet den, netop naar den viser sig i al sin Skjønhed for et Menneske, istedenfor at give ham Fart til at stræbe, bedaarer Indbildningskraften, som skete Foryngelsen ved et Trylleslag, som behøvede Foryngelsen ikke i en anden Forstand lang Tid. Sandeligen, et Menneske maa have lært saare meget og lært saare grundigt i Lidelsernes Skole, inden han ret til sin Opbyggelse tør omgaaes en saa ophøiet Tanke. Gjælder det ellers, at man maa krybe, inden man kan gaae, saa gjælder det her, man maa gaae, inden man begynder at flyve – og denne Tanke har jo Evighedens høie Flugt. Derfor vælger jeg altid hellere at tale om det Ringere, om Begynderens langsomme og besværlige Gang, thi denne Tale kan ikke bedrage Nogen; og paa den anden Side, Den, der er kommen saa vidt, at han til sand Opbyggelse og Fremgang vederqvæges ved Foryngelsens Tanke, han behøver intet andet Menneskes Tale, mindst min, tvertimod har jeg jo Behov at lære af ham.

Men om jeg nu end ikke selv vil tale herover, saa vil jeg dog til Slutning, for ganske at indfrie denne Tales Opgave: det *Glædelige* i, at Lidelsernes Skole danner for Evigheden, minde om, hvad en af Kirkens ældste Lærere, en af de apostoliske Fædre, har saa skjønt fremstillet. Han fortæller i den Deel af hans Skrift, som kaldes »Synerne«, hvorledes Gud benaadede ham med trende Syner. Disse havde foruden deres betydningsfulde Indhold tillige den Mærkelighed, at Den, som viste ham dem og forklarede dem, var første Gang en meget gammel Kone, anden Gang var hun yngre og gladere at see til, men havde dog endnu den gamle Kones Haar og rynkede Hud; men tredje Gang var hun ung, glad, dog alvorlig som Evighedens Ungdom er. Han forklarer nu selv dette nøiere, men føier blandt Andet ogsaa til: »De, som oprigtigt gjøre Bod, skulle blive yngre.« Saaledes holder han igjen mod den mægtige Tanke, at den ikke skal vorde et høitflyvende Blendværk, saa den Lærende ikke blot ikke bliver yngre, men hvad der er endnu værre end at blive ældre: bliver bedragen. Og saaledes holder ogsaa denne Tale igjen: thi det er kun Lidelsernes Skole, der danner for Evigheden. Skal da noget Saadant forundes et Menneske, da maa det vederfares ham i Lidelsernes Skole.

Dog derfor bliver jo det Glædelige ligefuldt, det bliver tilsidst som det her bliver det Sidste: at ingen Skole varer saa længe som Lidelsernes, og at derfor ingen uden den danner for Evigheden, og at det i Evighedens Skole kan vorde saa, at den Lærende forynges. Ikke Kundskab, ikke Viden, nei Intet uden Lidelse, naar man lærer Lydighed af den, danner for Evigheden, saa sandt som Den, der var og er Sandheden, Den, der vidste Alt, dog lærte Eet, men heller intet Andet, lærte Lydighed af hvad han leed. Var det Mennesket muligt at lære Lydighed mod Gud uden af Lidelser, da havde Christus, som Menneske, ikke behøvet at lære den af Lidelser. Menneskelig Lydighed var det han lærte af Lidelser, thi hans Villies evige Overeensstemmelse med Faderens er jo ikke Lydighed. Lydigheden hører med til hans Fornedrelse, som det hedder: han fornedrede sig selv, og blev lydig; men denne hans Fornedrelse er jo det at være Menneske: altsaa gjælder det for

Mennesket i Forhold til Gud, at Lydighed kun læres af Lidelser; gjælder det for den Rene, hvor meget mere da for det syndige Menneske! Kun Lidelse danner for Evigheden; thi Evigheden er i Troen, men Troen er i Lydigheden, men Lydigheden er i Lidelsen. Lydigheden er ikke udenfor Lidelsen, Troen ikke udenfor Lydigheden, Evigheden ikke uden for Troen. I Lidelsen er Lydigheden Lydighed, i Lydigheden er Troen Troen, i Troen er Evigheden Evigheden.

IV

Naar vi høre et skjønt, et opbyggeligt, et gribende, et sandt Udsagn, da erkyndige vi os gjerne tillige om, hvo der har sagt det, ved hvilken Leilighed, under hvilke Forhold, det er, vi erkyndige os om, hvorvidt det sande Udsagn ogsaa har været Sandhed i den Talende, hvad vi ret inderligt ønske baade for hans og for vor Skyld. Thi et prunkende Udsagn uden Sandhed, det er jo »som et Træ, der bærer Frugt med unyttig Deilighed« (Viisd. 10, 7.); og et sandt Udsagn, der ikke har Sandhed i den Talende, er dog mistrøstende som en Velsignelse, der forbander den Velsignende. Men et sandt Ord, der har Sandhed i den Talende, er i skjønneste Forstand et godt Ord paa sit rette Sted, er som et Guldæble i en Sølv-Skaal. Det er, som havde Udsagnet meest Værd, derfor sammenlignes det med et Guld-Æble, medens den Talende kun er det kostelige Kar af prøvet Sølv, hvori det Sande er ægte indfattet i Sandhed. Udsagnet har ogsaa paa en Maade meest Værd, det gaaer ud i Verden og tages tilfølgende af Andre, som altsaa ikke have sagt det, men kun gjort derefter. Dog, hver Gang Udsagnet sandes, da mindes fromt hiin dets ædle første Indfatning. Naar saaledes en Konge taler om jordisk Riigdom og Magt og Vælde: at det er idel Forfængelighed – da glædes vi ved, at den Talende just er en Konge, thi han maa jo have ret havt Leilighed til at gjøre Erfaring, han er ikke som Den, hvem alt Sligt paa Afstand blænder i Ønskets Higen, han har seet det ganske nærvædt. Naar Den, der eiede saa saare Meget, ja ligesom Alt, men ogsaa kun ligesom for ret at føle det, da han tabte Alt, naar han siger: Herrens Navn være lovet – da beroliges og glædes vi, thi han var jo den Forsøgte. Saaledes opbevares nu mangt et herligt Udsagn, og mindes mangen Talende, men blandt disse er der ogsaa en Røver. Og dette kan ikke forstyrre os, tvertimod ville vi i en anden Forstand savne en Saadan, hvis han ikke var; thi i Sandhedens Verden er der ingen Forskjel paa en Konge og paa en Røver, *der spørges kun, om det er Sandhed hvad han har sagt og om det var Sandhed i ham.*

Der blev efter de hellige Evangelisters Fortælling tvende Røvere korsfæstede med den Herre Jesum. Og Røverens Ord er talt fra Korset i Dødens Øieblik – sandelig, Leiligheden er en saadan, at den vel maa betrygge for Ordets Sandhed i ham; thi hvis Tale er vel mere inderlig end en Døendes, naar han samler sin Sjel i eet eneste Ord! Ikke er den i Forfængeligheden trættede Konges vise Udsagn mere værd at agte paa, end en bodfærdig Røvers ydmyge Ord i Dødsøieblikket. Der var tvende Røvere, men kun den Ene er bleven mindet, ham, hvem Enhver kjender, naar vi sige: Røverens Ord paa Korset. Hvilken af Røverne det var, er ikke angivet, hverken ved Navn eller nogen anden Bestemmelse, om det saaledes var ham, der hang ved den høire Side eller ved den venstre. Dette er jo ogsaa aldeles ligegyldigt, om det end kan barnligt tilfredsstillende en uskyldig Videbegjerlighed at antage, at det var ham ved den høire Side; thi det er jo til Dem paa den høire Side, der engang skal siges: kommer hid, I, min Faders Velsignede og arver det Rige, som Eder var beredt før Verdens Grundvold blev lagt – og til denne Røver blev der jo sagt af den Samme, der skal sige hine Ord, der blev sagt: endnu idag skal Du være med mig i Paradiis. Den anden Røver spottede indtil det Sidste, forhærdede sig endnu paa Korset – han hang vel ved den venstre Side.

Evangelisten Lucas har opbevaret Røverens Ord paa Korset. Luc. 23, 41.

»Vi faae Det vore Gjerninger have forskyldt, men denne handlede intet Uskikkeligt.«

Dette Ord ville vi denne Gang gjøre til Gjenstand for vor Betragtning, idet vi betænke:

Det Glædelige i, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig.

Skyldig? – Ikke-Skyldig? Dette er Rettergangens alvorlige Spørgsmaal; det samme Spørgsmaal er Selvbekymringens endnu alvorligere, thi trænger Øvrigheden end ind i Husets skjulteste Afkrog for at gribe den Skyldige, Selvbekymringen trænger dybere ind efter Skylden end nogen Dommer, ind i Hjertets skjulteste Afkrog, hvor kun Gud er Dommeren.

Saa længe nu Dommen er en menneskelig, og Forholdet er mellem Menneske og Menneske, da ere vi jo Alle enige om, at det at være uskyldig er det eneste Ønskelige, at Uskyldigheden er den faste Borg, som ingen menneskelig Uret og Miskjendelse kan indtage eller sløife, at Uskyldigheden er den Reenhed, som end ikke Voldtægt kan krænke, den Usaarlighed, som end ikke Døden kan saare dødeligt. Og dog forholder det sig ikke ganske saa, og forholder sig egentligen kun saa, saa længe Forholdets væsentlige Spænding er et Forhold mellem To; thi netop i Kjærlighedens inderste og ømmeste Forhold mellem Menneske og Menneske kan Kjærlighedens høieste Ønske være at have Uret, ja at være den Skyldige. Vi tale menneskeligt om ulykkelig Kjærlighed som den tungeste Lidelse, men af ulykkelig Kjærlighed er denne igjen den tungeste, den meest martrende, naar Kjærlighedens Gjenstand er en saadan, at den væsentligen ikke kan elskes, hvad dog den Elskende af sit inderste Hjerte ønsker som det Eneste. Dersom nemlig Kjærlighedens Gjenstand væsentligen dog kan være Gjenstanden, men kun Besiddelsen negtes, da er den ulykkelige Kjærlighed mindre ulykkelig, mindre martrende; da er Besiddelsen vel negtet, men Gjenstanden er ikke tabt, denne eier tvertimod al den væsentlige Fuldkommenhed, der lyksaligt tilfredsstiller Kjærlighedens Fordring. Thi der er en Fordring; skjult i al Kjærlighed er der, ikke selvisk men dybt og evigt grundende, indeholdt en Fordring, hvilken er selve Kjærlighedens Væren. Vi ville tænke os en saadan ulykkeligt elskende Pige og hendes Lidelse. Ikke sandt, hun vilde sige: »det, om jeg har Ret eller Uret, det er en Ubetydelighed, derfor kan jeg godt leve, thi har jeg Uret, da vil han let tilgive mig; men hvis han har Uret, hvis han er skyldig, hvis han er en Saadan, at han ikke kan elskes, da er det min Død, da har jeg tabt Alt. Jeg har kun een eneste Gjenstand for min Kjærlighed, det er ham, ene ham i den ganske Verden, ak og han kan ikke blive Gjenstand for Kjærlighed; o, det er ingen udvortes Hindring, thi da var han dog den Elskede, og jeg mindre ulykkelig, men det er i hans Væsens Inderste, der er en Hindring, eller Hindringen er, at hans Væsen mangler Hjertets Inderste, og jeg er den Ulykkeligste«. Altsaa hun ønsker hellere end gjerne selv at have Uret, ja at være den Skyldige, naar blot den Elskede maatte have Ret. Hvad betyder dette? Det betyder, at denne Pige i Sandhed elsker; hun strider ikke, end ikke om Ret og Uret, saa er der dog To, nei hun er i Sandhed bleven Eet med sin Gjenstand, og derfor føler hun først Tabet af ham, naar han tabtes væsentligen – ved at være bleven uvæsentlig eller væsentlig en Anden, ikke naar han tabtes tilfældigen – ved at blive en Andens. Naar blot han havde Ret, naar hun var skyldig, da mener hun sin Elskov frelst; men naar han havde Uret, da mener hun sin Elskov rædsom tabt. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed, thi ikke Den er væsentligen tabt, der er det Fuldkomne, men er det for en Anden end mig, ham kan jeg jo ligefuldt blive ved at elske; men Den er væsentligen tabt, hvis Væsentlighed er tabt.

Men naar nu et Menneske forholder sig til Gud, og Spørgsmaalet der er om at have Ret eller Uret: mon dog vel egentligen noget Menneske nogensinde har formaaet endog blot at tænke denne Rædsel, at der i Forholdet til Gud kunde være Tale om ulykkelig Kjærlighed, grundet i, at Gud ikke kunde blive dens Gjenstand! Thi ikke fordi Gud gennem 70 Aar fører et Menneskes Liv, om saa var, tungere end nogensinde noget Menneskes, fører ham saaledes, at han Intet, Intet fatter af denne mørke Tale: ikke derfor er Gud hverken tabt eller tabt for ham. Men dersom der hændte det Mindste, der kunde, eller endog blot kunde antage Skin af at kunne bevise, at Gud ikke var Kjærlighed: ja, da var Alt tabt, da var Gud tabt, thi er Gud ikke Kjærlighed og er han ikke Kjærlighed i Alt, da er Gud slet ikke til. O, m. T., dersom Du har oplevet et Menneskelivs tungeste Øieblik, da det sortnede ganske for Din Sjel, som var der ingen Kjærlighed i Himlen, eller som var den, der er i Himlen, dog ikke ret Kjærlighed, da det var Dig, som var der et Valg Du skulde gjøre, det rædsomme Valg mellem: at have Uret og vinde Gud, eller mellem: at have Ret og tabe Gud – ikke sandt, da har Du fundet Himlens Salighed i at vælge det Første, eller rettere i, at det dog ikke var et Valg, at det tvertimod var Himlens evige Fordring til Dig, dens Fordring paa Din Sjel, at ingen, ingen Tvivl maatte være om, at Gud var Kjærlighed! Ak, medens vel Mange holde den Tanke ubestemt hen, om dog Gud virkelig er Kjærlighed, da var det sandeligen bedre, om de bragte Kjærligheden i dem til at flamme blot ved Tanken om den Rædsel, at Gud ikke var Kjærlighed; bragte Kjærligheden til at flamme, thi er Gud Kjærlighed, da er han ogsaa Kjærlighed i Alt, Kjærlighed i det Du kan forstaae, og Kjærlighed i det Du ikke kan forstaae, Kjærlighed i den mørke Tale, som varer en Dag, og i den mørke Tale, som varer 70 Aar. Ak, medens Mange kalde sig Christne og dog maaskee leve som paa det Uvisse i Henseende til om Gud dog virkeligen er Kjærlighed, da var det sandeligen bedre, at de bragte Kjærligheden til at flamme blot ved Tanken om Hedenskabets Rædsel: at Den, som holder Alts Skjebne og alle Dine Skjebner i sin Haand, at han er tvetydig, at hans Kjærlighed ikke er en faderlig Favn men en fængende Snare, at hans forborgne Væsen ikke er evig Klarhed men Skjulthed, at hans Væsens dybeste Grund ikke er Kjærlighed men Underfundighed, som man ikke kan forstaae. Thi dette fordres jo ikke, at man skulde kunne forstaae Guds Kjærligheds Raad, men vel, at man skal kunne troe og troende forstaae, at han er Kjærlighed. Det er ikke rædsomt, at Du ikke skulde kunne forstaae Guds Raad, dersom han dog er evig Kjærlighed; men det er rædsomt, hvis Du ikke kunde forstaae dem, fordi han er Underfundighed.

Dersom det derimod, efter Talens Antagelse, er saa, at et Menneske i Forhold til Gud ikke blot altid har

Uret, men altid er skyldig, og altsaa ogsaa, naar han lider, lider skyldig: da kan ingen Tvivl i Dig (hvis Du ikke selv vil synde paa ny) og ingen Begivenhed uden for Dig (hvis Du ikke selv vil synde paa ny ved at tage Forargelse) fortrænge det Glædelige.

Det Glædelige er: at det nu, og i ethvert Øieblik, og i ethvert tilkommende Øieblik evigt er saa, at der Intet er hændt eller nogensinde kan hænde, var det saa end den sygeligste Indbildnings sørgeligst opfundne Rædsel, der blev til Virkelighed, Intet, som kan rokke ved den Tro, at Gud er Kjærlighed; og det Glædelige er, at vil et Menneske ikke forstaae dette med det Gode, saa skal dog Skyldigheden hjælpe ham til at forstaae det. *Naar Mennesket i Forhold til Gud altid lider skyldig, saa er det jo i ethvert Øieblik, hvad der saa end skeer, betrygget, at Gud er Kjærlighed; eller rettere, saa er det i ethvert Øieblik forhindret at komme ind i den Tvivl, fordi Bevidstheden om Skylden drager Opmærksomheden paa sig.*

De fleste Mennesker have vistnok en Forestilling, stundom en levende Forestilling, i enkelte Øieblkke en inderlig Følelse af, at Gud er Kjærlighed; og dog er der maaskee Mange, der leve saaledes, at det dunkelt er dem som, hvis denne eller hiin Rædsel, for hvilken de især grue, kom over dem, de da maatte opgive Troen, slippe Gud, tabe ham. Men er dog vel Noget uforsvarligere end at leve saaledes hen: at afmatte den høieste Lidenskab i en Halvdøs mellem Tvivl og Tillid, saa man aldrig faaer den lumske Fjende under Øine, der dog blodsuger det Inderste, saa man aldrig kommer til at gyse over denne Tilstand, menende, at man ikke er en Fortvivlet – fordi man er slumret ind i Fortvivlelsen! Ak, Gud er jo ikke Den, som taber Noget derved; men han den Sovende, han, der sandeligen synder ved at sove, han taber Alt, taber Det, uden hvilket Livet egentligen er Intet. Thi, som der i Skriften tales om at lide Skibbrud paa Troen, saaledes maa man vel sige om Den, der opgav Troen paa Guds Kjærlighed, at han leed Skibbrud paa Evighedens Livslyst. Hvad er der saa mere at leve for! Lad det kun storme – saa længe dog Skibet holder sammen: det er tungt; lad der komme Magsveir og Medbør: det er glædeligt; men har Skibet en Grundskade, hvad hjælper og hvad skader saa alt Andet; skille Plankerne sig fra hinanden, hvad er der saa mere at vente! Men det Menneske, der opgav Gud, der meente, at noget Saadant var hændt eller kunde hænde som maatte forstyrre Troen paa Guds Kjærlighed: han tog jo netop Skade paa den dybeste Sammenføining i et Menneske. Om der er noget Spiger, der i Særdeleshed kan siges at holde Skibets Bygning sammen, veed jeg ikke, men det veed jeg, at denne Tro er den guddommelige Sammenføining i et Menneske, der, naar den holder, gjør ham til den stolteste Seiler, men, naar den løses, gjør ham til et Vrag, og derved hele Livets Indhold til Tant og ussel Forfængelighed.

Dersom det nu skulde være muligt, at et Menneske kunde have endog blot Skin af Ret i at opgive Troen paa at Gud er Kjærlighed, da maatte han *først* ubetinget være reen og være aldeles uden Skyld, ikke blot, menneskeligt talt, i Dette eller Hiint, men aldeles uden Skyld ligeoverfor Gud; thi kun ved denne Forudsætning kan Tvivlen vinde Fodfæste, uden den er Tvivlen ikke blot berøvet Tilhold, ikke blot bygget paa Sand, men bygget paa en Afgrund. Og dernæst maatte Det hænde, som ikke lod sig forene med Forestillingen om at Gud er Kjærlighed. Men denne Rædsel vilde intet Menneske kunne udholde; den er kun eengang udholdt af Ham, der var den Hellige, af Ham, der *for Gud* var uden Skyld. Og derfor er det, at vi altid skulle tale med Frygt og Bæven og helst med Tilbedelsens Taushed om Christi Lidelse, fordi den menneskelige Tanke saa lidet som det menneskelige Sprog mægter at fremstille eller tydeligt at ane denne Rædsels Dyb; derfor er det man skal tale med Ydmyghedens Forsigtighed eller ydmygt tie om hvorledes Christus leed, at man ikke skal ledes i Fristelse af den ugudelige Tørst efter at udforske Guds Hemmeligheder, hvilken selv Hedenskabets Forestilling straffede med en evigt brændende Tørst; derfor er det man især skal vogte sig i disse Tider, da man paa saa mange Maader vil ængste Livet af Troen, som var det at troe det at begribe, som kunde man ikke troe frimodigt og troe til Salighed, fordi man ikke – frækt kan begribe. Kun Christus var *for Gud* uden Skyld, og netop derfor maatte han lide den overmenneskelige Lidelse, maatte føres til Grændsen af ligesom med Rette at mistrøstes, om Gud ogsaa var Kjærlighed, da han raabte: min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig. Men anderledes med Røveren, om hvem vi tale. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig, Ord, som vor Kirkes største Prædiker, men ogsaa dens meest rettroende Mand, Ord, som Luther netop paa Grund af hans Rettroenhed neppe vovede sig til at prædike over: saa prædiker Røveren ved Frelserens Side, som en ret Prædiker, først og fremmest sig selv til Opbyggelse over den gudfrygtige Tanke: jeg lider skyldig. Medens Rædselens Dyb i Christi Lidelse ikke kan blive Gjenstand for Prædiken, saa er Røverens Thema ret egentligen Prædikenens. Thi vel høres der under Navn af Prædiken mangt et vandet og usmageligt Ord om Guds Kjærlighed: men denne bodfærdige Tale om Synden og Skylden er dog den eneste rette Indgang, paa hvilken nok Guds Kjærlighed bliver Udgangen. Ja, den bodfærdige Røver, han prædiker; er hiin Konge kaldet en Prædiker, da meget mere den bodfærdige Røver. Han er den rette Bodsprædikant; thi vel er den Kamelhaarskjortel en snæver Paaklædning, men at være korsfæstet er dog en endnu mere tvungen Holdning; og vel er det at boe i en Ørk en ringe Ansættelse i Livet, men at være korsfæstet er dog den tungeste Livsstilling; og det at sige: omvender *Eder* er dog ikke saa ypperlig en Bodsprædiken, som at sige: *jeg* lider skyldig; og det »at sige om sig selv«: »jeg er en Prophet« dog ikke saa opvækkende, som at sige: jeg er en Synder, der lider skyldig. Røveren prædiker for sig selv, og for den anden Røver og for alle Tilstedeværende og siger: »I ere alle Syndere, kun Han, som hænger imellem os, han er for Gud uden Skyld, han lider uskyldig.« »Thi«, siger denne ophøiede Bodsprædikant, »i Verden er det rigtignok ellers Skik, at een Røver gaaer mellem to

saakaldte Retfærdige, men denne Skik og denne Retfærdighed er Indbildning; her sees jo Sandheden: at den eneste Retfærdige, den eneste, han bliver korsfæstet mellem to Røvere. See, derfor siger Skriften: »Han blev regnet mellem Overtrædere« – dog ikke fordi vi To ere Røvere, og menneskeligt talt Syndere fremfor Andre, nei tag mig ned, hæng hvilkensomhelst af alle de Tilstedeværende i mit Sted, han, den Hellige, er dog, som Medkorsfæstet med ham, regnet blandt Overtrædere; ja, saasomt han, den Hellige, skal regnes til Slægten, er han regnet blandt Overtrædere. Eller mon noget Menneske, ja var han end en, menneskelig talt, uskyldigt Forfulgt, en uskyldigt Dømt, en uskyldigt Korsfæstet, mon han ved den her Korsfæstedes Side turde sige: jeg lider uskyldig!« Dette er en christelig Bodsprædiken, som minder selv Martyren om, at han *for Gud* lider skyldig; det er en christelig Bodsprædiken, thi den jødiske hviler dog i den Forestilling, at der ere hellige Mænd, som skulle prædike Bod, at man ved at stræbe kunde blive hellig nok til at være Bodsprædikant. I Christendommen derimod prædiker en *virkelig* Synder Bod, og selv de, menneskeligt talt, hellige Mænd, maae finde sig i, at en virkelig Synder er Bodsprædikanten, som ikke siger: vee Eder, naar han begynder, men siger: Gud være mig arme Synder naadig, jeg lider skyldig.

Og dog, den bodfærdige Røver er ingen Bodsprædikant, hans Prædiken ingen Bodsprædiken; var det saa, da havde den jo heller ikke Noget at gjøre med nærværende Tales Gjenstand: det Glædelige i, at i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig. Men herom er det just, at Røveren prædiker sig selv til Trøst og Lindring. Dette er det Opbyggelige, det Lærerige ved denne Røver, at han i den forsmædeligste Døds Øieblik dog har Dybde og Ydmyghed nok til at fatte det som en Lindring, at lide skyldig, i Sammenligning med Dødens Smerte, som den lides paa det Kors, der staaer i Midten. Den bodfærdige Røver finder i Sammenligning med denne Lidelse Lindring og Trøst i den Tanke, at han lider skyldig, og hvorfor, fordi Lidelsen da aldeles ikke kommer i Berøring med det i Tvivlens Angst bekymrede Spørgsmaal, om Gud er Kjærlighed. Røveren er da ingen Bodsprædikant uden forsaavidt Evangeliets glade Budskab altid er det: han forkynder det Glædelige, som kun smerteligt er ydmygende for den Stolte. Naar saaledes i Hedenskaben et Menneske leed Uret af andre Mennesker, blev forfulgt for det Godes Skyld, blev dømt fra Livet for det Godes Skyld: ak, da blev han sig ogsaa selv vigtig og sagde *i Forhold til Gud*: jeg lider uskyldig, og meente stolt, at det var det Letteste – at have Ret. Men ved Christi Side lærer en Saadan, at der kun er Een, der for Gud leed uskyldig, og dette ydmyger ham. Man vilde i Hedenskabet, fordi man havde Ret i Eet mod Mennesker, eller er dette for lidt, nu vel, fordi man havde Ret i Alt mod Menneskene, ogsaa overføre dette paa Forholdet til Gud, og have Ret i Eet mod Gud – mod hvem man dog har Uret i Alt; Hedningen var stolt og forblindet nok til ikke at fatte denne Rædsel, han pukkede stolt paa »sin glimrende Synd« som paa en Dyd.

Altsaa Røveren finder Lindring i den Tanke, at han lider skyldig. Og saaledes er det ogsaa i Sammenligning med den overmenneskelige Forfærdelse, at lide naar man for Gud er uden Skyld. Thi naar man lider skyldig, og naar man erkjender det: da har man Gud at haabe paa, Gud at holde sig til, da har man, hvis jeg saa tør sige, Gud frelst – og hvad Fare skulde man saa ikke kunne udholde, ja, selv i hans fortærende Vrede har man ham dog endnu – paa sin Side. Men naar man lider for Gud ganske uskyldig, da er det, som havde man Gud mod sig, da er man – forladt af Gud. Naar man lider skyldig, saa er Bekymringen den ydmygende, hvori der dog er Evighedens Trøst, ja Evighedens Glæde: at give Gud Ret; men naar man lider aldeles uskyldig, saa er det, som var det dog ikke ganske afgjort, at Gud er Kjærlighed, saa er det som var Striden om at retfærdiggjøre Gud, hvad kun Daarers Indbildskhed og indbildske Viisdom kan ansee for det Letteste – da det dog for et Menneske er det Formastelige.

Thi hvad er det Tvivlen om Guds Kjærlighed vil? Den vil vende Forholdet om, den vil sidde rolig og tryk, dømmende, og overveie, om Gud nu ogsaa er Kjærlighed, den vil gjøre Gud til den Anklagede, gjøre ham til Den, af hvem der fordres Noget. Men ad denne Vei skal Guds Kjærlighed aldrig findes, forbandet fra Gud skal Tvivlens Stræben til Gud være, fordi den begynder med en Formastelighed. Troens Salighed derimod er det, at Gud er Kjærlighed. Deraf følger ikke, at Troen forstaaer, hvorledes Guds Raad med et Menneske er Kjærlighed. Her er just Troens Strid: at troe uden at kunne forstaae. Og naar saa denne Troens Strid begynder, naar Tvivlene ville reise sig, eller naar »Tvivlen med mange vilde Tanker stormer mod Troen«: da træder Skyldens Bevidsthed til som Undsætning, som sidste Forstærkning. Man skulde troe det var en fjendtlig Magt, men nei, den vil netop hjælpe Troen, hjælpe den Troende ved at lære ham, ikke at tvivle om Gud, men om sig selv. I stedet for det Løgnagtige om at gjennemtænke Tvivlen, hvilket netop er Tvivlens farligste Paafund, tordner Skyldens Bevidsthed sit: stands, og fører Troen frelst tilbage, frelst derved, at der ingen Strid blev: om Gud var Kjærlighed. Thi som Skriften siger, at Gud har lagt Alt under Synd, saa hver Mund skal tilstoppes, saaledes stopper denne ydmygende, men tillige denne frelsende Tanke Munden paa Tvivlene. Naar Tvivlenes tusinde Spørgsmaal vil anfægte Troen, og give det Udseende, som kunde Gud ikke svare, da lærer Skyldens Bevidsthed den Troende, at det er ham, der ikke kan svare Eet til Tusinde: ergo er Gud Kjærlighed. Fatter Du ikke denne Slutnings Magtfuldkommenhed: saa fatter Troen det. Fatter Du ikke det Glædelige i, at det saaledes evigt er betrygget, at Gud er Kjærlighed: saa fatter Troen det; den forstaaer, at det er en Indbildning at gjøre det muligt at gjennemtænke Tvivlen, men at det er saligt, at det gjøres umuligt at tvivle. Er det forfærdeligt for en Søn at have Ret mod sin Fader, er det en opbyggelig Tanke, at en Søn *altid* har Uret mod sin Fader: o, da er det ogsaa saligt, at det er gjort umuligt at tvivle om Gud er Kjærlighed. Lad kun den fade Lovpriisning af Guds Kjærlighed forstumme, den sande Æreserklæring er denne: jeg lider altid skyldig – saa vist er det i al Evighed, at Gud er Kjærlighed. Ak, i Hedenskabet var den saligste af alle Tanker ikke bedre betrygget, end at et Menneske kunde mene at have Ret mod Gud: i

Christendommen er den evig betrygget. Og dersom dette nu er den eneste glædelige Tanke baade i Himlen og paa Jorden, er »Glæden og atter siger jeg Glædens« eneste Væld, at Gud er Kjærlighed: saa er det ogsaa glædeligt, at det staaer saaledes fast, at ingen, ingen Tvivl kan rokke derved, ja end ikke kan komme til at rokke derved. Thi Skyldens Bevidsthed er den Vældige, der vogter paa denne Skat; i samme Øieblik, som Tvivlen vil antaste den, da er den dødsens, da støder hiin Vældige den ned i Afgrunden, ned i det Intet hvoraf den kom, men i samme Øieblik har atter Troen sin Gjenstand, at Gud er Kjærlighed. Her er altsaa ikke Tale, ikke den svigefulde Tale om den tvivlsomme Seier eller vel rettere om Tvivlens visse Seier: at gjenemtænke Tvivlen; men her er den fuldvisse Tale om Tvivlens visse Død, dens visse Død i Fødselen. Skal Tvivlen have mindste Skin af Grundvold, da maa den have Uskyldigheden at beraabe sig paa, Uskyldigheden ikke i Sammenligning med andre Mennesker og ikke i Dette eller Hiint, men Uskyldigheden *for Gud*. Og har den ikke dette, hvilket er en Umulighed, saa er den i samme Øieblik knuset, tilintetgjort; den er gjort til Intet, ak, dette er just det Modsatte af at begynde med Intet.

Naar det efter Talens Antagelse er saa, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig, *da er dette det Glædelige: at Feilen altsaa ligger hos Mennesket, at der som en Følge deraf bestandigt maa være Noget at gjøre, maa være Opgaver, og dog tillige menneskelige Opgaver*, og med Opgaverne Haab om, at Alt kan og vil blive bedre, naar han bliver bedre, mere arbejdende, mere bedende, mere lydlig, mere ydmyg, mere gudhengiven, mere inderlig i sin Kjærlighed, mere brændende i Aanden.

Er dette ikke glædeligt? Thi er det saa, at Modet siger med Rette: hvor Fare er, der er jeg ogsaa; eller vender det om og siger: hvor jeg er, der er ogsaa Faren; og er det saaledes, at den kjærlige Deeltagelse siger med Rette: endnu tungere end at være den Lidende er det at sidde hos og Intet have at gjøre: saa er det ogsaa saaledes, at hvor der er Opgave der er Haab. Men lider et Menneske i Forhold til Gud altid skyldig, saa er der altsaa altid Opgave, og altid Haab. O, m. T., dersom Du blev forsøgt i Livet, dersom Du blev saaledes forsøgt, at man kan tale med Dig om det Forfærdelige, fordi Du kjender andre Farer og andre Rædsler end hvad Kjælenskab, Feighed og Blødgørlighed, liig et uartigt Barn, klynker over: at man ikke strax faaer sin Villie, at man maa holde Noget ud, at det ikke strax lykkes for En, at Gud slet ikke bryder sig om Ens Vrede – dersom Du blev alvorligere forsøgt, ikke sandt, da forstod Du, at dette maatte være det tungeste Lidelsesens Øieblik, denne Standsning, naar det saae ud, som var der ingen Opgave! Det var ikke den Lidende, der vægrede sig ved at løfte Byrden, fordi den var saa tung: det var det endnu tungere, at der ingen Opgave syntes at være, at end ikke Lidelsen kunde blive Opgaven. Det var ikke den Lidende, som længe have arbejdet forgyves, der nu oprørte sig mod Gud og ikke vilde arbeide længere: ak nei, det var det udsigeligt tungere, at der syntes end ikke at være nogen Opgaves Fordring til ham. Det var ikke den Lidende, der saa ofte havde grebet fejl, at han nu var bleven træt af at begynde forfra: nei det var Haabløshedens Rædsel, som var der Intet at begynde paa, som kunde han med sin redeligste Villie ikke finde nogen Opgave. Thi naar man seer den maaskee allerede overanstrengede Hest, hvilken før stor en Byrde blev paalagt, naar man seer den sidste Gang at anspænde hver en Sene for at slæbe Byrden frem, da har man Medlidenhed med den, men der er dog ogsaa endnu bestandigt som et Haab om at det skal lykkes. Men hvis Du saae en Hest i Lidelsens Smerte anstrænge hver en Sene, men Du saae ingen Opgave, ingen Byrde: ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over. Er og dette vel Haabløshed at vrage Opgaven fordi den er tung; er dette vel Haabløshed næsten at segne under Byrden fordi den er saa tung; er det vel Haabløshed at opgive Haabet af Frygt for Opgaven: o nei, men dette er Haabløshed: at ville af yderste Evne – men der er ingen Opgave. Saae Du nogensinde et Menneske i Havsnød, ikke sandt, Du ængstedes for ham, Du saae det med Deeltagelsens Gysen, men Du haabede. Dersom Du derimod saae Den, der af Vanvare var sjunken i et Morads, ikke sandt, dette Syn var til at fortvivle over, og Du saae det med en isnende Gysen. Thi Det der manglede var ikke Kraft, og det der manglede var ikke Villie til at bruge Kraften, men det der manglede var: Opgave. Om en saadan Ulykkelig har mange Kræfter eller faa, om han bruger dem eller han ikke bruger dem: han synker alligevel – ikke under Opgavens tunge Vægt, ikke under dens Storhed, men han synker i den Lumskhed, at der ingen Opgave er.

Ja, naar der Intet er at gjøre, naar end ikke Lidelsen selv er Opgaven, da er Haabløsheden, og da er der en rædsom Fritid fra Arbejde til langsomt at omkomme i Haabløsheden. Saa længe der er Opgave, saa længe der er noget Opgivet, saalænge er Mennesket ikke haabløst opgivet; saalænge der er Opgave, saa længe er der et Middel til at forkorte Tiden, thi Arbejde og Anstrængelse forkorter Tiden: men naar der Intet er at gjøre, naar der ingen Opgave er, men kun den dybe Lumskheds Spot ved at negte Opgaven, da er Haabløsheden, og da er Tiden dræbende lang.

Altsaa kun naar der Intet er at gjøre, og Den, der siger det, *var for Gud* uden Skyld – thi er han skyldig, da er der jo altid Noget at gjøre; kun naar der Intet er at gjøre, og dette er at forstaae saaledes, at der ingen Opgave er: da er Haabløsheden. Naar der nemlig siges, at der Intet er at gjøre, da følger deraf ingenlunde, at der ingen Opgave er, thi Taalmodighed kan jo være Opgaven; men naar der ingen Opgave er, og den Lidende *for Gud* var uden Skyld, da, og ene da, er Haabløsheden. Hvis derfor en Lidende kunde have Ret mod Gud, hvis det var muligt, at Feilen kunde ligge hos Gud, ja da var Haabløsheden til, og Haabløshedens Rædsel, da var der ingen Opgave. Thi baade Troens og Haabets og Kjærlighedens og Taalmodighedens og Ydmyghedens og Lydighedens Opgaver, kort alle menneskelige Opgaver hvile i den evige Vished, hvori de

have Tilhold og Medhold, at Gud er Kjærlighed. Var dette nogensinde hændt et Menneske i Forhold til Gud, at Feilen laae hos Gud, da var der ingen Opgave; var dette nogensinde hændt et eneste Menneske, da var der ingen Opgaver for hele Slægten. Det var ikke blot i dette enkelte Tilfælde, at der ingen Opgave var; nei, dersom Gud een eneste Gang havde viist, at han ikke var Kjærlighed, i det Mindste eller i det Største, havde ladet en Lidende uden Opgave: da er der for alle Mennesker ingen Opgave mere, da er det Tant og Forfængelighed og Aandsfortærelsens onde Møie at troe, og Selvmodsigelse at arbeide, og en Qval at leve. Fra Hjertet udgaaer Livet, og naar et Menneske har taget Skade derinde, da er der for ham ved egen Brøde ingen Opgave mere, uden Syndens og Tomhedens travle Møie; men fra Guds Hjerte udgaaer Livet i det Hele, Livet i Opgaverne. Dersom det er saa, at Skabningen maa døe, naar Gud tager sin Aande tilbage: da er det ogsaa saa, at dersom Gud et eneste Øieblik har fornegtet sin Kjærlighed, da ere alle Opgaver døde og gjorde til Intet, og Haabløshed det Eneste, som er til.

Ak, de fleste Mennesker fornemme vel stundom og tilstaae sig selv, at i Dette eller Hiint laae Feilen hos dem; og dog boer der maaskee lønligt i Mangens Indre den skumle Tanke, at det kunde hænde, at det maaskee var hændt, og Gud bar dog Skylden for, at et Menneske fortabtes. Og saaledes lever man hen, travlt beskæftiget med alt Andet; man mener sig ikke fortvivlet, man kommer ikke til at gyse over denne Tilstand, fordi intet Lys fik Lov at trænge ind i denne Skummelhed; ja dunkelt ønskes dette end ikke, fordi det Dunkle derinde har en uhyggelig Anelse om, at det vilde blive en besværlig Tydelighed at forstaae, hvilken Fordring Gud har paa et Menneskes Sjel, en besværlig Tydelighed at forstaae, at der altid er Opgave. Men er dog vel kun Den dødelig, som er død, mon ikke just den Levende, naar Døden er hans Visse, kaldes og er en Dødelig; og er ikke saaledes ogsaa Den en Fortvivlet, der end ikke kom til at fortvivle, fordi han nemlig ikke bemærkede, at han var fortvivlet! Eller, naar en Kjøbmand ved at gjøre sit Regnskab op, seer, han er ødelagt – og fortvivler, er han mere fortvivlet end den Kjøbmand, der dunkelt veed, at det er galt, men haaber at skulke sig nogen Tid hen; er det mere fortvivlet at fortvivle over Sandheden, end, ikke at turde komme til Sandheden! Og ethvert Menneske, i hvis Indre hiin skumle Tanke om Gud boer, han er en Fortvivlet, det kan man, aandeligt forstaaet, ligesom see paa ham; thi han er i Forhold til Gud ikke som Den, der slaaer Øiet ned i Bevidsthed om sin Skyld og om hvad han er Gud skyldig, han er ei heller som Den, der ydmygt løfter sit tillidsfulde Blik til Gud, nei, han skuler.

Sandeligen bedre end at skule var det dog at faae Skummelheden fordreven, at komme til at gyse ved Tanken om denne Rædsel, den Rædsel, der egentligen tilhører Hedenskabet, at Gud ikke kunde, eller ikke vilde skjenke et Menneske Frimodighed. Thi en Afgud kan hverken gjøre et Menneske til Intet, lade ham fornemme det Intet han er, – dertil er Afguden for svag; ei heller kan en Afgud give et Menneske Frimodighed – dertil er han ikke stærk nok: derfor kan man sige, at Afguden selv lærte Hedningen at skule. Endog den viseste Hedning, der har levet, han har dog, hvor langt visere han iøvrigt var end den ringeste Troende, i Sammenligning med denne en Skummelhed i sit Indre, fordi det i sidste Grund ikke kunde blive Hedningen evigt vist og klart, om Feilen laae hos ham, eller om det sjeldne Tilfælde ikke var muligt, da Feilen laae hos Guden, om Haabløshed dog ikke var en Tilstand i hvilken Mennesket kan være uden Skyld, fordi Guden selv bærer Skylden, ved at lade Mennesket uden Opgave. Og man kan kun undskylde Hedningen med, at dette er saa, fordi hans Gud selv er skummel.

Men den Christnes Gud er Klarhed, derfor er ethvert Menneske uden Undskyldning, og uden enhver Undskyldning. Men naar Du tager alle Undskyldninger bort, ja naar Du tager den avlende skumle Dvaskhed bort, som føder Undskyldningerne, da er der ingen Skummelhed, og naar Du tager alle Undskyldninger bort, saa er et Menneske uden al Undskyldning, og altid uden Undskyldning; men dersom han aldrig for Gud er reen og altid uden Undskyldning, saa er han altid skyldig, ogsaa naar han lider. Men lider han altid skyldig, saa er det evigt vist, at Gud er Kjærlighed, og saa er det Glædelige, at der altid er Opgaver, altid Noget at gjøre.

Er dette ikke glædeligt? Hvilket, spørger maaskee Nogen, det at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig? Ja, naar dette rigtigt forstaaes at betyde, at det er evigt vist, at Gud er Kjærlighed, og at der altid er Opgave. See, Tvivlen, den vil i al Magelighed med fræk Paatrængenhed tvinge sig ind i Guds Væsen og bevise, at Gud er Kjærlighed. Men det skal i Evighed aldrig lykkes med Beviset, fordi Begyndelsen er en Formastelighed. Og hvad er Tvivlen vel i sidste Grund, hvad er den Andet end hiin skumle Dunkelhed, hvad er den Andet end alle Undskyldningers Ophav og *Undskyldningen*, der vender Forholdet om – og tvivler om Gud. Men naar saa er, naar det er det Rigtige, at et Menneske skal tvivle om Guds Kjærlighed, saa er jo Mennesket undskyldt. Dersom derimod det, at tvivle om Guds Kjærlighed, er det Formastelige, saa er jo Mennesket uden Undskyldning, anklaget, skyldig, altid forpligtet i Opgave; dette er Loven, men det Glædelige er tillige: at der saa ogsaa altid er Opgave. Dersom Tvivlen er Begyndelsen, saa er Gud tabt længe førend Enden, og Mennesket fritagen fra altid at have Opgave, men ogsaa fra altid at have den Trøst, at der altid er Opgave. Men dersom Skyldens Bevidsthed er Begyndelsen, saa er Tvivlens Begyndelse gjort umulig, og saa er det Glædelige: at der altid er Opgave.

Det Glædelige er da, at det er evigt vist, at Gud er Kjærlighed, nærmere forstaaet er det Glædelige, at der altid er Opgave; saa længe der er Liv er der Haab, men saa længe der er Opgave er der Liv, og saa længe der er Liv er der Haab, ja Opgaven selv er ikke blot et Haab for en tilkommende Tid, men er et glædeligt Nærværende. Den Troende, der betænker, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig, tør derfor sige:

»hvad der saa end hænder mig, der er Noget at gjøre, og i ethvert Tilfælde der er altid Opgave; Haabløshed er en Rædsel, som intetsteds har hjemme, naar et Menneske ikke formasteligt vil opgve sig selv. Om derfor end det Tungeste hændte mig, hvad aldrig før var hændt noget Menneske, om der Intet, Intet var at gjøre: det Glædelige er dog, at der er Opgave, thi saa er jo Opgaven, at bære det i Taalmodighed. Og fordredes end Taalmodighedens Yderste, som aldrig før af noget Menneske: det Glædelige er dog, at der er Opgave, thi saa er jo Opgaven, ikke at slippe Taalmodigheden, end ikke paa det Yderste.« Ved Hjælp af Skyldens Bevidsthed gjøres det umuligt, at komme til at tvivle om, at Gud er Kjærlighed: altsaa er det evig vist, at Gud er Kjærlighed. Men er dette evig vist, saa er der ogsaa altid Opgaver, thi alle Opgaver have deres Grund i Gud. Og lider et Menneske i Forhold til Gud altid skyldig, saa er der altid Opgave. Saaledes er det, at der altid er Opgave, og det, at det er evigt vist, at Gud er Kjærlighed, Eet og det Samme, og er indeholdt i dette, at et Menneske altid lider skyldig i Forholdet til Gud.

Lader os atter mindes den bodfærdige Røver. Kan han nu siges at forkynde det Trøstelige i at lide skyldig, fordi der altid er Opgave? Det kunde synes, at dertil manglede Røveren Anledning; en Korsfæstet har ikke mange Øieblikke, for ham synes der af en anden Grund ikke at kunne være Tale om Opgaver. Og dog er det ikke saaledes. I Sammenligning med den anden Korsfæstedes overmenneskelige Lidelse finder Røveren Trøst og Lindring i den Tanke, at han lider skyldig, og han finder derfor ogsaa, at der er Opgave, den sidste, men det er jo ogsaa hans sidste Time. Netop fordi han lider skyldig har han den Trøst og Lindring, at der er Opgave, og Opgaven er, at angre og fortryde. Medens da Verdens Frelser sukker: min Gud, min Gud, hvi haver Du forladt mig, saa forstaaer den bodfærdige Røver ydmygt, men dog ogsaa som en Lindring, at det er ikke Gud, der har forladt ham, men ham, der har forladt Gud, og *angrende* siger han til den Medkorsfæstede: tænk paa mig, naar Du kommer i Dit Rige. Det er en tung menneskelig Lidelse, i den forsmædelige Døds Øieblik, med Dødsens Angest og med sildig Anger at gribe efter Guds Barmhertighed, men dog finder den bodfærdige Røver Lindring deri, naar han sammenligner sin Lidelse med den overmenneskelige: at være forladt af Gud. Thi at være forladt af Gud, det er jo at være uden Opgave, det er at være berøvet det Sidste, hvad ethvert Menneske altid har, Taalmodighedens Opgave, der er grundet i, at Gud ikke har forladt den Lidende. Derfor er Christi Lidelse overmenneskelig, og hans Taalmodighed overmenneskelig, saa intet Menneske kan begribe hverken det Ene eller det Andet. Og er det gavnligt, at der tales ret menneskeligt om Christi Lidelse – dersom der dog kun tales saaledes, at han blev det Menneske, der har lidt meest: da er det Gudsbespottelse, thi skjøndt hans Lidelse er menneskelig, saa er den tillige overmenneskelig, og der er et evigt svælgende Dyb befæstet mellem hans Lidelse og Menneskets. – Maaskee har ogsaa en anden Tanke rørt sig i den bodfærdige Røvers Indre, han har maaskee sagt til sig selv: dersom der i dette Øieblik kom Befaling fra Landshøvdingen, at tage de Korsfæstede ned og skjenke dem Livet: da har jeg, som har lidt skyldig, den Trøst, at for mig er der Opgaver nok. Men Han, den Hellige, den Uskyldige, for ham er der ingen Opgave, hans Opgave har været en overmenneskelig; han har *for Gud* Intet, Intet at bebreide sig, hans Liv var Lydighed, og dog blev han forladt af Gud! »Seer, dette er den overmenneskelige Lidelse,« siger den bodfærdige Røver, »saaledes har intet Menneske lidt, saaledes kan intet Menneske komme til at lide, thi intet Menneske er *for Gud* uden Skyld, – men saa har heller aldrig noget Menneske været, eller kan noget Menneske siges at blive, forladt af Gud. Et Menneske derimod lider skyldigt, Gud har ikke forladt ham, der er altid Opgave; og naar der er Opgave er der Haab, og dette, at der er Opgave og Haab, er Trøsten. Denne Trøst er for ethvert Menneske, der erkjender, at han lider skyldig, den er selv for mig, en Fortabt, en korsfæstet Røver; for mig er der vel Intet at gjøre, ak, Dødens Smerter omspænde mig allerede, men dog er der Opgave, og jeg blev ikke forladt af Gud.« Dette er atter ingen Bodsprædiken uden for den Trodsige, som ikke *vil* vide, hvad det Forfærdelige er, og hvem det sande Glædelige er til Forargelse; Den, der ydmyger sig, Den, der er saa meget af Sandhed, at han forstaaer hvad det Forfærdelige er, han fatter ogsaa, at denne Røver forkynder Glæde.

Men er det nu ogsaa saaledes, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig? Eller skulde det være denne Tales Mening at oprøre Tankerne mod hinanden, og forvirre Begreberne, at tale den, menneskeligt talt, uskyldigt Lidende Trøsten fra: at han, menneskeligt talt, lider uskyldig; og tale Den, der, menneskeligt talt, lider skyldig, løgnagtigen Trøsten til: at ethvert Menneske *i den Forstand* altid lider skyldig? Ingenlunde. Talen har kun een Mening, hvad jeg tør kalde en bedste Mening, den vil kun Eet, hvad jeg tør kalde det Bedste: at gjøre det paa enhver Maade evig vist, at Gud er Kjærlighed. Sandeligen, at ville dette er dog vel at tænke Alt til det Bedste! Thi paa hvilken Maade dette end bliver vist, synes Maaden end ved første Øiekast vanskelig og haard – dersom det dog vindes, og en yderligere Vished om, at Gud er Kjærlighed: da er det det Glædelige. Tanken om, at Gud er Kjærlighed, indeholder i den Grad al Glæde i sig, at enhver Maade, paa hvilken denne Tanke vinder Klarhed og Vished, enhver Maade, selv den tungeste, er glædelig. I den Tanke, at Gud er Kjærlighed, indeholdes al Evighedens salige Overtalelse: saa er jo Veien – var den end den tungeste, saa er jo Vilkaaret – var det end det bittreste, ubetinget glædeligt. Dersom det derfor ikke var saaledes, som vi have antaget, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig – naar det dog er saa, som vi have udviklet, at det Glædelige er indeholdt i denne Tanke, da maatte jo Mennesket ønske, at Antagelsen var sand; han maatte, hvis han er af Sandhed, sige: da dette er mig tydeligt, at det, naar jeg i Forhold til Gud altid lider skyldig, er evig vist, at Gud er Kjærlighed, saa vil jeg blot ønske, at det altid maa blive mig klart og nærværende, at jeg lider skyldig.

Imidlertid skal et Menneske ikke behøve at ønske det (om det end, for ret at forståes, maa være et Menneske saaledes om Hjertet, at han ønsker det, thi er det saa, at Lysten driver Arbeidet, saa er der ogsaa den Forstaaelse, hvilken kun Ønskets Inderlighed hjælper over Vanskelighederne), thi det er virkeligen saa, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig – og evigt vist, at Gud er Kjærlighed. Lad saa Andre forkynde det Lystelige om at gjennemtænke Tvivlen. Dette er over mine Kræfter, og den Art Lystighed ikke efter mit Sind, jeg finder Glæden og Glædens Visse ved det Opbyggelige, at man kan gjøre det umuligt at begynde paa at tvivle, at Skyldens Bevidsthed betrygger det Glædelige.

Saa ville vi nærmere betænke, hvad der var denne Tales Antagelse. Vi ville ikke lade os forstyrre af, at en Røver har sagt hiint oplæste Ord, og sagt det om sig selv, thi en Røver kan jo med det samme Ord have sagt noget Væsentligt; men vi ville heller ikke lægge Skjul paa, i hvilken nærmere Forstand det dog gjælder om Røveren, at han lider skyldig. Vi gjøre nemlig rigtigt Forskjel mellem det: at have Uret, og det: at lide skyldig; thi fordi et Menneske har Uret, deraf følger endnu ikke, at han lider skyldig. Som en Følge heraf bliver der tre Bestemmelser, ved hvilke Talen maa dvæle: naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig i Forhold til Gud og Mennesker; naar et Menneske, menneskeligt talt, lider uskyldig, da sige vi Mennesker om ham i hans Forhold til Gud, at han har Uret mod Gud; i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Naar et Menneske, menneskeligt talt, er skyldig, da lider han skyldig baade i Forhold til Gud og Mennesker. Dette er Røverens Tilfælde, han er en Forbryder, der lider sin Straf. Det Sande i ham er, at han fuldt og dybt selv erkjender, at han lider skyldig. Ak, selv i saadanne Tilfælde høres stundom af en Skyldig den gudsbespottelige Tale, der vil skubbe Skylden bort, den frække og formastelige Tale om, at den onde Lyst var ham medfødt, at hans Forbrydelse var Følge af en forsømt Opdragelse og andet Saadant.

Dette var det første Tilfælde. Det andet er, at et Menneske, menneskeligt talt, lider uskyldig, medens dog vi Mennesker sige om ham i hans Forhold til Gud, at han mod Gud har Uret. Det er altsaa ikke den Lidende, der taler med sig selv om sit Forhold til Gud, men os Andre, der, som Trediemand, tale om en saadan Lidendes Forhold til Gud. Dette Forhold betegnes ved et eget Udtryk, at Gud prøver et Menneske. Lad os nævne et af hine herlige Forbilleder, en Forsøgt, der bestod i Prøven, lad os nævne Job: hvo vilde vel falde paa at sige, at Job, menneskeligt talt, leed skyldig! Var en saadan Tale ikke en Gudsbespottelse, saa var den dog Formastelighed mod det Ærværdige – Job, der skal være og har været og er et Forbillede for Slægten: hvilken i Slægten turde vove at tale saaledes om ham! Selv Gud i Himlene taler ligesom med en vis Forkjærlighed, ja saa menneskeligt; han er ligesom stolt af Job, han siger jo til Satan: »Har Du lagt Mærke til min Tjener Job?« – saaledes taler et Menneske om det Herlige, der tilhører ham og hvoraf han er stolt; saaledes taler et Menneske om Den, hvem han mener saa sikker, at han tør udæske Faren mod ham, blot for at have Glæden af at see ham seire.

Altsaa Job lider, menneskeligt talt, uskyldig, han har ingen Brøde, ingen Forbrydelse at bebreide sig, hans Liv og hans Vandel havde tvertimod været for Guds Aasyn, priset blandt Menneskene, thi det var ikke først paa Sorgens Dag, at Job bliver Forbilledet, han var det allerede i de gode Dage, og derved vel forberedt til at bestaae i Prøvelsen. Dog har Job bestandigt Uret mod Gud. Guds Tanker ere evigt høiere end et Menneskes Tanker, og derfor er enhver menneskelig Forestilling om Lykke og Ulykke, om hvad der er glædeligt og hvad der er sørgeligt, en urigtig Tanke; ved at blive i denne Forestillings Kreds beholder et Menneske bestandigt Uret mod Gud, og han kommer kun ud af denne Forestillings Kreds ved at erkjende, at han mod Gud altid har Uret.

Men naar saa Utaalmodigheden begynder at røre sig i den, menneskelig talt, uskyldigt Lidende, i Den, hvem Gud prøver; naar han, fordi han, menneskeligt talt, har Ret, har Ret i Dette eller Hiint, paa nogen Maade vil have Ret mod Gud: hvad saa? Skal saa han have Lov til eller formaae at vende Forholdet om og have Ret mod Gud (thi dette er det omvendte Forhold, da et Menneske altid har Uret mod Gud, saa Alt er vendt om, naar han een eneste Gang mod Gud havde Ret i det Mindste), skal saa Tvivleren beholde Ret, eller hvad der er det Samme, skal saa Alt være tabt? Nei, da skeer noget Andet, da forståer den Prøvede, at han, istedenfor at tale med Andre, maa tale med sig selv for Gud; og vi Andre forståer i Ærbødighed for den Prøvede, at vi ikke tør sige mere, ikke tør gjøre ham skyldig. Saa taler den Prøvede med sig selv for Gud, og da rykker den sidste Forstærkning i Striden: i Forhold til Gud lider et Menneske altid skyldig.

Grund-Forholdet mellem Gud og et Menneske er, at et Menneske er en Synder, og Gud er den Hellige. Ligeoverfor Gud er et Menneske ikke en Synder i Dette eller Hiint, men væsentligen en Synder, ikke skyldig i Dette eller Hiint, men væsentligen og ubetinget skyldig. Men er han væsentligen skyldig, saa er han ogsaa *altid* skyldig, fordi den væsentlige Skylds Gjæld er saa dyb, at den gjør ethvert ligefrem Regnskab umuligt. Mellem Menneske og Menneske er Forholdet dette, at et Menneske kan have Ret i Noget og Uret i Andet, være uskyldig i Eet og skyldig i et Andet; men et saadant Forhold mellem Gud og et Menneske er umuligt, thi var Forholdet saaledes, saa var Gud ikke Gud, men et Menneskes Ligemand, og var Forholdet saaledes, saa var Skylden ikke den væsentlige.

Dog til daglig Brug bliver et Menneske sig ikke hvert Øieblik Grund-Forholdet bevidst, dette vilde intet Menneske kunne udholde; til daglig Brug lever Mennesket mere eller mindre i den menneskelige Maalestoks

Bestemmelser – medens Grund-Forholdet jo maaler ham med Gud. Imidlertid er Grund-Forholdet derfor ikke borte, tværtimod, det hviler dybest i Sjelen. Saaledes er i en Stat Loven bestandigt til, men den ligesom hviler; saasnart derimod en Forbrydelse begaaes, saa rører Loven sig, saa træder den ligesom ud af Hvilen og hævder sin Gyldighed. Paa en lignende Maade med et Menneskes Grund-Forhold til Gud. Naar Forvirringen vil indtræde, naar Utaalmodigheden vil stirre sig svimmel paa det Enkelte, og derved tilsidst vende Alt om: da hævder Grund-Forholdet sig. Idet saa Utaalmodigheden vil ligesom oprøre sig mod Gud, vil stride med Gud, som et Menneske strider med sin Ligemand, ved paastaaende at ville have Ret: da skeer der noget Andet, da oprører Grund-Forholdet sig mod den Utaalmodige og lærer ham, at mod Gud er et Menneske væsentligen skyldig, derfor *altid* skyldig. Den Skyld, hvori et Menneske er til Gud, er ikke i Dette eller Hiint, Forholdet kan ikke opgjøres paa den Maade, han er evig skyldig og altsaa altid skyldig; hvad Øieblik Gud vil, kan han gjøre Grund-Skylden gjældende, og havde saa et Menneske, menneskeligt talt, Ret i Alt, i Forhold til Gud er han alligevel altid skyldig. Saaledes strider Gud. Selv den mægtigste Konge, naar han med afgjortest Overlegenhed bekæmper en Oprører, han strider dog ved Hjælp af de mægtige Stridskræfter, han har paa sin Side; men Gud i Himlene strider ved at lægge Angrebet over paa Angriberens Side – idet Utaalmodigheden, liig en Oprører, vil angribe Gud, angriber Skyldens Bevidsthed Oprøreren, det er, Angriberen kommer til at stride med sig selv. Guds Almagt og Hellighed betyder ikke, at han kan seire over Alle, at han er den Stærkeste, thi dette er dog en Sammenligning; men den betyder, hvad der udelukker al Sammenligning, at Ingen kan komme til at stride med ham.

Dette var den tredie Bestemmelse, denne Tales Gjenstand: at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Eller skulde det vel være denne Tales Mening, at et Menneske, hver Gang han lider, skulde martre sig med den Forestilling, at Lidelsen var Straf just for Dette eller Hiint? Ingenlunde. Den, der, menneskeligt talt, lider uskyldig, han skal dog ydmygt troe, at mod Gud har han altid Uret. Men vil dette ikke lykkes ham, bliver han tvivlende, utaalmodig, da skal den sidste Tanke, den egentlige Tvinger, lære ham, at Lidelsen ikke just er Straf for dette eller hiint Bestemte (thi var den det, saa fulgte jo, at han dog kunde have Ret i Noget), men at han evig er skyldig, og altsaa altid skyldig. Det Usande er netop frygtagtigt at ville sætte den uforskyldte Lidelse sammen som Straf med dette eller hiint Enkelte – ret som var et Menneske ikke ganske anderledes skyldig, ret som var Gud en Grusom, der forfulgte noget Enkelt, ret som var Mennesket ikke altid skyldig.

See, det var vistnok dette, som Jobs Venner egentligen vilde sige til Job: at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Det er sandeligen heller ei usandt; Feilen var en anden, at de vilde paatage dem eller anmasse sig at sige det til ham, thi dette har det ene Menneske ikke Lov til i Forhold til det andet. Dertil kommer, at Jobs Venner heller ingen Maalestok havde for hvad det vil sige: *for Gud* at lide *uskyldig*. Det Høieste Jøderne kjendte var netop en saadan Fromhed som Jobs; og derfor var det dobbelt anmassende og dobbelt uretfærdigt af Vennerne, at tale saaledes til Job. Den Christne derimod veed, at der er kun Een, men ogsaa, at der er Een, som for Gud leed uskyldig. Med Ham tør intet Menneske sammenligne sig, eller maale sig med Hans Maal; mellem Ham og ethvert Menneske er der en evig Forskjel: derfor gjælder det nu med fornyet Klarhed, at et *Menneske* i Forhold til Gud altid lider skyldig.

Saaledes staaer da Antagelsen fast; men saa staaer det jo igjen fast, hvad der blev udviklet under Antagelsen, det staaer fast, at dette er det Glædelige, at et Menneske i Forhold til Gud altid lider skyldig. Men dette Glædelige har sin ydmygende Side. Medens det derfor gjælder, at det ene Menneske ikke har Lov at sige det dømmende til det andet, naar den Lidende, menneskeligt talt, lider uskyldig, saa gjælder det ogsaa, at Den, der, naar han prøves, selv vil forsøge det, han skal vel erfare, hvilken Glæde der ligger i denne Tanke. Thi er det Svævende altid anstrængende, og er det altid trøstesløst, ikke at kunne finde nogen Slutning: sandeligen, denne Tanke, den er en Slutnings-Tanke. Vil man gjenneemtænke Tvivlen, da var det jo muligt, at man, i det Øieblik man meente at være bleven færdig, opdagede, at der dog var en Tvivl glemmt, saa man maatte begynde forfra; men denne evige Slutnings-Tanke, den er netop derfor en Slutning, fordi den er den samme ved Begyndelsen som ved Slutningen; den er en Slutnings-Tanke, ja, den eneste, med hvilken man i Sandhed kan begynde, og dog atter en Slutnings-Tanke, den eneste, med hvilken man kan ende. Men den er tillige en stærk og mægtig Tanke. Den er ikke en Lykkeridder, som gaaer paa Eventyr i Livet, og lader det tvivlsomt, hvad der skal hænde den og hvad den selv skal blive til, nei, den er en Stærktbevæbnet i fuld Rustning, og den er allerede hvad den *skal blive til*; thi den er en Mands Villie – og dog dette vil jo ikke sige saa stort, men den er en Mands Villie i Pagt med Gud, og den er en for Gud besluttet Mands Villie, der besluttet er vidende om Farerne, men ogsaa besluttet er i Pagt med Seiren.

V

Det er et almindeligt, af Alle brugt, i Sproget vedtaget Billede, at sammenligne Livet med en Vei; Ligheden kan visseligen ogsaa paa mange Maader gjøres frugtbringende, men den i Billedet indeholdte fornødne Ulighed er ikke mindre værd at agte paa. I sandselig Forstand er Veien en udvortes Virkelighed, ligegyldig ved enten Nogen gaaer paa den eller ikke, ligegyldig ved hvorledes den Enkelte færdes paa den, Veien er

Veien. I aandelig Forstand derimod kan Veien naturligviis ikke sandseligen paapeges; den er vel i en vis Forstand til, enten Nogen gaaer paa den eller ikke, og dog bliver i en anden Forstand Veien egentligen først til eller bliver til med hver Enkelt, som gaaer ad den; Veien er: *hvorledes* der gaaes. Dydens Vei kan man ikke pege paa og sige: *der* gaaer Dydens Vei, man kan kun sige, hvorledes der gaaes paa Dydens Vei; og naar Nogen ikke vil gaae netop saaledes, saa gaaer han ogsaa ad en anden Vei. Derimod vilde det jo være en urimelig Tale at bestemme en Landevei ved, *hvorledes* der gaaes paa den. Hvad enten det er den Unge, der med freidigt Sind og opløftet Hoved gaaer let og dandsende, eller det er den i Aarene Svækkede, der med bøiet Hoved langsomt arbejder sig frem; hvad enten det er den Lykkelige, der iler fremad til Ønskets Maal, eller det er den Bekymrede, der vendte Ønsket Ryggen og gaaer langsomt fremad; hvad enten det er den fattige Vandringmand paa hans Fod, eller det er den Rige i hans lette Vogn: Veien er lige for Alle, Veien er og bliver den samme, den samme Landevei.

Uligheden i Billedet viser sig allertydeligst, hvor der paa eengang er Tale om en Vei i sandselig og om en Vei i aandelig Forstand. Naar vi saaledes læse det hellige Evangelium om den barmhjertige Samaritan, da er der Tale om Veien mellem Jericho og Jerusalem; der fortællendes idetmindste om tre og vel egentligen om fem Mennesker, at de gik »ad den samme Vei«, medens man dog, aandeligt forstaaet, maa sige, at hver gik sin Vei – ak, Landeveien gjør ingen Forskjel, det er det Aandelige, der gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Den Første var en fredelig Reisende, der drog ad Veien fra Jericho til Jerusalem, maaskee i Ærende, maaskee i gudfrygtig Hensigt, i ethvert Tilfælde en fredelig Reisende ad lovlig Vei. Den Anden var en Røver, som gik »ad den samme Vei« – og dog paa ulovlig Vei. Saa kom der en Præst »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, som var bleven overfalden af Røveren, han rørtes maaskee flygtigt, men fortsatte alligevel Gangen ad den vante Letsindighedens Vei, hurtigt tilskyndet til et Indtryk, men uden Dybde. Derpaa kom der en Levit »ad den samme Vei«; han saae den Ulykkelige, han gik urørt forbi, fortsættende *sin* Vei – ak, Landeveien tilhørte jo Ingen af de Reisende, og dog gik Leviten »paa den samme Vei« sin Vei, ad Egenkjerlighedens og Haardhertethedens Vei. Endeligen kom der en Samaritan »ad den samme Vei«; han fandt den Ulykkelige paa Barmhjertighedens Vei, han viste ved sit Exempel, hvorledes man gaaer paa Barmhjertighedens Vei, han viste, at, aandeligt forstaaet, er Veien netop dette: hvorledes man gaaer. Derfor siger Evangeliet til den Lærende: »gik Du hen og gjør ligesaa«, det er, naar Du gaaer saaledes paa Veien, som hiin Samaritan, da gaaer Du ad Barmhjertighedens Vei, thi Veien mellem Jericho og Jerusalem har intet Fortrin med Hensyn til at øve Barmhjertighed. Det skete alt sammen paa »den samme Vei«, og dog var Veien den ene Gang Lovlighedens, den anden Gang Ulovlighedens, den tredje Gang Letsindighedens, den fjerde Gang Haardhertethedens, den femte Gang Barmhjertighedens; der var fem Reisende, som efter Evangeliets Ord gik »ad den samme Vei«, og dog gik hver sin Vei.

Altsaa det Aandelige, det: hvorledes man gaaer paa Livets Vei, gjør Forskjellen og Veiens Forskjel. Forsaavidt nemlig Livet, ganske i Almindelighed forstaaet om det: at leve, sammenlignes med en Vei, da udtrykker Billedet kun det Almindelige, det, hvad alle Levende have tilfælles ved at være levende, forsaavidt gaae de Alle ad samme Vei, de ere Alle paa Livets Vei. Men naar det bliver Alvor med det at leve, da bliver Spørgsmaalet om, hvorledes man skal gaae, for paa Livets Vei at gaae ad den rigtige Vei. Derom spørger Vandreren, ikke som man ellers spørger: hvor Veien gaaer, men hvorledes man gaaer ad den Vei, og hvorledes man skal gaae. Dog blot for saaledes at spørge rigtigt, udfordres nogen Besindelse, thi Utaalmodigheden vil gjerne bedrages, og, aandeligt forstaaet, ogsaa blot spørge, hvor Veien er, som var saa Alt afgjort i samme Forstand, som naar Vandringsmanden har fundet Landeveien. Og verdslig Viisdom er meget villig til at bedrage ved atter og atter at besvare det Spørgsmaal: hvor Veien er, medens den Vanskelighed udelades, at aandeligt forstaaet er Veien: *hvorledes* der gaaes. Snart vil da verdslig Kløgt lære, at Veien gaaer over Garizim, snart over Moria, snart at den gaaer gennem een eller anden Videnskab, snart at Veien er visse Læresætninger, snart visse udvortes Gjæringer; man vil ikke vedgaae for sig selv, at alt dette er Bedrag, fordi Veien er: hvorledes der gaaes. Thi det er jo, som Skriften siger, der kan tvende Mennesker sove i den samme Seng, den ene frelses, den anden fortabes; der kan tvende Mennesker gaae op til det samme Gudshuus, den ene gaae frelst hjem, den anden fortabt; der kan tvende Mennesker fremsige aldeles den samme Bekjendelse, den ene kan være frelst, den anden fortabt. Hvoraf kommer dette, uden just deraf, at, aandelig forstaaet, er det et Bedrag at vide, hvor Veien gaaer, da den er: hvorledes der gaaes.

Men selv Den, der har lært at spørge rigtigt, hvorledes man skal gaae, han spørger dog endnu om Eet: hvorhen Veien fører. Enhver Priis over Veiens Fuldkommenhed kan dog Intet betyde, hvis Veien ikke fører til Fuldkommenhed – ak, jo fuldkomnere Veien var, dersom den dog fører til Fortabelse, desto sørgeligere. Og paa den anden Side, hvor tungt der end maa gaaes og hvor besværet, dersom Veien dog er Fuldkommenhedens, det er alligevel glædeligt.

Hvorledes gaaer man nu ad Fuldkommenhedens Vei? Thi ad Lystens Vei gaaer man let, som i en Dands; ad Ærens Vei gaaer man stolt med bekrandset Hoved; ad Lykkens føielige Vei gaaer man føiet af alle Ønsker. Men hvorledes gaaer man ad Fuldkommenhedens Vei? Den, som spørger alvorligt, Den, som staaer paa Veien og spørger efter de gamle Stier, han skal ogsaa faae alvorligt Svar, det gamle Svar: at Veien er trang, at et Menneske gaaer paa Fuldkommenhedens Vei i Trængsler. Hvad enten Du raadspørger den gamle Pagts Skrifter eller den nye, derom er der kun een Mening; der er mange Svar, men de sige alle det Samme, Svaret er bestandigt det samme, kun er Røsten forskjellig, at Svaret ved Hjælp af denne Forskjellighed maatte vinde de Forskjellige. Saa bestemt og afgjort er det Skriftens eneste Mening, at Fuldkommenhedens

Vei er i Trængsler, at der maaskee om Intet findes saa mange Skriftsteder, der alle sige dette Samme, sige, at »Den, der vil tjene Gud, maa beskikke sin Sjæl til Fristelser« (Sirach 2, 1.), at »det bør os at indgaae i Guds Rige gennem mange Trængsler« (Ap. Gj. 14, 22.); at »vi ere bestemte til Trængsler« (1 Thess. 3, 3.), og saaledes fremdeles.

Netop derfor ville vi ikke anføre noget enkelt Bibelsted, men hellere støtte os til det hele og fulde Indtryk af Skriftens almindelige Lære om, at man ad Fuldkommenhedens Vei gaaer i Trængsler; og derpaa ville vi til Opbyggelse for en Lidende (thi disse Taler ere jo Lidelsernes Evangelium) betænke det Glædelige i:

at det er ikke Veien, der er trang, men at Trængselen er Veien.

Altsaa ad Fuldkommenhedens Vei gaaes der i Trængsler; og Talens Gjenstand er: det for en Lidende Glædelige i denne Tanke. Talen er altsaa denne Gang ikke den formanende om, hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei, men den for en Lidende glædelige om, at Trængsel er det Hvorledes, der betegner Fuldkommenhedens Vei. Aandeligt forstaaet er Veien det: hvorledes der gaaes. Hvilken er da Fuldkommenhedens Vei, det er, hvorledes gaaes der ad Fuldkommenhedens Vei? Der gaaes i Trængsler. Dette er det første Hvorledes, det andet er: hvorledes man skal gaae ad Trængselens Vei. At dette Andet aldrig maa glemmes, hverken først eller sidst, er vist nok, men det er jo heller ikke glemt, det er jo tvertimod erindret, ja den Lidende vil vel just styrkes dertil, naar han ret har fundet det for ham Glædelige i, at Fuldkommenhedens Vei er i Trængsler – han, der ved at være en Lidende just er i Trængselen.

Naar Trængselen er Veien, da er dette det Glædelige: *at det altsaa strax er den Lidende klart, og at han strax med Bestemthed veed, hvad der er Opgaven, saa han ikke behøver at anvende nogen Tid, ikke at matte nogen sin Kraft paa at overveie, om Opgaven ikke skulde være en anden.*

Hvad er det, der gjør, at et Barn, selv om man til Sammenligning tager en kraftfuld Mand, formaaer, hvad neppe den kraftfulde Mand formaaer, hvad er det, der hjælper Barnet ved at give det Forspringet? Aabenbart dette, at Barnet slet ingen Vanskelighed har med bestemt at faae at vide, hvad Opgaven er, hvad det har at gjøre – thi Barnet har blot at lyde. Det bliver Forældrenes eller de Foresattes Sag at betænke og overveie Opgaven: saa snart det er befalet Barnet, hvad det skal gjøre, saa er dette Opgaven. Hvorvidt den er rigtig eller ikke rigtig har Barnet slet ikke med at gjøre, det skal ikke blot ikke, men det tør end ikke anvende et eneste Øieblik paa den Art Overveielse, det skal tvertimod *strax* lyde. Barnet er da vel i Sammenligning med en kraftfuld Mand den Svage, men det er tillige den Svage, der har et meget væsentligt Fortrin, den Svage, der ubetinget kommer til at anvende hele sin Styrke paa at fuldkomme Opgaven, og saa hensigtsmæssigt, at der ikke bliver et eneste Øieblik spildt paa at tvivle om Opgaven, ikke den mindste Smule Kraft tabt i Tvivlraadighed om Opgaven. Opgaven sættes med Myndighedens Eftertryk og Tilforladelighed, dette er Forspringet, men derpaa giver man endog Barnet Fart ved at tilføie: Du gjør det *strax* – saa gjør Barnet det Forbausende, ja, sandeligen, saa formaaer et Barn, hvad sjældent nok endog en kraftfuld Ældre formaaer. Hvo har ikke ofte seet med Forundring dette Vidunderlige: hvad et Barn formaaer! Naar Faderen eller Moderen, eller blot Barnepigen siger, men med Myndighed: sov nu *strax* – saa sover Barnet. Der er i Verden verdslig Tale om mangan forbausende Bedrift af Mænd, og dog er der kun Een, han, som blev kaldet den eneste, om hvem det fortælles, at han formaaede at sove naar han vilde. Thi tag ellers en Ældre, selv en Kraftfuldere; han er i samme Tilfælde som Barnet efter Forældrenes Mening, han trænger til at sove, han siger til sig selv: Du kunde have meget godt af at sove: mon han ogsaa kan som Barnet, der sover *strax*! Ak, idet han vil lægge Hovedet til Pudsen, da skeer vel det Modsatte, at de urolige Tanker just nu vaagne. Saa forvirres maaskee Alt imellem hinanden, naar han snart tvivler om det ogsaa er rigtigt at sove, om Arbeidet ikke bliver forsømt, og hvad der saa maa befrygtes; naar han saa igjen ønsker at falde i Søvn, men ikke kan. Tilsidst bliver han utaalmodig, han siger, hvad kan det hjælpe at ligge, naar man dog ikke kan sove: han staaer op igjen, dog ikke for at arbeide, thi nu kan han hverken arbeide eller sove. Thi er det saa, at man fra Søvnens Hvile staaer styrket op, er det stundom næsten fristende at blive liggende og lade være at reise sig op: sandeligen, fra et frugtesløst Forsøg paa at sove, er det i en anden Forstand vanskeligt at reise sig igjen, sandeligen fra et frugtesløst Forsøg paa at sove staaer man endnu mere træt op.

Vanskeligheden for den Ældre, hvori rigtignok tillige indeholdes Myndighedens og Modenhedens Fortrin, er, at han maa arbeide dobbelt: arbeide for at finde Opgaven og for at faae den sat fast, og da arbeide for at løse Opgaven. Og det, der falder vanskeligst, er vel just det at faae Opgaven sat ret fast, eller faae det sat ret fast, hvad Opgaven er. Maaskee ere Menneskene dog ikke saa uvillige til at anvende Tid og Flid, og heller ei udelige – naar det blot kunde blive dem uomtvisteligt klart, hvad Opgaven er. Men Sagen er, at denne Meddelelse ikke kan paa nogen afgjørende Maade vordre dem til Deel udenfra; den maa gaae gennem den Paagældende selv. Den Ældre er jo myndig, han skal være sin egen Herre. Men det er Herren og Herskeren, der skal sætte Opgaven, som Forældrene og den Foresatte gjør det i Forhold til Barnet, altsaa er den Ældre paa eengang Herren og Tjeneren; Den, der skal befale, og Den, der skal lyde, er Een og den Samme. Dette er unegtligt et vanskeligt Forhold, at den Befalende og den Lydende er een og den Samme; det kan saa let skee, at Tjeneren blander sig ind i Overveielserne om Opgaven, og omvendt, at Herren tager for meget Hensyn til Tjenerens Klage over Besværighederne ved at udføre Opgaven. Ak, saa indtræder Forvirringen, saa bliver

et Menneske, istedenfor sin egen Herre, ustadig, tvivlraadig, vankelmodig, han løber fra det Ene til det Andet, river ned og bygger op og begynder forfra, han omtumles for enhver Luftning, uden dog at komme af Stedet, ja Forholdet bliver tilsidst saa bagvendt, at hans hele Kraft gaaer op i at hitte paa nye og nye Forandringer ved Opgaven – som en Plante, der løber op i Frø, saaledes løber han op i stundesløs Overveien eller i en ufrugtbar Ønsken. Han anvender i en vis Forstand megen Tid, megen Flid, megen Kraft: og det er Alt som spildt, fordi Opgaven staaer ikke fast, fordi der ingen Herre er, thi han skulde jo være sin egen Herre. – Naar et Par Heste skal trække en svær Byrde frem, hvad kan saa Kjøresvenden gjøre for dem? Ja, selv kan han ikke trække den, og den maadelige Kjørsvend kan pidske paa dem, det kan Enhver, men den duelige Kjørsvend, hvad kan han gjøre for dem? Han kan hjælpe dem til med heel samlet Kraft i eet Nu og i eet Sæt at være i Fart med at trække Vognen. Dersom derimod Kjørsvenden foranlediger Misforstaaelse, dersom han tager saaledes i Tømmerne, at Hestene troe, at de blot skulle sætte sig sammen for saa paa givet Vink at trække til – men det var Kudskens Mening, at nu skulde de trække til; eller dersom han rykker ulige i Tømmerne, saa den ene Hest troer, at den skal trække til, den anden, at Kudskens blot holder den an, for at den skal sætte sig sammen: ja, saa kommer Vognen ikke af Stedet, selv om Hestene have Kræfter nok. Men som man ikke uden en vis Bedrøvelse seer dette Syn, seer, at der er Kræfter nok, men at Den, der skal være Herren, at Kjørsvenden fordærver det: saaledes seer man heller ei uden Bedrøvelse, naar det gaaer et Menneske paa lignende Maade. Han mangler ikke Kræfter, og det gjør et Menneske egentligen aldrig, men han forqvakler sig selv, Den, der skulde være Herren (det er rigtignok ham selv), han fordærver det – et saadant Menneske arbejder med maaskee neppe een Trediedeel af sin Kraft paa rette Sted, og med mere end to Trediedele paa urette Sted eller sig selv imod. Nu slipper han Arbeidet for at begynde forfra med at overveie, nu arbejder han istedenfor at overveie, nu rykker han forkeert i Tømmerne, nu vil han gjøre begge Dele paa eengang – og under alt Dette kommer han ikke af Stedet, under alt Dette gaaer Livet ligesom i Staae, han kan ikke faae Opgaven sat saaledes fast, at den staaer fast, medens han kan løsrive sig fra dette Arbeide og have sin Kraft raadig til at fuldkomme Opgaven. Opgaven bliver ikke en Byrde, men han har fuldt op at bestille med det Byrdefulde: at kluddre ved Opgaven for om muligt at faae den til at staae fast. Naar saa er, kommer han naturligviis aldrig til at bære Byrden, han kan jo ikke engang faae den til at staae; i det Øieblik han saa at sige vil vende Ryggen til for at tage Byrden paa sig, er det ligesom faldt Byrden om, og han maa igjen til at stable den op. Ak, naar man betragter Menneskenes Liv, maa man ofte med Sorg sige: de veed ikke selv, hvilke Kræfter de have, de forhindre sig selv mere eller mindre i at faae det at vide, fordi de med deres fleste Kræfter arbeide sig selv imod.

Lad os saa nærmere tænke paa denne Tales Gjenstand. Den Lidende er i Trængselen: nu gjælder det. Dersom han blot kan faae Opgaven sat ret fast, saa lykkes det ham nok med at holde ud; naar han strax med Bestemthed veed, hvad Opgaven er, saa er allerede Meget vundet. Men dette vil Tvivlen, om muligt, forhindre, den vil lumskeligen trække alle Kræfter fra ham og lade dem gjøre Tjeneste paa et forkeert Sted, paa at udfinde hvad Opgaven er, eller paa tusinde Opfindelser med Hensyn til hvad den kunde være. Skeer dette, seirer Tvivlen, faaer den ham narret til at stride der, hvor han ikke skal stride, saa maa han ligge under i Trængselen.

Er det da ikke glædeligt, at det er saaledes, at Trængselen er Veien; thi saa er det jo strax klart, hvad Opgaven er. Tvivlen vil indbilde den Lidende, om det dog ikke skulde være muligt, at Trængselen kunde tages bort, og han dog vedblive at gaae ad den samme Vei – uden Trængsel. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt, at den kan tages bort, og Veien dog blive den samme. – Tvivlen vil bilde den Lidende ind, om det dog ikke var muligt, at han havde taget feil af Veien, om det, at der er Trængsel, ikke kunde betyde, at han er paa en forkeert Vei. Men naar Trængselen er Veien, kan det, at der er Trængsel paa Veien, umuligt betyde, at han er gaaet feil, tvertimod er dette Kjendet, at han er paa den rette Vei. – Tvivlen vil indbilde ham, om det dog ikke var muligt at gaae ad en anden Vei. Men naar Trængselen er Veien, saa er det jo umuligt at gaae ad nogen anden Vei. Derom kan altsaa ingen Tvivl være, om hvad Opgaven er; der skal ikke anvendes eet eneste Øieblik, ikke den mindste Smule Kraft paa yderligere Overveielse; dette, at Trængselen er Veien, gjør Opgaven fast, gjør det vist, hvad Opgaven er. Og sandeligen, hvor besværlig end Trængselen kan være, ingen Trængsel er dog saa besværlig som denne Trængsel af urolige Tanker i en tvivlraadig og vankelmodig Sjæl.

Den Lidende holder da ud, han gaaer frem ad Fuldkommenhedens Vei i Trængsler – men Trængselen bliver besværligere og besværligere. Nu gjælder det. Men naar blot Opgaven staaer fast, saa er allerede meget vundet; og det være langt fra os, at hjælpe til at udsprede den løgnagtige Fabel om, at det lidt efter lidt bliver lettere paa den trange Vei, at den kun er trang i Begyndelsen. Det forholder sig netop omvendt, den bliver trangere og trangere. Dette kan man ogsaa let forvisse sig om, naar man agter paa Menneskene og vil see. Der findes maaskee sjeldnere et Menneske, som dog ikke engang har gjort Begyndelsen paa at ville det Gode, men de Fleste falde fra netop naar det viser sig, at Veien bliver trangere istedenfor at blive lettere. Naar et Menneske er kommen saa langt hen, at alle Skuffelserne svinde, om at ville det Gode til en vis Grad, om at det Gode dog til en vis Grad har sin Løn i Verden; naar det ret bliver Alvor med at ville det Gode: da bliver Veien først ret trang, og fra nu af trangere og trangere. Dette gjør man altid rigtigst i at sige, for ikke ved fabelagtig Tale at bedrage Menneskene, at lokke dem et Øieblik, for saa i næste Øieblik at gjøre dem end utaalmodigere. Men hvad der intet Bedrag indeholder, det evigt Visse er: at Trængselen er Veien. Saa skal der jo atter ikke anvendes eet eneste Øieblik, ikke den mindste Smule Kraft paa yderligere at

overveie: Opgaven staaer fast, Trængselen er Veien.

Naar saa Nogen vil bilde den Lidende ind, at Andre gaae ad den samme Vei saa let, saa sorgfrit, uden Trængsler, medens han gaaer i Trængsler, da staaer Opgaven atter fast; den Lidende har kun eet Svar: Trængselen er Veien. Langtfra os være ogsaa denne hykkelske Tale om, at det er saa forskjelligt i Livet, at Nogle gaae ad den samme Vei uden Trængsler, Andre i Trængsler. Thi vel muligt, at Nogen gaaer uden Trængsler, men sandeligen, han gaaer ikke uden Trængsler ad samme Vei som Den, der gaaer i Trængsler, thi Trængselen er Veien. Der er en vis Kløgt, som nødig nok vil bryde ganske med det Gode, men ogsaa grumme nødigt ganske give Afkald paa Blødgødhedens gode Dage og verdslig Fordeel; denne Kløgt er gjerne meget opfindsom i den Art Paafund, at det er saa forskjelligt – ikke i Livet, thi deri er intet Usandt, men at det er saa forskjelligt paa Fuldkommenhedens Vei. Lad os erindre, hvad der blev udviklet i Begyndelsen af denne Tale, at, aandeligt forstaaet, er Veien dette: hvorledes der gaaes. See, naar en stakkels Vandringsmand, hvis Fødder maaskee endog ere hudløse, naar han, ømmende sig ved hvert et Skridt, næsten slæber sig hen ad Veien: da er der, om han end aldrig har Ret i at være misundelig, dog meget god Mening i den Tanke, at misunde den Rige, som kjører ham forbi i en magelig Vogn. Thi Landeveien er aldeles ligegyldig ved den Forskjel, hvorledes man reiser paa den, og saa er det jo unegteligt behageligere at kjøre i en magelig Vogn end at gaae saa besværet. Men aandelig forstaaet er Veien: hvorledes der gaaes; og saa vilde det dog vel være en besynderlig Sag, om der paa Trængselens Vei var den Forskjel, at der var Nogle, som gik paa Trængselens Vei uden Trængsler. Opgaven staaer saaledes atter fast, den Lidende veed strax med Bestemthed, hvad Opgaven er, thi Trængselen er Veien. Vil Nogen gaae uden Trængsler, saa kan han jo det, han gaaer saa tillige blot ad en anden Vei, hvilket bliver hans Sag. Men Tvivlen kan ikke faae fat i den Lidende og gjøre ham tvivlsom ved den Tanke, at Andre gaae *ad den samme Vei* uden Trængsler.

Dersom det er sandt, hvad Ordsproget siger: godt begyndt er halv fuldendt, saa er det ogsaa sandt, at det, at Opgaven staaer fast, er det halve Arbejde, ja mere end det halve. Men da Trængselen er Veien, saa staaer Opgaven ogsaa fast, ikke Satan selv kan komme til at faae en Tvivl indsmuglet om hvad Opgaven er. Skal Tvivlen faae Raaderum, saa maa Trængselen bringes i et tilfældigt Forhold til Veien. Naar saaledes en Vandringsmand taler om en Vei og siger: denne Vei er trang, saa kan dermed være udsagt noget Tilfældigt, maaskee er der en anden Vei, som er let, og som dog fører til samme Maal; eller Veien kan maaskee til andre Tider være let, men er nu just i disse Dage trang. Derimod, naar Trængselen er Veien, saa er enhver Tvivl om, at Trængselen er Opgaven, et Forsøg paa at ville gaae – ad en Afvei, da der kun er een eneste Vei, Trængselens, paa hvilken den Lidende er. Tvivlen om Opgaven har bestandigt sit Tilhold i den Forestilling, at der kunde være andre Veie, eller at Veien kunde forandres saaledes, at Trængselen toges bort. Men da Trængselen er Veien, saa kan Trængselen ikke tages bort uden at tage Veien bort, og der kan ikke være *andre Veie*, men kun *Afveie*.

Er dette da ikke glædeligt, glædeligt for den Lidende, der jo er paa Trængselens Vei, glædeligt, at der ikke behøves den mindste Overveielse, om ogsaa Veien er den rigtige, glædeligt, at han strax kan begynde paa Opgaven, begynde med den Sluttethed, der har al sin Kraft raadig og samlet til at holde Trængselen ud. Thi naar Trængselen er Veien, da er den jo ikke i trøstesløs Forstand det Uundgaaelige, ingenlunde, han kunde jo ikke ønske at undgaae den, da den er Veien. Den Lidende er ved denne Tanke strax i fuld Fart med at holde Trængselen ud; han ikke saa meget som spilder et Øieblik eller ødsler et Øiekast paa at see sig om, nei, han er med heel og fuld Kraft i Trængselen, glad i Trængselen, glad ved Tanken om at Trængselen er Veien. Vel er nemlig Opgaven ikke egentligen Det, der giver Kraft, thi Opgaven er jo Det, der bliver foresat, til hvis Udførelse Den, hvem Opgaven foresættes, skal anvende sin Kraft; og dog kan man sige, at Opgaven giver Kraft. Naar Forældrene vide med Myndighed at sætte Opgaven, naar Kjøresvenden veed med Forfarenhed at sætte Opgaven, saa hjælper det ubeskriveligt. Og saaledes ogsaa for den Ældre, naar Opgaven bliver sat fast med Evighedens Myndighed, saa hjælper det ubeskriveligt til at løse Opgaven. Naar Barnet er saa uheldigt, at have en Fader, som ikke veed at befale, eller Hestene en maadelig Kudsk: da seer det ud, som havde Barnet og Hestene ikke de halve Kræfter af hvad de virkeligen have. Ak, og naar den Ældre, der er en Lidende, giver sin Sjel i Vankelmodighedens Vold: da er han virkeligen svagere end et Barn. Men saa er det jo ogsaa Glædeligt, at Trængselen er Veien, thi saa staaer det strax og det staaer urokket fast, hvad Opgaven er.

Trængselen er Veien – og dette er det Glædelige: *at det altsaa ikke er en Egenskab ved Veien, at den er trang, men en Egenskab ved Trængselen at den er Veien, saa maa da Trængselen altsaa føre til Noget, den maa være veibar og fremkommelig, ikke overmenneskelig.* Hver af disse Tanker indeholder en nærmere opbyggelig Bestemmelse af dette Glædelige, og derfor ville vi dvæle ved hver især.

Det er ikke en Egenskab ved Veien, at den er trang, men en Egenskab ved Trængselen at den er Veien. I jo nærmere Forhold Trængselen og Veien sættes til hinanden, desto fastere staaer ogsaa Opgaven. Naar der siges: Veien er trang, saa er det Sidste en nærmere Bestemmelse ved Veien; der er to Tanker: Veien – og det at den er trang. Vi sige da: det er nu engang saa, det er en Virkelighed, at Veien er trang. Men da der dog er to Tanker, saa er det ogsaa som var der givet Tvivlen en lille Indrømmelse, som kunde den her knibe sig ind imellem Veien og det: at den er trang, som kunde Tvivlen dog have Noget for sig, naar den vil indbilde den Lidende, om det dog ikke skulde være muligt, at Veien kunde være uden at være trang, eller uden at være

saa trang som den formeentligen er, thi hvisker Tvivlen: Talen maa jo opløses saaledes, Veien, og derpaa: den er trang. Men naar Trængselen er Veien, saa maa Tvivlen udaande, saa kan den umuligt komme til. Den ene Bestemmelse er da ikke den anden overordnet, det hele Udsagn kløfter sig ikke for Forestillingen i et Hovedord og et Tillægsord, nei, de ere eet og det Samme: Trængselen er Veien, og Veien er Trængselen; de høre saa nøie sammen, at Tvivlen end ikke kan komme til at trække Veiret derimellem, thi de ere een Tanke; de høre saa nøie sammen, at Forholdet mellem Trængselen og Veien er Uadskillelighedens. Et nøiere Forhold kan aldrig gives. Tag Trængselen bort, saa tager Du Veien bort, tag Veien bort, saa tager Du Trængselen bort. Saa nøie høre de sammen, saa fast staaer Opgaven.

Trængselen maa føre til Noget. Man kan nemlig ikke slutte saaledes: en Vei er trang, altsaa maa den føre til Noget. Forsaavidt en Vei er Vei, gjælder Slutningen, at den maa føre til Noget, thi i samme Øieblik den ikke fører til Noget, ophører den ogsaa at være Vei. Slutningen gjælder forsaavidt Veien er Vei, men ikke fordi den er trang; dette Tillæg gjør det for Den, som endnu ikke er befæstet i Troen, næsten ligesom tvivlsommere, om den Vei ogsaa kan føre til Noget. Naar derimod Trængselen selv er Veien, saa følger Slutningen: altsaa maa den føre til Noget; thi her sluttes ikke fra, at den er trang, men fra, at den er Vei.

Det er Herrens egne Ord: den Vei er trang, som fører til Salighed; og naar Han har sagt det, saa staaer det jo evigt fast. Vi rose det sandeligen heller ikke, om Nogen er løben vild i mange Tanker, o, men hvis saa er, ville vi dog gjerne være ham behjælpelige med et ufuldkomnere Udtryk for det Samme, ufuldkomnere, fordi det kun forstaaes af Den, der ikke blev ukjendt med Tvivlen, og derfor ogsaa kun midlertidigt kan være ham tjenligt, indtil han atter lærer det Fuldkomnere: at holde sig ene til Herrens Ord. Visseligen, det, at Herren har sagt Ordet, er dog det sikkrere Værn mod Tvivlen; thi langt sikkrere er det dog, i Lydighedens Forstand, at troe, langt sikkrere end det Sikkre: at det i Tænknings Forstand er for Tænkningen umuligt, at tvivle derom. Ak, fordi det er umuligt for Tænkningen, deraf følger ikke, at det er umuligt for det tænkende Menneske; han kan alligevel, forsagt eller trodsigt, ville tvivle. Dog, er det ikke Herrens eget Ord, at Trængselen er Veien, saa er det dog hans Lære, thi lærer han ikke, at Trængselen er gavnlige? Saa det alligevel er Ham, der indestaaer for Ordet. Thi dette kan et Menneske, han kan klart og med klare Tanker udvikle, hvad der ligger i en Tanke, men indestaae for Tanken kan han ikke – det kan kun den Myndige; og indestaae for alle Myndige kan kun Han, der er den eneste Myndige.

Naar der da siges: den Vei er trang, som fører til Salighed, saa er Tanken denne: det er nu engang saaledes, at Veien er trang, Trængselen er en Modstand, en Hindring paa Veien; man skal igjennem, men saa fører det ogsaa til Salighed. Trængselen er altsaa en *Modstand*, en *Hindring paa Veien*, dog skal man igjennem. Men naar Trængselen selv er Veien, hvad Under da, at man skal igjennem, hvad Under da, at Trængselen fører til Noget! Tvivlen vil saa gjerne berøve den Lidende Frimodigheden, vil lade ham stikke i Trængselen, omkomme i den mistrøstige, ja, den formastelige Tanke, at han er forladt af Gud, som var han geraadet paa en Vei, der kun førte til et Indelukke, som var det i trøstesløs Forstand sagt af Apostelen, »at vi ere bestemte til Trængselen« (1 Thess. 3, 3.), som havde altsaa Trængselen ingen Bestemmelse, men vi vare blot bestemte til Trængselen. Naar derimod Trængselen har den Bestemmelse at være Veien, da er der strax Lufttræk, da aander den Lidende, da maa det føre til Noget; thi saa er Trængselen jo selv det Befordrende. Den er ikke en Vanskelighed paa Veien, der, om jeg saa tør sige, gjør et nyt Forspand fornødent, men Trængselen selv er et Forspand, det bedste; naar man blot lader den raade, saa hjælper den En frem, thi Trængselen er Veien.

Er dette ikke glædeligt, hvor frimodigt kan ikke den Lidende aande i denne Tanke! Han befaler sig ikke blot Gud i Vold og gaaer Trængselen imøde, nei, han siger: Trængselen selv er mig et Tegn paa, at jeg er vel anbefalet, Trængselen er min Hjælper – thi Trængselen er Veien. Saa længe Barnet dog har bange Frygt for Læreren, kan det vel lære meget; men naar Tilliden har jaget Frygten ud og Frimodigheden har seiret, saa begynder den høieste Underviisning. Og saaledes ogsaa, naar den Lidende, forvissat om, at Trængselen er Veien, har overvundet Trængselen; thi er dette ikke i høieste Forstand at overvinde Trængselen, ret at ville troe, at Trængselen er Veien, er Hjælperen! Apostelen Paulus siger etsteds: Troen er vor Seier, og et andetsteds: ja, vi mere end seire. Men kan man da mere end seire? Ja, naar man førend Striden begynder har forvandlet Fjenden til sin Ven. Eet er Det at seire i Trængselen, at overvinde Trængselen, som man overvinder en Fjende, forblivende i den Mening, at Trængselen er Ens Fjende; men mere end seire er det at troe, at Trængselen er Ens Ven, at den ikke er Modstanden men Veien, ikke det Hindrende men det Udviklende, ikke det Forknyttende men det Forædlende.

Trængselen maa være veibar, fremkommelig. Hvad er det, der kan møde paa en Vei og spærre den, saa den bliver ufremkommelig? Det er Trængsel. Men naar Trængselen er Veien, saa er denne Vei jo ubetinget fremkommelig. Den Lidende kan, om han saa vil, forestille sig Trængselen forfærdeligere og forfærdeligere; dette gjør hverken fra eller til – det er evig vist, at Trængselen er Veien, og saa er det umuligt at tænke en Trængsel, der kan spærre denne Vei. Ogsaa heraf kan man see, at Trængselen maa føre til Noget. Thi hvad skulde vel hindre en Vei i at føre til Noget, hvad Andet end Trængsel; men naar denne ikke kan komme som Modstand paa denne Vei, saa maa jo denne Vei evigt føre til Noget.

Forunderligt, Trængselens Vei er den eneste, hvor der ingen Hindring er, thi Trængselen bereder selv Veien, istedenfor at spærre. Men er dette ikke glædeligt! Thi hvad er trøstesløsere end naar Vandreren maa

sige: her er ingen Vei mere; og hvad er altsaa glædeligere end at Vandreren bestandigt tør sige: her er der altid Vei!

Trængselen er ikke overmenneskelig. Nei, var Trængselen overmenneskelig, saa var jo Veien spærret, og Trængselen ikke Veien. Apostelen Paulus siger: »Eder er ingen Fristelse paakommen, uden menneskelig; men Gud skal gjøre baade Fristelsen og dens Udgang, saaledes at I det kunne bære.« Men har Gud ikke gjort Fristelsen til at bære, naar han fra Evighed har beskikket det saaledes, at Trængselen selv er Veien; saa er Trængselen jo eengang for alle gjort til at udholde. Og hvorledes kan det være sikkrere, at der altid er en god Udgang paa Fristelsen, end naar Trængselen selv er Veien; thi saa er jo Trængselen selv bestandig en Udgang, og en god Udgang af Trængselen.

Den overmenneskelige Fristelse vil optaarne sig over et Menneske; som det steile Bjerg, der lader Vandringsmanden fortvivle, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse skrække den Lidende, forvandle ham til et Kryb i Sammenligning med Fristelsens Størrelse; som en Naturkraft spotter menneskelig Anstrængelse, saaledes vil den overmenneskelige Fristelse, hoffærdigt kneisende, være stolt som en Spot over den stakkels Lidende. Men, Gud være lovet, der er ingen overmenneskelig Fristelse til, det er kun en løgnagtig Fabel, opfundet af en Frygtagtig eller af en Underfundig, der vil skubbe Skylden af sig, formindske sin Skyld ved at forstørre Fristelsen, retfærdiggjøre sig ved at gjøre den overmenneskelig. Skriften siger lige det Modsatte; den siger ikke blot, at der ingen overmenneskelig Fristelse er til, men den siger et andetsteds, hvor Talen er om den Rædsel, i hvis Forventning Menneskene skulle forsmægte, siger til de Troende: »naar dette skeer, da opløfter Eders Hoveder.« Fristelsen har altsaa ikke overmenneskelig Størrelse; tvertimod naar Trængselen er forfærdeligst er den Troende et Hoved høiere, et Hoved høiere, ja han er jo det Hoved høiere, som han opløfter over Trængselen. Og naar Trængselen er Veien, saa er den Troende ogsaa over Trængselen; thi den Vei, paa hvilken et Menneske gaaer, den gaaer dog vel ikke over hans Hoved, nei, naar han gaaer ad den, saa træder hans Fod paa den.

Saaledes er der da indeholdt idel Glæde i den Tanke, at Trængselen er Veien. Den Lidende veed strax med Bestemthed hvad Opgaven er, han kan strax begynde med fuld Kraft, ingen Tvivl kan komme til at snige sig ind mellem Veien og Trængselen, thi de ere evigt uadskillelige; og derfor er det evig vist, at denne Vei maa føre til Noget, thi ingen Trængsel kan her spærre Veien, der altid er fremkommelig, ligesom Trængselen aldrig er overmenneskelig. Glemmes maa det vistnok aldrig, det maa atter her siges til Slutning, at nu det Andet staaer tilbage: hvorledes den Lidende skal gaae ad Trængselens Vei. O, men er det saa, at det kun lidet baader et Menneske med koldt Hjerte at hænge ved en død Forstaaelse: sandeligen, den Forstaaelse, der gjør et Menneske glad og varm i Trængselen, den skal ogsaa styrke ham til det Næste, til at gaae retteligen ad Trængselens Vei. Og det, med en vis Aand, uden Tvivlen at troe, at Trængselen, hvori man er, er Veien, er det ikke ogsaa at gaae retteligen ad Trængselens Vei!

VI

Førend et Menneske begynder paa Noget, hvad enten der skal handles eller lides, gjør han først et Overslag, om han handlende kan føre Taarnet op, og hvor høit, om han lidende har Kræfter til at bygge i Grunden, og hvor dybt. Altsaa han gjør et Overslag over Kræfterne og Forholdet mellem Kræfterne og Opgaven, derpaa *overveier* han. At overveie er et overført Udtryk, men meget betegnende, og har derfor den Fordeel, som altid et overført Ord har, at man som gennem en hemmelig Dør, ja som ved det Pludseliges Trylleslag, fra det meest Dagligdags staaer midt i de høieste Forestillinger, saa man, idet man taler om de simple, daglige Anliggender, pludselig opdager, at man tillige taler om det Allerhøieste. At overveie er dannet af at veie; Vægtskaalen veier, eller paa Vægtskaalen veier man. Hvad er nemlig det at veie? Det er at angive det ligegyldige Forhold mellem to Størrelser, eller ligegyldigt at angive dette Forhold. Saaledes med Vægtskaalen. Det er Vægtskaalen aldeles ligegyldigt, hvilken af de Tvende der veier meest, den angiver blot Vægten, og har ingen Forkjærlighed for den ene eller for den anden Side. Just dette prise vi hos Vægtskaalen, og sige, naar saa er, at den er god og nøiagtig. Anderledes kunne vi nu ikke tale om en Vægtskaal, thi ellers maatte vi vel sige, at paa den Maade at veie er ingen Kunst; Kunsten begynder netop naar der er Forkjærlighed for den ene eller den anden Side, og det nu gjælder om – ja, lad os kun bruge det simple Udtryk, som dog er saa betegnende, naar det nu gjælder om, at holde Tungen lige i Munden.

Altsaa paa Vægtskaalen veier man, men Mennesket overveier; han gjør altsaa mere end at veie i samme Forstand som Vægtskaalen, han over-veier, han er høiere end det at veie, han staaer over Afveiningen, han vælger. Derfor kan man med Rette sige, at det Ord: at overveie, naar man blot holder det fast, tilsidst angiver det Væsentlige ved Menneskenaturen, dens Sammensætning og dens Fortrin. Thi for at veie maa der være to Størrelser, altsaa maa det overveieende Menneske blot for at kunne veie være saaledes sammensat, at han har to Størrelser. Dette er ogsaa Tilfældet, han er sammensat af Timelighed og Evighed. Timeligheden og Evigheden er, aandelig forstaaet, Størrelserne, der skulle veies. Men for at overveie maa Mennesket igjen selv være eller have et Tredie i Forhold til de to Størrelser. Dette er Valget: han veier, han

overveier, han vælger. Kun kan det Tilfælde aldrig indtræde, som dog muligt kan indtræde med en Vægtskaal, at den angiver Forholdet som lige, at de tvende Størrelser veie lige meget. Nei, Gud være lovet, det kan aldrig skee, thi rettelig forstaaet har allerede det Evige en vis Overvægt, og Den, som ikke vil forstaae dette, han kan egentligen aldrig komme til at overveie.

Saaledes overveier et Menneske, førend han begynder, saaledes ved Begyndelsen af sit Liv. Endnu har han ikke megen Erfaring, ikke noget nøie Kundskab til Timeligheden; han har kun i Forestillingen et Billede af Timeligheden og af Evigheden, og han vælger derimellem. O, det tør vi vel næsten sige med Vished om ethvert Menneske, at det var ham engang saa i Begyndelsen, det var ham saa indlysende, at Evigheden har Overvægten, ja ikke blot var det ham indlysende, men det bevægede ham dybt, det rørte det Inderste i ham, og derfor er vel saa ofte dette den Unges første Valg ikke uden Inderlighedens Taarer.

Imidlertid er dermed ingenlunde Alt afgjort, thi saa lidet som det hjælper et Menneske i Ligegyldighedens Forstand at vide Forholdet mellem det Timelige og det Evige, lige saa lidet nytter dette første Valg, naar det ikke atter og atter gjentages – ak, maaskee skal det gjentages under meget forandrede Forhold. Den Unge er bleven Ældre, Livet tynger paa ham, nu er han (thi lader os kun haste fra det Lettere for desto længere at kunne dvæle ved, hvad disse Taler skulle være, Lidelsernes Evangelium) en Lidende. Saa maa han da, om han end ikke spilder sin Tid og ødsler sin Kraft paa idelig Overveielse, igjen til at veie, gjøre Alvor af igjen at veie og overveie. Hvor tung Timeligheden er, det veed han: har da ogsaa nu Evigheden Overvægten? Saaledes spørger han sig selv, men han spørger ogsaa Andre; om han end ikke spilder sin Tid og øder sin Kraft i Snaksomhed med baade den Ene og den Anden, i Alvor spørger han dog en Forsøgt til Raads. Og Gud være lovet, saadanne Raadgivere, saadanne Vidner findes dog, om ikke blandt de Levende, saa blandt de Afdøde, og da først og fremmest i de hellige Skrifter. Maaskee læser da den Lidende hos Apostelen Paulus disse Ord:

Thi vor Trængsel, som er stakket og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.

(2 Cor. 4, 17.).

Disse Ord ville vi denne Gang gjøre til Opbyggelsens Gjenstand, idet vi betænke det for en Lidende Glædelige i:

at selv, naar den timelige Lidelse tynger meest, har dog Evighedens Salighed Overvægt.

Dog førend vi gaae over til nærmere at gennemgaae Apostelens Ord, maae vi først gjøre een Bemærkning, der rigtignok synes overflødig, forsaavidt hvad den udsiger ganske følger af sig selv, men som dog maaskee, i Betragtning af hvad Erfaringen lærer om Menneskenes Liv, er vel værd at fremdrages. Det følger nemlig ganske af sig selv, at skal der være Mening i denne Tale, at et Menneske forvisses om, at, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, Evighedens Salighed dog har Overvægt, da maa han veie paa den, han maa i Sandhed vaage over, at denne Evighedens Modvægt kommer for Alvor med i Betragtning. Ja, dette følger jo ganske af sig selv, og dersom det ogsaa fulgte ganske af sig selv, at ethvert Menneske gjorde det, da maatte jo ethvert Menneske være forvisset om, at Evighedens Salighed har Overvægt; thi kommer kun denne Tanke ret for Alvor med paa Vægten, saa skal den nok faae Overvægten. O, men hvor sjeldent er det maaskee, at et Menneske saaledes veier rigtigt. Og alligevel er der i Verden atter og atter Dag ud og Dag ind fra Morgen og til Aften idelig Tale om, at overveie og overveie, og dog gjælder det, at Den, som ikke har Evighedens Forestilling bestandigt som Vægtens anden Størrelse, han overveier Intet, han kan end ikke overveie. Thi at overveie det ene Timelige mod det andet Timelige, naar det Evige er udeladt, det er ikke at overveie, det er at narres, det er at spille sin Tid paa og forspilde Saligheden ved at narres med Livets Barnestreger. Atter her viser det sig, hvor meget der ligger i det simple Ord: at overveie. Grundbetydningen af menneskelig Overveien er, at veie mellem det Timelige og det Evige; i al anden menneskelig Overveien maa denne Grundbetydning være tilstede, ellers er Overveielser, trods al Travlhed og opblæst Vigtighed, grundløs og intetsigende.

Mon nu virkeligen Menneskene leve saaledes, at de bestandigt tage Evighedens Tanke for Alvor med i Betragtning? Der er en Travlhed, en travl Arbeiden for og en travl Talen om Livets Fornødenheder, en Travlhed, som ganske synes at have glemt, hvad det Fornødne er. Men hvis Du indlader Dig med disse travle Mennesker, da vil Du ideligt høre dem tale om Overveielse og Overveielse, om de end ganske have glemt Grundbetydningen af at overveie. Og den Lykkeligere, den mere Begunstigede, ham overtaler og bedaarer Timeligheden kun altfor let, saa det synes ham, at han har det saa godt, at han Intet mere behøver; eller

hvis det desuagtet synes ham, at han ikke har det godt, saa er han dog saaledes bedaaret af Timeligheden, at det slet ikke falder ham ind at søge Grunden paa rette Sted. Men hvis Du indlader Dig med en Saadan, da vil Du ogsaa høre ham tale ideligt om at overveie og overveie, om Du end tillige let forvisser Dig om, hvor ganske han har glemte Grundbetydningen. Ak, saaledes leve maaskee Mange; de kalde sig endog Christne, skjøndt hvad der Afgjørende ligger til Grund for al Christendom netop er hiin Grundbetydning af at overveie. Mange leve maaskee saaledes bedragne af Timeligheden. Lad mig oplyse dette Forhold ved et simpelt Billede. Naar den Velhavende i en mørk men dog stjerneklar Nat kjører beqvemt i sin Vogn og har Lygterne tændte, ja, da er han tryk, han frygter ingen Vanskelighed, han fører selv Lyset med, og det er ikke mørkt nærmest omkring ham; men netop fordi han har Lygterne tændte og har et stærkt Lys nær ved sig, netop derfor kan han slet ikke see Stjernerne, hans Lygter formørke Stjernerne, hvilke den fattige Bonde, der kjører uden Lygter, herligt kan see i den mørke, men dog stjerneklare Nat. Saaledes leve de Bedragne i Timeligheden: enten have de, beskæftigede med Livets Fornødenheder, for travlt til at vinde Udsigten, eller de i Velstand og gode Dage have ligesom Lygterne tændte, rundt og nærmest om dem Alt saa betryggende, saa lyst, saa beqvemt – men Udsigten mangler, Udsigten, Udsigten til Stjernerne.

Dog saadanne Mennesker ere vel selv bedragne, men derimod have de ikke til Hensigt at ville bedrage Andre ved blind Veiledning, eller ved blændende; thi dette Timelighedens blændende Lygteskin er altid lige saa farligt som den i Mørket blinde Veiledning. Imidlertid gives der ogsaa Saadanne, der, formasteligen bedragne af sig selv, formasteligen ville lære Menneskene det Samme. De ville ganske afskaffe denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed, de ville lære Menneskene ved allehaande kløgtige Bevemmelighedens Opfindelser at faae det saa lyst som muligt om dem i Timeligheden, at man da slet ikke mere skulde kunne see Evigheden. Eller hvis de end ikke ganske ville afskaffe Forestillingen om Evigheden og Evighedens Salighed, ville de dog saaledes nedværdige den, at der ingen evig Forskjel (ja, kan noget være mere meningsløst) bliver mellem det Timelige og det Evige. Hvilken Forskjel kan der da blive? Det synes dog uimodsigeligt, at som der mellem et Menneske og et Dyr er Menneskelighedens Forskjel, saaledes maa der være en evig Forskjel mellem det Timelige og det Evige; eller skulde maaskee *Forskjellen* være den, at de ikke vare *forskjellige*; eller kan Evigheden i al Evighed have nogen anden Forskjel fra det Timelige end Evighedens? Saadanne falske Lærere kan man vel ikke kalde Pharisæere; men hvad er dog egentligen værst: *enten* en Pharisæer, som nøiagtigt angiver den rette Vei, men rigtignok ikke selv gaaer ad den, en Pharisæer, efter hvis Ord jeg altsaa trøstigt kan tage og handle, medens jeg overlader til Gud, hvad der aldrig kan vedkomme mig, at dømmе Hykleren, *eller* en saakaldet oprigtig Veileder, der rigtignok selv gaaer med ad den samme Vei, han anpriser Andre, men vel at mærke forandrer Veien, og selv gaaer med ad den anpriste – Vildfarelsens Vei?

Og nu den Lidende; naar han ikke agter paa, at denne Forestilling om Evigheden og Evighedens Salighed kommer for Alvor med i Betragtning, naar han, idet han veier Lidelsens Tyngde, slet ikke veier paa Saligheden: hvad Under da, at den timelige Lidelse faaer Overvægt, hvad Under, at han finder den tung, rædsom tung – ak, naar Evigheden engang veier ham, skal den vel finde ham for let; thi jo tungere et Menneske saaledes bliver, desto nærmere er han ved, at Evigheden vil finde ham for let. Eller hvis den Lidende dog en enkelt Gang tager denne Evighedens Tanke ligesom i sin Haand og veier paa den – men finder, at den ikke veier stort: hvad Under, at den timelige Lidelse tynger meest! Og naar saa den Lidende Øieblikket efter igjen kaster, og med Ligegyldighed, hiin Evighedens Tanke bort: hvad Under da, at han finder Lidelsen endnu tungere, tung indtil Fortvivlelse, naar ikke blot Lidelsen tynger, men han selv tynger med paa Lidelsen ved den formastelige Tanke, at han skulde være forladt af Gud – fordi han selv slap det Evige! Ak, hvad Under, om en saadan Lidende tilsidst søger Fortvivlelsens sidste Udvei og vil gjøre en Ende paa denne Qval – ved at gjøre Begyndelsen paa, hvad der venter ham i Evigheden!

Efter denne sørgelige Betragtning lad os saa gaae over til at betænke Apostelens forelæste Ord; Paulus var dog vel den Mand, som forstod at veie og at overveie, sandeligen, fandtes der ikke Sviig i Christi Mund, da heller ei falsk Vægt hos en Apostel.

»Vor Trængsel, som er stakket og let, forskaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.« Altsaa Trængselen **forskaffer** en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Men naar Trængselen i ethvert Øieblik, altsaa og naar den timelige Lidelse tynger meest, *forskaffer en saadan Vægt af Herlighed: saa har Saligheden jo Overvægt.* Hvad der nemlig forskaffer Noget, Midlet, hvorved Noget erhverves, er fornuftigviis det Ringere, Formaalet det Høiere. Dette er en saa let fattelig, saa almindelig antaget og dog saa dybt grundet Tanke, at man anseer det for den sørgeligste, den afskyeligste Forvirring, at et Menneske vender Forholdet om og gjør Det, som i sig selv er Formaalet, til Midlet, gjør Sandheden, for Exempel, til et Middel i Pengebegjerlighedens, eller Æresygens, eller andre slette Lidenskabers Tjeneste. Den sædelige Tingenes Orden, der beskæftiger sig med hvad der i og for sig er Formaalet, lærer, at Midlet er lavere end Formaalet. Ja, selv naar Formaalet er noget Jordisk, og et andet Jordisk er Midlet: er dog i Forholdet Midlet ringere end Formaalet, om Formaalet og Midlet end i en anden Forstand ere lige ringe, fordi de begge ere jordiske. Naar saaledes En for sine Penge forskaffer sig eet eller andet jordisk Gode, da anseer han Pengene for Ringere end det Gode han ved dem forskaffer sig; medens han maaskee til en anden Tid anseer Pengene for Formaalet og et andet Jordisk for Midlet og for det Ringere, hvorved han forskaffer sig Pengene.

Men en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed er intet jordisk Gode; dette Formaal kan ikke tilfældigviis være det Høiere og Midlet det Ringere; Forholdet kan heller ikke vexle, saa dette Gode een Gang er Formaalet, og da en anden Gang Midlet, hvorved et andet Gode erhverves. Dette Formaal er uendeligt høiere, er Formaal i og for sig. Dersom da Lidelsen *forskaffer* dette Gode, saa har ganske simpelt og ligefrem Saligheden Overvægt, selv naar Lidelsen tynger meest. Hiint Gode er saa uendeligt høiere end Midlet, at selv i Lidelsens tungeste Øieblik Bevidstheden om, at den forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed, giver Saligheden Overvægt. Hvo som ikke vil forstaae og ikke vil troe dette, han bærer selv Skylden, han lader i Lidelsens tungeste Øieblik denne Bevidsthed udslukkes, Bevidstheden om, hvad Lidelsen forskaffer.

Thi naar tynger vel den timelige Lidelse forfærdeligst paa et Menneske? Er det ikke, naar det synes ham, at den ingen Betydning har, Intet forskaffer eller forhverver; er det ikke, naar Lidelsen, som den Utaalmodige udtrykker sig, er meningsløs og hensigtsløs? Klager vel Den, der vil stride i Væddekampen, klager vel han, om end Forberedelsen koster nok saa megen Anstrængelse, klager han, om den end er forbunden med nok saa stor Lidelse og Smerte? Og hvorfor klager han ikke? Fordi han, der dog løber paa det Uvisse, forstaaer eller mener at forstaae, at denne Lidelse forskaffer ham Seirens Priis; netop naar Anstrængelsen er størst og smertefuldest, da opmander han sig selv ved Tanken om Prisen, og om at denne Lidelse just vil tjene til at forskaffe ham den. Hvor mange Lidelser udholder ikke et Menneske, naar han forstaaer, at han derved forskaffer sig Udkommet, eller Ære, Riigdom, Elskovens Løn eller hvad vi nu ellers ville nævne! Men Sagen er denne, at her strækker endnu den timelige Forstand til, eller Mennesket mener dog, at den strækker til; Mennesket forstaaer eller mener dog at forstaae, at Lidelsen forskaffer ham det Attraaede – ak, *det* Attraaede, der er saa uendeligt ringere end en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed. Naar derimod Lidelsen saaledes omslutter et Menneske, at hans Forstand ikke mere vil have med al denne Lidelse at skaffe, fordi Forstanden ikke kan begribe, hvad Lidelsen skulde kunne forskaffe; naar den Lidende Intet kan begribe af denne mørke Tale, hverken Lidelsens Grund eller dens Hensigt, hverken hvorfor han skal saaledes hjem søges fremfor Andre, eller hvortil det skulde gavne ham, – og han nu, der han afmægtigt føler, at han ikke kan kaste Lidelsen af sig, oprørsk kaster Troen fra sig, ikke vil troe, at Lidelsen forskaffer Noget: ja, da kan Saligheden vistnok ikke have Overvægt, da den er ganske udeladt.

Fastholder derimod den Lidende, hvad Forstanden vistnok ikke kan begribe, men Troen derimod holde fast ved, at Lidelsen forskaffer en stor og evig Vægt af Herlighed: da har Saligheden Overvægt, da holder den Lidende ikke blot Lidelsen ud, men forstaaer, at Saligheden har Overvægt. Den Indsigt, der begriber, at Lidelsen forskaffer Noget, giver Timelighedens Udholdenhed; men Troen mod Forstand, at Lidelsen, der synes idel ond og unyttig Møje, forskaffer en stor, evig Vægt af Herlighed, giver Evighedens Udholdenhed. Medens stundom en Lidende finder Trængselen, hvori han er stedt, til at udholde, men bekymret frygter, om den dog i næste Øieblik ikke kunde blive uudholdelig: da er der aabnet enhver Lidende Adgang til en anden Art af Betyggelse end den svigefulde, der svigefuldt bygger paa en menneskelig Sandsynlighed, den nemlig, at ville troe, at Lidelsens Tungeste forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.

Altsaa har, selv naar den timelige Lidelse tynger meest, dog Saligheden Overvægt. I hvilken Forstand Apostelen siger, at Lidelsen forskaffer hiin Herlighed, ville vi her ikke videre udvikle, det vedkommer ikke denne Tales Gjenstand; kun være det erindret, at det da paa ingen Maade kan være i Fortjenstlighedens Forstand, thi da maatte det kunne begribes, at Lidelsen forskaffer Saligheden, og da maatte igjen Saligheden kunne begribes, siden det kunde begribes, at den fortjentes, men i saa Fald vilde Talen netop ikke være om en evig Salighed, thi den evige Salighed kan kun troes, og netop derfor kan den heller ikke fortjenes. Dog denne Udvikling ville vi ikke nærmere forfølge, men dette staaer fast: Lidelsen forskaffer en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed – altsaa har Saligheden Overvægt.

»Vor Trængsel, som er stakket og let, forskaffer« Men er Trængselen stakket og let, saa er det da ganske klart, at Saligheden har Overvægt, saa behøves der end ikke at siges et Ord mere, thi en stakket og let Trængsel, som ovenikjøbet forskaffer en stor evig Vægt af Herlighed, den kan dog vel ikke veie op, ja, den maa vel snarere siges Intet at veie mod denne store Vægt af Herlighed. Dette vil vel selv den utaalmodigst Lidende indrømme, men tillige mene, at hermed er Intet beviist, allermindst om hans Lidelse, thi hans Lidelse, den er meget langt fra at være stakket og let, den er just ubeskrivelig tung og langvarig. Naar saa er, er rigtignok Talen kommen i en slem Forlegenhed. Og dog nei, det har dog nok et eget Sammenhæng med det apostoliske Ord: vor Trængsel, som er stakket og let. Jeg har ved en anden Leilighed søgt at udvikle, hvad der vel ogsaa er Alle bekjendt, med hvilket Sandhedens Eftertryk Apostelen Paulus kan kaldes en næsten i alle menneskelige Lidelser indtil det Yderste Forsøgt, her maa jeg fatte mig kortere, og veed i denne Forbindelse intet mere Betegnende at sige, end dette: Paulus var intet forkjælet Menneske. Den Utaalmodige maa ikke lade sig bedrage af Skinnet og troe, at det er en Lykkens Yndling, der taler om en lille Smule halvtimes Trængsel. Meningen af det apostoliske Ord er derfor ikke ganske ligefrem, men omtrent denne: »troende forventer jeg en saadan over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed; for mig er Evighedens Salighed et saadant Gode, at jeg i Sammenligning dermed kalder 30 Aar i allehaande Lidelse en Trængsel, som er stakket og let.« See, dette er en apostolisk Tale; thi der haves mangan fad Lovtale over Evighedens Salighed, som i prunkende Udtryk og smægtende Skildring vil gøgle for Sandsen – Sligt forstaaer en Apostel

sig ikke paa, men han forstaaer, at den bedste Lovtale over Evighedens Salighed er, at den er et saadant Gode, at den Talende i Betragtning af den kalder saadanne Lidelser en Trængsel, som er stakket og let.

Altsaa det er Sammenligningen, der gjør, at 30 Aars Lidelser er en Trængsel, som er stakket og let. Men at sammenligne, det er jo ogsaa at veie. Kun veier Sammenligningen ikke saaledes, at den holder de tvende Størrelser langt ude fra hinanden, den bringer dem tvertimod saa nær sammen, at Salighedens Tilstedeværelse forandrer Udtrykket om Trængselen. Fordi Tanken om Saligheden er nærværende, fordi Saligheden er tilstede: derfor taler Apostelen saaledes om Trængselen. Men dette er jo ganske i sin Orden. Gjør ikke en Konges Tilstedeværelse, at man taler ganske anderledes end ellers om det Samme! En Gjenvordighed, som man ellers vilde fortrædiges ved og knurre over i Dagligstuen, om den siger man i Kongens Nærværelse: Deres Majestæt, det er en Ubetydelighed. I den Elskedes Nærværelse taler man anderledes end ellers om det Samme. Hvad der vilde forstyrre En til daglig Brug, derom siger man i den Elskedes Nærværelse: o Kjære, det er Smaating. Og at forandre sin Tale og fremfor alt sit Sind saaledes, kalde vi undersaatlig Ærbødighed for Kongens Majestæt, vi kalde det Forelskelsens Festlighed i Forhold til den Elskede, vi kalde det Høitidelighed i Forhold til det Høieste, og i de mindre Forhold kalde vi det Høflighed. Høflighed ligger først og sidst i at agte paa, at der er Nogen tilstede, og hvem det er, der er tilstede. Men Evighedens Salighed, og naar den er tilstede i Tanken om den: ak, hvor ofte er ikke her, for ikke at sige det haardere, en Lidende uartig nok til ikke at agte paa den, til at lade som var den ikke tilstede - thi i Tanken kan den jo altid være tilstede.

Men altsaa har Saligheden Overvægt. Den Lidende, der beflitter sig paa at tale det himmelske Hofsprog, han forstaaer, at den har Overvægt. Luther har etsteds sagt, at en Christen maa bære Korsets Hofdragt; men mon han da ikke ogsaa bør være øvet i og øve sig i af Hjertens Grund at kunne tale det himmelske Hofsprog. Thi, som sagt, gavmundet at gyde Ord om Salighedens Herlighed, er forfængelig og daarlig Tale; men ligesom med sammenpressede Læber, istedenfor ligefrem at tale om Saligheden, ved paa en anden Maade at tale om sit Livs Trængseler at vise, at man taler om Saligheden: det er Hofsproget.

Men det tales kun af Hjertets Grund, thi dette himmelske Hofsprog indeholder ingen Usandhed, som man vel ellers og med Rette taler om Hofsprogets smigrende Usandhed, det er ingen Talemaade, som Hofsproget ellers, o nei, det er ene og alene en Tænkemaade. Det er jo derfor ganske efter Ordene sandt, hvad Apostelen siger. Denne vor Trængsel er stakket og let; eller er da vel 70 Aar en Evighed, eller er ikke netop 70 Aar en stakket Tid mod en Evighed! Og maa den ikke være let, naar der paa samme Tid bæres Forventningen om den store Vægt af Herlighed, om den dog kun er let, netop forsaavidt den store Vægt gjør den let! Er Trængselen ikke let, hvad veier vel den tungeste Lidelse mod en evig Vægt af Herlighed! Thi der spørges jo ikke om, hvad den tungeste Lidelse veier, men om hvad den veier mod en evig Vægt af Herlighed.

Altsaa Saligheden har Overvægten; og der fordres kun Troskab mod denne Forestilling om Evighedens Salighed for at fatte, at den har Overvægt, for til enhver Tid og i enhver Lidelse at tale uforandret om det evigt Uforandrede. Saasart Udtrykket forandres, saa er det ikke Saligheden, der har forandret sig, men den Lidende. See, Den, der kun vil tjene en Sag, forsaavidt den tjener ham, hans Udtryk er underlagt megen Forandring; og Den, der kun vil elske en Pige, forsaavidt det tjener ham, hans Udtryk vexler i Omskiftelse. En saadan Tvesindet taler een Gang, falsk, om, at han har den Ære at tjene denne Sag, og en anden Gang vil han, lumsk, ikke have Skammen af at tjene den; han taler een Gang, indsmigrende, om, at han har den Ære at være elsket, en anden Gang fragaaer han, fræk, - denne Skam. Men Den, der ydmygt og begejstret har en Sag han elsker, han forstaaer, at det uforandret er den samme Sag, han har den Ære at tjene; han opgiver ikke blot ikke Sagen, han lider ikke blot Alt for den, nei, han forstaaer, at han har den Ære at lide for denne samme Sag. Han glemmer aldrig, hvad Begejstringen forstaaer, at det er et Ærens Forhold han har til Sagen, og at dette, om han seirer eller han lider, har slet Intet med dette Forhold at gjøre; Forholdet bliver uforandret, han har den Ære at seire i denne Sags Tjeneste, eller han har den Ære at lide i denne Sags Tjeneste. Eller er dette ikke den højhertede trofaste Hofmand, han, der følger en styrtet Keiser i Landflygtighed, og, naar den keiserlige Majestæt er klædt i Armod, dog endnu med samme Underdanighed og Hylding, som engang i Paladsets Sale, siger: Deres Majestæt, fordi han ikke krybende har kjendt Keiseren paa Purpuren, og derfor højhertet kan kjende ham i Pjalterne.

Og saaledes ogsaa med dette Gode, der er Evighedens Salighed. Troskaben er, at man tænker og taler eens derom, medens Alt forandrer sig, at man ikke i Timelighedens gode Dage indsmigrende vil tale med høie Toner om dette Gode, og troløst mod det Evige og forrædersk mod sig selv forandre Sproget paa Lidelsens Dag. Ak, thi heri er Forskjellen, at det dog vilde bedrøve Keiseren, om Hofmanden forandrede sig; men Ingen indbilde sig, at Evighedens Salighed lider ved, at et Menneske, troløs mod den, bliver sin egen Forræder. Altsaa, dersom et Menneskes Liv er temmelig ukjendt med Gjenvordigheder, nu ja, der er kun Eet at sige om Himmelens Salighed; men dersom han forsøges i allehaande Lidelser, der er atter kun Eet at sige, thi dette Gode bliver uforandret, og forandres ikke med Lidelsen, men forandrer tvertimod Lidelsens Tungeste til en Trængsel, som er stakket og let.

Er dette ikke at have Overvægten, ja er det ikke at have saaledes Overvægten, at Lidelsen egentligen ikke kan veies sammen paa Vægtskaal med den evige Vægt af Herlighed, fordi nemlig der ikke behøves en stor Vægt af Evighedens Salighed, men den mindste Deel af den er en stor og evig Vægt! Og ogsaa dette er indeholdt i det apostoliske Ord. Vor Trængsel, det vil sige denne Timelighedens Trængsel, som er stakket og let, forskaffer en evig Vægt: men saa har jo Saligheden ikke blot Overvægt, men Forholdet er et saadant, at de tvende Størrelser ikke kunne veies sammen. Lad os forstaae hinanden. Man siger jo ordsprogligt, at et Pund Guld og et Pund Fjær veier ligemeget; og dette er jo ogsaa sandt, men man tilføier dog vel ogsaa, at i en anden og vigtigere Forstand kan disse tvende Størrelser ikke veies sammen, og hvorfor ikke, fordi Vægtskaalen ikke kan angive, at det ene Pund er Guld, det andet Pund Fjær, altsaa fordi Guldet har et særegent Værd, som gjør den ligefremme Veien af Guld og Fjær med hinanden meningsløs. Saaledes ogsaa med de tvende her opgivne Størrelser. Forskjellen er ikke den mellem Salighed og Lidelse, men den mellem evig Salighed og *timelig* Lidelse, Forholdet er dette Misforhold; og at det er et Misforhold viser sig allertydeligst derved, at Forholdet mellem *timelig* Lyksalighed og evig Salighed er det samme Misforhold, at *timelig* Lyksalighed er for Intet at regne mod evig Salighed, og saaledes ogsaa ganske paa samme Maade *timelig* Lidelse. *Timelig* Lidelse og evig Salighed ere ikke blot ueensartede saaledes i Væsentlighedens Forstand som Guld og Fjær, men ueensartede i den uendelige Væsentligheds Forstand; den mindste Deel af Evighedens Salighed veier uendeligt mere end den længste jordiske Lidelse.

O, hvilken ubeskrivelig, over al Maade stor Glæde! At den Lidende dog vilde fatte den, vilde troe den, vilde forstaae, at selv naar den *timelige* Lidelse tynger meest har dog Saligheden Overvægt; at den Lidende dog vilde veie rigtigt, ja endnu mere, saa han ikke blot ikke synker under Lidelsens Tyngde, men snarere seger under Salighedens Overvægt, saa han i Forudfølelse af denne Salighed slaaer ligesom Vægtskaalen i Stykker og siger: her er end ikke Tale om at veie. Men hvor sjelden fandtes en saadan Lidende, hvor ganske anderledes er det ikke i Verden! Vi sige dette ikke for at forstyrre det Glædelige, som er denne Tales Gjenstand, vi sige det jo netop for, om det var muligt, at forstyrre det Sørgelige, der er kun altfor mange Menneskers Tilstand. Hvor Mange leve dog ikke saaledes, at de i Tankeløshedens Forstand indrømme, at Saligheden har Overvægt, i Tankeløshedens Forstand indrømme, at en evig Salighed er en ueensartet Størrelse med det *Timelige*, det er, de lade denne Tanke staae hen, lade den staae ved sit Værd, de beskæftige sig slet ikke med den – saa ueensartet med deres Livs *timelige* Formaal er Evighedens Salighed bleven dem; de leve i en dvask Indbildning om, at vi nok allesammen blive salige, saa ueensartet er Saligheden bleven dem. Hvilken Forandring, dersom det dog eengang var saaledes, at den tungeste Lidelse gennem et langt Liv syntes som Intet at regne mod Evighedens Salighed; dersom det dog engang var saa, at Den, der ikke blot modig gik i alle Timelighedens Farer, men saaledes modig, at han næsten ikke engang vilde anerkjende dem for Farer, at han med Frygt og Bæven forarbejdede sin Saligheds Sag! Og hvad er dog ikke tabt ved denne Forandring! Thi hvad gjorde Romerne saa modige i Slaget, hvad Andet, end at de havde lært at frygte værre Ting end Døden! Men hvad gjorde den Troende ganske anderledes modig i Jordlivets Farer, end nogen Romer, hvad Andet end at han kjendte en større Fare, men ogsaa en evig Salighed! Og hvad gjør vel denne Slægt saa frygtagtig, selv i Jordlivets Farer, hvad Andet, end at den ikke kjender den højeste Fare! Og hvilken er vel denne Slægts største Skyld, hvilken anden, end at den ikke agter Evighedens Salighed! Mon Menneskene skulle undflye Straffen; siger ikke Skriften: »hvorledes skulle de undflye (Straffen), de, der ikke agte saa stor en Salighed« (Hebr. 2, 3.)!

Dog, denne Tales Hensigt er jo ingenlunde at dømme, den ønsker kun, at Menneskene vilde dømme anderledes; denne Tale vil kun forkynde Lidelsernes Evangelium, hvad den Talende sandeligen ikke selv har opfundet, hvad han sandeligen heller ei mener at have Fortjeneste af at forkynde – thi dertil er det for glædeligt. Man kan maaskee have Fortjeneste af at forkynde denne eller hiin *timelige* Sandhed; men Evighedens Sandhed og Salighedens Glæde er for glædelig til at der kan blive Plads for Fortjenstlighedens kummerlige Mellemlægning. Om et Menneske i idel Opoffrelse, i de tungeste Lidelser vedblev uafbrudt at forkynde denne Glæde, han har dog ingen Fortjeneste, thi det Glædelige er jo just, at selv naar den *timelige* Lidelse tynger meest, har dog Saligheden Overvægt. En *timelig* Sandhed maa finde sig i at have en Mellemlægning med sine Forkyndere; men Evighedens Salighed eier en General-Qvittering, der gjør Mellemlægning utænkelig, thi selv naar Lidelsen tynger meest, har dog Saligheden Overvægt.

VII

Af Frygt for Mennesker, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Forelskelses Gjenstand bekjendt for Verden, er vistnok Noget af det Afskyeligste og Foragteligste, der kan siges om et Menneske; og det, af Frygt for Menneskene, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Tro og sin Troes Gjenstand bekjendt i Verden, – det Afskyeligste, der kan siges om et Menneske. Selv derfor om det ikke var saaledes, at den hellige Skrift paa det Høitideligste lærer, at der fordres af Christendommens Bekjendere (ja, hvad der fordres af dem, er jo allerede udsagt, naar de kaldes Bekjendere), at de bekjende deres Tro for Verden; selv om det ikke var saa, at Christus havde sagt: Den, som vil negte mig for Menneskene, ham vil jeg og negte for min himmelske Fader – selv om dette ikke var saa,

det vilde dog følge ganske af sig selv, følge af Inderlighedens Trang i den Christne, at han gjorde det. Og paa den anden Side, uagtet det er befalet og indskærpet med Evighedens hele Eftertryk, naar Bekjendelsen dog ikke er en Følge af Inderlighedens Trang, saa er en saadan Bekjendelse ikke hvad der fordres. Dersom derfor Nogen formasteligt kunde vilde bedrage sig selv og mene, at det var det Klogeste da det nu engang er fordret, det Klogeste i Betragtning af Evighedens Dom, at bekjende Christum: da bekjender en Saadan ikke blot ikke Christum, men han forvansker ham paa en gudsbespottelig Maade, som var Christus en forfængelig Herskesyg, der attraaede et stort Navn i Verden. Nei, ikke derfor har Christus fordret Bekjendelsen, og ikke saaledes har han fordret den. Han har tvertimod egentligen fordret, at der i hans Tilhængere skal være den Inderlighed, at det følger af sig selv med Bekjendelsen – naar den fordres; thi den samme Inderlighed kan ogsaa være taus og Gud ligesaa velbehagelig, men denne samme, sande Inderlighed kan visseligen ikke være taus – naar Bekjendelsen fordres. Sandeligen, hvor skulde ogsaa Troen kunne være stærk nok i et Menneske til at troe til Salighed, stærk og hensynsløs nok i denne Henseende (ak, dette er vel omtrent den vanskeligste Art af Hensynsløshed, den, ikke at tage Hensyn til sine egne Indbildninger om Fortjeneste, eller til sine Lidenskabers undskyldende Paafund, eller til den i Skyldens Bevidsthed forfærdede Indbildnings Skrækkebillede – men uden denne Hensynsløshed kan man ikke troe til Salighed), naar den ikke var stærk og hensynsløs nok til at turde bekjende – om det fordres.

Enhver sand Christen har derfor ogsaa altid været villig til, naar det fordredes, at bekjende sin Tro; han har ikke, og dette er just priseligt, ikke forfængeligt og selvisk søgt Leiligheden, men hellere i inderlig Bekymring forvisset sig om, at han, oprigtig for Gud, var villig dertil, naar det fordredes. Saaledes var det eengang, da Verden om Christendommen var Hedenskab, og den Christne paa enhver Maade opfordret til at bekjende sin Tro for Verden, fordi *det at bekjende sin Tro var det Samme som at forkynde Christendommen*. Da var der ogsaa Fyrighed og Redebonhed til at bekjende; det æredes høit af de Christne, saa de, skjøndt alle Bekjendere af den samme Tro, dog udmærket betegnede Nogle med Navnet Bekjendere, hvilke vel ikke som Martyrerne offrede Livet, men dog forsøgte i Bekjendelsens mange Farer. I hine Tider var Bekjendelsen ubetinget fordret af Enhver; thi hvad var det Verden vilde, den vilde tvinge de Christne til at bekjende: at de ikke vare Christne. Hedenskabets vilde behandle de Christne som Forbrydere, og da vilde man (hvad flere af Kirkefædrene saa klart og skarpsindigt har udviklet), ikke som ellers af en Forbryder, at han skal tilstaae og bekjende sin Brøde, nei tvertimod, man fordrede af den Christne, at han skulde bekjende, at han ikke var Christen.

Men har Forholdet dog nu ikke forandret sig, nu, da Christendommen er trængt seierrig igjennem, nu, da Alle ere Christne, nu da mindst af Alt Fordringen er den, at man skal bekjende, at man ikke er Christen, hvilket jo uomtvisteligt er den høieste Opfordring til at bekjende, at man er det. Lad os med Rolighed og Sindighed betænke denne Sag. Thi er det Gud, der giver Krafts og Styrkes Aand, saa er det ogsaa den samme Gud, der giver »Sindigheds Aand«; og bliver end nedrig Feighed og Menneskefrygt til enhver Tid lige afskyelig, saa er dog Hidsighedens Overdrivelser, en »Iver uden Viisdom« ikke mindre fordærvelig og stundom vel i sin Grund lige saa afskyelig, lige saa gudsbespottelig. Naar en Christen blandt Hedninger bekjender Christum, da er det at bekjende det Samme som at forkynde Christendommen for Mennesker, som ikke kjende den. En saadan Bekjendelse indeholder ingen Dom over Hedningerne: at de ikke ere Christne, thi Hedningerne udgive sig ikke for at være Christne. Naar derimod den Christne lever blandt Christne, eller blandt Mennesker, som alle sige sig at være Christne, da er det at bekjende Christum ikke det Samme som at forkynde Christendommen (thi de, til hvem Bekjendelsen henvender sig, ere jo underviste i Christendommen, sige sig selv at være Christne), men det er at dømme Andre, dømme dem, der sige sig at være Christne, at de kun *udgive* sig for at være Christne, altsaa dømme dem, at de ikke ere Christne, altsaa dømme dem mildest for Letsindighed og Tankeløshed, værst for Hykleri.

Disse tvende Forhold ere dog vel meget forskellige, og let til at skjelne, da i det ene Tilfælde den Christne er omgivet af Hedninger, og altsaa det at være Christen aldeles det samme som at bekjende Christum, i det andet Tilfælde den Christne, der bekjender Christendommen, er omgivet af Christne, der ogsaa bekjende Christendommen, og altsaa det i anden Grad at ville bekjende Christum er at frakjende Andre Christendommen. Lad mig imidlertid ved et simpelt sandseligt Billede for endnu større Tydeligheds Skyld anskueliggjøre det Udviklede. Dersom der var en Art Spise, et Fødemiddel, som paa een eller anden Maade havde en saadan Betydning for et Menneske, at den stod i Forhold til hans inderste Følelse, (vi kunne jo tænke paa en National-Spise, eller en Spise, der har religieus Betydning), og han som en Følge deraf umuligt kunde tie til, at denne Spise bespottedes eller blot ringe omtaltes: saa vilde det jo følge af sig selv, at hvis dette skete i hans Nærværelse, da vilde han vedstaae og bekjende sine Følelser. Men lad os tænke Forholdet noget forandret. Denne Mand er da samlet med flere Andre, og hiin Spise sættes frem. Idet den bydes om, siger hver især af Gjesterne: »denne er den herligste og kosteligste af alle Spiser.« Rigtignok opdager hiin Mand, om hvem vi tale, med Forbauselse, eller han mener dog at opdage, at Gjesterne ikke spise af denne Ret, at de lade den gaae urørt forbi, at de holde sig til andre Retter, medens de dog sige, at hiin Ret er den herligste og kosteligste: er i saa Tilfælde Manden opfordret til at vedstaae sin Overbeviisning? Der er jo Ingen, som siger ham imod, Ingen, der siger Andet, end hvad han siger. Dersom han da i denne Anledning høitideligt vedstaaer sine Følelser, saa er der *enten* ingen Mening i hans Adfærd, (forsaavidt det er meningsløst i Anledning af, at alle Andre sige det Samme, at *bekjende* sin med deres eenslydende Overbeviisning, da dette jo ikke er at bekjende men at stemme i med,) *eller* ogsaa vil han dømme de Andre,

at de ikke mene hvad de sige. Og saaledes ogsaa med det at bekjende Christum blandt Mennesker, der sige sig at være Christne, naar vi da erindre det Ufuldkomne ved Billedet, at man nemlig sandselig kan forvisse sig om, hvorvidt et Menneske spiser eller ikke af den Ret, han saa høiligen priser; men i aandelige Forhold kan dog egentligen kun Hjertekjenderen vide, hvorvidt et Menneske ikke mener hvad han siger. Det er meget muligt, at en Christen med Forbauselse opdager eller dog troer at opdage, at mange Mennesker, som alle sige at det at være Christen er det højeste Gode, og at de selv ere Christne, synes at bryde sig saare lidt om dette høieste Gode; men dersom han deraf tager Anledning til at bekjende Christum, saa er hans Bekjendelse ikke at forkynde Christendommen, men den er: at dømme Andre. At bekjende, saaledes som Bibelen og Kirken bruger dette Ord, forudsætter en Modstand, forudsætter, at der er Nogen, som siger imod. Men dette var jo ikke Tilfældet, derimod meente han at opdage, at der var Mange, som modsagde sig selv eller ikke meente hvad de sagde. Han bekjender altsaa Christum ikke i Modsætning til dem, som negte Christum, men i Modsætning til dem, som ogsaa bekjende Christum, det er, han dømmer de Andre, at deres Bekjendelse er en Usandhed, det vil sige, ikke at det er usandt hvad de sige, thi de sige jo det Sande, men at det sande Udsagn ingen Sandhed har i dem. Om Nogen er opfordret til saaledes at bekjende Christum, at man derved frakjender Andre ham, hvis Udsagn dog er det Samme, er et ganske andet Spørgsmaal, til hvis Besvarelse man ikke ligefrem kan beraabe sig paa den første Christenhed; det er et ganske andet Spørgsmaal, som vistnok Enhver gjorde vel i alvorligen at betænke. Thi hvilket Svaret nu end bliver, aldrig kan det blive et saadant, at deraf følger, at han skulde være fritagen fra at gjøre, hvad der staaer i hans Magt for at hjælpe Andre fremad i Christendommen. Men dette er ikke at bekjende Christum: at lære, at veilede, at fremskynde Andre, med hvem man har det Væsentlige tilfældes i en almindelig Bekjendelse af Christendommen. I hine Tider, da Christendommen stred med Hedenskabet, som negtede Christum, og da enhver Christen var opfordret til for Verden at bekjende Christum, faldt det vist aldrig de Christne ind i deres indbyrdes Forhold til hinanden at bekjende Christum, fordi den enkelte Christen, der i Forhold til Christne vil paatage sig at bekjende Christum, han anmasser sig at negte, at de Andre ere det. Dette maa derfor bestandigt erindres, at hvad der, saa længe Christendommen er omgivet af Hedenskab, er eenstydigt med at forkynde Christendom, at det saa let i Christendommen bliver sekterisk Opblæsthed og Anmasselse.

Imidlertid følger det ingenlunde af det her Udviklede, som kun indeholder den fornødne Forsigtigheds Anpriisning, at det Tilfælde ikke kunde hænde midt i den saa kaldte Christenhed, at en Mand nødsagedes til at bekjende Christum. Dog derom ville vi Intet afgjøre, men overlade det til den Enkeltes alvorlige Selvprøvelse; vi have heller ikke draget dette frem for Betragtningen, som skulde Talens Gjenstand være: om det at bekjende Christum. Nei, vi minde om det meest ophøiede Exempel paa Kamp for en Overbeviisning, at vi da af det Høieste maatte lære for det Mindre, maatte i den Kamp for en Overbeviisning, der kan være os anvist, lære at stride rigtigt. Thi selv om dette ikke bliver Tilfældet, om et Menneskes Liv ikke bringes i den Vanskelighed, stridende at skulle bekjende Christum, saa kan han jo ogsaa paa andre Maader bringes i den Afgjørelse, bestemt og indtil det Yderste at maatte og at skulle vedstaae en Anskuelse, der staaer i Forhold til og hænger nøie sammen med hans inderste Overbeviisning. Men ogsaa herom gjælder det: af Frygt for Mennesker, af Hensyn til verdslig Fordeel feigt og nedrigt ikke at turde være sin Overbeviisning bekjendt, er noget af det Afskyeligste og Foragteligste der kan siges om et Menneske. Saa er det da gavnligt at være vel forberedt, itide at være opmærksom paa Vanskelighederne, at man kan være besluttet i Faren, men ogsaa kjendt med den veiledende Frimodighedens glade Tanke. Ak, efterhaanden som en vis overfladisk Dannelses udbreder sig, og derved de forskjellige Hensyn mellem Menneske og Menneske indbyrdes mangfoldiggjøres, efterhaanden som den idelige Sammenlignings misundelige og frygtagtige Smaalighed griber smittende om sig: er det destoværre som om Alt sigtede til at qvæle Frimodigheden i Menneskene. Paa samme Tid som der kæmpes for at styrte Herredømmer og Regimenter, synes man af al Kraft at arbeide paa at udvikle mere og mere den farligste Trældom: Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd. Ak, en Tyran (hvis der ellers er nogen saadan, og hvis det ikke snarere er en gammel Fabel man opfrisker for Heltebedriftens Skyld med at styrte ham), ham kan man dog vel nok faae styrtet, ham er det i det mindste muligt, ja let at sigte paa. Og Menneskefrygt i Forhold til Herskere og Mægtige er dog nok i disse Tider at betragte som en gammel Krønike; i ethvert Tilfælde er der jo Mange, som i denne Henseende kæmpe mod Faren – saa er Faren vel heller ei synderlig. Thi et uerfarent Menneske slutter maaskee troskyldigt saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den maa vist være stor, siden der er saa mange Kæmpere; men den lidt Erfarnere slutter maaskee sandere saaledes: den Fare, mod hvilken Mange kæmpe, den er neppe stor – siden der er Mange, thi »Mange« er hvad man sidst seer, hvor der er en stor Fare at bekæmpe. Men hiin onde Aand, Smaalighedens Menneskefrygt i Forhold til Ligemænd og Ligemands Tyranniet, denne onde Aand, man selv maner frem, og som ikke boer i noget enkelt Menneske eller er noget enkelt Menneske, men skjult sniger sig om og søger sit Bytte, snoer sig ind i Forholdet mellem Menneske og Menneske: denne onde Aand, der egentligen vil afskaffe hver Enkelts Forhold til Gud, er saare vanskelig at udrydde. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom, man udvikler: det glemmer man af Iver for at gjøre Menneskene frie ved at styrte Herredømmerne. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom: hvor skulde det ogsaa være muligt at være Træl i Forhold til Ligemænd? Dog læres der rigtigt, at hvad et Menneske ufrir er afhængigt af, dets Træl er han ogsaa; men vor frihedselskende Tid tænker anderledes, den tænker, naar man ikke er afhængig af en Hersker, saa er man heller ikke Træl, naar der ingen Hersker er, saa er der heller ingen Træl. Man veed næsten ikke af, at det er en Trældom man udvikler, og netop dette gjør det saa vanskeligt at løsrive sig fra den. Denne Trældom er nemlig ikke, at Een vil undertrykke Mange (saa bliver man nok opmærksom), men, at de Enkelte, idet de glemme Forholdet til Gud, blive bange for hinanden indbyrdes, at den Enkelte bliver

bange for de Flere eller de Mange, hvilke igjen hver især af Menneskefrygt, glemmende Gud, holde sammen og danne: Mængden, der giver Afkald paa det Evighedens Adelskab, som er indrømmet Enhver, at være en Enkelt.

I denne Henseende, som da i saa mange andre Henseender, kan et Menneske blive forsøgt i Verden, foranlediget til at maatte og skulle vedstaae en Overbeviisning; men aldrig skal han være ladet uden Veiledning, naar han blot søger den og paa rette Sted – og hvor da, uden i den hellige Skrift. Vi læse saaledes i Apostlernes Gjerninger, at det blev Apostlene af Raadet forbudt, at forkynde Christum. Apostlene lode sig dog ikke derved afskrække, men frygtede Gud mere end Menneskene, og forkyndte Christum. Derpaa lod Raadet dem gribe, og vilde have ladet dem dræbe, hvis ikke Gamaliel havde fraraadet det. Dog bleve Apostlene hudstrøgne, og derpaa lod man dem fare. Men der de nu vare blevne hudstrøgne, saa læse vi i Apostlenes Gjerninger, 5, 41:

»saa gik de glade bort fra Raadets Aasyn, fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.«

Med stadigt Hensyn til disse Ord ville vi betænke det for Enhver, der lider for en Overbeviisning, Glædelige i:

at Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden, og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Undergang til Seier.

Dersom vi tænke os en Yngling, der er vel underviist i Sandhed, da kunne vi jo ingenlunde negte, at han veed det Sande, og dog vil det vel gaae ham, som det gik Andre før ham, at han, naar han er bleven Ældre, har faaet ganske Andet at vide, medens han dog endnu kun veed det Sande. Ynglingen veed vistnok det Sande, men han er uden Kjendskab til, uden Erfaring om de Virkelighedens Forhold, den hele Omgivelse, indenfor hvilken Sandheden skal træde frem. Sjelden er det, at et Menneske i denne Henseende fra sin tidligste Tid er hjulpen ved en mørkere Anelse; som oftest har Ynglingen, hvad der er elskeligt, en Godtroenhed, der rigtignok stundom igjen bliver en Ynglings Fordærvelse. Ynglingens Lærebegjærighed tilegner sig saa gjerne og saa villigt Sandheden, som den meddeles ham; hans uerfarne men skjønnede Indbildning danner ham da et Billede, som han kalder Verden, hvor nu, hvad han har lært, udfolder sig for ham som paa en Skueplads. Det passer i Ynglingens ufordærvede Tanke saa ganske for hinanden: Sandheden, som han har lært den i dens reneste Skikkelse, og Verden, det er den Indbildningens Skueplads, som han selv danner. Saaledes maa Forholdet være mellem Sandheden og Verden, tænker Ynglingen, og saa gaaer han tillidsfuld ud i Virkelighedens Verden.

Men hvad faaer han der at see? Vi ville nu ikke dvæle ved al den Mangelfuldhed, og Middelmaadighed, og Ustadighed og Smaalighed, han her faaer at see, i den ham nu omgivende Verden; vi ville ikke standse ved de sørgelige Opdagelser, som Ynglingen gjør sig selv betræffende, hvorledes han heller ikke er Den han havde indbildt sig, hvorledes han lærer at sande, ak, ja maaskee vidtløftigt at fortolke dette Skriftord, »at han ogsaa selv er omgivet med Skrøbelighed« (Hebr. 5, 2.): vi haste til stærkere Optrin. Verden kan nemlig paa en dobbelt Maade fremvise det Omvendte af hvad en ufordærvet Yngling havde troet. Intet af disse Syn seer en Yngling uden Forfærdelse, og selv medens han opløftes ved det ene Syns guddommelige Herlighed, gyser han dog ved det første Indtryk af dette samme Syn, der jo kun ved det gudfrygtige Eftersyn er saa opløftende.

Ynglingen er underviist i det Sande og det Gode, i at elske det Gode for Sandhedens Skyld, og i at flye selv Skindet af det Onde. Men nu viser Verden ham det Omvendte. Der er en *Omvendthed*, som man maa kalde *Frækhedens*; der gives Mennesker, som vende Begreberne om og, som Apostelen siger, »sætte deres Ære i deres Skam,« »rose sig af deres Skjændsel.« En Yngling maa see det med Rædsel; de ikke blot gjøre det Onde, men de end ikke skjule det; de ikke blot ikke skjule det, men de gjøre det aabenbare; de søge frem til Lyset, ellers mener man dog, at det Onde flyer Lyset; de opløfte deres Øine og kjendes just derpaa, ellers mener man jo dog, at den onde Samvittighed slaaer Øiet ned; de ikke blot gjøre det aabenbart, men de rose sig deraf, og »bifalde dem, som gjøre det.«

Men Verden kan ogsaa paa en anden Maade vise det Omvendte af hvad den ufordærvede Yngling troede; der er en anden *Omvendthed*, som vistnok indeholder den høieste Opløftelse, om den end er et saa forfærdeligt Skuespil, at det gyser i Ynglingen fordi det dog ikke stemmer med hans skjønnede Forestillinger. Det er, naar det Gode maa lide i Verden for Sandhedens Skyld, naar Verden viser sig ikke at være den Gode værd, naar den Retfærdige ingen Løn har ja lønnes med Forhaanelse og Forfølgelse, naar Forvirringen tilsidst

bliver saa stor, at man mener at gjøre Gud en Velbehagelighed med at forfølge Sandhedens Vidne: det er, naar den Gode nødsages til at kalde Forhaanelsen Ære, nødsages til, i modsat Forstand, med Sandhedens evige Eftertryk at sætte Æren i Skammen. Sligt er vistnok sjældent faldet en Yngling ind, Sligt har sjældent en Yngling formaaet at tænke sig; som oftest og naturligst har Ynglingen hiin elskelige Godtroenhed, men den fatter ikke noget Saadant.

Naar da dette skeer, naar Begreberne rystes i en Omvæltning der er rædsommere end et Jordskjælv, naar Sandheden hades og dens Vidner forfølges, hvad saa? Maa saa Vidnet ligge under for Verden? Ja. Men er derfor Alt tabt? Nei, tværtimod. Vi holde os overbeviste om, og Beviis derfor behøves da ikke, thi er det ikke Tilfælde, da er en Saadan heller ei Sandhedens Vidne, altsaa vi ere forvissede om, at enhver Saadan endnu i det sidste Øieblik har bevaret en Ungdommens Erindring om, hvad Ynglingen ventede, og at han derfor for Gud har prøvet sig selv og Forholdet, om der dog ikke kunde ligge Feil hos ham, om det ikke var muligt, at det kunde blive, som Ynglingen forventede det, hvad han nu maaskee meest ønskede for Verdens Skyld, at Sandheden har Seier og det Gode sin Løn i Verden. Men naar han da forvisser sig om, at han ikke bærer Skylden, og forvisser sig om, at han fra nu af bærer Ansvar, hvis han ikke handler: da reiser Frimodigheden sig med overnaturlige Kræfter, da vender han Forholdet om og forvandler vidunderligt Skammen til Ære, sætter sin Ære i saaledes at forhaanes af Verden, »roses af sine Forfølgelser og af sine Lænker«, priser Gud, at »det forundes ham at lide saaledes«. *Dette Omvendte er Frimodighedens Omvendthed*; ogsaa det er det Omvendte af hvad en ufordærvet Yngling havde ventet at see i Verden. Vee Den, som formasteligt, iilsindet og fremstormende bringer denne Forvirringens Rædsel ind i fredeligere Forhold; men vee ogsaa Den, der, hvis det gjordes fornødent, ikke havde Frimodighed til at vende Alt om anden Gang, naar det første Gang er gjort omvendt! Vee ham; er det tungt at bære en Verdens Forfølgelse, det er dog endnu tungere at bære Evighedens Ansvar for ikke at have handlet, at staae til Skamme i Evigheden, fordi han ikke ved Gud vandt Frimodighed til at forvandle Skammen til Ære.

Saaledes gjorde Apostlene, men de gjorde det **lidende**. Lad os strax sige det her, hvad vi atter og atter skulle gjentage, de gjorde det lidende; thi ellers blev denne Tale i sit Væsen en formastelig Løgn, og hvis Nogen tog efter den, i sin Følge den rædsomste Vildfarelse. – Efter at Apostlene vare blevne hudstrøgne »saa gik de da glade bort fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.«

Der er i Verden hørt mangan forfærdende Tale om Menneskenes Vildfarelser og Synder (vi behøve blot at minde om hine gamle Profeter og Dommere) o, men selv den strængeste Straffetale er ikke saaledes forfærdende, som denne apostoliske Frimodighed. Thi selv den strængeste Straffetale indrømmer dog, at have et Fællesskab med de Mennesker, den straffer; just derfor er den saa stræng, for at de maatte forbedre sig; idet den straffer, indlader den sig med dem. Men det, at være bragt til den Yderlighed, at kun der er eet Middel tilbage: at takke Gud, at være glad, at det forundes En at blive forhaanet – det er, i Sammenligning med selv den strængeste Straffeprædiken, at tale i Tunger. Mon virkeligen Nogen uden Gysen kan tænke dette Forhold; thi hvis en saadan Tale ikke er Afsindighed, og i saa Fald er den uden for al Regel, saa er den enten Frækhedens Høieste eller Frimodighedens Vidunder. Naar man skulde skildre den meest fordærvede og forvirrede Tid, mon man kunde skildre den sandere, men ogsaa skrækkeligere end ved at sige: Fordærvetheden og Forvirringen var en saadan, at den nødsagede den Gode til at streife Frækhedens Grændse, nødsagede ham til at rose sig af Forhaanelsen! Men paa den anden Side, hvis man vilde udfinde det tilforladeligste Udtryk for at det Gode altid har Seiren, hvilket Udtryk er da mere tilforladeligt end dette: Frimodigheden formaaer lidende at tage Magten fra Verden, og har Magten at forvandle Forhaanelse til Ære, Undergang til Seier! Thi naar vi sige dette, da tale vi jo ikke om, at den Gode engang i en anden Verden skal seire, eller, at hans Sag engang skal seire i denne Verden; nei, han seirer, medens han lever, lidende seirer han endnu i levende Live, han seirer paa Lidelsens Dag. Naar al menneskelig Modstand optaarner sig, ja naar en Verden reiser sig imod ham, han er den Stærkere; end ikke Sprogets Magt kan holde ham, han ligesom gjennembyder Sproget, han trænger ved Gud frimodigt frem, til at tvinge Æren ud af Skammen, Seiren ud af Undergangen. Men er det ængsteligt at see en Søvnægner, der vistnok gaaer med en uhyre Sikkerhed over Afgrunden, men dog ogsaa paa en ubegribelig Maade: saa er det heller ei uden Gysen man seer denne apostoliske Sikkerhed, der, paa Høiden af Afsindighed, ved Gud taler frimodigt i Tunger.

Naar Apostelen Paulus siger: »mig er det saare lidet, at dømmes af en menneskelig Ret«, da er dette vistnok stærke og mægtige Ord, som man sandeligen ikke letsindigt skal sige bag efter, thi vi behøve vel ogsaa at tage Hensyn til en menneskelig Dømme; men Ordene ere dog mere menneskelige. Men det, at takke Gud fordi man blev hudstrøgen, at rose sig af at man blev forhaanet: det er Forfærdende, og det er jo ogsaa at ansee den menneskelige Dømme for mindre end lidet, for mindre end Intet. Det er saa forfærdende, at vi uden Svigefuldhed, der blot ønsker at unddrage sig Farer, med sand Oprigtighed tør sige: vi takke Gud, at vi ikke forsørgtes saaledes, ikke bragtes i Afgjørelser, hvor det gjaldt om denne Frimodighed. Thi der er jo med Hensyn til Apostlene ikke Tale om Klynkerie over Ubetydeligheder, ikke Tale om nogle enkelte fordærvede og frække Mennesker, hvilke der da have været til enhver Tid, medens der saa igjen ere Mange, med hvilke man baade ønsker og har Sprog og Begreber tilfælles. Nei, Apostlene stode ene med en Verden mod sig; det var heller ei blot hvad man kalder de Slette, nei, det var den hele Verden, der stod Apostlene imod. Og om deres Forhold til denne Verden maatte de dømmes: at det at hudstryges var en Ære, det at forhaanes Noget at rose sig af. Saaledes stode Apostlene ene; for dem var der kun Eet, og som Paulus tilføier: »alt Andet er Tab.« Ak, saadanne Ord ere saa ofte gjentagne, og saa ofte eftersagte, at man tilsidst mener, at de ved

Gjentagelsens Idelighed passe ind i vort almindelige Omgangssprog, hvad de dog himmelfjernt ikke gjøre; ja, hvor Mange formaae vel at tænke den Frimodighedens seierrige Omvendthed, der ligger i dette Udsagn. Naar et Menneske i Virkeligheden blot er begejstret nok, til villigt at offre Noget for en Sag, saa er det allerede ikke langt fra, at man medlidende anseer ham for en eenfoldig Person, beklager ham som en stakkels Indskrænket. Og dog ligger der i hans Begeistring kun: at han elsker en Sag saa høit, at han for den er villig til at bære Tabet af Andet, af Verdens Goder, af Penge, af Anseelse. Men hvor langt er dog ikke dette endnu fra det Apostoliske! Den Begeistrede anseer jo Besiddelsen af de jordiske Goder for Vinding, om han dog er villig til at opgive den og bære Tabet – det Apostoliske er, at ansee Besiddelsen for Tab. Dersom Nogen er begejstret nok til at ansee alle jordiske Goder for Intet at være, ja, saa er Verden ikke langt fra at ansee en Saadan for afsindig. Og dog er denne Begeistring endnu ikke det Apostoliske; thi Apostelen regner ikke blot de jordiske Goder for Intet at være, men anseer dem endog for Tab. Altsaa, som ellers et Menneske tragter efter Formue, Ære, Anseelse, saaledes tragter en Apostel at undflye disse Goder; thi deri ere vi jo Alle enige, Apostelen med, vi ville Alle gjerne undgaae Tab – kun er igjen Uenigheden saa stor, som den er mulig, thi vi forstaae ved Tab lige det Modsatte af, hvad Apostelen forstaaer derved.

Men glædeligt er det dog, ubeskriveligt glædeligt, at Frimodigheden saaledes har Magt til at seire, saaledes formaaer, tiltrods for Sproget og alle Mennesker, at stemple Begreberne og, lad os ikke glemme dette, – med Guddommens ægte Mærke, saa det vi, eenfoldigt og klynkende, kalde Tab, er for den seierrige Frimodighed Vinding, saa det Verden oprørsk kalder Skam er Ære, det Verden barnagtigt kalder Undergang er Seier, saa det Sprog en heel Slægt i indbyrdes Overeensstemmelse taler dog er bagvendt, og der er kun eet eneste Menneske som taler det menneskelige Sprog rigtigt, han, som hele Slægten er enig om at støde fra sig.

Men da det er i Anledning af, og med stadigt Hensyn til hine Ord i Apostlernes Gjæringer, at vi have fremdraget dette Glædelige, at Frimodigheden ved Gud har denne Magt: saa lad os ogsaa stræbe at forstaae Apostlene, og hvorledes Apostlene forstode sig selv deri. Thi vistnok skal der tales over saadanne Ord, og over saadanne Troens Undergjæringer i Frimodighed. Der skal tiltrods for al den feige Kløgt, der vil lære Menneskene Udflugter og Beregninger, tales frimodigt og uforbeholdent; thi gudeligt skal hver Den være evigt ansvarlig, der understaaer sig at forkynde Verdslighed. Der skal tales saa det, om muligt, maa gyse i Enhver, der formasteligen vil vove sig ad saadanne Veie, men ogsaa saaledes, at det forfærdende skal minde os Andre om, hvorledes Christendommen har maattet stride i Verden, at vi da, hvis i Sandhed blidere Vilkaar undes os, med ydmyg Taknemmelighed maae prise Gud, men ogsaa ære Apostlene paa den rette Maade, ære dem ved uden nogen Fortielse oprigtigt at tilstaae, at det er en Udmærkelse for Gud at benaaes med saadanne Lidelser, men ogsaa uden nogen Fortielse oprigtigt tilstaae, at Udmærkelsen er en saadan, at Kjød og Blod helst vil være fri derfor. Thi dette er Falskmaal, naar man taler leflende om en Apostels Udmærkelse, ret som var den, liig Penge eller Begavethed, Noget Enhver nok gider have – istedenfor, at den er Lidelernes Hemmelighed, saa visseligen næsten Enhver vilde betakke sig for at blive dette Udmærkede, naar Betingelsen er, hvad den jo var, for ramme Alvor at blive, hvad en Apostel blev, et »Udskud i Verden, et Skuespil for Verden.« Just derfor sige vi, hvad man lærer af Apostlenes Exempel, at Frimodigheden *lidende* formaaer dette Vidunderlige; vil Frimodigheden være handlende formaaer den det ikke. Men Apostlene vare jo ogsaa bestandigt lidende; de havde ikke blot Lidelser, thi det kan den ogsaa have, der er Handlende, men deres hele Fremgangsmaade var en Liden, deres Optræden var en Liggenunder; de prædikede ikke Oprør mod Øvrigheden, tvertimod de anerkjendte dens Magt, men lidende adløde de Gud mere end Mennesker; de fordrede ikke at fritages for nogen Straf, de knurrede ikke fordi de leed Straf, men straffede vedbleve de at forkynde Christum; de vilde Ingen tvinge, men selv undertvungne seirede de netop ved at lade sig undertvinge. Naar Forholdet ikke er dette, kan Frimodigheden heller ikke gjøre Vidunderet; thi det Vidunderlige er netop, at det for Alle seer ud som Undergang, medens det for Apostelen er Seiren. Naar Frimodigheden er mindre, da vil den handle, da vil den have Ret, den vil tvinge Menneskene til at anerkjende det, den kan og vil ikke lidende udholde det Afsindighedens Martyrdom, at hvad en heel Verden kalder Undergang, at hvad en heel Verden arbejder paa i den Formening, at det er Undergangen, at det for Troens Hemmelighed med Gud er Seiren, at hvad en heel Verden kalder Skjændselen, og arbejder paa, formenende, at det er Skjændselen, at det for Troens Hemmelighed med Gud er Æren.

»Saa gik da Apostlene glade bort, fordi de havde været agtede værdige til at forhaanes for Christi Navns Skyld.« Dette er Apostlernes inderste Overbeviisning i Hjertets Fortrolighed med Gud, det er ikke et kunstlet Udsagn, som naar et Menneske søger at skjule Lidenskabens fortærende Hede under Udtrykkets Kulde. Nei, vi finde i intet Udsagn af en Apostel noget fjendtligt Hensyn til Menneskene; de ere saaledes forligte med Gud, med Tanken om at offres, og saaledes ene beskæftigede med deres Forhold til Gud, at de derover ganske have glemt Forholdet til Menneskene. De stride egentligen ikke med Menneskene; hvad Menneskene gjøre ved dem beskæftiger dem egentligen ikke, og i det høieste kun som en Anledning til at søge ind i Guds-Forholdet, i hvilket de ganske fortabte ene have deres Liv. Paulus dømmes ikke Kong Agrippa, han angriber ham ikke med sin Tale, han saarer ham ikke med et Ord, tvertimod, han skaaner ham, hans Tale er mild og Forsonlighed, naar han siger: jeg vilde ønske, at ikke alene Du, men Alle, som høre mig idag, maatte blive saadanne som og jeg er, undtagen disse Lænker. En Apostel lider, han strider ikke med Menneskene; det er ikke fordi han stolt og fornemt opløfter sig over deres Angreb, o, ingenlunde, men det er fordi han

alene er beskæftiget med sit eget Forhold til Gud. Dette er paa eengang det evig sikke Adspredelsesmiddel under Lidelse, men ogsaa den høieste Opløftelse. Naar hele Verden samler al sin Magt mod en Apostel, den kan ikke komme til at stride paa lige Vilkaar med ham, thi en Apostel har bestandigt et Tredie, som ene og alene er ham Hovedsagen, er ham Alt: Forholdet til Gud. See, at henrettes, menneskeligt talt, uskyldig, og dog døe med en Vittighed paa Læberne, det er den stolte Seier, det er Hedenskabets Triumph; og det er ogsaa det Høieste i Forholdet mellem Menneske og Menneske, men vel at mærke, naar Gud er udeladt, naar hele Livet og dets største Optrin dog i Grunden er en Leeg, fordi Gud ikke er med i Legen, thi er han med da er Livet Alvor. En Apostel derimod udelader alt Andet, glemmer alt Andet, seer det ikke, hører det ikke, fornemmer det ikke, men har ene Sigtet paa Gud; og derfor høres hiint ydmyge Ord af en Martyr: »jeg takker Gud, at det forundes mig, at jeg agtes værdig at blive korsfæstet.« Saadanne Ord siges ikke for at spotte Menneskene, nei, for denne ydmyge Martyr er netop Menneskene ikke tilstede, han har Intet med dem at gjøre, al deres Ondskab og Vankundighed beskæftiger ham ikke, han forlanger ikke at seire over dem, han vil ikke vise dem, at han dog er den Stærkere, o, nei, han vender sig til Gud, endnu i det sidste Øieblik, ikke uden Frygt og Bæven, om han ogsaa retteligen har fuldkommet sin Gjerning, men da ogsaa med Tillid og Hengivenhed, ydmygt takkende, at han blev agtet værdig til den forsmædelige Død. See, en rasende Mængde flokkes om Martyren; den troer, at det er dem og ham mellem hvem Sagen er, den haaner ham endnu i det sidste Øieblik, og venter da enten at høre Klageskrig eller stolte Ord af den Lidende. Det er skjult for Mængdens Øine, at der er en Anden tilstede, og dog er det saa, Martyren seer kun Gud og taler kun med Gud. Hans Ord, ja de lyde rigtignok som en Spot over den forblindede Mængde, men de ere ikke sagte saaledes, Martyren taler med Gud, han takker, at han blev agtet værdig til denne Lidelse. Og denne Tale gjør Mirakler; han stiger ikke ned fra Korset, men han gjør det endnu Vidunderligere, han skaber ved Frimodigheden Sproget om. Naar Sprogets høieste Udtryk neppe vilde strække til for at betegne denne Martyrs Uskyld, og forsaavidt, menneskeligt talt, hans Fortjeneste, da føler han, netop fordi han ikke har med Menneskene at skaffe, men er for Gud, at han slet ingen Fortjeneste har, han sønderriver sit Regnskab i Forhold til Menneskene, han skjenker dem al deres Uret, og han takker ydmygt Gud; som vi Andre takke for de gode Ting, saaledes takker han for den Naade at blive korsfæstet. Vidunderlige Sprog, vidunderlige Ophøiethed, paa Høiden ligesom af Afsindighed at have denne Frimodighed! Thi, m. T., betænk det dog, hvad det vil sige, at takke Gud for den Naade at blive korsfæstet! Og vi, vi, som klynke og klage, naar Verden gaaer os lidt imod, vi, som have travlt for at faae Ret, ere stolte af at have Ret, vi, der altsaa, hvis vi ville være ærlige, maae tilstaae, at vi ere ikke langt fra at kalde en saadan Tale Afsindighed!

»Saa gik da Apostlene glade bort«, efter at de vare blevne hudstrøgne. De vare virkeligen glade, det var ikke et paataget Væsen, saa længe Verden saa derpaa, de gjorde ikke saa for at vise Verden, hvor dybt de foragtede den. Nei, de vare virkeligen glade, ja aldrig har nogen Pige været gladere paa Trolovelses-Dagen, end Apostlene vare det paa Hudflettelsens Dag og paa enhver saadan Dag, der for dem var en Trolovelsens Dag med Gud. Den, der vedkjender sig en seirende Anskuelse, han er jo glad paa Seirens Dag, ikke blot for Seirens Skyld, men fordi Seiren er ham en Stadfæstelse, at han virkeligen gaaer ad den Vei, han meente at gaae, fordi nu Det er indtraadt, som han ventede. Men Den, der vedkjender sig en stridende Anskuelse, han er glad paa Forfølgelsens Dag, thi nu indtræder jo Det, han maa vente, dette er i Overeensstemmelse med hele hans Anskuelse. Seiren er i det første Forhold ikke en tilfældig Lykke, men det Væsentlige, og i det andet Tilfælde er det det Glædelige, at Lidelsen kommer ikke som en tilfældig Ulykke, men som det Væsentlige. Hvis Seieren udeblev for hiin Første, vilde han vel søge Feilen hos sig selv; hvis Forfølgelsen udeblev for den Sidste, vilde han vel søge Feilen hos sig selv. Dette er saare let at forstaae for Enhver, der blot har Forestilling om, hvad det er, at have en Anskuelse af Livet og at leve i Kraft af den, og derimod ikke er vant til at leve paa en Narrestregs Uvisse. Og nu en Apostel! Han havde seet den Hellige blive korsfæstet, han havde seet hele Verdens Ondskab og Fordærvethed gjort aabenbare, da Herren og Mesteren blev forhaanet: med dette Indtryk gik Apostelen ud i Verden. Forsøg det da, om det er Dig muligt, at tænke det anderledes, end at denne Mand maatte ønske, at den samme Verden vilde behandle ham paa samme Maade, at denne Mand maatte mistrøstigt og dybt bekymret have anklaget sig selv, hvis han ikke blev forfulgt, medens han kun kunde befrygte Eet, om det dog ikke skulde være for stor en Ære at blive korsfæstet! Forsøg det, tænk Dig, at Den, som skulde forkynde Verden dette Budskab om, at den Hellige var bleven korsfæstet som en Forbryder mellem to Røvere, at denne Mand var klædt i Purpur og Herlighed, at denne Mand var i Besiddelse af alle Verdens Goder, denne Mand, som skulde forkynde en Korsfæstets Lære om, at hans Rige var ikke af denne Verden; forsøg det, hvis Du ellers blot kan holde Forsøget ud, hvis det ikke forbyder sig, fordi den blotte Tanke om noget Saadant lyder som en formastelig Spot over en Apostel. Men saa er det jo i sin Orden, at Apostlene i sand Oprigtighed for Gud vare glade ved at være blevne hudstrøgne. Eller tænk Dig, at den apostoliske Forkyndelse af Christendommen hurtigt havde, som det hedder, seiret, at en Apostel kunde have oplevet den Fare, hvori sildigere Slægter forsøges, at Magt og Herlighed og Vælde bødes dem – ikke for at lade være at forkynde Christum, men for at forkynde ham: mon egentligen en Apostel kunde have villet overtale sig til at forstaae dette, mon det ikke vilde have været ham ubegribeligt, at Herren og Mesteren skulde behandles som en Forbryder, og Discipelen, »der jo ikke er over Mesteren«, komme til Ære og Værdighed! Mon overhovedet en Apostel nogensinde vilde have forandret sig saaledes, at han, istedenfor at vedkjende sig en stridende Anskuelse af Livet og Christendommen, havde vedkjendt sig en seirende? Thi den seirende Anskuelse antager, at de Fleste, at Menneskenes Mængde i Gjennemsnit er af Sandheden; just derfor er det et Kjendetegn paa, at man er fortrinlig god, at man har Magten og Æren. Men den stridende Anskuelse lærer, at det Gode maa ligge under, og derfor blive dets

Tjenere forfulgte, forhaanede, behandlede som Forbrydere eller som Daarer – ak, og just derpaa kjendes de, ak, og just derfor ville de ikke have Magten og Æren, thi deri ligger en usand Indrømmelse i Forhold til deres Anskuelse. Kun Den kan frimodigt være i Besiddelse af Æren og Magten, der holder sig overbeviist om, at Slægten i Gjennemsnittet er god, hvad jo ogsaa til sin Tid kan være Sandhed, saa det igjen bliver Kjendet paa Hidsighedens usunde Overdrivelse, ikke at ville have Æren og Magten, naar man fortjener at have den.

Apostlene vare glade ved at være blevne hudstrøgne, og de vare det i Oprigtighed. De have maaskee ogsaa tænkt paa hine Ord: ethvert Offer skal saltet. Der er en Fare, som Apostlene maaskee mindre vare udsatte for; thi i hine Tider gjaldt det da om Strid paa Liv og Død hver Dag og hvert Øieblik. Dog, lader os tænke denne Fare, for bedre at forstaae Apostlenes Glæde ved at forhaanes og forfølges. I fredeligere Forhold, naar Alt synes saa betrygget, naar Menneskene sige Fred og ingen Fare, naar Timeligheden ligesom bliver en Fortryllelse: da ligger den Fare kun altfor nær, at baade et Menneske selv er tilbøielig dertil, og at Andre hjælpe ham dertil, til at tage Aanden forfængeligt. Saa vil man, som det hedder, beundre Den, der er begavet, beundre hans sjeldne Fortrin, man vil glemme, at det er Alt Guds Gave, og hjælpe den Benaadede til ogsaa at glemme; saa tager man Ære af hinanden, leger Forundrings-Legen, og tosser beundret eller beundrende Livet hen i Slendrian, der gjør Tilværelsen usmagelig, fordi den er uden Salt, og som Slikkerie, fordi den er uden Alvor. Tænk Dig, hvis en Apostel havde oplevet noget Saadant, hvis han, der vistnok var høitbetroet som intet Menneske nogensinde har været, men som ogsaa bestandigt ydmygt forstod, at han for Gud var Intet, hvis han havde opdaget, at man vilde tage den ham betroede Naadegave forfængeligt og hjælpe ham til det Samme, vilde maie ham ud i Purpur og Stads, og glemme Gud: mon han ikke med hellig Vrede vilde have sønderrevet disse Frille-Lænker, mon han ikke med Veemod vilde tænke paa den Glæde han fornam, da Tilværelsen havde Fynd og havde Smag, da en Apostel glad gik bort efterat være hudstrøgen, og i Sandhed maatte være glad derved!

Vi have nu betænkt det Glædelige, der ligger i, at Frimodigheden har denne Seierens Magt; vi have tillige mindet om, hvorledes Apostlene forstode sig selv i denne Tanke. Vi tør ikke forholde Nogen den Glæde, den seierrige Glæde, som er indeholdt i hiin Tanke, vi tør ikke fortie, at Frimodigheden har denne Magt. Men vi have heller ikke løst henkastet et løst Ord, vi have tvertimod efter Evne til Glæden føiet de alvorlige Betragtningers Tyngde, for om muligt at holde igjen. Thi denne glædelige Tanke er ikke som et saakaldet uskyldigt Lægemedel, hvilket kan bruges paa enhver Maade uden Fare, og bruges mod en let Forkøelse; men den er som det stærke Lægemedel, hvis Anvendelse ikke er uden Fare, men hvis rette Anvendelse ogsaa er frelsende fra en Sygdom indtil Døden. Sjældent vil det vistnok blive Tilfældet i vore Tider, at et Menneske i Sandhed tør sige, at han lider for Christi Skyld, vi anbefale gjentagende den Sindighed, som betænker, at man dog ikke ligefrem tør beraabe sig paa Apostlenes Forhold til en hedensk Verden. Men bliver end dette det sjeldnere Tilfælde, saa kan det derimod ofte hænde, og det kan hænde ethvert Menneske, hvis han da ikke vil »unddrage sig til sin egen Fordærvelse«, at han kan komme til at lide for en Overbeviisning. Men man kan ikke retteligen stride denne Overbeviisnings Strid uden Frimodighedens Bistand. I Forhold til som Faren er, gives, det er vort Haab og vor Tro, ogsaa Frimodigheden fra oven; men selv i de mindre Farer behøves dog Frimodigheden. Og derfor, hvo Du end er, hvis Du har Noget, som Du kalder Din Overbeviisning (ak, og det var jo sørgeligt, om Du ikke havde det), og hvis det fordres af Dig at stride for den: da søg ikke Verdens og Menneskenes Bistand. Thi denne Bistand er dog forrædersk, stundom saaledes (og dette er endda ikke just det Farlige), at den skuffer og udebliver i det vanskeligste Øieblik, men ogsaa stundom (og dette er det i Sandhed Farlige) saaledes forrædersk, at den, naar den kommer rigeligt, qvæler den gode Sag; thi som maaskee mangan Sag er bleven tabt fordi Verdens Bistand udeblev, saa er ogsaa mangan Sag fordærvet, fordi Verden fik Lov at hjælpe med. Nei, søg Frimodigheden for Gud. Dersom Du maaskee lider for en Overbeviisning, eller Du bereder Dig til at lide for en Overbeviisning, eller Du med Alvor betænker, hvad der kan hænde et Menneske: da glæd Dig et Øieblik ved dette Glædelige, der var denne Tales Gjenstand; men tag saa ikke feil, forlyst Dig ikke ved det Glædelige, stræb hellere ret i Alvor at vinde Frimodigheden for Gud, saa kommer det Glædelige endnu rigeligere til Dig. En Overbeviisning er ikke Noget man skal haste med at bringe ud i Verden: ak, der er megen Forvirring og stor Skade afstedkommet, fordi en Umoden har bragt en umoden Overbeviisning ud. Nei, lad kun Overbeviisningen voxe i Stilhed, men lad den voxe sammen med Frimodigheden for Gud, da skal Du vel, i hvad Fare der end skal times Dig, forvisses om, hvad Frimodigheden formaaer. En Glød i nogle Høvlspaner slukker man med et Glas Vand; men naar Ilden har faaet Tid til langsomt at bespænde hele Huset, og den nu med et dybt Suk (saa er det i Billedets Virkelighed, saaledes ogsaa i den ved Billedet betegnede Aandens Virkelighed) paa eengang slaar ud i Flamme – da siger Brandfolket: her er Intet at gjøre, her har Ilden seiret. Sørgeligt er det jo, naar Brandfolket siger: her har Ilden seiret; men glædeligt er det, naar det er Overbeviisningens Ild, der har seiret, og Fjenderne sige: her er Intet at gjøre. Har nemlig Overbeviisningens Ild faaet Tid til langsomt at bespænde et Menneske, indtil den, naar Øieblikket er der, med et dybt Suk paa eengang giver sig Frimodighedens Luft i Flamme: da formaaer Frimodigheden lidende (og dette er jo ogsaa i en vis Forstand et lidende Syn, naar Nidkjærhed for en Overbeviisning som en Ild fortærer et Menneske) at tage Magten fra Verden, og har Magt at forvandle Skam til Ære, Undergang til Seier.

Saa lader os hver især holde fast ved dette Klenodie, ved Frimodighedens glade Tanke, at Ingen tager Frimodigheden fra os, selv om vi villigt indrømme, at vor Strid i Verden kun er en ubetydelig Sag i Sammenligning med hine Herliges, der forsøgtes i de største Afgjørelser – medens det dog sandeligen ingen

ubetydelig Sag er, om vi, i vor ubetydelige Strid, tabte Frimodigheden.